

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μετάφραση και Διερμηνεία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΙΤΛΟ:

Μετάφραση και μεταφραστικός σχολιασμός αποσπάσματος του έργου των Ι. Γκλούστσενκο και Β. Κουρεννόϊ (επιμ.). 2013. «Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ», σσ. 81 - 94, 108 - 131, 210 - 222, 223 - 234. Μόσχα: 2013, εκδ. οίκος Ανώτατης Σχολής Οικονομίας (Vysshaya Shkola Ekonomiki).

Επόπτες: Ελένη Σελλά, Καθηγήτρια, ΤΤΣΣΑΣ, ΕΚΠΑ

Ιωάννης Ε. Σαριδάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής, ΤΤΣΣΑΣ,
ΕΚΠΑ

Έλενα Σαρτόρι, Επίκουρη Καθηγήτρια, ΤΡΓΦΣΣ, ΕΚΠΑ

Ονοματεπώνυμο: Λιλίτ Βαρντανιάν (ΑΜ 201720205)

Αθήνα, 2021

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή.....	6
Θεωρητική εισαγωγή περί της μετάφρασης και του γνωστικού πεδίου των προς μετάφραση κειμένων.....	7
Θεωρητική εισαγωγή στο γνωστικό πεδίο: Ο πολιτισμός και η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ.....	10
1. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ Δ.Ε. Μετάφραση πρωτότυπων κειμένων από τη ρωσική προς την ελληνική.....	14
Υγκορ Ορλόφ με τον τίτλο: <i>Μαχητές του ιδεολογικού μετώπου: η εκπαίδευση των ξεναγών-μεταφραστών.....</i>	14
Τιμοφεί Δημήτριεφ με τον τίτλο: <i>Δεν είναι στρατός αυτός: Εθνική-στρατιωτική οικοδόμηση στην ΕΣΣΔ στο πλαίσιο της Σοβιετικής πολιτιστικής - εθνικής πολιτικής (στη δεκαετία του 1920-1930.....</i>	26
Ελιζαβέτα Ζντάνκοβα με τον τίτλο: <i>Οι ιδιωτικοί κινηματογράφοι στα χρόνια της ΝΕΠ (Νέας Οικονομικής Πολιτικής) ως «ελεύθερος» πολιτιστικός χώρος.....</i>	43
Γκαλίνα Γκοντσαρόβα με τον τίτλο: <i>Αγόρια-αριστερά, κορίτσια-δεξιά. Περίοδος της μονοφυλικής εκπαίδευσης στην ΕΣΣΔ.....</i>	54
2. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ Δ.Ε. Μεταφραστικός σχολιασμός και αιτιολόγηση των μεταφραστικών επιλογών.....	63
2.1. Θεωρία της γλωσσολογικής προσέγγισης της μετάφρασης, μέσω των γλωσσικών επιπέδων των Ε. Σελλά-Μάζη & Φ. Μπατσαλιά (2010).....	64
2.2. Η γλώσσα των πρωτότυπων κειμένων.....	66
2.3. Οι μετατοπίσεις στις μεταφράσεις σε έξι γλωσσολογικά επίπεδα, σύμφωνα με τη θεωρία Ε. Σελλά-Μάζη & Φ. Μπατσαλιά (2010). Συμπεράσματα.....	70
2.4. Θεωρία της Μετάφρασης του Peter Newmark (1988). Συμπεράσματα.....	84
2.5. Το πρόβλημα της μεταφραστικής μονάδας και οι νόρμες στη μετάφραση.....	92
2.6. Ο χρόνος και η ιστορική απόσταση μεταξύ των πρωτότυπων κειμένων και των μεταφράσεών τους.....	94
2.7. Τα γλωσσικά δεδομένα -«Realia» ως μεταφραστικό πρόβλημα. Συμπεράσματα.....	97
3. ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ Δ.Ε. Γλωσσάρια σχετικά με το γνωστικό πεδίο	

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

όρων. Ρωσικά - Ελληνικά - Αγγλικά.....	99
Ελληνικά - Ρωσικά - Αγγλικά.....	108
Αγγλικά - Ελληνικά - Ρωσικά.....	116
4. ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ Δ.Ε.	
Πορίσματα σχετικά με τη διάδραση μεταφραστικής πράξης και θεωρίας με το συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο.....	124
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	127
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	132
ИГОРЬ ОРЛОВ. «Бойцы идеологического фронта»: подготовка гидов-переводчиков в СССР.....	133
ТИМОФЕЙ ДМИТРИЕВ. «Это не армия»: Национальное военное строительство в СССР в контексте Советской культурно-национальной политики (1920-1930-е) годы.....	142
ΕΛΙΖΑΒΕΤΑ ΖΔΑΝΚΟΒΑ. Частные кинотеатры в годы НЭПА как «Свободное культурное пространство».....	157
ΓΑΛΙΝΑ ΓΟΝΧΑΡΟΒΑ. «Мальчики налево, девочки направо. Период раздельного обучения в СССР».....	165

Εισαγωγή

Η ανάγκη για τις μεταφραστικές σπουδές και η εκπόνηση ανάλογης μελέτης πριν από σχεδόν 25 χρόνια με ανάγκασε να ταξιδέψω από την πατρίδα μου, την Αρμενία, στην Ελλάδα, αναζητώντας δυνατότητες σπουδών στον τομέα της *Θεωρίας της Μετάφρασης*. Όταν εκείνη την εποχή (το 1996) αποφοίτησα από το Κρατικό Πανεπιστήμιο του Γερεβάν (Σχολή Ρωμανό - Γερμανικής Φιλολογίας, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας), οι πάλοι ποτέ σχέσεις της επιστημονικής κοινότητας εντός της ΕΣΣΔ είχαν αρχίσει να ατονούν. Ως φοιτητές του νεοσύστατου τμήματος μετάφρασης (1993) αναζητούσαμε βιβλία και εγχειρίδια, τα οποία τότε ήταν δυσεύρετα. Ανακάλυψα ότι στην Ελλάδα το μοναδικό Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας βρίσκεται στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, στην Κέρκυρα. Μετά την έγκριση του θέματος για την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής, τα δεδομένα άλλαξαν. Λόγω οργανωτικών κολλημάτων, αναγκάστηκα να αλλάξω το θέμα της μελέτης και να συνεχίσω τις σπουδές στο Τμήμα Ιστορίας, όμως το όνειρο για περαιτέρω μεταφραστικές σπουδές παρέμεινε ανεκπλήρωτο για τα υπόλοιπα χρόνια. Στη συνέχεια συνεργάστηκα με διάφορους φορείς, κυρίως παρέχοντας μεταφραστικές υπηρεσίες στη Διακοινοβουλευτική Συνέλευση Ορθοδοξίας (www.eiao.org) από το 2002 έως και σήμερα.

Το Σεπτέμβριο του 2017, τυχαία ενημερώθηκα για το ΠΜΣ «*Μετάφραση και Διερμηνεία*», που διοργάνωνε η Σχολή Τουρκικών και Ασιατικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ). Ήταν μια καλή ευκαιρία να ανακεφαλαιώσω τις γνώσεις μου, αποκτώντας θεωρητικό υπόβαθρο στον τομέα της μετάφρασης. Ακολούθησε μια επίπονη, αλλά παραγωγική περίοδος στη ζωή μου, κατά την οποία μετά τη λήξη του ωραρίου εργασίας, έσπευδα να φτάσω στη σχολή για να παρακολουθήσω τα θεωρητικά μαθήματα της μετάφρασης.

Η μελέτη που εκπονήθηκε στη συνέχεια αποτελεί μια εργασία, η οποία αντικατοπτρίζει τις γνώσεις και τις δεξιότητες που αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτών των σπουδών (2017-2020).

Θεωρητική εισαγωγή περί της μετάφρασης και του γνωστικού πεδίου των προς μετάφραση κειμένων. Θεωρητική εισαγωγή περί της μετάφρασης.

Οι μεταφραστικές μελέτες γνωρίζουν την απόλυτη επιτυχία τους στη δεκαετία του 1980. Εικάζουμε, πως η ανάγκη για την ανθρώπινη επικοινωνία θα επιβάλει να συνεχιστούν με ανάλογο ζήλο και με τη βοήθεια των τεχνολογικών μέσων (υπολογιστών) και στον 21 αιώνα. Η μετάφραση είναι μια κοινωνική, πολιτιστική και δημιουργική δραστηριότητα, πολυεπίπεδη και πολυμερής. «Η μετάφραση αντιμετωπίστηκε άλλοτε ως τέχνη και άλλοτε ως τεχνική, άλλοτε ως νόθο και άλλοτε ως υιοθετημένο παιδί, άλλοτε ως υψηλή αισθητική και άλλοτε ως απλό περιεχόμενο, άλλοτε ως «τύπος των ήλων» και άλλοτε ως πνευματική σύλληψη, άλλοτε ως λογοτεχνική δημιουργία και άλλοτε ως αναγκαίο κακό, άλλοτε ως λογαριθμικό σύστημα και άλλοτε ως κοινωνικό φαινόμενο, άλλοτε ως άπιστη ερωμένη και άλλοτε ως πιστή σύζυγος, άλλοτε ως απτή πραγματικότητα και άλλοτε ως άπιαστο όνειρο» (Μπατσαλιά, Φ & Σελλά-Μάζη, Ε., 2010:61).

Τα άρθρα που μεταφράστηκαν από τη ρωσική γλώσσα (γλώσσα-πηγή) στην ελληνική (γλώσσα-στόχος) αναφέρονται στην πολιτιστική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης. Αποτελούν επιλογές από το βιβλίο: «Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ», Ι. Γκλούστσενκο, Β. Κουρεννόϊ (επιμ.), Μόσχα 2013.

Το πρώτο άρθρο του Ίγκορ Ορλόφ (σσ. 13 - 24 της παρούσας εργασίας) *Μαχητές του ιδεολογικού μετώπου: η εκπαίδευση των ξεναγών-μεταφραστών* αναφέρεται στις πολιτικές και μεθοδεύσεις, καθώς και τα ειδικευμένα ιδρύματα για την κατάρτιση των ξεναγών-μεταφραστών. Στις συνθήκες του «Ψυχρού

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Πολέμου», στη Σοβιετική Ένωση, το σύνολο των ατόμων του ειδικευμένου προσωπικού, που παρείχε υπηρεσίες μετάφρασης, ξεναγήσεων και διερμηνείας θεωρούνταν *μαχητές ιδεολογικού μετώπου*. Η έμφαση στην εκπαίδευση των μεταφραστών δινόταν στην ιδεολογική τους κατάρτιση και την ευρυμάθεια εις βάρος των επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων.

Στο δεύτερο άρθρο, του Τιμοφεί Δημήτριάφ (σσ. 25 - 41) με τον τίτλο: *Δεν είναι στρατός αυτός: Εθνική - στρατιωτική οικοδόμηση στην ΕΣΣΔ στο πλαίσιο της Σοβιετικής πολιτιστικής - εθνικής πολιτικής (στη δεκαετία του 1920-1930)*, γίνεται λόγος για το εθνικό ζήτημα κατά τη γενική στρατολόγηση στον Κόκκινο Στρατό της ΕΣΣΔ των διαφόρων εθνοτήτων που απαρτίζουν τη Σοβιετική Ένωση. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή της πολιτικής *korenizaciia*, η οποία διεξήχθη για ένα πολύ σύντομο διάστημα, με σκοπό τη δημιουργία εμπιστοσύνης και συμπάθειας προς την κεντρική εξουσία της ΕΣΣΔ και η οποία εν τέλει εγκαταλείφθηκε με την επικράτηση της ρωσικής γλώσσας σε όλες τις εθνικές δημοκρατίες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Η χρήση μιας γλώσσας, της ρωσικής, από όλους τους στρατιώτες του Λαϊκού Κόκκινου Στρατού αποτελούσε θέμα εθνικής και στρατηγικής σημασίας.

Στο τρίτο άρθρο, της Ελιζαβέτα Ζντάνκοβα (σσ. 42-52) υπό τον τίτλο: *Οι ιδιωτικοί κινηματογράφοι στα χρόνια της ΝΕΠ (Νέας Οικονομικής Πολιτικής) ως «ελεύθερος» πολιτιστικός χώρος* υπάρχει εκτενής αναφορά στις πολιτικές του κράτους στον τομέα της διοργάνωσης της ψυχαγωγίας του λαού, στη δημιουργία και τη λειτουργία των ιδιωτικών/εμπορικών κινηματογράφων και στους τρόπους επιβολής της ιδεολογικής πολιτικής του κράτους. Στο πλαίσιο του άρθρου εξετάζονται αναλυτικά συμβάσεις εκμίσθωσης των κινηματογράφων στο Σοβιετικό κράτος από ιδιώτες, γίνεται σαφές με ποιο τρόπο το κράτος σταδιακά καταφέρνει να συγκεντρώνει υπό την ομπρέλα του κεντρικού κρατικού οργανισμού όλους τους κινηματογράφους και να διοργανώνει τη ψυχαγωγία του λαού έτσι, ώστε να ελέγχει την κατ'ουσίαν διαδικασία και τη θεματολογία των ταινιών.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Το τέταρτο άρθρο της Γκαλίνα Γκοντσαρόβα (σσ. 53-61) με τίτλο: *Αγόρια-αριστερά, κορίτσια-δεξιά. Περίοδος της μονοφυλικής εκπαίδευσης στην ΕΣΣΔ*. είναι αφιερωμένο στην περίοδο της μονοφυλικής εκπαίδευσης στη Σοβιετική Ένωση, η οποία καταργήθηκε μετά από σύντομο χρονικό διάστημα. Στο άρθρο επιδιώκεται η ανάλυση διαφόρων πτυχών αυτού του είδους εκπαίδευσης και των λόγων που τελικά οδήγησαν στην κατάργησή της.

Για τη μετάφραση των άρθρων βασίστηκα σε συγκρίσιμα σώματα κειμένων και λεξικά (dic.academic.ru, glosbe, sokr.ru, greek-language.gr, babiniotis.gr/wmt/webpages/index και άλλα), αλλά και στις γενικές οδηγίες και μεθόδους, τις οποίες διδάχθηκα κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος. Σε ότι αφορά τη μεταφραστική θεωρία, βασίστηκα κυρίως στη γλωσσολογική προσέγγιση των Σελλά-Μάζη Ε. & Μπατσαλιά, Φ. (2010). Με βάση την παραπάνω προσέγγιση, εξέτασα το πρόβλημα της ισοδυναμίας και ανέλυσα τις μετατοπίσεις, στις οποίες προχώρησα σε όλα τα επίπεδα. Στη συνέχεια, συμβουλευτήκα τη θεωρητική μεταφραστική προσέγγιση του Newmark P. (1988) και μελέτησα τις προσεγγίσεις των Ρώσων και των Βουλγάρων θεωρητικών της μετάφρασης.

Με σκοπό την εμβάθυνση των ιστορικών και πραγματολογικών μου γνώσεων θεώρησα σκόπιμη τη μελέτη της ιστορικής βιβλιογραφίας που αφορά την περίοδο, στην οποία αναφέρονται τα άρθρα, για την εξοκείωση με τη γλώσσα και την ορολογία της. Ως προς την εξεύρεση της πραγματικής μεταφραστικής ισοδυναμίας, εξαιρετική πηγή αποτελούν τα συγκρίσιμα κείμενα στις δυο γλώσσες, επειδή οι ισοδυναμίες εξαρτώνται από κοινωνικό-πολιτισμικούς παράγοντες και όχι αυστηρά γλωσσικούς (Γούτσος & Φραγκάκη, 2015: 187-192). Επιπλέον, η γλωσσολογία των σωμάτων κειμένων παρέχει σημαντική βοήθεια στο μεταφραστή, μιας και τα σώματα κειμένων αποτελούν βάση των σύγχρονων λεξικών, έντυπων και ηλεκτρονικών. Μελέτησα τη βιβλιογραφία για την πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ καθώς και τα μεταφρασμένα στα ελληνικά έργα, όπως παραδείγματος χάρη *Τα Άπαντα* του Β.Ι. Λένιν και τα *Τα Άπαντα* του Ι.Β. Στάλιν, αποσπάσματα των οποίων έχουν

συμπεριληφθεί στα πρωτότυπα κείμενα. Τα προαναφερθέντα έργα υπάρχουν στα ελληνικά σε ηλεκτρονική μορφή, καθώς η μετάφραση και η επιμέλειά τους έχει διεκπεραιωθεί από ομάδα Ελλήνων επιστημόνων μαρξιστών¹.

Στο Πρώτο Μέρος της εργασίας παρουσιάζουμε τα μεταφρασμένα από τη ρωσική προς την ελληνική κείμενα. Το Δεύτερο Μέρος περιέχει το μεταφραστικό σχολιασμό και την αιτιολόγηση των μεταφραστικών επιλογών, βάσει των προαναφερθέντων θεωριών. Το Τρίτο Μέρος της εργασίας αποτελείται από Γλωσσάριο σχετικών όρων από τη ρωσική προς την ελληνική και την αγγλική, το οποίο δημιουργήθηκε σταδιακά, κατά τη μετάφραση των άρθρων. Ακολουθούν τα Συμπεράσματα, η Βιβλιογραφία και τα πρωτότυπα κείμενα στα ρωσικά.

Ο πολιτισμός και η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ

Όπως ορθά αναφέρεται ο Ευ. Βενιζέλος: «Ο πολιτισμός είναι ταυτοχρόνως το πιο ευαίσθητο, το πιο επικίνδυνο και το πιο πρόσφορο πεδίο άσκησης πολιτικής. Γιατί οτιδήποτε γίνεται στο πεδίο αυτό συνδέεται, από την ίδια τη φύση του πράγματος, με την αισθητική και την ιδεολογία, τις νοοτροπίες και τα στερεότυπα, την αυτοσυνειδησία της κοινωνίας: την πολυμορφία και τις αντοχές της, τη σχέση της με την Ιστορία και τις ποικίλες χρήσεις της, τη σχέση της με τους «άλλους». (Βενιζέλος, Ευ., 1999:11). Επειδή ο πολιτισμός συνδέεται με την παραγωγή της ιδεολογίας είναι η πιο βαθιά και επικίνδυνη μορφή της πολιτικής (Βενιζέλος, Ευ., 1999: 18). Οι διεθνείς συγκρούσεις έχουν κυρίως κοινωνική και γεωπολιτική βάση, αλλά υπάρχουν και συγκρούσεις θρησκευολογικές, γλωσσικές και πολιτισμικές.

Στη διάρκεια του 20^{ου} αι., το ενδιαφέρον των μελετητών του πολιτισμού στράφηκε στη Σοβιετική Επανάσταση και το μοντέλο της τέχνης για το λαό, το οποίο ακολούθησε ύστερα. Το κίνημα των πρώτων χρόνων της Επανάστασης

¹<https://www.rovespieros.gr/ta-apanta-tou-lenin-pdf/>,
<https://www.rovespieros.gr/apanta-stalin-13-tomoi-diathesimoi/>

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

με τους φουτουριστές καλλιτέχνες δεν ήταν απλώς μια ταύτιση της κουλτούρας με την πολιτική, αλλά αναζητούσε απαντήσεις για το μέλλον της Ανθρωπότητας. Πρωτοεμφανίστηκαν θεωρίες που αναζητούσαν απαντήσεις σε σχέση με το μαζικό πολιτισμό και τη χειραγώγηση της κουλτούρας. (Ζορμπά, Μ., 2016: 55). Εξάλλου, ο τίτλος του βιβλίου *Χρόνε, εμπρός!*² παραπέμπει στα λόγια του Σοβιετικού ποιητή-φουτουριστή Βλαντίμιρ Μαγιακόφσκι (1894-1930) από το θεατρικό του έργο *Λουτρό*, που έγραψε το 1928, λίγο πριν βάλει τέλος στη ζωή του (14 Απριλίου του 1930).

Η πολιτιστική πολιτική, κατά τον Σοβιετικό μελετητή Ζβορίκιν, είναι «το σύνολο των επιχειρησιακών αρχών, διοικητικών και δημοσιονομικών πρακτικών και διαδικασιών, οι οποίες αποτελούν τη βάση για την πολιτική δράση από το κράτος». Επιπλέον, δεν μπορεί να υπάρχει εκ των πραγμάτων «μια πολιτιστική πολιτική, που να ταιριάζει σε όλες τις χώρες» (Zvorykin A.A., 1970: 5). Εξίσου προφανής είναι η ανάγκη για την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών μεταξύ των κρατών, όπως επίσης για τις διεθνικές μελέτες για ειδικά θέματα, έρευνα εννοιών και μεθόδων και άλλα.

Το Σοβιετικό παράδειγμα εξετάζεται ξεχωριστά από τους μελετητές του πολιτισμού. Τα θεμέλια για την πολιτιστική πολιτική στη Σοβιετική Ένωση έθεσε πρώτος ο Β.Ι. Λένιν. Δήλωσε ότι μετά τη νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης, ο στόχος για την αύξηση του πολιτιστικού επιπέδου του λαού ήταν ένα εκ των επιτακτικότερων θεμάτων που αντιμετώπιζαν. «...Ο σκοπός της πολιτιστικής κουλτούρας, της πολιτικής διαπαιδαγώγησης είναι να καταρτίσει γνήσιους κομμουνιστές ικανούς να εξαφανίσουν το ψεύδος και τις προκαταλήψεις και να βοηθήσουν τους εργαζόμενους να εξουδετερώσουν το παλιό σύστημα και να χτίσουν ένα κράτος χωρίς καπιταλιστές, χωρίς εκμεταλλευτές και χωρίς γαιοκτήμονες» (Λένιν, Άπαντα, τ. 31, σσ. 368-368,

2. Ο ποιητής επιθυμεί την εγρήγορη της επανάστασης, εκφράζει τον μελλοντισμό και τη συνεχή επιθυμία να κινηθεί προς τα εμπρός.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

αγγλ. Εκδ.). Θεωρούσε, λοιπόν, τη διάδοση του πολιτισμού και τη διοργάνωση της πολιτιστικής προώθησης ως μια από τις πιο σημαντικές και κρίσιμες λειτουργίες του Σοβιετικού κράτους και τόνιζε την ανάγκη για τον προγραμματισμό και την επίβλεψη της ανοικοδόμησης του πολιτισμού. Οι ιδέες του Λένιν αναπτύχθηκαν περαιτέρω και εφαρμόστηκαν ακολούθως από το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης (ΚΚΣΕ)³. Σύμφωνα με τις συστάσεις του Λένιν σχετικά με την ανοικοδόμηση του πολιτισμού στη Σοβιετική Ένωση, η πολιτιστική πολιτική βασίστηκε στο συνδυασμό των κρατικών και μη-κρατικών μέτρων. Η κρατική πολιτική έδωσε τη δυνατότητα στον απλό λαό να προβάλλει τη δημιουργική του πρωτοβουλία, γεγονός που καταδεικνύει το δημοκρατικό χαρακτήρα του σοσιαλιστικού πολιτισμού.

Ο πολιτισμός, ως εκ τούτου, σύμφωνα με το Λένιν, αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο κοινωνικής ανάπτυξης, όχι μόνο επειδή αναπτύσσεται με γοργούς ρυθμούς, αλλά επειδή όλο και περισσότερες προσπάθειες γίνονται με σκοπό την εξεύρεση της φύσης του πολιτισμού και της δημιουργίας των συνθηκών για την περαιτέρω ανάπτυξή του.

Ο μελετητής Ζβορίκιν προτείνει τη δική του ερμηνεία και ορισμό του πολιτισμού. Ο πολιτισμός είναι αυτό που έχει δημιουργηθεί από τον άνθρωπο και διαφέρει από εκείνα που έχουν δημιουργηθεί από τη φύση. Ο πολιτισμός είναι το σύνολο των υλικών και πνευματικών αγαθών, που έχει δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα της δημιουργικής δραστηριότητας του ανθρώπου στην κοινωνία, μέσω της εφαρμογής ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που κατέχει μόνο αυτός, δηλαδή τη δυνατότητα για μια σκόπιμη εργασία, ομιλία, σκέψη και καλλιτεχνική δραστηριότητα. Τα προϊόντα της πολιτιστικής δραστηριότητας έχουν αξία, ανάλογα με τη φύση τους, για ορισμένες ομάδες ανθρώπων, τάξεις της κοινωνίας, λαούς και έθνη, για συγκεκριμένες κοινωνίες ή την Ανθρωπότητα συνολικά. Το αντικειμενικό κριτήριο για τον καθορισμό της καλλιτεχνικής αξίας είναι η προοδευτική της φύση για την κοινωνία. Ο

3.https://archive.org/details/ProgramOfTheCommunistPartyOfTheSovietUnion_150/page/n29/mode/2up/search/culture

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

πολιτισμός εκδηλώνεται στη μορφή των υλικών και πνευματικών αγαθών. Ο σοσιαλιστικός και ο κομμουνιστικός πολιτισμός σχετίζονται με την πολιτιστική επανάσταση, κατά την οποία για πρώτη φορά στις μεγάλες ομάδες των εργατών δόθηκε κάθε ευκαιρία να μοιράζονται τα επιτεύγματα του παγκόσμιου πολιτισμού και να έχουν ενεργό συμμετοχή στην ανοικοδόμηση της νέας πολιτιστικής δομής.

Το πρώτο στάδιο της πολιτιστικής ανοικοδόμησης καλύπτει την περίοδο από το 1917 - 1927. Αυτή η περίοδος σηματοδοτεί την αρχή της σοβιετικής σοσιαλιστικής κουλτούρας, την αρχή της πολιτιστικής επανάστασης. Οι ακραίοι επαναστάτες, όπως ο Μπογκντάνοφ, ο Πλετνιόφ και η οργάνωσή τους, η *Προλετκούλτ*, απαίτησαν την απόρριψη του συνόλου της πολιτιστικής κληρονομιάς του παρελθόντος, την οποία χαρακτήριζαν ως «αστική». Την προσέγγιση αυτή απέρριψε ο Λένιν στην ομιλία του κατά το 2ο Συνέδριο της οργάνωσης της Κομμουνιστικής Νεολαίας στις 2 Οκτωβρίου του 1920, επισημαίνοντας το λάθος αυτής της οργάνωσης «Προλετκούλτ» και δηλώνοντας ότι η εργατική τάξη και το κόμμα της ήταν οι μόνοι νόμιμοι κληρονόμοι του προοδευτικού πολιτισμού που είχε δημιουργηθεί από τις προηγούμενες γενιές (Zvorykin A.A., 1970: 14). Σ' αυτό το στάδιο, ο στόχος της αφομοίωσης όλων των πολιτιστικών στοιχείων που κληρονόμησαν από την παλιά κοινωνία και έθεσαν στη διάθεση των λαϊκών μαζών επετεύχθη. Για την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού ιδρύθηκαν σχολεία και λέσχες, καθώς και σχολεία για ενήλικες. Τρεις στους τέσσερις δεν ήξεραν γραφή και ανάγνωση. Πολλές εθνότητες δεν είχαν δική τους γραφή, ενώ περίπου τα 4/5 των παιδιών και των εφήβων δεν μπορούσαν να φοιτήσουν ούτε στα Δημοτικά σχολεία. Όλες οι βαθμίδες της εκπαίδευσης και ειδικά οι ανώτερες και οι ανώτατες αποτελούσαν σχεδόν αποκλειστικό προνόμιο των πλουσίων. Χαρακτηριστικά είναι τα ποσοστά των εγγράμματων στους Κιργίζιους (0,6%), στους Τουρκμένους (0,7%), στους Ουζμπέκους (1,6%) και τους Καζάχους (2%). (A. Cherkasov, «All-Russian Primary Education (1894–1917): Developmental Milestones», *Social Evolution and History*, 10, 2011: 138–149 στο

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Παπαστεφανάκη, Ε'. *Η εκπαίδευση στη Σοβιετική Ένωση και στις λοιπές Λαϊκές Δημοκρατίες*. σ. 4)

Όλα εκείνα τα στοιχεία, που εμπόδιζαν τους εργάτες να αποκτήσουν τη μέση ή ανώτατη εκπαίδευση εξαλείφθηκαν. Δημιουργήθηκε ένα εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα, στο οποίο όλα τα σχολεία και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα ήταν κρατικά, και αποτελούσαν μαζί ένα σύνολο, βασισμένο στην ελεύθερη, υποχρεωτική, κοσμική εκπαίδευση και την ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση για όλους, ανεξάρτητα από την καταγωγή, το φύλο και την εθνικότητα. Για να διευκολυνθεί η πρόσβαση στα ανώτατα ιδρύματα για τα παιδιά των εργατών και αγροτών, δημιουργήθηκαν ειδικές προπαρασκευαστικές σχολές ή «rabfak» (τύπος εκπαιδευτικού ιδρύματος στη Σοβιετική Ένωση, το οποίο ασχολούταν με την προετοιμασία των εργαζομένων για να εισέλθουν στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης) (Zvorykin A.A., 1970: 15).

Το δεύτερο στάδιο της πολιτιστικής επανάστασης (1928 - 1958) έλαβε χώρα κατά την περίοδο που σημαδεύτηκε από την εκτεταμένη μετατροπή του πολιτισμού σε καθαρά σοσιαλιστικό. Αυτό εκφραζόταν με τα εξής μέτρα: κατάρτιση μιας μορφωμένης τάξης των εργαζομένων, καθιέρωση της επταετούς καθολικής εκπαίδευσης σε όλη τη χώρα, αύξηση του επιπέδου της επιστήμης και της καλλιτεχνικής κουλτούρας.

Και το τρίτο στάδιο της πολιτιστικής επανάστασης αφορά την περίοδο από το 1958 μέχρι τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991. Θεωρείτο ότι η περίοδος αυτή αφιερώθηκε στη μετάβαση από το σοσιαλιστικό πολιτισμό στον κομμουνιστικό.

Αξιοσημείωτο είναι ότι το πρώτο Υπουργείο Πολιτισμού στον κόσμο ιδρύθηκε στη Σοβιετική Ένωση το 1953 (Γκλούτσενκο, Ι., Κουρεννόϊ (επιμ.), Β. *Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ*, 2013: 23), ενώ το σοβιετικό παράδειγμα ακολούθησε η Γαλλία, με απόφαση του Στρατηγού Ντε Γκολ, ο οποίος ανέθεσε στον Αντρέ Μαλρώ το 1959 τη διεύθυνση του νεοσυσταθέντος υπουργείου Πολιτισμού της Γαλλίας (Ζορμπά, Μ, 2016: 64).

ΜΕΡΟΣ 1. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΠΡΩΤΟΤΥΠΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

ΙΓΚΟΡ ΟΡΛΟΦ

Οι μαχητές του ιδεολογικού μετώπου:

προετοιμασία των ξεναγών-μεταφραστών στην ΕΣΣΔ

Από τη στιγμή της εμφάνισης του διεθνούς τουρισμού, οι ξεναγοί – μεταφραστές, ακόμη και χωρίς να λάβει κανείς υπόψη την ιδιαιτερότητα της κάθε χώρας, πάντοτε αποτελούσαν και παρέμεναν ο πυρήνας του προσωπικού οποιασδήποτε εταιρείας, η οποία ειδικεύεται στην εξυπηρέτηση ξένων επισκεπτών. Αυτό ίσχυε και για τα τουριστικά ιδρύματα της Σοβιετικής Ένωσης, που αντιπροσώπευαν, σύμφωνα με τον ορισμό του P. Kenéz, μια ιδιαίτερη μορφή του προπαγανδιστικού κράτους. Είναι ενδεικτικό, μάλιστα, πως την περίοδο αιχμής των μαζικών διωγμών του 1937, στους κόλπους της Ιντουρίστ εκφράζονταν επιφυλάξεις σχετικά με το χαρακτηρισμό «ξεναγοί» για τους ανθρώπους, που είχαν κληθεί να εργαστούν απευθείας με τους ξένους επισκέπτες, ο οποίος υποβάθμιζε στα μάτια των τελευταίων τη σημασία αυτής της κατηγορίας των εργαζομένων⁴. Γενικώς, παραφράζοντας τον ποιητή (Σ.τ.Μ.: Ο συγγραφέας εννοεί τον Μαγιακόφσκι), μπορούμε να πούμε, ότι ο ξεναγός στη Σοβιετική Ρωσία ήταν κάτι περισσότερο από έναν απλό ξεναγό. Ήταν μαχητής του ιδεολογικού μετώπου. Γι' αυτό το λόγο το σύστημα προετοιμασίας των ξεναγών-μεταφραστών στην Ε.Σ.Σ.Δ. είχε όχι μόνο θεσμική και επαγγελματική, αλλά και ιδεολογική διάσταση.

Θεσμικές βάσεις

Μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η προετοιμασία των σοβιετικών ξεναγών πραγματοποιείτο με τις δυνάμεις των δυο υπηρεσιών, της *Εταιρείας Προλεταριακού Τουρισμού και Ξεναγήσεων* (ΟΠΤΕ) και της *Ιντουρίστ*. Αν και η παρ. 2 του Καταστατικού της *Ιντουρίστ* του 1929 της έδινε το δικαίωμα να εκπαιδεύει το απαραίτητο προσωπικό για την εξυπηρέτηση των ξένων τουριστών, το νέο Καταστατικό του 1933 υποχρέωνε την Εταιρεία να εκπαιδεύει δικό της προσωπικό στα ΑΕΙ, τα τεχνικά λύκεια και τις πολυτεχνικές σχολές, καθώς

4. ГА РФ Ф.Р-9612. Учреждения по руководству иностранным туризмом в СССР (Объединенный фонд). 1920-1991 гг. Оп.2.Д.41.Л.65. Γενικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας Ίδρυμα-9612. “Ίδρύματα για την διοίκηση ξένου τουρισμού στην ΕΣΣΔ (Ενωμένο Ίδρυμα). 1920-1991, κατάλογος 2, τόμος 41, φύλλο 65. Στο ίδιο, σ.383

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

προέβλεπε τη διοργάνωση των συγκεκριμένων ιδρυμάτων και μαθημάτων⁵. Όμως, στην πραγματικότητα η πολιτική της κατάρτισης των στελεχών βασιζόταν στο εκπαιδευτικό σύστημα, στο οποίο εκτός από τα καθαρά τουριστικά ιδρύματα, είχαν εμπλοκή και τα κομματικά όργανα, η κομμουνιστική νεολαία, οι συντεχνίες, ακόμη και η *Πανσοβιετική Εταιρεία Πολιτιστικών Σχέσεων με το Εξωτερικό* (ΒΟΚΣ).

Πράγματι, τα πρώτα σχέδια της δημιουργίας των μαθημάτων έμειναν στα χαρτιά: δεν ευοδώθηκε η συλλογή ικανού αριθμού ακροατών στα 1928-1929, καθώς δεν πραγματοποιήθηκαν τα ειδικά σεμινάρια στη Μόσχα και το Λένινγκραντ στα τέλη του 1929, ούτε υλοποιήθηκε η ιδέα της κατάρτισης των ξεναγών-λεκτόρων για την εξυπηρέτηση των εξειδικευμένων ομάδων ξένων τουριστών⁶.

Λόγω του ανεπαρκούς αριθμού ξεναγών-μεταφραστών (70 άτομα απ' όλη τη Σοβιετική Ένωση ως το 1930)⁷, διοργανώθηκαν το ίδιο έτος στη Μόσχα, το Λένινγκραντ και την Τιφλίδα ειδικά προγράμματα διδασκαλίας ξεναγών για τα κομματικά στελέχη και την κομμουνιστική νεολαία. Το επόμενο έτος, η *Ιντουρίστ* ξεκίνησε δικά της τριετή προγράμματα διδασκαλίας για την κατάρτιση ξεναγών στη Μόσχα και το Λένινγκραντ, με τη διδασκαλία όχι μόνο ξένων γλωσσών, αλλά και των θεμελίων της πολιτικής οικονομίας και της οικονομικής γεωγραφίας. Παράλληλα, την περίοδο 1930-1936, υπό την αιγίδα της Κεντρικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Νεολαίας και του *Πανσοβιετικού Συμβουλίου Επαγγελματικών Ενώσεων*, λειτουργούσαν εκπαιδευτικά προγράμματα της ΟΠΤΕ.

Τα υπηρεσιακά έγγραφα επιτρέπουν να δούμε, ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1930 ο μεγαλύτερος αριθμός των ξεναγών-μεταφραστών γνώριζε μόνο Γαλλικά και Γερμανικά, ενώ τουλάχιστον το 90% των τουριστών μιλούσαν Αγγλικά. Εκτός αυτού, οι περισσότεροι ξεναγοί υστερούσαν σε βασικές γνώσεις στη γεωγραφία και την ιστορία της χώρας και αυτό με φόντο τη διεύρυνση από το 1930 του καταλόγου με τις λειτουργικές υπηρεσίες των ξεναγών, λόγω της εξυπηρέτησης των μελών των επιστημονικών συνεδρίων και διασκέψεων⁸. Επειδή τα προγράμματα αυτά δεν κατάφεραν να καταρτίσουν ξεναγούς υψηλού επαγγελματικού επιπέδου, το 1932 μετά την πρωτοβουλία της ηγεσίας της *Ιντουρίστ* δημιουργήθηκαν τμήματα ξεναγών-μεταφραστών στο Ινστιτούτο Νέων Γλωσσών της Μόσχας, ενώ κατά το διάστημα 1934-1938 στο

5. ΓΑ ΡΦ.Φ.Ρ-9612.Οπ.1.Δ.2.Λ.2;Δ.5.Λ.2 οδ.; Δ.15.Λ.3. Γενικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα -9612, κατάλογος 1, τόμος 2, σελίδα 2. τόμος 5. σελίδα 2. τόμος 15, φύλλο 3.

6. Στο ίδιο. Οπ.2.Δ.2.Λ.31-30, 19-18, 10-3, κατάλογος 2, τόμος 2, φύλλο 31-30, 19-18, 10-3.

7. Στο ίδιο. Οπ.1.Δ.5.Λ.9, 11. κατάλογος 1, φάκελος 5, φύλλο 9,11.

8. Στο ίδιο. Οπ.2.Δ.1.Λ.6-7. κατάλογος 2, φάκελος 1, φύλλο 6-7.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Ινστιτούτο Γλωσσολογίας του Λένινγκραντ⁹ το *Ινστιτούτο Ξένου Τουρισμού*¹⁰ ασχολείτο με την κατάρτιση ξεναγών.

Εκείνη την περίοδο, δημιουργήθηκαν τα θεμέλια για την ανώτατη τουριστική εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, στο Ινστιτούτο Νέων Γλωσσών της Μόσχας εκπονήθηκαν προγράμματα και εκπαιδευτικά σχέδια για μια σειρά ειδικών μαθημάτων, καθώς και υπηρεσιακές οδηγίες με τα κείμενα της παρουσίασης κάθε αξιοθέατου¹¹. Ακολούθως, η φοίτηση στο *Ινστιτούτο Ξένου Τουρισμού* προέβλεπε διαλέξεις, διδασκαλία σε μουσεία και ειδικά σεμινάρια, καθώς και υποχρεωτική πρακτική άσκηση¹² στα εργοστάσια.

Όμως, η εμπειρία του ιδρύματος Ανώτατης Σχολής παρέμεινε στα αζήτητα μέχρι τη δημιουργία του Κρατικού Πανεπιστημίου Τουρισμού και Φυσικοθεραπείας του Σότσι το 1989. Ο κομματικός έλεγχος του ιδρύματος στην πράξη πραγματοποιείτο μέσω οδηγιών για την αναβάθμιση του επιπέδου της κατάρτισης των στελεχών, τη στιγμή που οι ανάγκες του κλάδου δεν απαιτούσαν οδηγίες και εντολές, αλλά ένα δομημένο πολυεπίπεδο σύστημα κατάρτισης ειδικών.

Ο ελάχιστος αριθμός των τουριστικών ροών περιόρισε την εκπαιδευτική στρατηγική της *Ιντουριστ*, ενώ το 1958 προστέθηκε το Γραφείο Διεθνούς Τουρισμού Νεολαίας *Σπλότνικ* και το Τμήμα Διεθνούς Τουρισμού της Κεντρικής Διοίκησης Τουρισμού και Ξεναγήσεων με την αποκατάσταση και την εξέλιξη του συστήματος μαθημάτων διαφόρων επιπέδων.

Η «ατμομηχανή» στο σύστημα προετοιμασίας των ξεναγών-μεταφραστών στο δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα παρέμενε η *Ιντουριστ*, στη δομή της οποίας ήδη από το 1957 είχαν δημιουργηθεί τριμηνιαία μόνιμα προγράμματα για την προετοιμασία και την κατάρτιση των στελεχών του ιδρύματος (συμπεριλαμβανομένων και των ξεναγών-διερμηνέων). Αν και από το 1959 περισσότεροι από 400 ξεναγοί είχαν εκπαιδευτεί σε τρεις μόλις πόλεις (Μόσχα, Λένινγκραντ και Κίεβο) και από το 1960 περισσότεροι από 900 σπουδαστές εκπαιδεύτηκαν σε 14 πόλεις της χώρας, ήδη το 1970 έφτασαν τους 1600 οι ξεναγοί που επιμορφώθηκαν σε 30 πόλεις¹³.

9. Στο ίδιο. Οπ.1.Д.12.Л.31-31 об.; РГАЭ. Ф.413. Министерство внешней торговли СССР.Оп.13.Д.277.Л.15. Ρωσικό Κρατικό Αρχείο Οικονομίας. Κατάλογος 413, ΕΣΣΔ, κατάλογος 13, φάκελος 277, φύλλο 15.

10. Μετά το κλείσιμο του ΑΕΙ, με απόφαση του πολιτικού γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος οι φοιτητές μεταφέρθηκαν στο 1ο Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών του Λένινγκραντ.

11. ΓΑ ΡΦ. Φ.Р-9612.Оп.1.Д.12.Л.31 об.; Оп.2.Д.8.Л.58. Γενικό Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Κατάλογος 1, φάκελος 12, φύλλο 31.

12. Στο ίδιο. Οπ.1.Д.29.Л.1-3;Д.46.Л.1. κατάλογος 1, φάκελος 29, φύλλα 1-3.

13. ΓΑ ΡΦ.Φ.Р-9612.Оп.1.Д.456.Л.12, 35, 93-94; Оп.3.Д.552.Л.1-2. Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Κατάλογος 1, αρχείο 456, φύλλα 12, 35, 93-94.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Επιπλέον, η *Ιντουρίστ*, που ανήκε στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Εξωτερικού Εμπορίου (ΜΒΤ) της ΕΣΣΔ συμπεριελήφθη στο σύστημα κατάρτισης των στελεχών του Υπουργείου. Όμως, τα μόνιμα προγράμματα για την εκμάθηση ξένων γλωσσών υπό το Υπουργείο στα τέλη του 1950 και αρχές του 1960 υλοποιούσαν χωρίς ιδιαίτερο ζήλο τις αιτήσεις της *Ιντουρίστ*. Εν κατακλείδι, μετά από μακρά διαπραγμάτευση με τη Διοίκηση της *Ιντουρίστ* δημιουργήθηκε το Τμήμα Ξένων Γλωσσών του Υπουργείου Εξωτερικού Εμπορίου για την εκμάθηση από τους μεταφραστές των δευτέρων και τρίτων ξένων γλωσσών. Τα προγράμματα προέβλεπαν εκπαίδευση στη διάρκεια 3-5 ετών, που αντιστοιχούσε με την απόκτηση δεύτερου πτυχίου ανώτατης εκπαίδευσης.¹⁴

Το 1964, όταν ο αριθμός των ξένων τουριστών που επισκέφθηκαν την ΕΣΣΔ ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο, η *Ιντουρίστ* απομονώθηκε από το σύστημα του Υπουργείου Εξωτερικού Εμπορίου και έγινε συστατικό μέρος της Διεύθυνσης Ξένου Τουρισμού υπό το Υπουργικό Συμβούλιο της ΕΣΣΔ¹⁵. Έγινε αναπόσπαστο μέρος της δημιουργημένης Διεύθυνσης (τμήματος) ξένου τουρισμού υπό το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΣΣΔ. Το 1966, στο σύστημα Διοίκησης εμφανίστηκαν οι Ανώτατες Σχολές τουριστικής εκπαίδευσης, στις οποίες είχε ανατεθεί η αποστολή επιμόρφωσης των ξεναγών-μεταφραστών και από το 1974 της κατάρτισης των νέων στελεχών¹⁶. Το ίδιο έτος του 1966, η Διεύθυνση Ξένου Τουρισμού ξεκίνησε δικά της μαθήματα ξένων γλωσσών, τα οποία το 1980 διδάσκονταν σε 25 πόλεις της χώρας¹⁷.

Επειδή η *Ιντουρίστ* δεν συμπεριελήφθη στην κατηγορία των ιδρυμάτων, στα οποία οι απόφοιτοι είχαν δικαίωμα διορισμού σύμφωνα με τις λίστες διορισμών της Κρατικής Επιτροπής Οικονομικού Σχεδιασμού της ΕΣΣΔ (Γκοσπλάν), όπως για παράδειγμα στα Υπουργεία Άμυνας ή στην Επιτροπή για την Κρατική Ασφάλεια (Κα-Γκε-Μπέ), στην υπηρεσία τουρισμού πολύ συχνά κατέληγαν άνθρωποι, οι οποίοι δεν ήθελαν ή δεν ήταν κατάλληλοι για

14. Στο ίδιο. Οπ.2.Д.315.Л.17-19. Στο ίδιο. Κατάλογος 2, αρχείο 315, φύλλα 17-19.

15. Το 1969 η Διεύθυνση μετασηματίστηκε σε Γενική Διεύθυνση υπό το Υπουργικό Συμβούλιο της ΕΣΣΔ, στη δομή του οποίου η Ανώνυμη εταιρεία Τουρισμού και Επενδύσεων *Ιντουρίστ* εντάχθηκε με δικαιώματα εμπορικής εταιρείας. Το 1983 η Γενική Διεύθυνση αναδιοργανώθηκε σε Κρατική επιτροπή ΕΣΣΔ για Ξένο Τουρισμό, η οποία με τη σειρά της καταργήθηκε το 1989, κατά την τακτική αναδιοργάνωση της κυβέρνησης. Το Συμβούλιο Ξένου Τουρισμού που ιδρύθηκε το 1991 υπό το Υπουργικό Συμβούλιο της ΕΣΣΔ δεν πρόλαβε να αναλάβει τα καθήκοντά του λόγω των γεγονότων του Αυγούστου του 1991.

16. Βάσει των μαθημάτων αυτών το 1975 δημιουργήθηκε το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Κατάρτισης των Ανώτατων Στελεχών και Ειδικών της «Γκλαβιντουρίστ» (Γενική Διεύθυνση Εξωτερικού Τουρισμού υπό το Υπουργικό Συμβούλιο), που το 1990 μετατράπηκε στην Ανώτατη Σχολή Τουριστικών και Ξενοδοχειακών Υπηρεσιών της *Γκοσκομιντουρίστ* της ΕΣΣΔ (Η Κρατική Επιτροπή Εξωτερικού Τουρισμού)

17. Дворниненко В.В. Развитие туризма в СССР (1917–1983 гг.): учеб, пособие. М.: Высшая школа профсоюзного движения ВЦСПС им. Н.М. Шверника, 1985. С. 65. Dvorninenko V.V. «Η ανάπτυξη του τουρισμού στην ΕΣΣΔ (1917-1983), εγχειρίδιο, Μ.: Ανώτατη σχολή του κινήματος των συντεχνιών του Ν.Μ. Shvernik, 1985, σ.65

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

να εργαστούν εκεί. Βασική πηγή για την αναπλήρωση των στελεχών παρέμεναν το 1ο Κρατικό Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών της Μόσχας, το Περιφερειακό Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Ν. Κρουσκαγιά και τα υπόλοιπα πανεπιστήμια της πρωτεύουσας. Η πολιτική κατάρτιση των αποφοίτων - για να μη μιλήσουμε για τους τελειόφοιτους φοιτητές - ήταν ελλιπής, καθώς έβρισκαν μόνιμη ή προσωρινή εργασία, μόνο μετά την ολοκλήρωση ειδικής κατάρτισης στα ημερήσια ή βραδινά μαθήματα των ξεναγών-μεταφραστών.

Το σύστημα εκπαίδευσης των στελεχών της *Ιντουρίστ* διαμορφώθηκε ολοκληρωτικά προς τα τέλη του 1960. Και ήδη από το 1970, η *Γκλαβιντουρίστ* έθεσε θέμα αναγκαιότητας του κλαδικού Ινστιτούτου Τουρισμού¹⁸. Μετά από τέσσερα χρόνια, το 1980, το Συμβούλιο Τουρισμού υπό τη *Γκλαβιντουρίστ* πήρε την απόφαση για την ίδρυση του Ινστιτούτου Διεθνούς Τουρισμού για την Εκπαίδευση και την Μετεκπαίδευση των στελεχών υψηλής ειδίκευσης για την τουριστική βιομηχανία της χώρας. Εκτός αυτού, προϋπέθετε να ανοίξουν στα γλωσσολογικά πανεπιστήμια της Μόσχας και του Λένινγκραντ δυο νέες ειδικότητες: η *Οργάνωση και Οικονομία του Ξένου Τουρισμού* και η *Πληροφοριακή - Προπαγανδιστική Εργασία με Ξένους Τουρίστες*¹⁹. Όμως, όλες αυτές οι προτάσεις παρέμειναν απλώς καλές προθέσεις.

Όσον αφορά στον συντεχνιακό τουρισμό, μετά την αναδιοργάνωση το 1969 της Κεντρικής Διεύθυνσης Τουρισμού και Ξεναγήσεων στη σύνθεση του Κεντρικού Συμβουλίου Τουρισμού²⁰, παράλληλα με τα τμήματα του ξένου τουρισμού υπό τα Συμβούλια των Συνδικάτων των Δημοκρατιών της ΕΣΣΔ, διαμορφώθηκε η Υπηρεσία Περιηγήσεων και Ξεναγήσεων για τους Ξένους Τουρίστες. Τα ανώτατα στελέχη της Υπηρεσίας (καθώς και οι ξεναγοί-διερμηνείς) εκπαιδεύονταν στην Ανώτατη Επαγγελματική Σχολή του συνδικαλιστικού κινήματος του Ν.Μ. Σβέρνικ (Λένινγκραντ), την Ανώτατη επαγγελματική σχολή του πολιτισμού Ν.Ν. Κρούσκαγια (Μόσχα) και τα Κεντρικά Τουριστικά προγράμματα, που ιδρύθηκαν το 1969 στην περιοχή Σχόντνα της Μόσχας (αργότερα - Ινστιτούτο επανακατάρτισης των εργαζομένων τουριστικών οργανισμών).

Η *Σπούτνικ* διαμόρφωνε το δικό της σύστημα προετοιμασίας των ξεναγών-διερμηνέων έχοντας υπόψη την *Ιντουρίστ*. Έτσι, το 1960 στη Μοσχοβίτικη βάση της *Σπούτνικ*, ξεκίνησαν μαθήματα για την εκπαίδευση και πρακτική άσκηση των μεταφραστών. Παράλληλα, άρχισαν επίσης να διεξάγονται σεμινάρια με οδηγίες για τους ξεναγούς, σύμφωνα με το δεκαεξάωρο πρόγραμμα. Από το 1974 η Υπηρεσία του Διεθνούς Τουρισμού Νεολαίας (ΜΠΜΜΤ) διοργάνωσε 10ήμερα σεμινάρια στην Ανώτατη Σχολή

18. ΓΑ ΡΦ.Φ.Ρ-9612.Οπ.3.Δ.552.Λ.24. Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα - 9612. Κατάλογος 3, αρχείο 552, φύλλο 24.

19. Там же.Д.837.Л.9-10. Στο ίδιο αρχείο 837, φύλλα 9-10.

20. Από τον Μάιο του 1969 - Κεντρικό συμβούλιο τουρισμού και ξεναγήσεων των συντεχνιών

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

της Κομμουνιστικής Νεολαίας, καθώς και στις σχολές της κομμουνιστικής νεολαίας σε διάφορες περιοχές. Η αυτάρκεια του σεμιναριακού συστήματος καθοριζόταν με το ότι ο βασικός αριθμός των ξεναγών-διερμηνέων που προσκαλούσε η υπηρεσία για την εξυπηρέτηση των ξένων (και στις διεθνείς κατασκηνώσεις), αποτελείτο από καθηγητές και σπουδαστές των ανώτατων τάξεων των παιδαγωγικών και γλωσσολογικών σχολών και δάσκαλοι των αντίστοιχων γλωσσών της κατεύθυνσης. Βοήθεια για το θέμα της προετοιμασίας των ξεναγών σε ετήσια βάση παρεχόταν από την Ανώτατη Σχολή ξένου τουρισμού της *Γκλαβιντουρίστ*. Το 1974 η ηγεσία της *Σπλντνικ* και η Πανενοσιακή Λενινιστική Κομμουνιστική Ένωση Νεολαίας κατέθεσαν πρόταση στο Υπουργείο Ανώτατης Παιδείας της ΕΣΣΔ. να συμπεριλάβει τα θέματα που αφορούν τη μεθοδολογία της εργασίας των ξεναγήσεων και πληροφόρησης-προπαγάνδας στο εκπαιδευτικό πλάνο των φοιτητών του 4ου και του 5ου έτους των φιλολογικών και γλωσσολογικών σχολών²¹. Όμως αυτές οι προτάσεις εκείνη την εποχή δεν είχαν την στήριξη «εκ των άνω».

Η έλλειψη των εξειδικευμένων ιδρυμάτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στον τομέα του ξένου τουρισμού μετέτρεπε το σύστημα κατάρτισης σε ασταθές και εξαρτημένο από τις εξωτερικές συνθήκες, όπως η πολυπλοκότητα του συντονισμού της πολιτικής αναφορικά με το ανθρώπινο δυναμικό μεταξύ των ιδρυμάτων και την πίεση των αποφάσεων του κόμματος και λύσεων των οργάνων.

Το ιδεολογικό πλαίσιο

Όπως ήδη αναφέραμε, η ιδιαιτερότητα της κατάρτισης του προσωπικού για τον ξένο τουρισμό και πρώτα απ' όλα των ξεναγών-διερμηνέων καθοριζόταν από το γεγονός ότι κάθε στέλεχος της *Ιντουρίστ* και των άλλων ιδρυμάτων που ασχολούταν με την φιλοξενία των ξένων επισκεπτών, εξεταζόταν ως «ιδεολογικός μαχητής». Ο ξένος τουρισμός εξεταζόταν από την ηγεσία της χώρας ως ένας από τους τομείς του πολιτικού έργου, όπου απαραίτητη ήταν η ικανότητα να αντιμετωπίσει κανείς τους φορείς της καπιταλιστικής ιδεολογίας. Σύμφωνα με τον ορισμό του επικεφαλής του Πανενοσιακού Οργανισμού Σχέσεων με το Εξωτερικό Α. Για. Αρόσεβ, οι ξεναγοί-μεταφραστές έπαιζαν τον ρόλο των «προστατευτικών ομάδων που βρίσκονταν μπροστά από τη στήλη»²². Εξ ου και η προσοχή στην ιδεολογική

21. ΓΑ ΡΦ.Φ.Ρ-9612.Οπ.3.Д.837.Л.62-63. Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα - 9612, Κατάλογος 3, αρχείο 837, φύλλα 62-63.

22. Цит. По: *Куликова Г.Б.* Под контролем государства: пребывание в СССР иностранных писателей в 1920- 1930-х годах // Отечественная история. 2003. № 4. С. 57. 20 ΓΑ ΡΦ. Φ. Ρ-9612. Οπ. 2. Д. 8. Л. 85-87. 21 РГАСПИ. Ф. 17. ЦК РКП(б) – ЦК ВКП(б). Оп. 120. Д. 82. Л. 161-162. 88. Απόσπασμα, σύμφωνα με: Κουλικόβα Γκ.Μπ, «Υπό τον έλεγχο του κράτους: η διαμονή στην ΕΣΣΔ των ξένων συγγραφέων την περίοδο 1920-1930// Ιστορία της πατρίδας.

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

συνιστώσα της κατάρτισης των ξεναγών. Για παράδειγμα, το 1932 η Ειδική Επιτροπή του Λαϊκού Επιτροπάτου Επιμόρφωσης και του Διοικητικού Συμβουλίου της *Ιντουρίστ* επεσήμαινε, ότι τα προγράμματα για το πενταετές πλάνο, την ιστορία του κόμματος και τη θεωρία της τέχνης καταρτίστηκαν «στο πνεύμα του οπορτουνισμού των μενσεβίκων και του αστικού φορμαλισμού». Η Επιτροπή εξέφρασε την αντίθεσή της με τη διδασκαλία των κοινωνικο-οικονομικών και πολιτικών μαθημάτων σε ξένες γλώσσες, επειδή αυτό οδηγούσε στην «παραμόρφωση των μαρξιστικών- λενινιστικών κατευθυντήριων γραμμών» και απέκλειε τον έλεγχο του κόμματος για την διδασκαλία «εκ μέρους της ιδεολογικής συγκράτησης²³». Κατά το ίδιο έτος το Προεδρείο της Κεντρικής Ελεγκτικής Επιτροπής της Πανερωσιακής Επιτροπής Νεολαίας (μπ) και το Κολλέγιο της Λαϊκής Επιτροπής Επιθεώρησης των Εργατών-Αγροτών της ΕΣΣΔ με την από κοινού απόφαση «Για το έργο της Κρατικής Εταιρείας Μετοχικού Κεφαλαίου *Ιντουρίστ*», σημειώνοντας για το μη ικανοποιητικό έργο της κατάρτισης των ξεναγών, απαίτησαν «να εξασφαλιστεί ορθή, ιδεολογικώς ισορροπημένη επεξήγηση των αντικειμένων προβολής²⁴». Γενικώς η κομματικοποίηση, η πολιτική αξιοπιστία και η ιδεολογική ορθότητα ήταν τα στοιχεία που υπερτερούσαν της επαγγελματικής κατάρτισης των μεταφραστών.

Στο δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα, στις συνθήκες του «Ψυχρού Πολέμου», η κατάσταση σχετικά με την ιδεολογική προετοιμασία των ξεναγών δεν άλλαξε πολύ. Συγκεκριμένα, η ληφθείσα το 1961 κοινή απόφαση του Πανερωσιακού Κεντρικού Συμβουλίου Συνδικάτων, της Κεντρικής Επιτροπής της Κομμουνιστικής Νεολαίας, της *Ιντουρίστ* και της Ένωσης Σοβιετικών Συλλόγων Φιλίας και Πολιτιστικών Σχέσεων με τις Χώρες Εξωτερικού (ΣΣΟΔ) ωθούσε τις τουριστικές υπηρεσίες προς την ενδυνάμωση της προπαγανδιστικής συνιστώσας του ξένου τουρισμού. Το 1962 υπό τα δημαρχιακά συμβούλια δημιουργήθηκαν ειδικά μεθοδολογικά συμβούλια από τους εκπροσώπους των δημαρχιακών εκτελεστικών επιτροπών, των δημαρχιακών συμβουλίων του κομμουνιστικού κόμματος και της κομμουνιστικής νεολαίας, της συνδικαλιστικής οργάνωσης, του συμβουλίου των ξεναγήσεων, της «Ιντουρίστ», των μουσείων και άλλων οργανισμών για τον έλεγχο του έργου των ξεναγών²⁵.

2004. Αρ.4 σ.57.20 Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα - 9612. κατάλογος 2, αρχείο 8, φύλλα 85-97.21

23. ΓΑ ΡΦ. Φ.Ρ-9612.Οπ.2.Δ.8.Λ.85-87. Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα 9612. Κατάλογος 2, Αρχείο 8, φύλλα 85-87

24. ΡΓΑΣΠΙ.Φ.17.ЦК.РКП(б)-ЦК ВКП (б). Οπ.120.Δ.82.Л.161-162. Κρατικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα 120, κατάλογος 82, φύλλα 161-162.

25. ΓΑ ΡΦ. Φ.Ρ-1962.Οπ.1.Δ.517.Л.57. Γενικό Αρχείο Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα -1962, κατάλογος 1, αρχείο 517, φύλλο 57.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Το πρόγραμμα «βελτίωσης της πολιτικής και επαγγελματικής κατάρτισης της βασικής δομής των ξεναγών-διερμηνέων το 1960 εμφάνισε προφανή δυσαναλογία στη ανακατανομή του εκπαιδευτικού υλικού: στην πολιτική εκπαίδευση αφιερώθηκαν 206 ώρες, ενώ στα μαθήματα ειδικότητας – μόνο 156 ώρες. Στο πρόγραμμα επιμόρφωσης συμπεριλήφθηκαν μια σειρά διαλέξεων για τον εθνικο-απελευθερωτικό αγώνα, καθώς και την οικονομική και πολιτική κατάσταση στην Ινδία, το Ιράκ, το Αφγανιστάν, τις χώρες της Λατινικής Αμερικής και μερικά άλλα κράτη του «τρίτου κόσμου». Επίσης, η ύλη της πολιτικής εκπαίδευσης διευρύνθηκε λόγω των θεμάτων της μαρξιστικής-λενινιστικής φιλοσοφίας, πολιτικής οικονομίας και ιστορίας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Εκτός αυτού, το πρόγραμμα περιελάμβανε τη θεματική ύλη «Ορισμένα ζητήματα της πολιτικής εκπαίδευσης», τις ιδιαιτερότητες της προπαγάνδας και την ανάλυση των πιο χαρακτηριστικών ερωτήσεων που υποβάλλονταν από τους ξένους στους μεταφραστές. Ξεχωριστά, στην ίδια ενότητα, παράλληλα με την αντικειμενική πληροφόρηση από τις πρεσβείες και τις εμπορικές αποστολές για την οικονομική και πολιτική κατάσταση μιας σειράς χωρών, εξετάζονταν οι σχέσεις του εξωτερικού εμπορίου και οικονομίας με τις χώρες του εξωτερικού. Ακολούθως, η προετοιμασία, εκτός από την εκμάθηση των αντικειμένων προβολής στις ξένες γλώσσες και την εκμάθηση των γλωσσών, περιελάμβανε διευρυμένη ύλη για την εξυπηρέτηση των ξένων τουριστών²⁶.

Το σύνολο του ιδεολογικού προσανατολισμού, σύμφωνα με τον συγγραφέα και μεταφραστή Μπ.Μ. Μπερεζκόβ, στόχευε στην εξασφάλιση ότι «οι ξένοι τουρίστες κάτω από το άγρυπνο βλέμμα των ξεναγών έπρεπε να βλέπουν μόνο ένα κράτος που ευημερεί, το οποίο προσπαθούσαν να προβάλλουν²⁷».

Οι συνεχείς διακυμάνσεις της ιδεολογικής γραμμής (από τον σταλινισμό στην «αποσταλινοποίηση» και «επανασταλινοποίηση») και τα πολυάριθμα ψηφίσματα των κομματικών συνεδρίων και ολομελειών αποπροσανατόλιζαν την ηγεσία των τουριστικών υπηρεσιών και υπερφόρτωναν τα εκπαιδευτικά και επιμορφωτικά προγράμματα με την πολιτικο-ιδεολογική συνιστώσα εις βάρος της επαγγελματικής εκπαίδευσης.

Το επαγγελματικό προφίλ

Τα υπηρεσιακά έγγραφα της *Ιντουρίστ* και της *Σπλότνικ* επιτρέπουν την αποκατάσταση στην ιεραρχία των απαιτήσεων απέναντι στους επαγγελματίες-

26. ΓΑ ΡΦ.Φ.Ρ-9612.Οπ.1.Д.456.Л.104-111. Γενικό Αρχείο Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα - 9612, Κατάλογος 1, αρχείο 456, φύλλα 104-111

27. Бережков В. Рядом со Сталиным. М.: Вагриус, 1998. С. 194. Berezkhov V. «Δίπλα στον Στάλιν», М/, Vagrius, 1998, σ.194

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

ξεναγούς. Συγκεκριμένα, το Διοικητικό συμβούλιο του Γραφείου Διεθνούς Νεανικού Τουρισμού *Σπούτνικ* κατέταξε τις απαιτήσεις για την κατάρτιση του ξεναγού-μεταφραστή με τέτοιο τρόπο, ώστε την πρώτη θέση καταλάμβανε η πολιτική παιδεία, τη δεύτερη οι οργανωτικές ικανότητες και μόλις την τρίτη η γνώση της γλώσσας.

Με τη σειρά της, η ανάλυση των υπηρεσιακών οδηγιών της «*Ιντουρίστ*» διαμόρφωνε την εξής ιεραρχία των δεξιοτήτων και ικανοτήτων των ξεναγών-διερμηνέων: πρώτον η αφοσίωση στο «έργο μας» και η πολιτική παιδεία, δεύτερον η γνώση των ξένων γλωσσών και η γενική κουλτούρα τους, τρίτον οι αυξημένες απαιτήσεις προς την ηθική υπόσταση του εργαζόμενου.

Όμως, εκτός από τις παραδοσιακές αρχές για την σοβιετική πολιτική επιλογής του προσωπικού, η δραστηριότητα των ξεναγών-διερμηνέων είχε τη δική της επαγγελματική ιδιαιτερότητα. Πρώτα απ' όλα τα υπηρεσιακά έγγραφα επιστούσαν την προσοχή στην ανάγκη για καλή εκπαίδευση και κατοχή των συγκριτικών μεθόδων παρουσίασης των πληροφοριών, στην ικανότητα «να εξηγήσει με καλλιεργημένο τρόπο στους ξένους συγκεκριμένα φαινόμενα ή στιγμές της ζωής μας» και «να κερδίσει την εμπιστοσύνη των τουριστών ως εκπρόσωπος του Σοβιετικού κράτους», στην επινοητικότητα και στην ικανότητα να «καταστείλει την εσωτερική κακή του διάθεση²⁸».

Το Σχέδιο του προφίλ της κατάρτισης των ξεναγών-διερμηνέων (1932), που βρέθηκε στο Ρωσικό κρατικό αρχείο κοινωνικο-πολιτικής ιστορίας καταδεικνύει το ευρύ φάσμα των θεμάτων που προοριζόνταν προς μελέτη από τους ξεναγούς, συμπεριλαμβανομένου των θεμάτων διεθνούς και εσωτερικής πολιτικής της ΕΣΣΔ, του χαρακτήρα της παγκόσμιας κρίσης του καπιταλισμού και των ασυνεπειών του, καθώς και της «ανάγκης επαναστατικής εξόδου απ' αυτήν». Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα παρείχε ένα συγκεκριμένο σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων, όχι μόνο με ευρείς πολιτικούς ορίζοντες και γνώση της βιομηχανικής και αγροτικής στατιστικής της μετεπαναστατικής περιόδου, αλλά και ένα ευρύ κύκλο ιστορικών γνώσεων (της ιστορίας του επαναστατικού κινήματος, του κόμματος και της Κομμουνιστικής Διεθνούς, της Οκτωβριανής επανάστασης, του αγώνα της εργατικής τάξης με τη διεθνή και την εσωτερική αντεπανάσταση και του εσωτερικού αγώνα). Το σύνολο των δεξιοτήτων και ικανοτήτων διαμορφωνόταν επίσης βάσει του επιπέδου γνώσεων της ανάπτυξης της σοσιαλιστικής οικονομίας της ΕΣΣΔ, θεωρίας της σοβιετικής εθνικής οικονομίας, οικονομικής γεωγραφίας της ΕΣΣΔ, θεμάτων της τρέχουσας πολιτικής και μιας σειράς ειδικών θεμάτων (για παράδειγμα, μουσειολογίας και θεατρολογίας). Εκτός αυτών, ο κατάλογος για την επαγγελματική κατάρτιση περιελάμβανε μελέτη της ιστορίας της τουριστικής ανάπτυξης στις καπιταλιστικές χώρες και τη Σοβιετική Ένωση, καθώς και την

28. ΓΑ ΡΦ.Φ.Ρ-9612.Οπ.2.Δ.1.Λ.4; Οπ.3.Δ.339.Λ.66, 69, 71. Γενικό Αρχείο Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα -9612. Κατάλογος 2, αρχείο 1, σελίδα 4. Κατάλογος 3, αρχείο 66, 69, 71.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

τρέχουσα κατάσταση της αγοράς του τουρισμού. Ο μελλοντικός ξεναγός-μεταφραστής έπρεπε να έχει άποψη για τις τιμές και τις συνθήκες εξυπηρέτησης των τουριστών στο εξωτερικό και στην ΕΣΣΔ, τις μεθόδους τακτικής επανεξέτασης των συγκυριών της τουριστικής αγοράς, την ανάπτυξη των δρομολογίων και τον υπολογισμό των τιμολογιακών τιμών, εισιτηρίων και αποσκευών. Προϋπέθετε την μελέτη των ιδιαιτεροτήτων της εργασίας των ξεναγών και των αντικειμένων προβολής, την εξοικείωση με τα θέματα ενεργοποίησης των υποκαταστημάτων στο εξωτερικό, τη σύνταξη ετήσιου και τριμηνιαίου σχεδίου της *Ιντουριστ*, τη διαφήμιση και γνώση των θεμάτων που αφορούν τα διαβατήρια και τις θεωρήσεις, θεμάτων εξασφάλισης των μεταφορών και διεκδικήσεων, των μεταφορών χρημάτων μέσω τραπεζών και συναλλαγών με ξένο νόμισμα. Τέλος, ο ξεναγός έπρεπε να είχε άριστη γνώση μιας ξένης γλώσσας και να είναι σε θέση να εξηγεί και να διαβάζει σε μια άλλη γλώσσα²⁹ τουλάχιστον. Τα σχόλια για μια τέτοια εκτεταμένη λίστα γνώσεων και δεξιοτήτων, όπως λένε, είναι περιττά...

Το πρόγραμμα του τμήματος ξεναγήσεων-μεθοδολογίας που καταρτίστηκε για τα μαθήματα του Διοικητικού προσωπικού της *Ιντουριστ* για το 1960 (για την κατάρτιση στην ειδικότητα ξεναγών-διερμηνέων), αφιέρωνε στην πολιτική εκπαίδευση, σε αντίθεση με το προαναφερθέν πρόγραμμα επιμόρφωσης, μόλις 118 ώρες έναντι 328 ωρών, αφιερωμένες στην εκπαίδευση για την ειδικότητα. Η τελευταία προϋπέθετε πρώτα απ' όλα εκπαίδευση για τις ανεξάρτητες ξεναγήσεις στην ξένη γλώσσα. Επίσης, η εκπαίδευση περιελάμβανε διαλέξεις σχετικές με το γενικό σχέδιο για την ανασυγκρότηση της Μόσχας, την κατασκευή των κατοικιών στην πόλη, την αρχιτεκτονική, την κατάσταση της εκκλησίας στην ΕΣΣΔ κ.ά. Για την επεξεργασία της ξενόγλωσσης ορολογίας στα θέματα των ξεναγήσεων είχαν διατεθεί 60 ώρες. Σημαντική συνιστώσα της προετοιμασίας αποτελούσαν τα οργανωτικά θέματα για την εξυπηρέτηση των ξένων τουριστών, καθώς και των κανόνων συμπεριφοράς των μεταφραστών κατά την εργασία τους με τους τουρίστες, καλής συμπεριφοράς στο θέατρο κ.ά.³⁰

Βάσει των βεβαιώσεων της Διδασκαλίας των ξένων γλωσσών της Γενικής Διεύθυνσης του Ξένου Τουρισμού υπό το Υπουργικό Συμβούλιο της Ε.Σ.Σ.Δ. για την περίοδο 1975-76, η βασική έμφαση δόθηκε στη γλωσσική κατάρτιση των εργαζομένων των εταιρειών και στη διεξαγωγή εξετάσεων για το επίδομα ξένης γλώσσας - τότε τα ταχύρρυθμα σεμινάρια εκμάθησης δεύτερης ξένης γλώσσας και τεχνικής διαδοχικής μετάφρασης είχαν οργανωθεί σε συγκριτικά μικρότερη κλίμακα.

29. ΓΑ ΡΦ.Φ.Ρ-9612.Οπ.2.Δ.8.Λ.81-82. Γενικό Αρχείο Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα -9612. Κατάλογος 2, αρχείο 8, φύλλα 81-82.

30. Там же. Οπ.1.Δ.456.Λ.96-103. Στο ίδιο. Κατάλογος 1, αρχείο 456. Φύλλα 96-103

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Το σύστημα επαγγελματικών σπουδών των ξεναγών-διερμηνέων της *Σπούτνικ* στη δεκαετία του 1970 περιελάμβανε δύο τύπους κατάρτισης των ξεναγών-διερμηνέων: γενικής πολιτικής και ειδικότητας. Η πρώτη κατεύθυνση περιελάμβανε θέματα αναφορικά με την κομμουνιστική οικοδόμηση στην ΕΣΣΔ, το παγκόσμιο κομμουνιστικό, εργατικό και εθνικο-απελευθερωτικό κίνημα κατά το τρέχον στάδιο και τον αγώνα ενάντια στην αστική ιδεολογία. Αναπόσπαστο μέρος της γενικής πολιτικής κατάρτισης αποτελούσαν τα θέματα της Κομμουνιστικής και της Σοβιετικής Νεολαίας και του Διεθνούς νεανικού και φοιτητικού κινήματος. Η επαγγελματική κατάρτιση προέβλεπε επίσης μια ευρεία επιλογή θεωρητικών θεμάτων: «Διεθνής τουρισμός και διεθνείς τουριστικές σχέσεις της Σοβιετικής Ένωσης», «Διεθνής νεανικός τουρισμός ως μέσο προπαγάνδας της σοβιετικής πραγματικότητας», «Βασικοί κανόνες, κανόνες συμπεριφοράς και το περιεχόμενο της εργασίας των ξεναγών-διερμηνέων με τους ξένους τουρίστες» κ.ά. Με τη σειρά τους, οι πρακτικές γνώσεις περιλάμβαναν τις ενότητες, όπως: «Μεθοδολογία διοργάνωσης περιηγήσεων στην πόλη» και «Μελέτη του υλικού των περιηγήσεων» (Μόσχα, Λένινγκραντ, Κίεβο)³¹.

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα της πολιτικής για την στελέχωση της *Ιντουρίστ* καθ' όλη τη διάρκεια της δραστηριότητάς της παρέμενε η έλλειψη μεταφραστών σε σπάνιες γλώσσες (ειδικότερα, τα Ιταλικά, Ιαπωνικά, Ουγγρικά, Φινλανδικά, Πορτογαλικά, Δανικά, Σουηδικά και Νορβηγικά), επειδή οι πανεπιστημιακές σχολές ξένων γλωσσών προετοιμάζαν ανεπαρκή αριθμό μεταφραστών. Η προσέλκυση νέων επαγγελματιών κατόπιν αιτήσεων, όπως του Υπουργείου Εξωτερικού Εμπορίου (μέχρι το 1964 η *Ιντουρίστ* δεν είχε δικαίωμα ανεξάρτητης επιλογής), όπως και της *Γκλαβιντουρίστ* δεν ικανοποιούνταν από τον Κρατικό Σχεδιασμό και το Υπουργείο Τριτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της ΕΣΣΔ στη σωστή ποσότητα και ιδιαίτερα για τις απαραίτητες γλώσσες. Ο υπολειπόμενος αριθμός μεταφραστών για την προσωρινή εργασία κατά τη τουριστική περίοδο ετοιμαζόταν στα ημερησία και εσπερινά μαθήματα στην πρωτεύουσα και στις τοπικές περιοχές, ωστόσο η ποιότητα της εκπαίδευσης εδώ παρέμενε χαμηλότερη των προσδοκιών. Αρκετά υψηλό ήταν και το ποσοστό των σπουδαστών, που αποβλήθηκαν λόγω κακής ακαδημαϊκής επίδοσης.

Θα μπορούσε κανείς να βγάλει το συμπέρασμα, ότι στη σοβιετική βιομηχανία τουρισμού είχε δημιουργηθεί ειδικός τύπος εργαζομένου, ο οποίος με τις ευρείες γενικές γνώσεις³² δεν είχε αναπτύξει μια σειρά από ειδικές

31. РГАСПИ.Ф.5М. Бюро международного молодежного туризма «Спутник». Оп.1.Д.579.Л.14-20. Ρωσικό Κρατικό Αρχείο Κοινωνικής-Πολιτικής Ιστορίας. Ίδρυμα 5М. Γραφείο Διεθνούς Νεανικού Τουρισμού *Σπούτνικ*. Κατάλογος 1, αρχείο 579. Σελίδες 14-20.

32. Αυτό μαρτυρούν οι πολυάριθμες διατηρηθέντες θετικές αναφορές των ξένων τουριστών για το έργο των ξεναγών-διερμηνέων.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

δεξιότητες εργασίας που απαιτούνταν για την εξυπηρέτηση των διαφόρων κατηγοριών των ξένων επισκεπτών στη χώρα μας.

Αυτό οδήγησε σε πολυάριθμες καταγγελίες των ξεναγών-διερμηνέων τόσο από τη πλευρά των ξένων, όσο και από τα όργανα επιθεώρησης, οι οποίες βρέθηκαν στα αρχεία των υπηρεσιών.

ΤΙΜΟΦΕΙ ΔΗΜΗΤΡΙΕΦ

«ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΤΡΑΤΟΣ ΑΥΤΟΣ»:

ΕΘΝΙΚΗ - ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ Ε.Σ.Σ.Δ. ΣΤΟ
ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ-ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
(ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1920-1930)³³

Ο ηγέτης των μπολσεβίκων Β.Ι. Λένιν μίλησε μια φορά, αναφερόμενος στον πόλεμο, με εκείνο το ύφος, ότι [ο πόλεμος] αποτελεί εξαιρετική ευκαιρία δοκιμασίας της αντοχής των θεσμών, των κανόνων και των μέτρων, που έχουν δημιουργηθεί και εφαρμοστεί σε καιρούς ειρήνης. Στη διάρκεια του πολέμου, ο Λένιν έγραφε ότι, Όλοι οι πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί υποβάλλονται σε έλεγχο και δοκιμασία «δια πυρός και σιδήρου». Η δύναμη και η αδυναμία των θεσμών και των κανόνων του κάθε λαού κρίνονται από την έκβαση και τις συνέπειες του πολέμου³⁴. Αυτή η δήλωση ισχύει δικαιωματικά για την εθνική πολιτική του κόμματος των μπολσεβίκων στον τομέα της στρατιωτικής ανοικοδόμησης, μια από τις βασικές κατευθύνσεις της οποίας αποτέλεσε η δημιουργία των εθνικών στρατιωτικών μονάδων στις ακριτικές περιοχές της πρώην Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Τα διδάγματα ανοικοδόμησης για την ίδρυση αυτών των μονάδων και σχηματισμών του Κόκκινου Στρατού την περίοδο 1920-1930, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της εθνικής και πολιτιστικής πολιτικής, είναι εξαιρετικά σημαντικά για τη σύγχρονη Ρωσία, τα εθνικά προβλήματα της οποίας όχι μόνο δεν επιλύονται, αλλά έχουν την ισχυρή τάση να οξύνονται.

Ήδη η Γαλλική επανάσταση και η εποχή που ακολούθησε με τους επαναστατικούς και Ναπολεόντειους πολέμους (1789 - 1815) αποκάλυψαν την υπεροχή των εθνικών στρατών που συγκροτήθηκαν με βάση τη γενική στρατολόγηση, σε σχέση με τις στρατιές των πολυεθνικών αυτοκρατοριών. Οι πόλεμοι του 19ου αιώνα μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων μόνο επιβεβαίωσαν αυτή την πραγματικότητα. Ο πραγματικός ασθενής της Ευρώπης από την άποψη αυτή ήταν η Αυστριακή (από το 1867 Αυστροουγγρική)

33. Η συγγραφή του άρθρου πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος των θεμελιωδών ερευνών του Εθνικού Ερευνητικού Πανεπιστημίου Ανώτατης Σχολής Οικονομίας στο πλαίσιο του Προγράμματος του 2012 του Εργαστηρίου ερευνών του πολιτισμού του Κέντρου Θεμελιωδών ερευνών του Εθνικού Ερευνητικού Πανεπιστημίου Ανώτατης Σχολής Οικονομίας. «Οι θεμελιώδεις κοινωνικές-πολιτιστικές δομές και διαδικασίες της σύγχρονης εποχής: Το Πολιτιστικό σύστημα του μοντερνισμού και οι βασικές στρατηγικές της πολιτιστικής πολιτικής στην ΕΣΣΔ».

34. Ленин В.И., «Сожаление и стыд» [1911] // Ленин В.И. Поли, собр. соч. 5-е изд. Т. 20. М.: Изд-во полит, лит-ры, 1965-1975. С. 245. (Λένιν Β.Ι., «Θλίψη και ντροπή» [1911] // Λένιν Β.Ι. Πολιτική συλλογή, άρθρο 5, έκδοση Т. 20. Μόσχα, Εκδοτικός οίκος πολιτικής λογοτεχνίας, 1965-1975. σ. 245).

Αυτοκρατορία. Για τους σύγχρονους της εποχής ήταν ήδη σαφές, ότι ένας από τους βασικότερους λόγους για την ήττα «του βασιλικού αυτοκρατορικού στρατού» της Αυστριακής Αυτοκρατορίας στον Αυστρο-Ιταλο-Γαλλικό πόλεμο του 1859 (Σ.τ.Μ.: *Ο Δεύτερος Ιταλικός Πόλεμος της Ανεξαρτησίας*) αποτελούσε η πολυεθνική της σύνθεση που δημιούργησε τεράστια συμπληρωματικά προβλήματα τόσο στην προετοιμασία των στρατιωτικών μονάδων, όσο και στη διοίκησή τους σε κατάσταση πολέμου. Η επιστράτευση στον αυτοκρατορικό βασιλικό στρατό πραγματοποιείτο από όλες τις περιοχές αυτής της μεγάλης κεντρικής ευρωπαϊκής αυτοκρατορίας και συνεπώς στον στρατό ομιλούνταν δέκα γλώσσες και πολλές διαφορετικές τοπικές διάλεκτοι. Στις αρχές του 20ού αιώνα, το 29% της σύνθεσης του στρατού της Αυστροουγγαρίας αποτελούσαν Γερμανοί, το 18% Ούγγροι, το 15% Τσέχοι, το 10% Νότιοι Σλάβοι (Σέρβοι, Κροάτες, Σλοβένοι και Βόσνιοι), το 9% Πολωνοί, το 8% Ρουθηνιοί, το 5% Σλοβάκοι και Ρουμάνοι και το 1% Ιταλοί. Την ίδια στιγμή, το σώμα των αξιωματικών αποτελείτο σχεδόν εξ ολοκλήρου από Γερμανούς και Ούγγρους με ολιγάριθμα τμήματα Κροατών, Τσέχων και Πολωνών³⁵. Αυτό οδηγούσε σε ασυνεννοησία και διχόνοια μεταξύ των αξιωματικών και των ομάδων των απλών στρατιωτών και μεταξύ διαφόρων ομάδων στρατιωτών που προσλαμβάνονταν από διάφορες εθνικές περιοχές της Αυτοκρατορίας. Οι νεοσύλλεκτοι μάθαιναν μόνο μερικές λέξεις στα Γερμανικά, όπως *Ruh!* (Μεταβολή), *Habacht!* (Προσοχή), *Abtreten* (Ανάπαυση), και γι' αυτόν τον λόγο στις περιπτώσεις που δεν προβλεπόταν η χρήση των απλών παραγγελμάτων, αναγκάζονταν να απευθυνθούν στις υπηρεσίες του μεταφραστή. Αν στο σύνταγμα οι εκπρόσωποι ορισμένης εθνότητας ήταν πάνω από το 20% του συνόλου, η γλώσσα τους αναγνωριζόταν ως κοινή γλώσσα του συντάγματος και η γνώση της στο επίπεδο που απαιτείτο για την ενεργό στρατιωτική θητεία, ήταν υποχρεωτική από όλους τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς³⁶. Επιπλέον, οι πολλές συγκρούσεις που προέκυπταν λόγω των διεθνικών επαφών, όπως επίσης οι τεταμένες σχέσεις μεταξύ των διαφόρων λαών και εθνότητων της Αυτοκρατορίας επηρέαζαν αρνητικά το αγωνιστικό ηθικό του Αυστριακού Στρατού.

Αυτά τα μειονεκτήματα του πολυεθνικού αυτοκρατορικού βασιλικού στρατού άνησαν στα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, από παράδειγμα των οποίων αποτελούσαν οι αθάνατες «Περιπέτειες του καλού Στρατιώτη Σβέϊκ στον Παγκόσμιο Πόλεμο» του Γιάρουλαβ Χάσεκ. Ο Max Weber, δίνοντας τον Ιούνιο του 1918 στη Βιέννη μια διάλεξη για τον σοσιαλισμό στους αυστριακούς αξιωματικούς, υπογράμμισε τις τιτάνιες προσπάθειες που καταβάλλονταν από τους γερμανόφωνους αξιωματικούς της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας για τη διατήρηση της αγωνιστικότητας των υπό επιτήρηση υπομονάδων. Αναφερόμενος στις σχέσεις μεταξύ του σώματος αξιωματικών, υπαξιωματικών και απλών στρατιωτών, ο Weber επεσήμανε, ότι

35. Шары́й А., Шимов Я. Корни и корона. Очерки об Австро-Венгрии: судьба империи. М.: КоЛибри, 2011. С. 237. (Sharyi A., Shimov Ya, *Ρίζες και στέμμα, δοκίμια για την Αυστροουγγαρία: η τύχη της αυτοκρατορίας*, Μ., Kolibri, 2011, σ.237).

36. Στο ίδιο.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

το πρόβλημα υφίσταται με ιδιαίτερα οξύ τρόπο στους στρατούς των πολυεθνικών κρατών που στελεχώνονται σύμφωνα με την αρχή της γενικής επιστράτευσης. Ακραία έκφραση της αδυναμίας του Αυστροουγγρικού Στρατού την περίοδο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξαν τα παραδείγματα μαζικής προσχώρησης στον αντίπαλο στρατό, στην προκειμένη περίπτωση της Ρωσικής αυτοκρατορίας, των στρατιωτών-σλάβων: Τσέχων, Σέρβων, Ουκρανών, Ρουθηνίων κ.ά. «Αν γενικά έχω κάποια ιδέα για τις εσωτερικές σχέσεις στον αυτοκρατορικό βασιλικό στρατό», έλεγε ο Weber, «είναι εκείνη των εξαιρετικά περίπλοκων αντικειμενικών δυσκολιών, που προκύπτουν για μένα μόνο από τη γλωσσική επικοινωνία. Οι έφεδροι αξιωματικοί του αυτοκρατορικού-βασιλικού στρατού πολλαπλώς προσπαθούσαν να μου εξηγήσουν κατά πόσο καταφέρνουν, χωρίς να γνωρίζουν τη γλώσσα των απλών στρατιωτών, να διατηρούν επαφή μαζί τους, η οποία είναι απαραίτητη, ακριβώς για να ασκηθεί κάποια επιρροή, που να βγαίνει εκτός των σχέσεων της υπηρεσίας³⁷».

Στον ρωσικό στρατό την περίοδο του Α' Παγκοσμίου πολέμου πρακτικά δεν υπήρχαν τέτοιου είδους προβλήματα. Εκείνη την περίοδο ο ρωσικός στρατός στελεχώθηκε βάσει της γενικής στρατολόγησης κατά κύριο λόγο από τους εκπροσώπους των σλαβικών λαών της Αυτοκρατορίας: Ρώσους, Ουκρανούς και Λευκορώσους. Ο αριθμός των εθνικών ομάδων, όπως του περίφημου σώματος ιππικού του Καυκάσου, που στελεχώθηκε από τους ορειβίους του Βορείου Καυκάσου ή των λετονικών, πολωνικών, τσεχοσλοβακικών τμημάτων τουφεκιοφόρων στα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ήταν σχετικά μικρός. Επιπλέον, εκπρόσωποι των περίπου 40 εθνοτήτων, ειδικά στην Κεντρική Ασία, τον Καύκασο, την περιοχή της στέπας στη Σιβηρία και στο μακρινό Βορρά, δεν κατατάσσονταν καν στο στρατό. Το σύστημα αυτό λειτουργούσε από την εποχή της στρατιωτικής μεταρρύθμισης του 1860-1870, την οποία πραγματοποίησε ο Υπουργός Πολέμου Ντ.Α. Μιλούτιν (1816-1912). Ο νόμος για τη γενική επιστράτευση, που θεσπίστηκε στη Ρωσική Αυτοκρατορία το 1874, προέβλεπε τη στρατολόγηση των Ορθοδόξων, Προτεσταντών, Καθολικών και Εβραίων. Δεν υπόκειντο σε στρατολόγηση οι μουσουλμάνοι (με κάποιες εξαιρέσεις), οι ξένοι νομάδες, βουδιστές καθώς και ορισμένα μέλη των χριστιανικών σεκτών, συγκεκριμένα οι *μολοκάνοι* (Σ.τ.Μ.: από τη ρωσική λέξη *moloko* (γάλα) που το έπιναν τις ημέρες της νηστείας) και οι *στουντιστές* (Σ.τ.Μ.: από τη λέξη *stunde* (ώρα) στα Γερμανικά, για την ανάγνωση και την ερμηνεία της Βίβλου τη συγκεκριμένη ώρα). Εκτός τούτου, ίσχυε ο κανόνας, σύμφωνα με τον οποίο σε κάθε στρατιωτική μονάδα έπρεπε να υπηρετούν τουλάχιστον κατά 75% «Ρώσοι»: Μεγαλορώσοι, Ουκρανοί και Λευκορώσοι. Με άλλα λόγια, παρόλο που ο νόμος του 1874 διακήρυττε τη διεξαγωγή γενικής στρατολόγησης στη χώρα, κάποιες ξεχωριστές κατηγορίες

37. Вебер М. Социализм [1918] // Вебер М. Политические работы (1893-1919) / пер. с нем. М.: Праксис, 2003. С. 300-301. (Weber. М. *Σοσιαλισμός* [1918] // Weber М. Πολιτικά δοκίμια (1893-1919) / μετάφραση από γερμανικά, Μ.: Πράξης, 2003. σ. 300-301. 111).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

του πληθυσμού της Ρωσικής Αυτοκρατορίας είχαν απαλλαγεί απ' αυτήν³⁸. Όταν λοιπόν κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου στα 1916-1917 το ανθρώπινο δυναμικό του ρωσικού στρατού βρέθηκε στα πρόθυρα εξάντλησης, το Υπουργείο Πολέμου αναγκάστηκε να αποκρύψει τα στοιχεία των εφέδρων από τους συμμάχους³⁹. Έτσι, η τσαρική κυβέρνηση πήρε την απόφαση στις 25 Ιουνίου 1916, να στρατολογήσει ανθρώπινο δυναμικό από τους γηγενείς της Κεντρικής Ασίας για την απασχόλησή τους στις εργασίες οπισθοφυλακής. Όμως, αμέσως μετά τις πρώτες ενέργειες για επιστράτευση, οι τελευταίοι εναντιώθηκαν, προκαλώντας την εξέγερση του τοπικού πληθυσμού, η οποία ξέσπασε στις 4 Ιουλίου 1916 στο έδαφος του Ουζμπεκιστάν και σε σύντομο χρονικό διάστημα εξαπλώθηκε στο μεγαλύτερο μέρος της περιοχής της Στέπας και του Τουρκεστάν. Αποφεύγοντας τις συγκρούσεις με τις μεγάλες στρατιωτικές μονάδες, οι αντάρτες διενεργούσαν επιθέσεις κατά των εκπροσώπων της τσαρικής διοίκησης και δολοφονούσαν τους Ρώσους αποικιοκράτες. Παρά το γεγονός, ότι η τσαρική κυβέρνηση επιστράτευσε για την καταστολή της εξέγερσης σημαντικές στρατιωτικές δυνάμεις και δεν δίστασε να καταφύγει στη χρήση ωμής βίας και στην τακτική της «καμένης γης» κατά των επαναστατών, η εξέγερση με μεταβαλλόμενη επιτυχία διήρκησε μέχρι την πτώση του απολυταρχικού καθεστώτος τον Φεβρουάριο του 1917, και μόνο τότε έπαψε σταδιακά να ισχύει, με την αμνηστία που χορηγήθηκε από την Προσωρινή Κυβέρνηση. Έτσι άδοξα έληξε στα χρόνια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου η προσπάθεια να επιβληθεί στους ασιατικούς λαούς της Ρωσικής Αυτοκρατορίας η υπηρεσία στον *λευκό τσάρο*⁴⁰.

Μετά τη νίκη των μπολσεβίκων στον Εμφύλιο Πόλεμο, οι τελευταίοι ακολούθησαν τη γραμμή της δημιουργίας των εθνικών στρατιωτικών μονάδων. Τούτο αποτέλεσε μια από τις βασικές κατευθύνσεις της Σοβιετικής Εθνικής Πολιτικής που χαρακτήριζε στο 12ο Συνέδριο του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπ) (ΡΚΚ) τον Απρίλιο του 1923 και στην 4η Σύσκεψη της Κεντρικής Επιτροπής του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος τον Ιούνιο του ίδιου έτους. Στο ψήφισμα που υιοθετήθηκε από το Συνέδριο, *οι Εθνικοί παράγοντες στην ανοικοδόμηση του κόμματος και του κράτους* συστήθηκαν για να ενισχυθεί η *διαπαιδαγωγική εργασία στον Κόκκινο Στρατό στο πνεύμα της*

38. ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. 1933-1945 /сост. Л.С. Гагагова, Л.П. Кошелева, Л.А. Роговая, Дж. Кадио. М.: РОССПЭН, 2009. С. 299. (Η Κεντρική Επιτροπή του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (μπ) και το εθνικό ζήτημα. Βιβλ. 2. 1933-1945 / Συντάκτης L.S.Gatagova, L.P.Koshelova, L.A.Rogovaya, J.Kadjio, Μόσχα, ROSSPEN, 2009. Σ.299).

39. Гаврилов Л.М., Кутузов В.В. Истощение людских резервов русской армии в 1917 г./ / Первая мировая война. 1914 - 1918/ отв. ред. А.Л. Симонов. М.: Наука, 1968. С. 151. (Gavrilov L.M., Kutuzov V.V. Η εξάντληση των ανθρώπινων πόρων του Ρωσικού στρατού το 1917//Πρώτος Παγκόσμιος πόλεμος. 1914 - 1918/ Υπεύθυνος συντάκτης: A.L.Simonov, Μόσχα, Επιστήμη, 1968, σ.151).

40. Για την επανάσταση στην Κεντρική Ασία το 1916 βλ.: Hélène Carrère d'Encausse. Η Ευρασιατική αυτοκρατορία: Ρωσική Αυτοκρατορία από το 1552 μέχρι τις ημέρες σας./μετ. από τα Γαλλικά, Μόσχα, ROSSPEN, 2007, σ.σ. 141 - 144.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

καλλιέργειας των ιδεών της αδελφότητας και της αλληλεγγύης των λαών της Ένωσης και να ληφθούν πρακτικά μέτρα για να οργανωθούν εθνικά στρατιωτικά τμήματα, τηρώντας όλα τα μέτρα που είναι απαραίτητα για να εξασφαλιστεί πέρα για πέρα η αμυντική ικανότητα της δημοκρατίας.⁴¹

Το ψήφισμα για το εθνικό ζήτημα που ελήφθη κατά την 4η Συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ρωσίας, επιβεβαίωσε την ανάγκη για τα επείγοντα μέτρα που είχαν παρθεί στο 12ο Συνέδριο και απαιτούσε να υιοθετηθεί η γραμμή για τη «δημιουργία των στρατιωτικών σχολών στις δημοκρατίες και στις [αυτόνομες] περιοχές, με σκοπό τη σύσταση σε καθορισμένα χρονικά πλαίσια του διοικητικού συμβουλίου από τους ντόπιους κατοίκους, που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως πυρήνας για τη διοργάνωση των εθνικών στρατιωτικών μονάδων».⁴² Το ψήφισμα έθετε το ζήτημα της ίδρυσης των εθνικών συνταγμάτων πολιτοφυλακής στην Ταταρία και τη Μπασκίρια, καθώς αναφερόταν ότι στη Γεωργία, την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν είχε ήδη δημιουργηθεί από μια εθνική μεραρχία και υπήρχε η πρόταση να δημιουργηθεί από μια μεραρχία πολιτοφυλακής στη Λευκορωσία και την Ουκρανία. Σύμφωνα με το ψήφισμα, «Το ζήτημα της δημιουργίας των εθνικών στρατιωτικών τμημάτων έχει πρωταρχική σημασία και με την έννοια της άμυνας ενάντια σε ενδεχόμενες επιθέσεις εκ μέρους της Τουρκίας, του Αφγανιστάν, της Πολωνίας κ.λπ., και από την άποψη μιας ενδεχόμενης επιβεβλημένης δράσης της Ένωσης των Δημοκρατιών ενάντια στα γειτονικά κράτη. Δεν χρειάζεται ν' αποδειχθεί η σημασία των Εθνικών στρατιωτικών τμημάτων από την άποψη της εσωτερικής κατάστασης της Ένωσης των Δημοκρατιών»⁴³. Μιλώντας στη σύσκεψη και επιχειρηματολογώντας υπέρ της ιδέας για τη δημιουργία των εθνικών στρατιωτικών τμημάτων, ο Ι. Β. Στάλιν είπε το εξής: «Νομίζω ότι αργήσαμε πολύ να επεξεργαστούμε τα μέτρα σχετικά με αυτό το ζήτημα. Είμαστε υποχρεωμένοι να δημιουργήσουμε εθνικά στρατιωτικά τμήματα. Φυσικά, δεν μπορείς να τα δημιουργήσεις μέσα σε μια μέρα, μπορούμε όμως και πρέπει ν' αρχίσουμε αμέσως να δημιουργούμε στρατιωτικές σχολές στις δημοκρατίες και στις περιοχές, για να καταρτίσουμε μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ένα διοικητικό σώμα από ντόπιους ανθρώπους, που θα μπορεί κατόπιν ν' αποτελέσει τον πυρήνα για την οργάνωση εθνικών στρατιωτικών τμημάτων. Είναι απολύτως απαραίτητο ν' αρχίσουμε αυτή τη δουλειά και να την προωθήσουμε παραπέρα. Αν σε δημοκρατίες σαν το Τουρκεστάν, την Ουκρανία, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν είχαμε σίγουρα εθνικά στρατιωτικά τμήματα και σίγουρο διοικητικό σώμα,

41. XII съезд РКП(б). 17-25 апреля 1923 г. Стенографический отчет. М.: Изд-во полит, лит-ры, 1968. С. 696. (12^ο Συνέδριο του ΚΚΡ (μπ). 17-25 Απριλίου του 1923 Πρακτικά. Μ.: Εκδοτικός οίκος πολιτικής λογοτεχνίας. 1968. Σ. 696. 113)

42. Резолюция IV совещания ЦК РКП(б) по второму пункту порядка дня («Практические мероприятия по проведению в жизнь резолюции») // Тайны национальной политики ЦК РКП. Стенографический отчет секретного IV совещания ЦК РКП(б). М.: Инсан, 1992. С. 285. (Ψήφισμα της 4^{ης} Σύσκεψης της ΚΚΡ (μπ) για το δεύτερο σημείο της ημερησίας διάταξης («Τα πρακτικά μέτρα υλοποίησης του ψηφίσματος// Μυστικά της εθνικής πολιτικής, Κεντρική Επιτροπή ΡΚΚ. Πλήρη πρακτικά της μυστικής 4^{ης} Σύσκεψης της Κεντρικής Επιτροπής Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος (Μ.: Insan, 1992. С. 285).

43. Στο ίδιο.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

τότε η δημοκρατία μας θα ήταν πολύ καλύτερα εξασφαλισμένη απ' ότι είναι τώρα, και από την άποψη της άμυνας και από την άποψη των αναγκαστικών ενεργειών⁴⁴».

Η γραμμή της δημιουργίας των εθνικών στρατιωτικών μονάδων αποτελούσε το συστατικό στοιχείο της πολιτικής *korenizatsiia* (Σ.τ.Μ.: από τη ρωσική λέξη *koren* (ρίζα)· πολιτική στην οποία περιλαμβάνονταν η δημιουργία και στήριξη των εθνοτικών σχολείων, εφημερίδων, περιοδικών, εκδοτικών οίκων και θεάτρων) στο εθνικό ζήτημα που διακηρύχθηκε στο 10ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ρωσίας (μπ) (Μάρτιος του 1921) και το πέρασμα σε συγκεκριμένες πράξεις μετά το 12ο Συνέδριο του ΚΚΡ (μπ) (Απρίλιος του 1923) και η 4η Σύσκεψη της ΚΕ του ΚΚΡ (μπ) (Ιούνιος του 1923)⁴⁵. Σύμφωνα με αυτή την πολιτική, στην ανάπτυξη της οποίας βασικό ρόλο έπαιξε ο Στάλιν για να κερδίσει τη συμπάθεια της σοβιετικής εξουσίας στις εθνικές περιοχές, έπρεπε να προωθηθούν στην πρώτη γραμμή τα εθνικά στελέχη από τους εκπροσώπους του ντόπιου πληθυσμού, με τη δημιουργία των εθνοτικών συστημάτων ανώτατης, μέσης και δημοτικής εκπαίδευσης στις περιοχές, και να ενθαρρυνθεί η ανάπτυξη των εθνικών γλωσσών, του πολιτισμού και της επιστήμης στις εθνικές δημοκρατίες και στις [αυτόνομες] περιοχές⁴⁶. Ο Στάλιν στο 12ο Συνέδριο επισήμανε, ότι ο βασικός στόχος αυτής της [πολιτικής] ήταν να φέρει τη σοβιετική εξουσία κοντά στην αγροτική τάξη των ιθαγενών αγροτών στα δυτικά και ανατολικά προάστια της ΕΣΣΔ. *Για να γίνει οικεία η σοβιετική εξουσία στους ιθαγενείς αγρότες, είναι απαραίτητο να γίνει κατανοητή σε αυτούς, με σκοπό να λειτουργεί στη μητρική τους γλώσσα, για να οικοδομούνται τα σχολεία και τα όργανα εξουσίας από τους ντόπιους πληθυσμούς, που γνωρίζουν τη γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και την καθημερινότητα των μη ρωσικών*

44. *Сталин И.В.* Практические мероприятия по проведению в жизнь резолюции XII съезда партии по национальному вопросу. Доклад по второму пункту порядка 10 июня (Четвертое совещание ЦК РКП(б) с ответственными работниками национальных республик и областей 9-12 июня 1923 г.) // Сталин И.В. Соч. Т. 5. М.: Гос. изд-во полит, лит-ры, 1947, С. 323. (Στάλιν Ι.Β. *Πρακτικά μέτρα για την υλοποίηση του ψηφίσματος του 12^{ου} Συνεδρίου του κόμματος για το εθνικό ζήτημα*. Εισήγηση για το δεύτερο σημείο της ημερησίας διάταξης της 10ης Ιουνίου (Τέταρτη σύσκεψη της ΚΕ ΡΚΚ (μπ) με τα υπεύθυνα στελέχη των εθνικών δημοκρατιών και περιοχών 9-12 Ιουνίου 1923))// Στάλιν Ι.Β. Έργα, Τ. 5. Μ.: Κρατικός εκδοτικός οίκος πολιτικής λογοτεχνίας, 1947, σ.323).

45. 4η Σύσκεψη της ΚΕ ΚΚΡ (μπ) με τα υπεύθυνα στελέχη των εθνικών δημοκρατιών και περιοχών πραγματοποιήθηκε στις 9-12 Ιουνίου του 1923 στη Μόσχα. Επί του κεντρικού θέματος «Πρακτικά μέτρα για την υλοποίηση του ψηφίσματος του 12^{ου} Συνεδρίου αναφορικά με το εθνικό ζήτημα» στο Συνέδριο μίλησε ο Ι.Β. Στάλιν. Ακουστήκαν επίσης αναφορές από τους εκπροσώπους 20 οργανώσεων για την κατάσταση στις περιοχές. Στη σύσκεψη συνοψίστηκαν τα τρέχοντα συμπεράσματα της πολιτικής «*korenizatsiia*», που διακηρύχθηκε από το 12^ο Συνέδριο του ΚΚΡ (μπ) και παρουσιάστηκαν μια σειρά πρακτικών μέτρων για την εφαρμογή της.

46. Οι βασικές κατευθύνσεις της πολιτικής «*korenizatsiia*» διαμορφώθηκαν στις αποφάσεις επί του εθνικού ζητήματος του 10ου και 12ου Συνεδρίων του ΚΚΡ (μπ) και στο Ψήφισμα της 4^{ης} Σύσκεψης της ΚΕ ΚΚΡ με τα υπεύθυνα στελέχη των εθνικών δημοκρατιών και περιοχών (Ιούνιος του 1923).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

εθνοτήτων⁴⁷. Στην πραγματικότητα, ο λόγος δεν ήταν μόνο για την προνομιακή προώθηση των τοπικών στελεχών και την ανάπτυξη της εθνικής γλώσσας και του σχολείου, αλλά γενικώς για το σύνολο των μέτρων, που στόχευαν στην αύξηση του επιπέδου της κοινωνικο-οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης των μη ρωσικών εθνοτήτων στα εθνικά προάστια της Ένωσης ΣΣΔ πριν την εισχώρηση σε αυτές του μεγαλορωσικού πυρήνα. Οι σύγχρονοι μελετητές της σοβιετικής πολιτιστικής-εθνικής πολιτικής του 1920-1930, μιλούν ακόμη για την πολιτική της «θετικής διάκρισης» των μη ρωσικών λαών της ΕΣΣΔ, ενώ την ίδια τη Σοβιετική Ένωση της προαναφερθείσας περιόδου την ονομάζουν *αυτοκρατορία θετικής δραστηριότητας*.⁴⁸

Η συγκρότηση των εθνικών ομάδων πραγματοποιείται συχνά στο πλαίσιο της στρατιωτικής μεταρρύθμισης, που εφαρμόστηκε στην ΕΣΣΔ στα 1924-1925. Μετά τη λήξη του Εμφύλιου πολέμου και σε συνθήκες οικονομικής κατάρρευσης, η χώρα δεν μπορούσε να συντηρήσει μεγάλο στρατό και ως εκ τούτου από τον Δεκέμβριο του 1920 ως το 1923 ο αριθμός των στρατιωτών του Κόκκινου Στρατού περιορίστηκε από τους 5.500.000 στους 516.000, δηλαδή στο υποδεκακάπλαιο⁴⁹. Παράλληλα, υπήρξε μετάβαση σε ένα σύστημα εδαφικής πολιτοφυλακής της στελέχωσης του στρατού που θα επέτρεπε να μειωθεί το κόστος συντήρησης, αλλά την ίδια στιγμή να παρέχεται στρατιωτική εκπαίδευση σε όλο τον ανδρικό πληθυσμό της ΕΣΣΔ με τη διατήρηση του πυρήνα του εργατικού και αγροτικού προσωπικού του Κόκκινου Στρατού. Τον Ιούνιο του 1921, στο Πέτρογκραντ δημιουργείται η πρώτη ταξιαρχία της αστυνομικής πολιτοφυλακής⁵⁰. Όμως η πιο ενεργή μετάβαση προς την αρχή της οργάνωσης της περιφερειακής-αστυνομικής στρατολόγησης ξεκίνησε μετά τη δημοσίευση στις 8 Αυγούστου 1923 του Διατάγματος της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής και του Συμβουλίου των Λαϊκών Επιτροπών (Σοβναρκόμ) της ΕΣΣΔ για την *Οργάνωση των περιφερειακών μονάδων και τη διεξαγωγή στρατιωτικής εκπαίδευσης των εργαζομένων*. Το 1925, στον Κόκκινο Στρατό υπήρχαν ήδη 46 μεραρχίες πεζικού και μια μεραρχία ιππικού των περιφερειακών-αστυνομικών μεραρχιών⁵¹.

47. Στάλιν Ι.Β. *Εισήγηση για τις εθνικές στιγμές στην κομματική και κρατική οικοδόμηση στο 12^ο Συνέδριο του ΚΚΡ (μπ)* (23 Απριλίου 1923)// Στάλιν Ι.Β. Τα άπαντα Τ.5.Σ.240-241.

48. Мартин Т. Империя положительной деятельности: Советский Союз как высшая форма империализма // Государство наций: Империя и национальное строительство в эпоху Ленина и Сталина / под ред. Р.Г. Суни, Т. Мартина; пер. сангл. М.: РОССПЭН, 2011. С. 88-116. (Martin Т. *Αυτοκρατορία θετικής δραστηριότητας: η Σοβιετική Ένωση ως ανώτατη μορφή του ιμπεριαλισμού// Κράτος εθνοτήτων: Η Αυτοκρατορία και το εθνικό οικοδόμημα στην εποχή του Λένιν και Στάλιν/επιμέλεια: R.G.Souni, T.Martin; μετ. από τα αγγλικά, M.ROSSPEN, 2011. σσ.88-116).*

49. Σοβιετικές Ένοπλες Δυνάμεις. Ερωτήσεις και απαντήσεις. Σελίδες ιστορίας/P.N.Bobylev, V.P. Bokarev, S.V. Lipitskiy, M.E. Monin. М., Εκδοτικός οίκος πολιτικής λογοτεχνίας, 1987, σ.128

50. *Έκθεση της Λαϊκής Επιτροπής (Κομμοσαριάτ) Στρατιωτικών και Ναυτικών Υποθέσεων για το 1923/1924 Μ., 1925. σ. 52.*

51. Берхин И.Б. Военная реформа в СССР (1924-1925 гг.). М.: Воен. изд-во, 1958. С. 96. [Berkhin I.B. *Voennaya reforma v SSSR (1924-1925)*], М., Voennoe Izdatelstwo, 1958, σ. 96]. Στρατιωτική μεταρρύθμιση στην ΕΣΣΔ (1924-1925).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Τον Δεκέμβριο του 1923 σύμφωνα με την απόφαση του Επαναστατικού Στρατιωτικού Συμβουλίου της Δημοκρατίας της Ένωσης των ΣΣΔ (Ρεβογιενσοβιέτ), ο στρατός πέρασε στην αρχή της εθνικής-εδαφικής επάνδρωσης. Υπό την καθοδήγηση του Προέδρου της Ρεβογιενσοβιέτ Λ.Δ. Τρότσκι υιοθετήθηκε το πρώτο πρόγραμμα εθνικής στρατιωτικής οικοδόμησης στην Ε.Σ.Σ.Δ. «Ως γνωστόν, αναφέρει ο Ε.Γ. Μπορισιόνοκ, ειδικός-ιστορικός για τη «σοβιετική ουκρανοποίηση», - ο Τρότσκι ήταν υποστηρικτής της δημιουργίας των εθνικών στρατών στις δημοκρατίες, οι οποίοι έπρεπε να σχηματίσουν τον Πανενωσιακό Κόκκινο Στρατό. Αυτό έπρεπε να καταδείξει στους μη ρωσικούς λαούς τη συνέπεια της σοβιετικής εξουσίας στην επίλυση του εθνικού ζητήματος. Επιπλέον, σύμφωνα με την ιδέα του Τρότσκι, παρόμοιοι στρατοί θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την παγκόσμια επανάσταση»⁵².

Παρόλα αυτά, η κεντρική ηγεσία της ΕΣΣΔ, με επικεφαλής τον Ι.Β. Στάλιν, αντιμετώπιζε με αρκετή καχυποψία αυτή την ιδέα, εύλογα παρατηρώντας όλα τα μειονεκτήματα από την άποψη των εθνικών αποσχιστικών τάσεων, στις οποίες θα μπορούσε να οδηγήσει η δημιουργία των εθνοτικών στρατών στις δημοκρατίες της Ένωσης. Φοβούμενος ότι τέτοιου είδους στρατοί θα αποτελέσουν εύκολη λεία στα χέρια των εθνικιστών, συμφώνησε να σχηματιστούν ξεχωριστές εθνικές στρατιωτικές μονάδες⁵³.

Το αρχικό σχέδιο του 1924 που αφορούσε την εθνική-στρατιωτική ανοικοδόμηση, δεν εφαρμόστηκε. Ήδη τον Μάρτιο του 1924, αναθεωρήθηκε προς την κατεύθυνση περικοπής και το κέντρο βάρους στη συγκρότηση των εθνικών μονάδων κινήθηκε προς τις Ανατολικές Δημοκρατίες της Ένωσης ΣΣΔ. Με την άμεση συμμετοχή του Μ.Β. Φρόντζε και χάρη στο έργο της επιτροπής υπό τον Φ. Ντζερζίνσκι που εκπονήθηκε στα 1934-1935 πραγματοποιήθηκε η συμβιβαστική εκδοχή της στρατιωτικής μεταρρύθμισης η οποία κινήθηκε μακριά από τις ακρότητες της ανοικοδόμησης του Κόκκινου Στρατού με το αστυνομικό-εθνικό μοντέλο που είχε εγκριθεί το 1923. Στο τέλος του 1924, η Ρεβογιενσοβιέτ της Ένωσης ΣΣΔ ενέκρινε νέο πενταετές σχέδιο (1924-1929) του Κόκκινου Στρατού των Εργατών και Αγροτών, που εγκρίθηκε στη συνέχεια από το 3ο Συνέδριο των Σοβιέτ. Βασίστηκε στην αρχή της ενότητας των Σοβιετικών Ενόπλων Δυνάμεων. Επιπλέον, ο Φρόντζε επισήμανε άμεσα τον κίνδυνο της τάσης να «μετατραπούν οι εθνικές μονάδες σε πυρήνα του εθνικού στρατού» και δήλωσε τη μη αντιστοιχία μιας τέτοιας θέσης σε «ταξικά συμφέροντα των εργατών και των αγροτών»⁵⁴. Ήδη από την άνοιξη του 1925, οι εθνικές στρατιωτικές μονάδες αποτελούσαν το 10% του συνολικού αριθμού του Κόκκινου Στρατού. Αυτές οι στρατιωτικές μονάδες ήταν εδαφικές-αστυνομικές στη σύνθεσή τους, επειδή κατά 70% αποτελούνταν από τον

52. Борисёнок Е.Ю. Феномен советской украинизации. М.: Европа, 2006. С. 112. [Borisionok, E.Yu. fenomen sovetskoj ukrainizacii.] М., Европа, 2006, σ.112.

53. Борисёнок Е.Ю. Феномен советской украинизации. М.: Европа, 2006. С. 112. (Borisyonok E.Yu. Το φαινόμενο της σοβιετικής ουκρανοποίησης. Μ, Европа, 2006, σ.112).

54. «Укращпзашчя», 1920-30-х рокхв: передумови, здобутки, уроки. Khib, 2003. С. 153; Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 112. (Ουκρανοποίηση, δεκαετία του 1920-30: σκέψεις, επιτεύγματα, μαθήματα. Kiev, 2003, σ.112).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

πληθυσμό των γηγενών εθνοτήτων των προαστίων της Ένωσης ΣΣΔ. Μέχρι το 1928, οι περιφερειακές μονάδες αποτελούνταν πάνω από 70% από τα στρατεύματα πεζικού και κατά 12% του ιππικού του Κόκκινου Στρατού⁵⁵.

Σύμφωνα με τις επίσημες σοβιετικές εκτιμήσεις, η «στρατιωτική-εθνική ανοικοδόμηση όχι μόνο διευρυνε τις δυνατότητες επιστράτευσης στη χώρα, αλλά και ενίσχυσε τη φιλία μεταξύ των σοβιετικών λαών, προώθησε την ανάπτυξη της οικονομίας και του πολιτισμού των εθνικών δημοκρατιών».⁵⁶ Η πολιτική αυτή απέκτησε τη νομοθετική υποστήριξη και επιβεβαίωση στο διάταγμα του 3ου Συνεδρίου των Σοβιέτ για το Κόκκινο Στρατό (1925) που ενέκρινε το έργο του Ρεβογιενσοβιέτ και ανέθεσε στη Σοβιετική Κυβέρνηση «να εξασφαλίσει την εφαρμογή του σχεδιασμένου προγράμματος των εθνικών μονάδων, σύμφωνα με τα συμφέροντα όλων των λαών της Ένωσης ΣΣΔ, στο έργο της προστασίας της κοινής τους σοσιαλιστικής πατρίδας». Το ψήφισμα του Συνεδρίου «με ιδιαίτερη ικανοποίηση» αναφέρθηκε στη «δημιουργία των εθνικών μονάδων στην Ανατολή που αποτελεί παράγοντα εθνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης των καταπιεσμένων λαών στο παρελθόν και διατήρησης της διεθνούς ειρήνης». Ωστόσο, στο έγγραφο εκφραζόταν η ανησυχία ότι «η ανασύσταση των εθνικών στρατών μπορεί να επιτευχθεί μόνο... μέσω της δημιουργίας της απαραίτητης βάσης και σε σχέση με την εκπαίδευση σίγουρων διοικητικών στελεχών και πολιτικού προσωπικού, από την άποψη της προετοιμασίας του πληθυσμού για τη στρατιωτική υπηρεσία, βάσει των γενικών αρχών».⁵⁷

Παρόλο που το πρόγραμμα της εθνικής-στρατιωτικής ανοικοδόμησης είχε περιορισθεί, η υλοποίησή του προχωρούσε πολύ αργά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου είδους προβλημάτων αποτελεί η *ουκρανοποίηση* στη δεκαετία του 1920 του Κόκκινου Στρατού στην Ουκρανία. Σύμφωνα με το διορθωμένο πρόγραμμα εθνικής-στρατιωτικής ανοικοδόμησης του 1924, στην Ουκρανική ΣΣΔ προβλεπόταν κατά τη διάρκεια πέντε ετών να *ουκρανοποιηθούν* τέσσερις μεραρχίες. Στο πλαίσιο υλοποίησης του προγράμματος, προβλεπόταν η στελέχωση αυτών των μεραρχιών με στρατιώτες και διοικητικό-πολιτικό προσωπικό από Ουκρανούς, η χρήση της ουκρανικής γλώσσας κατά την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας, και στο κομματικό-πολιτικό έργο, καθώς και η *ουκρανοποίηση* των στρατιωτικών σχολών. Αυτή η πολιτική απέδωσε καρπούς: στα μέσα της δεκαετίας του 1920, η πλειοψηφία των στρατιωτών του Κόκκινου Στρατού της Ουκρανικής στρατιωτικής περιφέρειας ήταν ουκρανικής καταγωγής⁵⁸.

55. Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. С. 130. (Σοβιετικές Ένοπλες Δυνάμεις. Ερωτήσεις και Απαντήσεις. σ.130).

56. Στο ίδιο. σ. 135.

57. Постановление III съезда Советов о Красной Армии (20 мая 1925 г.) // Хрестоматия по истории СССР / отв. ред. Д.А. Чутаев. М.: Изд-во соц.-эκ. лит-ры, 1963. С. 637. (Διάταγμα της Τρίτης Συνεδρίας του Κόκκινου Στρατού (20 Μαΐου του 1925)) // Chrestomatia po istorii SSSR, izdatelstvo sotsial-economicheskoj literatury, 1963, υπεύθυνος επιμελητής Chutaev D.A, M., Μόσχα, 1963).

58. «Украинзацы» 1920-30-х років. С. 155; Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 113. (Borisionok E.Yu. Ουκρανοποίηση, δεκαετία του 1920-1930, σ.155, στο ίδιο σ.113).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Παρόλα αυτά, η *ουκρανοποίηση* στον Κόκκινο Στρατό προχωρούσε με τριγμούς. Λίγοι από το διοικητικό-πολιτικό προσωπικό μιλούσαν τα ουκρανικά, ενώ η εκπαίδευση των ομιλούντων στα Ουκρανικά πολιτικών στελεχών δεν κάλυπτε τις υπάρχουσες ανάγκες. Συγκεκριμένα, το 1925, στις ουκρανοποιημένες μεραρχίες το 40,9% των διοικητών και το 37,1% των πολιτικών στελεχών δεν κατείχαν την ουκρανική γλώσσα. Το 1926, η τάξη των τελειόφοιτων του διοικητικού - πολιτικού προσωπικού από τις ουκρανοποιημένες στρατιωτικές σχολές κατάφερε να καλύψει τις ανάγκες μόνο σε δυο εδαφικές μεραρχίες⁵⁹.

Τον Μάιο του 1927, το Ρεβογιενσοβιέτ της Ένωσης ΣΣΔ ενέκρινε το εξαετές σχέδιο της εθνικής-στρατιωτικής ανοικοδόμησης για την περίοδο 1927-1933, σύμφωνα με το οποίο έπρεπε να γίνουν εθνικές και άλλες δυο εδαφικές μεραρχίες. Όμως, και εδώ τα πράγματα δεν ήταν «ρόδινα». Ο έλεγχος που πραγματοποιήθηκε το 1929 έδειξε, ότι το διοικητικό προσωπικό με δυσκολία συνεννοείτο στα Ουκρανικά, ενώ στο χαμηλό επίπεδο η πολιτική *ουκρανοποίησης* στον Κόκκινο Στρατό οδήγησε σε προστριβές σε εθνική βάση μεταξύ των στρατιωτών του Κόκκινου Στρατού, Ρώσων και Ουκρανών. Το θέμα έφθανε στο σημείο οι Ρώσοι στρατιώτες να αρνιούνταν επιδεικτικά να μιλούν τα Ουκρανικά, τη *γλώσσα του Πετλιούρα* (Σ.τ.Μ.: Ο Σιμόν Πετλιούρα [1879-1926] ήταν Ουκρανός στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης, ο οποίος ήταν υπέρ της αποσχίσεως της Ουκρανίας από τη Ρωσία. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση πολέμησε εξίσου κατά του Κόκκινου [Σοβιετικού] και του Λευκού [Τσαρικού] Στρατού), την οποία περιφρονητικά κατονόμαζαν *κινέζικα γράμματα*, ενώ οι Ουκρανοί στρατιώτες απαιτούσαν την «*ουκρανοποίηση των πάντων*»⁶⁰. Πράγματι, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, μετά τις δυσκολίες με τις προμήθειες σιτηρών και της πείνας στην Ουκρανία, στις νότιες περιοχές της Ρωσικής Σοβιετικής Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας (ΡΣΟΣΔ), καθώς και τη μετάβαση στην αναγκαστική εκβιομηχάνιση, η πολιτική της *ουκρανοποίησης* καταργήθηκε σταδιακά⁶¹.

Σε ότι αφορά την τύχη των εθνικών-στρατιωτικών μονάδων, στο τέλος της δεκαετίας του 1930, λόγω της μετάβασης στη στελέχωση του στρατού βάσει της γενικής στρατιωτικής θητείας και της απόρριψης της οργανωτικής ανοικοδόμησης του Κόκκινου Στρατού, βάσει της εδαφικής-αστυνομικής αρχής, η Κεντρική Επιτροπή του ΠΚΚ (μπ) και το Σοβναρκόμ της ΕΣΣΔ τον Μάρτιο του 1938 ενέκριναν το ψήφισμα «Περί των εθνικών μονάδων και σχηματισμών του Κόκκινου Στρατού», σύμφωνα με το οποίο οι εθνικές στρατιωτικές μονάδες και σχηματισμοί, καθώς και οι στρατιωτικές σχολές και τα σχολεία του Κόκκινου Στρατού είχαν μετασχηματιστεί σε Πανερωσιακά,

59. «Укравіізуація» 1920-30-х рокув. С. 155-156; Борисєнок Е.Ю. Указ. соч. С. 113. (Borisionok E.Yu. Ουκρανοποίηση 1920-1930, σ.155-156, στο ίδιο σ.113).

60. «Укравіізуація» 1920-30-х років. С. 160, 162; Борисєнок Е.Ю. Указ. соч. С. 113 (Borisionok E.Yu. Ουκρανοποίηση 1920-1930, σ.155-156, στο ίδιο σ.113).

61. Борисєнок Е.Ю. Указ. соч. С. 209-238; Мартин Т. Империя «положительной деятельности»: Нации и национализм в СССР. 1923-1939 / пер. с англ. М.: РОССПЭН, 2012. С. 291-423. (Borisionok E.Yu. Στο ίδιο, σσ.209-238, Μάρτιν Τ. Αυτοκρατορία «θετικής δραστηριότητας»: Έθνη και εθνικισμός στην ΕΣΣΔ. 1923-1939/μετάφραση από τα αγγλικά. Μόσχα, ROSSPEN or Political Encyclopedia Publishers, 2012. σσ. 291-423).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

σύμφωνα με την αρχή της ετεροδικίας στη στρατολόγηση, ενώ οι πολίτες των εθνικών δημοκρατιών και περιοχών έπρεπε να επιστρατεύονται με βάση τις γενικές με άλλες εθνικότητες αρχές⁶². Όπως τονίζεται στο μέρος του διατάγματος, όπου εξηγούνται τα κίνητρα των σχετικών αλλαγών: «Ο Κόκκινος Στρατός και το Πολεμικό Ναυτικό εξ ολοκλήρου πέρασαν από το σύστημα εδαφικής περιφερειακής στελέχωσης στο σύστημα έξω-περιφερειακής / εδαφικής μόνιμης στελέχωσης και ως εκ τούτου οι ανεξάρτητες εθνικές μονάδες βρίσκονται σε αντίθεση με την παγκρατική αρχή στελέχωσης του Κόκκινου Στρατού και Πολεμικού Ναυτικού και δεν επιτρέπουν στους πολίτες των εθνικών δημοκρατιών και περιφερειών να εκπληρώνουν τις τιμητικές λειτουργίες των πολιτών της ΕΣΣΔ για την προστασία της χώρας»⁶³. Διεξάγοντας τη μεταρρύθμιση των εθνικών στρατιωτικών μονάδων σταδιακά (έτσι, το φθινόπωρο του 1937, οι εθνικές στρατιωτικές μονάδες μετεγκαταστάθηκαν στο ευρωπαϊκό τμήμα της ΕΣΣΔ), η σοβιετική ηγεσία όχι μόνο απαλλάχθηκε από τη δυνητική *πέμπτη φάλαγγα* στο πρόσωπο των εθνικιστών, αλλά και δημιούργησε τις συνθήκες για τη μετάβαση στο σύστημα στελέχωσης με προσωπικό και τη στρατιωτική κατάρτιση του Κόκκινου Στρατού. Σε συνέχεια αυτού, ελήφθη η απόφαση για την επιστράτευση στην ενεργό στρατιωτική θητεία των Καρέλων, Φινλανδών, Λιθουανών, Λετονών, Εσθονών, Γερμανών, Πολωνών, Βουλγάρων και Ελλήνων, οι οποίοι δεν επιστρατεύονταν στο παρελθόν στον στρατό και στο ναυτικό. Δεν επιστρατεύονταν απ' αυτές τις εθνότητες, που διέμεναν στα εδάφη της Εσθονικής, Λατινικής και Λιθουανικής ΣΣΔ, Βόρειας Μπουκοβίνας και Βεσσαραβίας, οι οποίες είχαν προσαρτηθεί πρόσφατα στην ΕΣΣΔ⁶⁴. Η κατάργηση των εθνικών στρατιωτικών μονάδων ανάγκασε τη σοβιετική κομματική και στρατιωτική ηγεσία να αναλάβει επείγουσα δράση για τη διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας στους νεοσύλλεκτους από τις εθνικές δημοκρατίες, την οποία δεν κατείχαν καλά (ή δεν κατείχαν καθόλου)⁶⁵.

62. РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 3, Д. 997. Л. 95-96, Постановление ЦК ВКП(б) и СНК СССР «О национальных частях и формированиях РККА» (7 марта 1938 г.). Цит. по: ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. 1933-1945. С. 382-383. (Ρωσικό Κρατικό Αρχείο της Κοινωνικής-Πολιτικής Ιστορίας, ίδρυμα 17, κατάλογος 3, τόμος 997. φύλλο 95-96, Απόφαση της ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και Σοβναρκόμ της ΕΣΣΔ «Για τα εθνικά τμήματα και τις μονάδες» (7 Μαρτίου του 1938). Απόσπασμα από: *Κεντρική Επιτροπή του Πανερωσιακού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπ) και το εθνικό ζήτημα*. Βιβλ.2 1933-1945. σσ. 382-383).

63. Στο ίδιο, σ. 383

64. РГАСПИ, Ф. 17. Оп. 162. Д. 29. Л. 2-3. Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) «Об очередном призыве в 1940 г. в Красную Армию, Военно-морской флот и войска НКВД и увольнении в запас рядового и младшего начсостава служившего срок действительной воинской службы» (Ρωσικό Κρατικό Αρχείο της Κοινωνικής-Πολιτικής Ιστορίας, Ίδρυμα 17. Κατάλογος 162, Τόμος 29, σ. 2-3) *για την επόμενη επιστράτευση του 1940 στο Κόκκινο Στρατό, τον Πολεμικό Ναυτικό και το НКВВ (Λαϊκό Κομισαριάτο Εσωτερικών Υποθέσεων) και τη μεταφορά των στρατιωτών στο αποθεματικό και του διοικητικού σώματος που υπηρέτησε τη θητεία την γενική στρατιωτική υπηρεσία*. (31 Αυγούστου του 1940). Απόσπασμα από: ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και το εθνικό ζήτημα. Βιβλίο 2., σσ. 560-561).

65. ЦК ВКП (б) и национальный вопрос. Кн.2.С.9 (ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και το εθνικό ζήτημα, Βιβλίο 2, σ.9).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Ως εκ τούτου, η απόρριψη των εθνικών στρατιωτικών μονάδων ήταν καθορισμένη, αφενός με τη μετάβαση στο μικτό σύστημα στρατιωτικής ανασύστασης (εδαφική πολιτοφυλακή και τακτικό προσωπικό) στο ενιαίο σύστημα προσωπικού, αφετέρου με τις πολιτικές σκοπιμότητες της σοβιετικής κομματικής ηγεσίας. Η μετάβαση αυτή προκλήθηκε πρώτα απ' όλα με την απότομη επιδείνωση της διεθνούς κατάστασης στη δεκαετία του 1930 και τη σταδιακή και σταθερή διολίσθηση του κόσμου σε ένα νέο πόλεμο. Το υπάρχον μικτό σύστημα στελέχωσης των Ενόπλων Δυνάμεων στη Σοβιετική Ένωση, όταν οι περισσότερες μεραρχίες ήταν εδαφικές-αστυνομικές, δεν συνέβαλε στην επίτευξη υψηλού επιπέδου πολεμικής ετοιμότητας των στρατευμάτων, τα οποία χαρακτηρίζονταν από περιορισμένη κινητικότητα και δεν μπορούσαν σε σύντομο διάστημα να εξοικειωθούν με τους νέους τύπους στρατιωτικού εξοπλισμού και οπλισμού, που εισάγονταν στο στρατό. Σε αυτές τις συνθήκες, η Ρεβογιενσοβιέτ της ΕΣΣΔ επεξεργάστηκε μια σειρά μέτρων, που στόχευαν στην αύξηση της αμυντικής ικανότητας της χώρας. Τον Μάιο του 1935 το Πολιτικό Γραφείο (Π.Γ.) της Κεντρικής Επιτροπής (ΚΕ) του Πανενοσιακού Κομμουνιστικού Κόμματος (ΠΚΚ) (μπ) ενέκρινε και η Σοβναρκόμ της ΕΣΣΔ επικύρωσε το σχέδιο που επικεντρωνόταν στη μετάβαση στο σύστημα του τακτικού προσωπικού και της πολεμικής προετοιμασίας των μονάδων και δυνάμεων του Κόκκινου Στρατού. Αν μέχρι το 1935, το 74% των τμημάτων του Κόκκινου Στρατού αποτελούνταν από την εδαφική πολιτοφυλακή και μόνο το 26% είχαν τακτικό προσωπικό, στις αρχές του 1936 οι μεραρχίες⁶⁶ στελεχώθηκαν κατά 77% με τακτικό προσωπικό. Στη διάρκεια των ετών 1936-1938, το 23% των μεραρχιών που απέμειναν άλλαξαν επίσης την αρχή της στελέχωσης σε τακτικό προσωπικό και πολεμική κατάρτιση. Χάρη σε αυτές τις μεταρρυθμίσεις την περίοδο από το 1933 ως το φθινόπωρο του 1939 ο αριθμός του τακτικού ανθρωπίνου δυναμικού του Κόκκινου Στρατού των Εργατών και Αγροτών και του Στρατιωτικού-Ναυτικού Στόλου αυξήθηκε από 885.000 σε 2.000.000⁶⁷.

Στο Σύνταγμα της ΕΣΣΔ. του 1936 αφαιρέθηκαν όλοι οι κοινωνικο-ταξικοί περιορισμοί για τη θητεία στις Ένοπλες Δυνάμεις. Σύμφωνα με το άρθρο 132 του Συντάγματος: «Η Γενική στρατιωτική υπηρεσία είναι νόμος. Η στρατιωτική υπηρεσία στον Κόκκινο Στρατό των εργατών και αγροτών είναι καθήκον τιμής για τους πολίτες της ΕΣΣΔ»⁶⁸. Την 1η Σεπτεμβρίου 1939, την ημέρα έναρξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το Ανώτατο Σοβιέτ της ΕΣΣΔ υιοθέτησε τον νόμο για γενική επιστράτευση, όπου συνοψιζόταν η μετάβαση στο ενιαίο σύστημα τακτικού προσωπικού: «Όλοι οι άνδρες - πολίτες της ΕΣΣΔ,

66. Советские Вооруженные Силы. История строительства. М.:Воен.изд-во, 1978. с.195. (Σοβιετικές Ένοπλες Δυνάμεις: Ιστορία της οικοδόμησης. Μόσχα: Στρατιωτικός Εκδοτικός Οίκος, 1978, σ.195).

67. Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. с. 144. (Σοβιετικές Ένοπλες Δυνάμεις. σ.144)

68. Сталин И.В. Доклад о проекте конституции Союза ССР. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. М.:Парт.изд-во ЦК ВКП (б), 1936. С.61. (Στάλιν Ι.Β. Ομιλία για το σχέδιο του συντάγματος της Ένωσης ΣΣΔ. Σύνταγμα (Βασικός Νόμος) της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, Μόσχα, Εκδοτικός οίκος του κόμματος της ΚΕ του ΠΚΚ (μπ), 1936, σ.61).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

αδιακρίτως φυλής, εθνότητας, θρησκείας, προσόντων, μόρφωσης, κοινωνικής προέλευσης, υποχρεούνται να υπηρετήσουν στις Ένοπλες Δυνάμεις της ΕΣΣΔ». Σε αντίθεση με τον Νόμο περί στρατιωτικής υπηρεσίας του 1925, που προϋπέθετε περιορισμούς κοινωνικο-ταξικού χαρακτήρα στη στελέχωση του Κόκκινου Στρατού και την πλήρη συμμόρφωση με το νέο Σύνταγμα του 1936, ο νόμος προέβλεπε την αρχή της γενικής στρατιωτικής υπηρεσίας, σύμφωνα με την οποία στην τακτική στρατιωτική υπηρεσία επιστρατεύονταν όλοι οι πολίτες της ΕΣΣΔ., που έχουν συμπληρώσει το 19ο έτος της ηλικίας τους (ενώ όσοι είχαν αποφοιτήσει από το γυμνάσιο το 18ο έτος). Όλοι οι νεοσύλλεκτοι τώρα υπηρετούσαν τη θητεία τους μόνο στις τακτικές μονάδες, οι οποίες στελεχώνονταν σύμφωνα με την «εξωεδαφική» αρχή⁶⁹.

Την παραμονή του πολέμου, χάρη στην έγκριση του Νόμου για τη Γενική Στρατιωτική Υπηρεσία, την αύξηση της περιόδου υπηρεσίας και επιστράτευσης στον στρατό και το ναυτικό μερικών κατηγοριών στρατιωτών, από το 1938 μέχρι τον Ιούνιο του 1941, ο αριθμός των Ενόπλων Δυνάμεων της ΕΣΣΔ αυξήθηκε από 1.513.000 σε 5.300.000⁷⁰. Ωστόσο, το πρόβλημα ήταν ότι η ποιότητα της νέας σύνθεσης των Ενόπλων Δυνάμεων της ΕΣΣΔ ήταν αρκετά χαμηλή, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των οπλιτών προερχόταν από τις εθνικές δημοκρατίες. Πρώτα απ' όλα, αυτό αφορούσε τη γνώση της ρωσικής γλώσσας. Οι διαδικασίες *εθνικοποίησης* του σχολείου και του πολιτισμού στα εθνικά προάστια, με προτεραιότητα στην ανάπτυξη της γλώσσας και λογοτεχνίας των γηγενών πληθυσμών δεν ήταν χωρίς αποτέλεσμα: αρκετοί νεοσύλλεκτοι από τις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου απλώς δεν μιλούσαν σε ικανοποιητικό βαθμό τη ρωσική γλώσσα.

Ο χαρακτήρας των διαδικασιών διαπαιδαγώγησης και εκπαίδευσης των νέων γενεών στην ΕΣΣΔ στα 1920-1930, σε αρκετό βαθμό καθοριζόταν με την εθνική-εδαφική αρχή οικοδόμησης της χώρας ως *Ένωσης ίσων εθνικών δημοκρατιών και εθνικών-εδαφικών σχηματισμών*. Αυτό οδηγούσε στο γεγονός ότι προτεραιότητα στο σύστημα εκπαίδευσης, δινόταν στην εκμάθηση της τοπικής γλώσσας και πολιτισμού, πρώτα απ' όλα, στα λεγόμενα *δικαιούχα έθνη*, ενώ η εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας, λογοτεχνίας, ιστορίας και πολιτισμού έμπαινε στο περιθώριο⁷¹.

69. Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. С.144-145. [Σοβιετικές Ένοπλες Δυνάμεις. Ερωτήσεις και απαντήσεις. σ.144-145]

70. Перечнев Ю.Г.Уроки «блицкрига». М.:Московский рабочий, 1985.С.27. [Perechnev Yu.G. Μαθήματα του "Blitzkrieg" (Κεραυνοβόλος πόλεμος), Μόσχα, Ο μοσχοβίτης εργάτης, 1985, σ.27]

71. Ομιλώντας στην οκτωβριανή ομιλία της ΚΕ ΠΚΚ (μπ) το 1937 για το ζήτημα της διδασκαλίας της ρωσικής γλώσσας στα σχολεία εθνικών δημοκρατιών και περιοχών της ΕΣΣΔ, ο Στάλιν, αρκετά ενοχλημένος, τόνισε: *...τίποτα ξεκάθαρο από τη Λαϊκή Επιτροπή Εκπαίδευσης στις εθνικές δημοκρατίες και περιοχές δεν μπορέσαμε να επιτύχουμε. Κάπου από το δεύτερο έτος δημοτικού ξεκινούν την εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας ως υποχρεωτικό μάθημα, κάπου από το τέταρτο και κάπου δεν έχουν εισάγει ακόμη.* (Πρακτικά ομιλίας του Ι.Β.Στάλιν στην ολομέλεια της ΚΕ ΠΚΚ(μπ) για τη διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας στα σχολεία (12 Οκτωβρίου του 1937) // ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και το εθνικό ζήτημα. Βιβλίο 2. 1933-1945. σ. 299). Με τη σειρά του, σε ένα σημείωμα του Λαϊκού Επιτρόπου Παιδείας της ΡΣΟΣΔ Ρ.Α.Τιurκιν υπήρχε η αναφορά, ότι: *Η ρωσική γλώσσα στην πλειοψηφία των εθνικών σχολίων δεν διδάσκεται. Έτσι, από τα 728 σχολεία της ΣΣΔ του Τουρκμενιστάν η ρωσική διδάσκεται μόλις σε 321 σχολεία. Από τα 667 δημοτικά σχολεία της ΣΣΔ της Κιργισίας η ρωσική*

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Αυτό σαφώς μαρτυρούν τα επίσημα έγγραφα του κόμματος του δεύτερου μισού της δεκαετίας του 1930, όταν οι διαδικασίες εθνικοποίησης και *korenizatsiia* από εστία νομιμότητας της νέας κυβέρνησης άρχισε να μετατρέπεται σε εστία νέων προβλημάτων και προκλήσεων για εκείνη. Αυτό οδήγησε εκείνη την περίοδο στην απόρριψη της πολιτικής *korenizatsiia*, για την αντικατάσταση της οποίας εφαρμόστηκε η πολιτική της διεύρυνσης της διδασκαλίας της ρωσικής γλώσσας στις εθνικές δημοκρατίες και [αυτόνομες] περιοχές της ΕΣΣΔ, που υπαγορευόταν από τις νέες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες (προσταγές), που βρίσκονταν στον τομέα της αναγκαστικής εκβιομηχάνισης και από τις ανάγκες ενίσχυσης της άμυνας της χώρας.

Εκείνος που έθεσε την νέα κατεύθυνση της πολιτικής του κόμματος και της κυβέρνησης στο εθνικό ζήτημα δεν ήταν άλλος από το Στάλιν, ο οποίος μίλησε τον Οκτώβριο του 1937 στην ολομέλεια της ΚΕ του ΠΚΚ (μπ) σε προγραμματική ομιλία, αφιερωμένη στα προβλήματα εκμάθησης της ρωσικής γλώσσας στις εθνικές δημοκρατίες και τις περιφέρειες. Ο Στάλιν δεν είχε την πρόθεση να αποκρύψει το γεγονός, ότι το έντονο ενδιαφέρον της ηγεσίας της χώρας στο θέμα αυτό υπαγορευόταν κυρίως από τα ζητήματα ενίσχυσης των Ενόπλων Δυνάμεων της Ε.Σ.Σ.Δ., από την αύξηση της πολεμικής ετοιμότητας και κινητικότητας, από τις ανάγκες ανάπτυξης του νέου στρατιωτικού εξοπλισμού, καθώς και από τη μετάβαση σε έναν τακτικό στρατό, που στελεχωνόταν βάσει της γενικής στρατιωτικής υπηρεσίας. Ο Στάλιν έκρινε αρνητικά τα αποτελέσματα διεξαγωγής της πολιτικής της *korenizatsiia* στον τομέα της στρατιωτικής οικοδόμησης και εκπαίδευσης, λέγοντας για τα τμήματα που διαμορφώθηκαν στις απομακρυσμένες περιοχές της Ε.Σ.Σ.Δ.: «Δεν είναι στρατός αυτός». Μιλώντας στην ολομέλεια για την κατάσταση του Συντάγματος της Ε.Σ.Σ.Δ. το 1936 και τη γενική στρατιωτική υπηρεσία, ο Στάλιν ανέπτυξε τη σκέψη του: «Είμαστε αντιμέτωποι με το πρόβλημα, ότι οι νεοσύλλεκτοι ας πούμε στο Ουζμπεκιστάν, το Καζακιστάν, την Αρμενία, τη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν δεν μιλούν Ρωσικά. Μπροστά σε μια τέτοια

*διδάσκεται μόνο στα 189, σύμφωνα με τα στοιχεία, των 255 μη-πλήρων σχολίων μέσης εκπαίδευσης της ΣΣΔ του Καζακιστάν η ρωσική διδάσκεται στα 29 σχολεία και σε μόλις 7 σχολεία μέσης εκπαίδευσης (από τα 75). Δεν είναι καλύτερη η κατάσταση με τη διδασκαλία της ρωσικής στα σχολεία των δημοκρατιών του Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν και άλλων. 2. Στη πλειοψηφία των σχολείων, όπου αυτή τη στιγμή διεξάγεται η διδασκαλία της ρωσικής, το επίπεδο της διδασκαλίας παραμένει άκρως μη-ικανοποιητικό και ως συνέπεια οι επιδόσεις των μαθητών εξαιρετικά χαμηλές. (Σημείωμα του Επιτρόπου Παιδείας της ΡΣΟΣΔ Ρ.Α.Τιurkin στους γραμματείς της ΚΕ ΠΚΚ(μπ) Α.Α.Andreyev και Α.Α.Zhdanov για τα αποτελέσματα της συζήτησης για θέματα διδασκαλίας της ρωσικής γλώσσας στα εθνικά σχολεία των σοβιετικών δημοκρατιών. (2 Φεβρουαρίου του 1938) // ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και το εθνικό ζήτημα. Βιβλίο 2, σ.347-348). Δεν ήταν καλύτερα τα πράγματα με τη διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας στην Ουκρανία, όπου εκείνη ιστορικά είχε μια ιδιαίτερη θέση. Για την κατάσταση της ρωσικής γλώσσας στην Ουκρανία ο Ν.Σ.Khrushchion στην ομιλία του στην 14^η συνέλευση της ΚΚ(μπ)Ου, στην οποία συνόψισε τα αποτελέσματα της πολιτικής των μπολσεβίκων της *ουκρανοποίησης* με το εξής τρόπο: *Οι εχθροί έκαναν τα πάντα, για να αφανίσουν το ρωσικό σχολείο στην Ουκρανία, για να μαθαίνουν τα γερμανικά, γαλλικά, πολωνικά και άλλες γλώσσες, αλλά όχι τα ρωσικά. Οι εχθροί με κάθε τρόπο αποσπούν τον πολιτισμό του ουκρανικού λαού από το ρωσικό πολιτισμό.* (Από το σημείωμα του πρώτου γραμματέα της ΚΕ ΚΚ(μπ)Ου Ν.Σ.Khrushchion (13 Ιουνίου του 1938)// Πολιτική ηγεσία της Ουκρανίας. 1938-1989/συντάκτες: V.Yu.Vasiliev, R.Yu.Podkur, X.Kuromia, Yu.I.Shapoval, A.Vayner, Μόσχα: ROSSPEN - Έκδοση Πολιτικής εγκυκλοπαίδειας, 2006. σσ. 42-43).*

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

κατάσταση είμαστε αναγκασμένοι να τους αφήσουμε στον τόπο τους και ως εκ τούτου οι δικές μας μεραρχίες και ταξιαρχίες μετατρέπονται σε εδαφική πολιτοφυλακή. Δεν είναι στρατός αυτός. Δεν βλέπουμε έτσι τον στρατό. Θεωρούμε, ότι η κάθε μία από τις 127 στρατιωτικές μονάδες, ασχέτως αν αποτελείται από σύνταγμα, μεραρχία ή ταξιαρχία, δεν πρέπει να είναι τοπικός στρατός, αλλά στρατός όλης της Ένωσης, να αποτελεί μέρος του στρατού της Ένωσής μας. Μπορεί και πρέπει να μεταφέρεται σε διαφορετικές περιοχές. Οι Ουκρανοί, που επιστρατεύτηκαν στην Ουκρανία, δεν πρέπει οπωσδήποτε να παραμένουν στην Ουκρανία. Τα συμφέροντα του κράτους υπαγορεύουν οι νεοσύλλεκτοι στην Ουκρανία να μεταφερθούν ας πούμε στον Καύκασο ή τη Σιβηρία κ.λπ. Διαφορετικά δεν θα έχουμε στρατό. Θα έχουμε εδαφικό και εθνικό στρατό, ο οποίος δεν θα μπορεί να μεταφερθεί πουθενά και δεν αποτελεί μέρος εκείνου του στρατού που είναι ο στρατός της ΕΣΣΔ αλλά κάποιων άλλων ξεχωριστών στρατών»⁷².

Ο Στάλιν έβλεπε τη διέξοδο στην υποχρεωτική διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας στις εθνικές δημοκρατίες και περιφέρειες και στην επεξεργασία του νόμου για τη διδασκαλία της ρωσικής στα σχολεία των λαών της ΕΣΣΔ: «Έχουμε μια γλώσσα, την οποία ομιλούν όλοι οι πολίτες της ΕΣΣΔ σε επίπεδο απλής συνεννόησης και αυτή είναι η ρωσική. Για τον λόγο αυτό, εμείς καταλήξαμε στο συμπέρασμα να γίνει υποχρεωτική. Θα ήταν καλό, αν όλοι οι πολίτες που επιστρατεύονται στον στρατό να μπορούσαν λίγο ως πολύ να μιλούν τα Ρωσικά, για να μπορούν, ας πούμε, όταν μεταφέρεται κάποια μεραρχία στο Ουζμπεκιστάν ή τη Σαμάρρα, να συνεννοούνται με τον πληθυσμό. Από εδώ γεννήθηκε η απόλυτη ανάγκη κατά τη γενική στρατιωτική υπηρεσία, υπό την προϋπόθεση επιστράτευσης όλων των πολιτών και είναι απόλυτη ανάγκη οι στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού να ξέρουν μια γλώσσα, με την οποία να μπορούν να συνεννοούνται σε όλα τα μέρη και τις περιοχές της Ένωσης. Αυτή η γλώσσα είναι η ρωσική»⁷³.

Σύμφωνα με την απόφαση της ΚΕ του ΠΚΚ (Μπ) ετοιμάστηκε και υιοθετήθηκε στις 13 Μαρτίου 1938 ειδικό διάταγμα της ΚΕ του ΠΚΚ (Μπ) και του Συμβουλίου Λαϊκών Κομισαρίων της ΕΣΣΔ *Για την υποχρεωτική εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας στα σχολεία των εθνικών δημοκρατιών και περιοχών*⁷⁴.

72. Стенограмма выступления И.В. Сталина на пленуме ЦК ВКП(б) о преподавании русского языка в школах (12 октября 1937 г.). С. 298. [Πρακτικά της ομιλίας του Ι.Β.Στάλιν στην ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΡ (Μπ.) για την διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας στα σχολεία (12 Οκτωβρίου του 1937), σ.298.]

73. Στο ίδιο, σ.299.

74. РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 3. Д. 997. Л. 103-107. Постановление ЦК ВКП(б) и СНК СССР «Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей» (13 марта 1938 г.). [Ρωσικό Κρατικό Αρχείο Κοινωνικής-Πολιτικής Ιστορίας. Ίδρυμα 17.Κατάλογος 3., Τόμος 997, σ.103-107. Απόφαση της ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και του Σοβναρκόμ της ΕΣΣΔ «Για την υποχρεωτική εκμάθηση ρωσικής γλώσσας στα σχολεία των εθνικών δημοκρατιών και περιοχών. Απόσπασμα από: ΚΕ ΠΚΚ(μπ) και το εθνικό ζήτημα. Βιβλίο 2, σ.391-394. Για την ιστορία εισαγωγής της διδασκαλίας της ρωσικής γλώσσας στα εθνικά σχολεία το 1938 δεξ: Blitstein P.E. Εθνική οικοδόμηση ή «ρωσοποίηση»; Υποχρεωτική εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας στα σοβιετικά μη-ρωσικά σχολεία, 1938-1953//Κράτος εθνοτήτων: Αυτοκρατορία και η εθνική οικοδόμηση στην εποχή του Λένιν και Στάλιν. σ.310-335. Στο άρθρο του ο Blitstein υπογραμμίζει ιδιαίτερα το λειτουργικό χαρακτήρα των μέτρων που έχουν

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Παράλληλα με τη μαζική εισαγωγή της ρωσικής γλώσσας έκλειναν τα εθνικά σχολεία, τα παιδαγωγικά τμήματα και τα πανεπιστήμια, καθώς και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα στις περιοχές, οι οποίες συμμετείχαν στην σύνθεση της ΕΣΣΔ⁷⁵. Ο πολύτιμος χρόνος, όμως, απαραίτητος για την πλήρη εφαρμογή της διδασκαλίας της ρωσικής γλώσσας στα σχολεία των εθνικών δημοκρατιών, είχε χαθεί, και επιπλέον η αδράνεια της σοβιετικής πολιτικής των *θετικών διακρίσεων* των μη-ρωσικών λαών υπήρξε εξαιρετικά μεγάλη, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να την καταργήσει ούτε ο *Ορεσίβιος του Κρεμλίνου* (όπως αποκαλούσε τον Στάλιν ο Όσιπ Μαντελοτάμ)⁷⁶.

Τον Μάιο του 1940, ένα χρόνο πριν από την έναρξη του πολέμου, ο Ναρκόμ της Άμυνας της Ε.Σ.Σ.Δ., Στρατάρχης Σ.Κ. Τιμοσένκο έστειλε αναφορά στη σοβιετική ηγεσία για τα αποτελέσματα της επιστράτευσης όλων των πολιτών στον στρατό, όλων των ηλικιών που είχαν γεννηθεί στον Βόρειο Καύκασο, την Υπερκαυκασία και την Κεντρική Ασία: «Μέρος των νεοσύλλεκτων που έχουν ενσωματωθεί στον στρατό, δεν μιλούσαν καθόλου

ληφθεί (στα εθνικά σχολεία το 1938-1953) η ρωσική γλώσσα πάντα παρέμενε μάθημα μελέτης και όχι μάθημα εκμάθησης και, διαφωνώντας με τους μελετητές, οι οποίοι έβλεπαν στην διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας στα εθνικά σχολεία ως «ρωσοποίηση», επισημάνει, ότι «παρόλο που αυτές οι αλλαγές στην πολιτική απορρίφθηκαν μετά το πέρας περισσότερων από δέκα χρόνια καθυστέρησης και αμφιβολίας.

Σε μεγάλο βαθμό αυτό ήταν συνέπεια της εξίσου σοβαρής αντιμετώπισης από την πλευρά του καθεστώτος προς την παιδεία στη μητρική γλώσσα και της στήριξης αυτής της αρχής από την πλευρά των γραφειοκρατών των σοβιετικών δημοκρατιών (Στο ίδιο έργο, σ. 327).

75. ЦК ВКП(б) и национальнoй вoпpoc. Кн. 2. С. 9. 129 (Η ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και το εθνικό ζήτημα. Βιβλίο 2, σελ.9,129.)

76. Το πόσο μακριά προχώρησε η πολιτική της «korenizatsiia» στα τέλη της δεκαετίας του 1930 μαρτυρεί το γεγονός, ότι, ακόμη και κατ' ουσίαν υπαγορευμένα αποκλειστικά από τις λειτουργικές σκοπιμότητες, μέτρα της εξουσίας προς τη διοργάνωση της διδασκαλίας της ρωσικής γλώσσας στα μη-ρωσικά σχολεία συνάντησαν την επιφυλακτική στάση από την πλευρά των παλιών κομματικών στελεχών, για τους οποίους ο «αγώνας κατά του μεγάλου ρωσικού σωβινισμού» αποτελούσε τον ακρογωνιαίο λίθο της Σοβιετικής εθνικής πολιτικής. Αμέσως μετά την πραγματοποιηθείσα στις 7 Μαρτίου 1938 σύσκεψη η σύζυγος του εκλιπόντος ηγέτη του μπολσεβικισμού Ν.Κ. Κρούτσκαγια γράφει επιστολή στον Στάλιν, στην οποία εκφράζει τον προβληματισμό της σχετικά με το αν αυτή η νέα διεύθυνση θα έχει ως συνέπεια την αύξηση του *μεγαλωρωσικού σωβινισμού*. Μετά τις τυπικές εκφράσεις *Διεξάγουμε την υποχρεωτική εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας στην Ε.Σ.Σ.Δ.. Αυτό είναι θετικό. Αυτό θα συμβάλλει στην ενδυνάμωση της φιλίας μεταξύ των λαών*, η Κρούτσκαγια περνάει στο βασικό θέμα της επιστολής της. *Με απασχολεί ιδιαίτερα, το πώς θα διεξάγουμε αυτή την εκμάθηση. Έχω την εντύπωση, ότι μερικές φορές αρχίζει να δείχνει τα «κερατά» της (δεν καταλαβαίνω ποιανού είναι τα κέρατα (της εκμάθησης ή του σωβινισμού?) ο σωβινισμός μιας μεγάλης δύναμης. Παραδείγματος χάρη, θεωρώ επιβλαβή την εισαγωγή της εκμάθησης γραφής και ανάγνωσης στο πρώτο έτος διδασκαλίας όχι μόνο στη μητρική, αλλά και στη ρωσική γλώσσα, θεωρώ επιβλαβή την καθιέρωση του ενιαίου αλφαβηταρίου για όλες τις εθνότητες, ενός αλφαβηταρίου, μεταφρασμένου από τη ρωσική.* (Ν.Κ. Κρούτσκαγια – Ι.Β. Στάλιν (7 Μαρτίου 1938)) // Εφμερίδα «Izvestia CK KPSS». 1989. αρ. 3 σ.179. Αν θυμηθούμε ότι ο Ernest Gellner έγραφε για τη σημασία της ομογενοποιημένης κοινής εθνικής γλώσσας και κουλτούρας, που μεταδίδονται στις νεότερες γενιές με τη βοήθεια του μη εξειδικευμένου και τυποποιημένου συστήματος εκπαίδευσης, για τη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, θα γίνει προφανής όχι μόνο ο πανάρχαιος προβληματισμός της Κρούτσκαγια με το *σωβινισμό της μεγάλης δύναμης*, αλλά και ο *αντι-μοντερνιστικός* χαρακτήρας των παρατηρήσεών της. (Gellner E. Έθνη και εθνικισμός/μετάφραση από τα αγγλικά, Μόσχα, Progress, 1991, σσ. 72-76).

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Ρωσικά και δεν καταλάβαιναν τη ρωσική προφορική γλώσσα, με αποτέλεσμα να χαθεί πολύτιμος χρόνος από τη διοίκηση των τμημάτων με στόχο την αφομοίωση από τους νεοσύλλεκτους της προφορικής ρωσικής γλώσσας και της γλώσσας των εντολών, γεγονός, που αναμφισβήτητα επηρέαζε τη στρατιωτική και πολιτική εκπαίδευση των τμημάτων του στρατού»⁷⁷.

Για την πολιτική της *korenizatsiia* στην εκπαίδευση, όπως και για τον παρατεταμένο αγώνα με τον *ρωσικό μεγαλοκρατικό σωβινισμό*, το τμήμα που πληρώθηκε στα μέτωπα των μαχών του Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου ήταν αρκετά βαρύ.

77. РГАСПИ.Ф.17.Оп.117.Д.125.Л.45. Докладная записка наркома обороны СССР С.К. Тимошенко секретарю ЦК ВКП (б) Г.М.Маленкову о призыве в армию уроженцев Северного Кавказа, Закавказья и Средней Азии, не владеющих русским языком (26 мая 1940г.). Цит.по: ЦК ВКП (б) и национальный вопрос. Кн.2.С.552. (Ρωσικό Κρατικό Αρχείο Κοινωνικής - Πολιτικής Ιστορίας, Ίδρυμα 17. Κατάλογος 117, έργο 125, σ.45. Σημείωμα του Λαϊκού Επιτρόπου Άμυνας της ΕΣΣΔ Σ.Κ. Τιμοσένκο προς τον Γραμματέα της ΚΕ ΠΚΠ (μπ) Γ.Μ. Μάλενκοβ για την επιστράτευση των γηγενών πληθυσμών του Καυκάσου, της Υπερκαυκασίας και της Κεντρικής Ασίας, που δεν κατείχαν τη ρωσική γλώσσα (26 Μαΐου 1940). Αναφορά από ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και το εθνικό ζήτημα. Βιβλίο 2, σ. 552)

ΕΛΙΖΑΒΕΤΑ ΖΝΤΑΝΚΟΒΑ

ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΝΕΠ) ΩΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ»

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

Οι κινηματογράφοι της πόλης αποκαλούνται εμπορικοί. Σκοπός της ύπαρξής τους είναι η κερδοσκοπία. Να προσελκύσουν τον θεατή με τη φωναχτή διαφήμιση, να τον θαμπώσουν με εκλάμπρεις φωτός, να τον κουφάνουν με τους ήχους της ορχήστρας, να τον αποπλανήσουν με τη φωτεινή διαφήμιση των πιο ζωηρών στιγμιότυπων, να αδειάσουν τις τσέπες του και να τον αφήσουν ελεύθερο σαν «κοπάδι τρελαμένης ρέγκας στο θολό σκότος του δρόμου» – αυτοί είναι οι αμετάβλητοι στόχοι των εμπορικών κινηματογράφων⁷⁸.

Κινηματογράφος και ζωή. 1929⁷⁹

Για τον καθορισμό της γενικής οικονομικής πολιτικής στον κινηματογράφο πρέπει να απαλλαγούμε εντελώς από λανθασμένες αντιπαραθέσεις του «εμπορίου» και της «ιδεολογίας» στον σοβιετικό κινηματογράφο. Ο Σοβιετικός κινηματογράφος μπορεί να είναι μια κερδοφόρα επιχείρηση.

Πανεωσιακή κομματική σύσκεψη για τον κινηματογράφο υπό την Κεντρική Επιτροπή του Πανεωσιακού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπ). 1928.

Στη δεκαετία του 1920, ο κινηματογράφος ήταν ένα από τα λίγα κέντρα αναψυχής των πολιτών, όπου οι κατακτήσεις του πολιτιστικού χώρου πραγματοποιούνταν εν μέσω σύγκρουσης του οικονομικού και ιδεολογικού παράγοντος και η εμπορική συνιστώσα, προφανώς, είχε πλεονέκτημα. Εκείνη την περίοδο, η τακτική των αμοιβαίων παραχωρήσεων των ψυχαγωγικών και ιδεολογικών ιδρυμάτων κατείχε σημαντική θέση στην πολιτιστική πολιτική. Στο πλαίσιο της «πολιτιστικής επανάστασης» της δεκαετίας του 1920, ο κινηματογράφος ως ένας από τους πιο δημοφιλείς και μαζικούς τρόπους αστικής ψυχαγωγίας προκάλούσε στους εκπροσώπους της εξουσίας ιδιαίτερο

78. Кациграс А. Два миллиарда ждут // Кино и жизнь. 1929. 20 ноября. № 1. Katsigras A. Τα δυο δισεκατομύρια περιμένουν//Κινηματογράφος και ζωή. 1929. 20 Νοεμβρίου αρ.1.

79. Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. // Руководящие постановления по кино. Резолюции и постановления ЦК ВКП(б), Всесоюзного партийного совещания по кино и Первого всероссийского сценарного совещания. Л.; М.: Теакинопечать, 1929. С. 27. Πανεωσιακή κομματική σύσκεψη κινηματογραφίας υπό την Κεντρική Επιτροπή του ΠΚΚ (μπ) 15 - 21 Μαρτίου 1928.//Κατευθυντήρια διατάγματα για τον κινηματογράφο της Πρώτης Πανρωσικής Σύσκεψης. Α. Μ: «Teakinopechat”, 1929.

ενδιαφέρον. Ο κινηματογράφος εξεταζόταν ως ένα πολιτικό εργαλείο που επέτρεπε υπό μορφή ψυχαγωγίας να μεταδώσουν στους πολυάριθμους επισκέπτες τις «ιδεολογικές γραμμές» των κυβερνώντων. Το 1919, ο κινηματογράφος είχε εθνικοποιηθεί με Διάταγμα της Σοβιετικής εξουσίας, αλλά οι οικονομικές δυσκολίες του Εμφυλίου Πολέμου και κατόπιν οι καινοτομίες της εποχής της Νέας Οικονομικής Πολιτικής (ΝΕΠ) δεν επέτρεπαν στον επιθυμητό βαθμό να χρησιμοποιηθεί ο κινηματογράφος στο προπαγανδιστικό οπλοστάσιο εκείνης της περιόδου. Στις συνθήκες μετάβασης στη ΝΕΠ ετέθη το ζήτημα για την τύχη των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων κινηματογράφου, δηλαδή αν είναι αποδεκτή η μεταφορά του κινηματογράφου σε χέρια ιδιωτών. Μετά από μακρόχρονες συζητήσεις ελήφθη η απόφαση να επιτραπεί η χρήση του ιδιωτικού κεφαλαίου για την ανάπτυξη του *κινοπροκάτ* (Σ.τ.Μ.: Δίκτυο διανομής και προβολής ταινιών στις κινηματογραφικές αίθουσες), που τυπικά είχε παραμείνει υπό τον έλεγχο των κρατικών οργάνων. Έτσι, δημιουργήθηκε μια αντιφατική κατάσταση: οι κομματικές και κρατικές δομές σύμφωνα με τις αρχές της ΝΕΠ επέτρεπαν επισήμως την ανάπτυξη των ιδιωτικών⁸⁰ κινηματογράφων, εξετάζοντάς τους ως τομέα της οικονομίας, αλλά παράλληλα καταβάλλονταν προσπάθειες να ελέγχουν τον κινηματογράφο ως εργαλείο προπαγάνδας και ιδεολογικής επίδρασης. Η παρακμιακή κατάσταση του δικτύου διανομής των ταινιών δεν επέτρεψε στο κράτος να κρατήσει τον έλεγχο επί του ιδιωτικού κεφαλαίου. Σε σύντομο χρονικό διάστημα, η διανομή των ταινιών βρέθηκε στις περισσότερες περιπτώσεις στα χέρια των ιδιωτών – επιχειρηματιών.

Η εμπορική επιτυχία των κινηματογράφων τόσο των κρατικών, όσο και των ιδιωτικών, σε μεγάλο βαθμό εξαρτιόταν από την επιλογή του ρεπερτορίου. Στην εποχή της ΝΕΠ, οι κινηματογράφοι διένεμαν *προκάτ* κυρίως ταινίες προεπαναστατικής και δυτικής κινηματογραφικής παραγωγής, οι οποίες από την άποψη της κομμουνιστικής ιδεολογίας δεν άντεχαν την κριτική και θεωρούνταν *αντεπαναστατικές* και *μικροαστικές*⁸¹. Η στάση των ιδεολόγων του κυβερνώντος καθεστώτος γι' αυτό το ρεπερτόριο ήταν άκρως προσεκτική. Αυτό εκφραζόταν με την επιδίωξη να ελέγχουν τη δραστηριότητα των ιδιωτικών κινηματογράφων με τα διαθέσιμα μέσα, με οικονομικά και διοικητικά μέτρα. Οι άμεσοι κατά τόπους διαχειριστές, όμως σκέφτονταν πιο ρεαλιστικά. Ακριβώς ένα τέτοιο ρεπερτόριο ήταν εμπορικά επικερδές και επιβεβλημένο από τον ανταγωνισμό: οι ξένες ταινίες απολάμβαναν τη μεγαλύτερη δημοτικότητα από το κοινό. Οι κινηματογράφοι, ακόμη και εκείνοι, που ανήκαν στις κρατικές δομές, εργαζόνταν σύμφωνα με τις αρχές της

80. «Ιδιωτικοί» ή «εμπορικοί» ονομάζονταν υπό όρους οι κινηματογράφοι, οι οποίοι ενοικιάζονταν από το κράτος.

81. См., напр.: Кино. Что нам показывают // Советское искусство. № 5. 1927. С. 91-92. Βλ. για παράδειγμα: «Κινηματογράφος. Τι μας δείχνουν//Σοβιετική τέχνη. Αρ.5, 1927, σσ. 91-92.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

δημοσιονομικής αυτονομίας (αυτοβιωσιμότητας) και με τη βοήθεια των ιδίων τεχνικών ικανοποιούσαν τις απαιτήσεις του ακροατηρίου, παίζοντας με τους κανόνες της αγοράς και ερχόμενοι σε σύγκρουση με την δική τους ιδεολογία.

Στο επίκεντρο της έρευνας, που αφορά τον κινηματογράφο ως τρόπο αναψυχής βρέθηκε η πολιτική του ρεπερτορίου και τα συναφή με την αντίληψη των θεατών χαρακτηριστικά. Οι κινηματογράφοι παραδοσιακά εξετάζονται μόνο στο πλαίσιο μεταφοράς της ταινίας από την κινηματογραφική παραγωγή προς τον θεατή, παρακάμπτοντας την κατάλληλη οργανωτική πλευρά των προβολών των ταινιών⁸². Ο χώρος του κινηματογράφου και οι αρχές της λειτουργίας του υπό τις νέες οικονομικές συνθήκες παραμένουν αβέβαιες. Μπορεί κανείς να σχολιάσει ορισμένα βασικά ορόσημα στην εξέλιξη όλου του τομέα του σοβιετικού κινηματογράφου υπό το πρίσμα της οργάνωσης του κινηματογραφικού - θεατρικού δικτύου. Η ανάγκη για τη μαζική επανεγκατάσταση των κινηματογράφων μετά την αγωνία της επανάστασης και του Εμφυλίου Πολέμου ανάγκασε το κράτος να ενοικιάσει τις αίθουσες του κινηματογράφου. Στα χρόνια της ΝΕΠ, το να ενοικιάσει κανείς μια από αυτές τις κενές αίθουσες δεν ήταν κάτι δύσκολο, καθώς σχετικές ανακοινώσεις εμφανίζονταν στον Τύπο, ιδίως τον κινηματογραφικό. Γι' αυτόν τον λόγο συναπτόταν μισθωτήριο με την οργάνωση που ήταν υπεύθυνη για την κατοχή της αίθουσας. Οι υποψήφιοι ενοικιαστές συχνά οι ίδιοι πρότειναν τις συνθήκες της ενοικίασης και η μητρική οργάνωση (η ιδιοκτήτρια) είχε τη δυνατότητα να επιλέξει τις πλέον συμφέρουσες προτάσεις.

Μια από τις πιο κατατοπιστικές πηγές για την κατανόηση των συνθηκών εργασίας των πρώτων σοβιετικών εμπορικών κινηματογράφων αποτελούν οι

82. Место кинотеатров в городской культуре освещено в немногих исследованиях: Ппаггенбург Шт. Революция и культура: культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. СПб.: Журнал «Нева», 2000; Степанов З.В. Культурная жизнь Ленинграда 20-х – начала 30-х годов. Л.: Наука, 1976; Цивьян Ю. Историческая рецепция кино. Кинематограф в России 1896-1930. Рига: Знание, 1991; Barber S. *Projected Cities: Cinema and Urban Space*. L.: Reaktion Books, 2002; Flickinger B. *Cinemas in the City: Berlin's Public Space in the 1910s and 1920s*//Film Studies. An International Review. 2007. No. 10. P77-86; и др. Για τη θέση των κινηματογράφων στον αστικό πολιτισμό αναφέρονται ορισμένες μελέτες: Pragghenborg Sht. Επανάσταση και πολιτισμός: πολιτιστικά ορόσημα την περίοδο μεταξύ της Οκτωβριανής επανάστασης και της εποχής του Σταλινισμού. Αγ.Πετρούπολη.: Περιοδικό «Νέβα», 2000, Stepanov Z.V., Η πολιτιστική ζωή του Λένινγκραντ στη δεκαετία του 20 –αρχές της δεκαετίας του 30. Λ.: «Ναούκα», 1976, Tsivyan Yu. Η Ιστορική υποδοχή του κινηματογράφου. Ο κινηματογράφος στη Ρωσία το 1896-1930. Ρίγα: «Ζνάνιε», 1991, Barber S. *Projected Cities: Cinema and Urban Space*. L.: Reaktion Books, 2002; Flickinger B. *Cinemas in the City: Berlin's Public Space in the 1910s and 1920s*//Film Studies. An International Review. 2007. No. 10. P77-86; και άλλα.

οχητικές συμβάσεις του ενοικίου τους. Οι τελευταίες ουδέποτε υπήρξαν αντικείμενο ξεχωριστής ανάλυσης, καθώς αυτό το είδος εγγράφων πρακτικά δεν χρησιμοποιήθηκε από τους ερευνητές. Η ενιαία τυπική σύμβαση με τους κινηματογράφους εγκρίθηκε από το *Σοβκινό* (Σ.τ.Μ.: Σοβιετική φωτοκινηματογραφική κρατική οργάνωση και κινηματογραφική εταιρεία) μόλις το 1926. Προηγουμένως η κάθε οργάνωση ετοίμαζε τη δική της σύμβαση στα πρώτα χρόνια που ήταν ένα χειρόγραφο έγγραφο, το οποίο συντασσόταν με τροποποιήσεις. Μπορεί κανείς να παρακολουθήσει στη διάρκεια της εποχής που επιτρεπόταν η ενοικίαση των κινηματογράφων, πώς άλλαζε η μορφή της σύμβασης, ποια σημεία συμπεριλαμβάνονταν και αποκλείονταν και πού δινόταν ιδιαίτερη προσοχή, δηλαδή, να κατανοήσει σε ποια μορφή γινόντουσαν οι συμφωνίες, πόσο ελεύθεροι ήταν οι μισθωτές στις κινήσεις τους και ποιες ήταν οι υποχρεώσεις που τους είχαν επιβληθεί. Δεν είναι δύσκολο να αξιολογηθεί η επιτυχία της λειτουργίας του κινηματογράφου από την πληθώρα των διαφημίσεων. Για τη σταθερότητα της κατάστασης μαρτυρούν τα τακτικά δημοσιεύματα στον Τύπο αναφορικά με το ρεπερτόριο και τις αναγγελίες για τις νέες ταινίες. Οι συμβάσεις προβάλλουν την άγνωστη πλευρά της λειτουργίας των κινηματογράφων, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μισθωτές τους ενώ η γνωριμία με αυτές τις πηγές «ανθρωπομορφοποιεί» την οργανωτική πλευρά της κινηματογραφικής εργασίας και επιτρέπει να δούμε την πρακτική πίσω από τις επίσημες αποφάσεις. Αξίζει να σημειωθεί, ότι, όπως και σε πολλούς άλλους τομείς, οι γενικές επισημάνσεις και οι αποφάσεις για την οργάνωση του κινηματογραφικού έργου και τη ρύθμιση της λειτουργίας των κινηματογράφων που λαμβάνονταν σε υψηλό επίπεδο, συχνά αγνοούνταν σε τοπικό επίπεδο στη διάρκεια όλης της δεκαετίας. Ο Ρ. Πίκελ, εξέχον εκπρόσωπος του πολιτισμού, ο οποίος στα 1927-1929 έπαιζε έναν από τους κομβικούς ρόλους στην Επιτροπή Γενικού Ρεπερτορίου, ένα χρόνο μετά την πρώτη κομματική σύσκεψη για τον κινηματογράφο, που διεξήχθη το 1928, έγραφε: *Δεν μπορούμε να παινετούμε για την επιτυχή εφαρμογή των ψηφισμάτων*. Οι κατευθυντήριες γραμμές της κομματικής σύσκεψης που δόθηκαν πριν από ένα χρόνο πριν και πλέον, κατά 90% έχουν παραμείνει με τα σημερινά δεδομένα σαν ένα μη καταβληθέν γραμμάτιο. Ο ρυθμός εφαρμογής απειλεί να μετατρέψει αυτά τα έγγραφα σε ένα είδος «πενταετούς [πλάνου]»⁸³. Χαρακτηριστικά, παρόμοιες παρατηρήσεις ακούστηκαν το 1922 και το 1925, αλλά και αργότερα, το 1929. Θα ήταν λάθος να κρίνουμε το έργο των κινηματογράφων μόνο σύμφωνα με τις *χαρωπές αναφορές* στον εξειδικευμένο Τύπο ή σε επίσημες αποφάσεις, διότι αυτό μας δίνει μία μονόπλευρη εικόνα της διαδικασίας.

83. Пикель Р. За осуществление партийных директив // Руководящие постановления по кино. С. 5. Pikel R. Για την πραγματοποίηση των κομματικών οδηγιών // Κατευθυντήριες αποφάσεις για το κινηματογράφο. σ.5

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Πρώτα από όλα, πρέπει να σημειώσουμε, ότι στη σύμβαση υπογραμμίζονται ξεχωριστά ότι: ο χώρος πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο για την προβολή των ταινιών. Στο μεταξύ, η χρήση των κινηματογράφων για άλλους σκοπούς δεν ήταν σπάνια, για παράδειγμα, μια από τις οργανώσεις σε μερικές αίθουσες των πρώην κινηματογράφων διοργάνωσε λέσχη για τυχερά παιχνίδια και πίστα για συναυλίες⁸⁴. Ωστόσο, επιτρεπόταν επισήμως να λειτουργεί μέσα στον κινηματογράφο ένα κυλικείο ή ακόμη και εστιατόριο⁸⁵ και συχνά αυτό απέφερε ένα εισόδημα στον ιδιοκτήτη του κινηματογράφου. Μια από τις λίγες σημειώσεις στη σύμβαση καθόριζε ειδικά, ότι το ντιβερτιμέντο (ψυχαγωγία) και η μινιατούρα⁸⁶ επιτρέπονται μόνο ως συμπλήρωμα στην προβολή⁸⁷. Υπήρχε ξεχωριστή κατηγορία *κινηματογράφου με ντιβερτιμέντο*⁸⁸, *κινηματογράφου με συναυλίες και μινιατούρες*⁸⁹. Αυτοί, κατά κανόνα, ήταν οι ακριβοί κινηματογράφοι στο κέντρο της πόλης. Η ύπαρξη μιας τέτοιας σημείωσης στη σύμβαση δεν μπορούσε να εμποδίσει τους θεατές να *ψηφίζουν με τα πόδια τους* (Σ.τ.Μ.: να εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους με την αποχή) και να επιλέγουν εκείνους τους κινηματογράφους, όπου υπήρχε

84. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 33. Доклад зав. ЛТГ об аренде помещений. Л. 40. 214. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης. Ίδρυμα 30, κατάλογος 1, έγγραφο 33. Εισήγηση του υπευθύνου για την ενοικίαση των αιθουσών. Σελίδα 40. 214.

85. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 2. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης, Ίδρυμα 30, κατάλογος 1., έγγραφο 7. Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Κομμουνάρ». Σελίδα 2.

86. Σύμφωνα με την προ-επαναστατική παράδοση πριν από την προβολή των ταινιών προηγείτο το εισαγωγικό μέρος με συναυλίες και ψυχαγωγικά θεάματα, ορχήστρα, παράσταση των χορευτριών και τραγουδιστριών ή άλλη διασκέδαση για το κοινό. Η σοβιετική εξουσία στις αρχές του 1920 αγωνιζόταν κατά του ντιβερτιμέντου ως αστικού κατάλοιπου, όμως για το κοινό αυτό παρέμενε σχεδόν πιο ελκυστικό, από ότι η ίδια η προβολή της ταινίας. Προσπαθούσαν να το εκτοπίσουν με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, την ανάγνωση διαλέξεων, την τοποθέτηση των αναγνωστηρίων. Στη δεκαετία του 1930 εμφανίστηκαν ολόκληρα εγχειρίδια για τη διοργάνωση του χρόνου πριν την προβολή της ταινίας με ιδεολογικά ορθό τρόπο.

87. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 1. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολη. Ίδρυμα 30, κατάλογος 1, αρχείο 7. Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Κομμουνάρ», σελίδα 1.

88. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 8. Договор об аренде кинотеатра «Веселые маски» А.М. Бановичем. Л. 24. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο της Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης, Ίδρυμα 30, κατάλογος 1, αρχείο 8. Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Βεσιόλιε μάσκι» («Χαρούμενες μάσκες»)

89. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 33. Договор об аренде кинотеатра «Трокадеро» П.А. Смолиным. Л. 28. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο της Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης, Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Τρικαντερό», ίδρυμα 30, κατάλογος 1, αρχείο 33.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

πλούσιο πρόγραμμα ντιβερτιμέντου. Συχνά, οι εφημερίδες εξαπέλυαν εκστρατείες εναντίον του ντιβερτιμέντου στους κινηματογράφους ως βασικής συνιστώσας της προβολής. Αξίζει να σημειωθεί, ότι κατά μέσο όρο, ο κινηματογράφος δαπανούσε για το ντιβερτιμέντο το ένα τρίτο του εισοδήματός του και περίπου κατά 2-3 φορές περισσότερο από ότι για την ενοικίαση της ίδιας της ταινίας. Αυτό ήταν γνωστό στις αρχές που είχαν την ευθύνη για τη λειτουργία του κινηματογράφου, όμως κανένα μέτρο δεν είχε ληφθεί εναντίον του ντιβερτιμέντου κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '20. Η οργάνωση που διεύθυνε την κινηματογραφική δράση προσπαθούσε να μην αναλαμβάνει την ευθύνη γι' αυτό που γινόταν στον κινηματογράφο. Δεν υπήρχαν απαιτήσεις για την τήρηση του ρεπερτορίου ή οδηγίες για την οργάνωση της πολιτιστικής εργασίας στον ίδιο τον κινηματογράφο, όμως οι μισθωτές συμφωνούσαν γραπτώς ότι θα τηρήσουν κατά γράμμα όλους τους κανόνες, τις αποφάσεις και άλλες οδηγίες, που αφορούν στους κινηματογράφους⁹⁰. Μερικές φορές, οι συμβάσεις περιείχαν χειρόγραφες αναφορές που προέβλεπαν ότι οι μισθωτές είναι υποχρεωμένοι ν' ακολουθήσουν τη γραμμή της πολιτιστικής εργασίας άλλων θεσμών, όπως για παράδειγμα της Επιτροπής Βελτίωσης της Καθημερινότητας των Σπουδαστών. Ως εκ τούτου, η ευθύνη για την τήρηση αυτού του σημείου εξ' ολοκλήρου μετακυλιόταν στους μισθωτές και πρακτικά δεν ελεγχόταν από το κυβερνητικό όργανο ως το 1926. Δεν υπήρχε λόγος για κανένα τακτικό έλεγχο στη σύμβαση από την πλευρά των κρατικών οργάνων. Η σύνθεση των υπαλλήλων των ιδιωτικών κινηματογράφων δεν ρυθμιζόταν, άλλα στις αναφορές για τη δραστηριότητά τους υπήρχαν απαιτήσεις για πληροφορίες για το προσωπικό: κοινωνικό στάτους, συμμετοχή στο κόμμα. Στο μεταξύ ο κρατικός εκμισθωτής διατηρούσε το δικαίωμα να διορίζει το κατώτατο τεχνικό προσωπικό του (διοικητής, θυρωρός, επιστάτης), άλλα μέχρι εκεί. Αυτό το δικαίωμα, πιθανότατα, δεν χρησιμοποιήθηκε ευρέως και μέχρι το 1925 αυτή η παράγραφος θα μπορούσε να αφαιρεθεί από τη σύμβαση, παρόλο που στα έντυπα εξακολουθούσε να υπάρχει επίσημα⁹¹. Ωστόσο, η παράγραφος αυτή συμπληρώνεται από μίαν άλλη: *Ο μισθωτής είναι υποχρεωμένος να ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα σύμφωνα με το σχέδιο παραγωγής που έχει εγκριθεί από την Καλλιτεχνική Επιτροπή Γκου-μπο-νό* (Επαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής

90. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 1. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο της Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης, Ίδρυμα 30, κατάλογος 1, αρχείο 7. Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Κομμουνάρ». σ.1.

91. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 8. Договор об аренде кинотеатра «Веселые маски» А.М.Бановичем. Л. 25. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο της Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης, Ίδρυμα 30, κατάλογος 1, αρχείο 8. Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Βεσιόλιε μάσκι» («Χαρούμενες μάσκες») από τον Μπανόβιτς Α.Μ. σ.25

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Εκπαίδευσης), και το τρέχον ρεπερτόριο υποβάλλεται σε έλεγχο στο Γκουμπ-ρεπερτόκιμ (Επαρχιακή Επιτροπή Ρεπερτορίου), σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις⁹².

Η συμπτωματική παράγραφος της σύμβασης εμφανίζεται το 1924: αναφέρει, ότι αν για τη διεξαγωγή του θεάματος δεν ληφθεί η κατάλληλη εξουσιοδότηση ή η εκμετάλλευσή του για κάποιους λόγους είναι αδύνατη, η διοικούσα επιτροπή δεν φέρει καμία ευθύνη γι' αυτό και δεν δέχεται παράπονα. Ως εκ τούτου, οι κρατικοί κινηματογράφοι απαλλάσσονταν τελείως από την ευθύνη για οτιδήποτε συνέβαινε εντός των κινηματογράφων, που δεν ανήκε στη δικαιοδοσία τους. Ήδη από το 1925 μπορούμε να δούμε τη διατυπωμένη σαφή δομή της σύμβασης που είχε τυπωθεί σε καλό χαρτί και συμπληρωθεί στη γραφομηχανή. Είναι προφανές, ότι σταδιακά ρυθμιζόταν ο μηχανισμός μίσθωσης των κινηματογραφικών αιθουσών στους ιδιώτες ή σε ξεχωριστές οργανώσεις. Με την πάροδο του χρόνου, προωθείται η προϋπόθεση για την υποχρεωτική βάση ενοικίασης των ταινιών, η οποία είχε προκαθοριστεί στη σύμβαση – στο Λένινγκραντ, για παράδειγμα, αυτή συνήθως ήταν η εταιρεία ενοικίασης Σεβ-Ζαπ-Κινό⁹³, η οποία στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από ένα άλλο μονοπώλιο, Πανενοσιακής κλίμακας πλέον – το Σοβκινό. Και αυτή την παράγραφο κατάφεραν να αποφύγουν οι επινοητικοί επιχειρηματίες: προσπαθούσαν να βρουν τη δημοφιλή ταινία, χωρίς να περιμένουν στην ουρά, από τους εξωτερικούς παράγοντες.

Το ανεπίτρεπτο ρεπερτόριο για την επίλυση των επίσημων ιδεολογικών ζητημάτων μπορούσε να αποζημιωθεί με εξωρεπερτοριακές μορφές αλληλεπίδρασης στους θεατές και στους διοργανωτές της αναψυχής τους. Τέτοιες μορφές μπορούσαν να αποτελέσουν οι μαζικές επισκέψεις στους κινηματογράφους, η προπαγάνδα των σοσιαλιστικών σλόγκαν, οι διαλέξεις, οι συζητήσεις, οι προκαταρκτικές προβολές και συζητήσεις των ταινιών πριν την έξοδό τους προς ενοικίαση, η χρήση των οπτικών μέσων στο φουαγιέ, η ρητορική κ.λπ. Οι διευθυντές των κινηματογράφων, με τη σειρά τους, αναζητούσαν τρόπους αποφυγής από τις επιβεβλημένες εκδηλώσεις που μείωναν τη συχνότητα και την αποδοτικότητα και πρότειναν στους θεατές τη

92. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 29. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο της Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης, Ίδρυμα 30, κατάλογος 1, αρχείο 7. Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Κομμουνάρ». Σελίδα 29.

93. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 31. Договор об аренде кинотеатра «Россия» Выводцовой Е.Т. Л. 13. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης, Ίδρυμα 30. Κατάλογος 1, αρχείο 31 Σύμβαση για την ενοικίαση του κινηματογράφου «Ρωσία».

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

δική τους εναλλακτική. Και παρόλη την επίσημη ρητορική αυστηρού ελέγχου, οι ελεγκτικές δομές δεν παρακολουθούσαν επαρκώς. Είναι γνωστό, ότι στο πλαίσιο διαφόρων εκστρατειών οι κινηματογράφοι αναγκάζονταν να προβάλλουν ταινίες συγκεκριμένης θεματολογίας. Έτσι, τακτικά εκδίδονταν αποφάσεις για τη συμμετοχή των κινηματογράφων στις γιορτές της επανάστασης, όπου αναφέρονταν ποιες σημαδιακές ημερομηνίες του Κόκκινου ημερολογίου (Σ.τ.Μ.: Σύμφωνα με τη σοβιετική παράδοση οι αργίες και οι γιορτές στο ημερολόγιο ήταν σημαδεμένες με κόκκινο χρώμα) πρέπει να γιορτάζονται με σχετικές ταινίες. Παρόλα ταύτα, για την περίοδο του Οκτωβρίου-Νοεμβρίου του 1924, σε πολλούς εμπορικούς κινηματογράφους δεν προβλήθηκε καμία ταινία σχετική με τις νέες επαναστατικές ημερομηνίες. Η πλειοψηφία των ταινιών επαναστατικού περιεχομένου εντάσσονταν στη μαζική ενοικίαση κυρίως μέσω των κρατικών κινηματογράφων και λεσχών, αλλά με αυτές η κατάσταση δεν ήταν σαφής. Έτσι, στο Σπίτι του Λαού Κ. Λίμπκνεχτ και Ρ. Λούξεμπουργκ, που ήταν στη σύνθεση της Θεατρικής διοίκησης του Λένινγκραντ, δεν διεξήχθη καμία εκδήλωση για την επέτειο της Οκτωβριανής επανάστασης με την δικαιολογία ότι τον Οκτώβριο *δεν υπήρχαν επαναστατικές γιορτές*⁹⁴. Στο μέτρο που είναι γνωστό, δεν είχαν επιβληθεί κυρώσεις για παραβιάσεις των εν λόγω διαταγών.

Οι πιο δραστήριες κινηματογραφικές αίθουσες ενοικιάζονταν σε ιδιώτες την περίοδο 1922-1926. Το 1925, σε όλη την κινηματογραφική βιομηχανία πραγματοποιήθηκαν αλλαγές, σχετικές με τη δημιουργία του νέου κοινού φορέα, του Σοβκινό. Σε σχέση με αυτό, η προσοχή των κρατικών κινηματογραφικών οργανισμών των πόλεων στράφηκε από την αδειοδότηση των ταινιών στη λειτουργία των κινηματογραφικών αιθουσών. Από εκείνη τη στιγμή, ξεκίνησε η αντίστροφη διαδικασία *συσσώρευσης* αιθουσών και *ψαρέματός* τους από τους ιδιώτες και τους οργανισμούς που δεν τις αξιοποιούσαν κατάλληλα. Συγκεκριμένα, η Σεβ-Ζαπ-Κινό στο Λένινγκραντ κατείχε 13 κινηματογραφικές αίθουσες. Όμως, όλες ήταν απομονωμένες, εργαζόνταν αυτόνομα και μερικές είχαν μισθωθεί. Δεν ήταν επικερδείς, κάτι που μαρτυρεί, για παράδειγμα, την αποτυχημένη περίπτωση μίσθωσης των αιθουσών «Φόρουμ» και «Μπουρεβέστνικ» από την εκτελεστική επιτροπή της περιφέρειας του νησιού Βασίλιεφσκι. Είχαν τεράστιες απώλειες που ανέρχονταν σε 50 χιλιάδες ρούβλια το χρόνο, ενώ τα εξαιρετικά χαμηλά τους έσοδα ξοδεύονταν για τη συντήρηση των υπόλοιπων, εξίσου μη επικερδών επιχειρήσεων, όπως για παράδειγμα, του κήπου του νησιού Βασίλιεφσκι. Μερικές μεγάλες και δημοφιλείς κινηματογραφικές αίθουσες στο προ-επαναστατικό Πέτρογκραντ όπως οι «Σπλέντιτ», «Κολιζέϊ», «Γκραν Παλάς»,

94. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 101. Ежемесячный отчет Гос. Народного дома им. К. Либнехта и Р. Люксембург, Л. 10 об., 13 об. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης. ίδρυμα 30, αρχείο 101. Μηνιαία αναφορά του Κρατικού Σπιτιού του Λαού Κ. Λίμπκνεχτ και Ρ. Λούξεμπουργκ, σα. 10, 13.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

«Γκλαδιάτορ», αγοράστηκαν εξαρχής από το Σεβ-ζαπ-κινό ως μη κερδοφόρες με στόχο να παρθούν μέτρα για να αυξηθεί η αποδοτικότητά τους. Αυτό είχε επιτευχθεί κυρίως με τη μείωση του προσωπικού και των δαπανών στη διαφήμιση, καθώς και του κόστους στο συναυλιακό μέρος. Ωστόσο, υπήρχε καλλιτεχνικός προσανατολισμός προς ένα κοινό ακροατήριο: αντίστοιχα μέρη του συναυλιακού τμήματος, η οάτιρα, η φυσική εξάσκηση και άλλα⁹⁵. Στο 15ο Συνέδριο του ΠΚΚ (μπ) είχε τεθεί το ζήτημα να ξεκινήσει η σταδιακή κατάργηση της βότκας με την εισαγωγή τέτοιων πηγών εισοδήματος, όπως το ραδιόφωνο και ο κινηματογράφος. Επισημάνθηκε ωστόσο, ότι δεν μπορούμε να το ερμηνεύουμε αποκλειστικά από την «εμπορική» άποψη, επιτρέποντας κάποιες ιδεολογικές παραχωρήσεις στις προτιμήσεις, υποχωρώντας από τους κοινωνικούς-πολιτικούς στόχους⁹⁶. Ωστόσο, η πρακτική των επόμενων δύο ετών κατέδειξε, ότι η εμπορική κλίση παρέμεινε ισχυρή.

Όπως και σε άλλους τομείς της σοβιετικής οικονομίας, στον κινηματογράφο μετά τη λήξη της περιόδου αποκατάστασης, ξεκίνησε η περίοδος της νέας ανοικοδόμησης⁹⁷. Αυτή η περίοδος χαρακτηρίστηκε από ένα νέο κύμα φιλόδοξων αλλαγών στην επίσημη πολιτική (σε μεγαλύτερο βαθμό, απ' ό,τι της πρακτικής) σε σχέση με την οργάνωση της κινηματογραφικής παραγωγής. Έτσι, η Γκουμπ-πολίτ-προσβέτ (Σ.τ.Μ.: Επαρχιακή Επιτροπή πολιτικής εκπαίδευσης) του Λένινγκραντ το 1926 έθετε ως στόχο το επόμενο έτος να επιτύχει τη μετάβαση υπό τη διοίκησή της όλων των κινηματογραφικών ιδρυμάτων της πόλης, σύμφωνα με τις οδηγίες του Ναρκόμ-προς (Σ.τ.Μ.: Εθνικού Επιμελητηρίου Εκπαίδευσης) και της Γκλαβ-πολίτ-προσβέτ (Σ.τ.Μ.: Κεντρική Επιτροπή της Δημοκρατίας για την Πολιτική Εκπαίδευση)⁹⁸.

Δεν υπήρξε ενιαία πολιτική για την ανάπτυξη και τον έλεγχο των κινηματογραφικών αιθουσών στις πόλεις. Από τη μία πλευρά, το 1929 θεωρήθηκε, ότι η αντίληψη που συναντάμε στην πρακτική των κινηματογραφικών

95. ЦГАЛИ СПб. Ф. 83. Оп. 1. Д. 148. Докладная записка о состоянии дел в Севзапкино для Ленинградского Губисполкома. Л. 8-9. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης. Ίδρυμα 83, κατάλογος 1, 148. Υπηρεσιακό σημείωμα για την κατάσταση των υποθέσεων στο Σεβ-Ζαπ-Κινό για την Περιφερειακή εκτελεστική επιτροπή του Λένινγκραντ.

96. Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. С. 27. Πανερωσιακή κομματική σύσκεψη για τον κινηματογράφο υπό το ΚΕ ΠΚΚ (μπ) 15-21 Μαρτίου 1928, σ.27

97. Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. С. 34. Πανερωσιακή κομματική σύσκεψη για τον κινηματογράφο υπό το ΚΕ ΠΚΚ (μπ) 15-21 Μαρτίου 1928, σ.27

98. ЦГАИПД СПб. Ф. 16. Оп. 10. Д. 10009. Тезисы доклада о перспективах работы Губполитпросвета в городе на 1926 – 1927 гг. Л. 70. Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Ιστορικών και Πολιτικών Εγγράφων της Αγίας Πετρούπολης, Ίδρυμα 16, κατάλογος 10, αρχείο 10009. Θέματα εισήγησης για τις προοπτικές της λειτουργίας της Γκουμπ-πολίτ-προσβέτ στις πόλεις το 1926-1927.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

οργανώσεων για την ανάπτυξη του δικτύου που περιλαμβάνει υψηλόμισθους θεατές, πρέπει να αναγνωριστεί ως εσφαλμένη.

Αυτή η γραμμή προέρχεται από την εσφαλμένη αντίληψη για την περιορισμένη κινηματογραφική αγορά, την έλλειψη εξέτασης των δυνατοτήτων διεύρυνσης του δικτύου και εκείνων των υλικών πόρων που διαθέτει η περιφέρεια⁹⁹. Στο ίδιο έγγραφο, ωστόσο, υπάρχει μια εντελώς αντίθετη άποψη: «... χρειάζεται να ενισχυθεί η ανάπτυξη των κινηματογραφικών αιθουσών που εξυπηρετούν υψηλόμισθους θεατές στις αστικές περιοχές, καθώς αυτό το δίκτυο αιθουσών προς το παρόν, με τη σημερινή κατάσταση, αποτελεί την οικονομική βάση για την παραγωγή ταινιών»¹⁰⁰. Αξίζει να σημειωθεί, ότι αυτές οι απόψεις έχουν δημοσιευθεί όχι υπό μορφή συζήτησης, αλλά υπό μορφή ψηφίσματος της κομματικής σύσκεψης. Είναι αξιοσημείωτα τα λόγια του Κ.Μ. Σβέντσικωφ, του επικεφαλής του διοικητικού συμβουλίου του Σοβκινό από την ίδρυσή του.

Ένας παλιός μπολσεβίκος με πλούσια οργανωτική εμπειρία, ο οποίος απέκτησε τη φήμη του λαμπρού επιχειρηματικού στελέχους. Ως επινοητικός άνθρωπος, ανέλαβε τη διοίκηση της νεοσυσταθείσας επιχείρησης Σοβκινό, με ένα σαφές πρόγραμμα εργασίας και καθορισμένους στόχους, ώστε να καταστήσουν κερδοφόρα τη σοβιετική παραγωγή ταινιών. Από το 1924 και μέχρι το θάνατό του το 1935, παρά τη σφοδρή κριτική του έργου του για «εμπορική» τάση, ο Σβέτονικωφ διοικούσε με επιτυχία τη μεγαλύτερη κινηματογραφική οργάνωση της χώρας. Το 1927, ο επικεφαλής του Σοβκινό προέβη σε περαιτέρω συγκέντρωση της συνολικής παραγωγής ταινιών στη χώρα: *Η οργάνωση της κινηματογραφικής παραγωγής στη Ρωσική Ομοσπονδία δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί. Θα ολοκληρωθεί όταν θα έχουν συγκεντρωθεί η παραγωγή, η ενοικίαση και το κινηματογραφικό δίκτυο*¹⁰¹.

Η προσέγγισή του καθόρισε την κατεύθυνση της περαιτέρω ανάπτυξης της *κινηματογραφικής παραγωγής* και την ταχεία κατάργηση της πρακτικής ενοικίασης των ιδιωτικών πρακτορείων.

Η «Κινηματοποίηση» (Σ.τ.Μ.: Ανάπτυξη κινηματογραφικών αιθουσών), η οποία ήταν έντονη στη Σοβιετική Ένωση κατά τη δεκαετία του 1920, σε μεγαλύτερο βαθμό φαινόταν στα χωριά και τις μικρές επαρχιακές πόλεις από τον όγκο των φυλλαδίων και των οδηγιών «Ο κινηματογράφος στο χωριό», ένα θέμα που τύγχανε συζήτησης στις συσκέψεις διαφόρων επιπέδων. Στις μεγάλες πόλεις με μεγάλη προ-επαναστατική κινηματογραφική παράδοση, ο κινηματογράφος ήταν πρώτα απ' όλα χώρος αναψυχής και σε μεγάλο βαθμό εξεταζόταν από τις κρατικές δομές ως συστατικό του προϋπολογισμού. Στην αρχή του παρόντος άρθρου έχουμε δυο αποσπάσματα,

99. Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. С. 26. Πανερωσιακή κομματική σύσκεψη για τον κινηματογράφο υπό την ΚΕ του ΠΚΚ (μπ)

100. Στο ίδιο, σ. 29.

101. Кино. 1927 3 августа. Κινηματογράφος. 1927. 23 Αυγούστου.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

που καταδεικνύουν, ότι όπως οι ιδιωτικές κινηματογραφικές αίθουσες, έτσι και οι κρατικές, κατά τη συγκεκριμένη περίοδο επιδιώκουν τον ίδιο στόχο, το κέρδος.

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός, ότι στις λογοκριμένες ταινίες, στις ίδιες ιδιωτικές αίθουσες, όπου έρχονταν οι θεατές για να δουν αυτές τις ταινίες (συχνότερα και άλλες που δεν είχαν υποστεί λογοκρισία), είχε προβλεφθεί έλεγχος υπό όρους. Αφορούσε τους δυο βασικούς δείκτες, στους οποίους δεν συμπεριλαμβανόταν η ιδεολογική παρακολούθηση, πρώτα από όλα ο αυστηρός οικονομικός απολογισμός και τα μέτρα ασφάλειας. Για κάποιο διάστημα, ο ιδιωτικός κινηματογράφος παρέμενε ως ελεύθερος χώρος από την άποψη της ιδεολογίας, οικονομικά ανεξάρτητος, τη στιγμή που οι κρατικοί κινηματογράφοι και εκείνοι στις λέσχες υποβάλλονταν σε «εντατική επίθεση» από τον Αγκίτ-προπ (Σ.τ.Μ.: Η οργάνωση στη Σοβιετική Ένωση που εφαρμόζε την πολιτική της διάδοσης και προπαγάνδας των ιδεών και θέσεων του κόμματος, που αποσκοπούσαν στην επιρροή της κοινής γνώμης και την κινητοποίηση υπέρ κάποιων σκοπών ή στόχων). Συνεπώς, υπήρχαν δυο πολύ λίγο αλληλοκαλυπτόμενοι τομείς επιρροής στη δομή της αστικής ψυχαγωγίας. Και το πιο ενδιαφέρον στο πλαίσιο αυτό ήταν ότι στη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου αυτοί οι τομείς ανταγωνίζονταν μεταξύ τους σχεδόν σε κοινή βάση. Η οικοδόμηση νέων κινηματογραφικών αιθουσών στα χρόνια της ΝΕΠ δεν προχωρούσε ενεργά, μεγάλη ανάπτυξη είχαν οι Οίκοι Πολιτισμού και οι Λέσχες, οι χώροι οργανωμένης αναψυχής, όπου εκτός των άλλων συμπεριλαμβάνονταν και οι κινηματογράφοι. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1930, η «ελεύθερη» αναψυχή καταργήθηκε στους κινηματογράφους, οι οποίοι βρέθηκαν εξ' ολοκλήρου στον έλεγχο του κράτους.

ΓΚΑΛΙΝΑ ΓΚΟΝΤΣΑΡΟΒΑ

«ΑΓΟΡΙΑ -ΑΡΙΣΤΕΡΑ, ΚΟΡΙΤΣΙΑ-ΔΕΞΙΑ.
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΜΟΝΟΦΥΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΣΣΔ»

Η περίοδος της μονοφυλικής εκπαίδευσης στην ιστορία του σοβιετικού σχολείου ήταν βραχεία, μόλις 11 χρόνια, από το 1943 ως το 1954. Παρόλα ταύτα, άφησε σημαντικό αποτύπωμα, όχι μόνο στο έργο του εκπαιδευτικού συστήματος, αλλά και στον πολιτισμό.

Αυτή η μεταρρύθμιση αντικατόπτριζε περισσότερες γενικές διαδικασίες, που σχετίζονται με την αναθεώρηση της επίσημης προσέγγισης της πολιτιστικής, ιδεολογικής καθώς και πολιτικής κληρονομιάς στην προ-επαναστατική εποχή. Αν και το 1920 και το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1930 για τη σοβιετική εξουσία ήταν ζωτικής σημασίας να αποστασιοποιηθεί απ' όλα εκείνα που σχετιζόνταν με το παλιό καθεστώς, αρχής γενομένης από το τέλος της δεκαετίας του 1930, σταδιακά ενισχύεται η ετοιμότητα της σοβιετικής εξουσίας να μιμηθεί πολλά από εκείνα του προ-επαναστατικού παρελθόντος, υπογραμμίζοντας όχι μόνο το χάσμα, αλλά και την αλληλοδιαδοχή.

Στο επίπεδο της εκπαιδευτικής πολιτικής η αντίστοιχη αλλαγή των προσεγγίσεων καταλήγει στην τάση στο σοβιετικό σχολείο να αρχίζουν όλο και περισσότερο να απευθύνονται στην εμπειρία των τσαρικών γυμνασίων.

Ειδικά στην προεπαναστατική Ρωσία για ένα μεγάλο διάστημα υπήρχε η πρακτική της χωριστής εκπαίδευσης για τα αγόρια και τα κορίτσια. Η συγκεκριμένη προσέγγιση βασιζόταν στην ιδέα για την ανάγκη διαφορετικής κατάρτισης των αγοριών και κοριτσιών. Μετά την επανάσταση αυτές οι απόψεις καταδικάστηκαν και σύμφωνα με την αρχή της ισότητας επιβλήθηκε η αλλαγή προς τη συνεκπαίδευση. Στο κομματικό πρόγραμμα του ΡΚΚ (μπ), που υιοθετήθηκε στο 8ο Συνέδριο τον Μάρτιο του 1919, υπήρχε αναφορά για την ανάγκη συνεκπαίδευσης για τα παιδιά των δυο φύλων. Η αλλαγή αυτή επιχειρηματολογήθηκε με την επιδίωξη της κατάργησης της υπάρχουσας προ-επαναστατικής ανισότητας μεταξύ των γυναικών και ανδρών (επειδή τα γυναικεία σχολεία μέσης εκπαίδευσης παρείχαν λιγότερες γνώσεις, απ' ότι τα ανδρικά) ώστε να καταστεί η μέση εκπαίδευση διαθέσιμη προς όλους (δημόσια ω). Σύμφωνα με αυτό, η Λαϊκή Επιτροπή Παιδείας της Ρωσικής Σοβιετικής Ομοσπονδιακής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας έθεσε σε ισχύ στις 31 Μαΐου του 1918 στα σχολεία της χώρας την υποχρεωτική κοινή εκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών, που λειτούργησε χωρίς καμία αλλαγή ακριβώς για ένα τέταρτο του αιώνα μέχρι το καλοκαίρι του 1943¹⁰².

Όμως μέχρι το τέλος του 1930, η πολιτική άλλαξε. Το σοβιετικό καθεστώς είχε επιτύχει σημαντική εξέλιξη. Οι γραφειοκρατικές δομές, που προέρχονταν

102. РГАНИ. Ф. 5. Оп. 18. Д. 54. Л. 20. Ρωσικό Κρατικό αρχείο νεότερης ιστορίας, Ίδρυμα.5, Κατάλογος 18, αρχείο 54, σελίδα 20.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

από την επαναστατική εξουσία, αναζητούσαν σταθερότητα. Η εξουσία γινόταν ολοένα και πιο συντηρητική. Στο πολιτιστικό επίπεδο, η σταθερότητα εκφράστηκε στη χρήση των συμβολικών πρακτικών και μορφών που ήταν χαρακτηριστικές για το παλαιό καθεστώς. Παραδείγματος χάρη, η επαναφορά στον στρατό των επωμίδων, των τίτλων των αξιωματικών, των στρατηγών και των παρασήμων.

Στην ίδια κατηγορία κατατάσσεται και ο δανεισμός των εξωτερικών χαρακτηριστικών των κλασικών γυμνασίων. Εισήχθη η σχολική στολή, η οποία από το 1948 εκ των πραγμάτων επαναλάμβανε το στυλ της στολής των κλασικών γυμνασίων στο χρώμα και στην κοπή και στα αξεσουάρ. Για τα αγόρια – πηλήκιο, πουκάμισο και ζώνη για τη μέση του στρατιωτικού τύπου. Για τα κορίτσια – καφέ φόρεμα με μαύρη (καθημερινή) ή λευκή (για τις ειδικές περιστάσεις) ποδιά, που δενόταν σε φιόγκο από πίσω. Όταν εμφανίστηκαν οι φήμες ότι στα σχολεία θα εισάγουν ξεχωριστή εκπαίδευση για τα αγόρια και τα κορίτσια, οι κάτοικοι της Μόσχας αντέδρασαν θέτοντας το ερώτημα: *Τι είδους γυμνάσια εισάγετε;*¹⁰³.

Πρώτη φορά στην ημερησία διάταξη το θέμα της εισαγωγής της ξεχωριστής παιδείας ετέθη κατά την παραμονή του Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου (Σ.τ.Μ.: Το Ανατολικό Μέτωπο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, στη ρωσική ιστοριογραφία αναφέρεται συνήθως ως Μεγάλος Πατριωτικός Πόλεμος). Η Ανώτατη εξουσία θεώρησε, ότι η πλήρης ισότητα είχε ήδη επιτευχθεί σε όλους τους τομείς. Τον Μάιο του 1941, μετά από προσωπική εντολή του Γραμματέα της ΚΕ ΠΚΚ (μπ) Α.Σ. Σερμπακόφ, το Τμήμα σχολείων της ΚΕ ΠΚΚ (μπ), από κοινού με το Λαϊκό Επιτροπάτο Παιδείας της Ρωσικής ΣΟΣΔ αναγκάστηκαν να προετοιμάσουν προς εξέταση το θέμα στην Οργανωτική Επιτροπή της ΠΚΚ (μπ). Στο μεταξύ, ξέσπασε ο πόλεμος που εμπόδισε την ευόδωση αυτών των σχεδίων. Στην επαναφορά της ξεχωριστής εκπαίδευσης επανήλθαν το 1943, μετά την ήττα που υπέστησαν τα στρατεύματα της ναζιστικής Γερμανίας από τον Κόκκινο Στρατό στην περιοχή της Μόσχας και του Στάλινγκραντ όταν εξαφανίστηκε η απειλή της καταστροφής που επικρεμόταν πάνω από τη χώρα.

Ας απευθυνθούμε στην αναφορά-σημείωμα, που προετοιμάστηκε από το Τμήμα σχολικής εκπαίδευσης της ΚΕ ΠΚΚ (μπ) και του Λαϊκού Επιτροπάτου Παιδείας της ΡΟΣΔ *Για την εισαγωγή της χωριστής παιδείας των αγοριών και των κοριτσιών στα δημοτικά σχολεία και τα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης της Ένωσης ΣΣΔ*¹⁰⁴. Αυτή αναφέρει, ότι η ανισότητα μεταξύ των ανδρών και γυναικών στον τομέα της εκπαίδευσης ήδη έχει εξαλειφθεί χάρη στην εισαγόμενη γενική εκπαίδευση, τον Μάιο του 1918. Η πλήρης ισότητα έχει επιτευχθεί σε όλους τους τομείς της *οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής ζωής*. Η συνεκπαίδευση άρχισε να δημιουργεί *κωλύματα παιδαγωγικής και οργανωτικής φύσεως*. Σύμφωνα με το σημείωμα, η σωστή οργάνωση του εκπαιδευτικού

103. ΓΑ ΡΦ. Φ. Α-2306. Οπ. 71. Δ. 2954. Λ. 23. Γενικό Αρχείο Ρωσικής Ομοσπονδίας, Ίδρυμα Α-2306, κατάλογος 71, αρχείο 2954, σ.23.

104. Там же. Οπ. 69. Δ. 2997. Λ. 1. Στο ίδιο, κατάλογος 69, αρχείο 2997, σ.1.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

έργου απαιτεί να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες σωματικής φύσεως στην ανάπτυξη των κοριτσιών, σύμφωνα με τις οποίες θα πρέπει να πραγματοποιείται η προετοιμασία αγοριών και κοριτσιών για εργασία και πρακτική δραστηριότητα. Οι συγγραφείς του σημειώματος θεωρούσαν, ότι η εισαγωγή της ξεχωριστής παιδείας θα συμβάλλει στην ενίσχυση της πειθαρχίας και την εξάλειψη της *όχι πάντα υγιούς σχέσης* μεταξύ των αντίθετων φύλων. Εκτός αυτού, η καινοτομία *θα μπορούσε να εξασφαλίσει μεγαλύτερη συμμετοχή των κοριτσιών στα σχολεία στις εθνικές δημοκρατίες και περιοχές, όπου δεν έχουν ξεπεραστεί πλήρως οι παλιές προκαταλήψεις των νοικοκυριών*. Πρώτα απ' όλα, προτεινόταν η εισαγωγή του νέου τύπου εκπαίδευσης στα περιφερειακά, επαρχιακά και εθνικά κέντρα, καθώς και σε μερικές μεγάλες βιομηχανικές πόλεις. Όπως βλέπουμε, δεν γίνεται λόγος για το αγροτικό σχολείο.

Έχοντας εξετάσει την αναλυτική έκθεση, που εκπονήθηκε από το Τμήμα σχολικής εκπαίδευσης της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΚΚ (μπ) και το Λαϊκό Επιτροπάτο για την Παιδεία της ΡΣΟΣΔ, η Οργανωτική Επιτροπή της ΚΕ της ΠΚΚ (μπ) αποφάσισε:

1. Εγκρίνεται το σχέδιο απόφασης της Σοβναρκόμ της ΕΣΣΔ για τη διεξαγωγή της ξεχωριστής εκπαίδευσης για τα αγόρια και τα κορίτσια στα δημοτικά σχολεία και στα σχολεία μέσης εκπαίδευσης των περιφερειακών, επαρχιακών πόλεων, κέντρα πρωτεύουσών των σοβιετικών και αυτόνομων δημοκρατιών και των μεγάλων βιομηχανικών πόλεων.

2. Αποδίδοντας μεγάλη διακρατική σημασία στη διεξαγωγή ξεχωριστής εκπαίδευσης στα σχολεία, η ΚΕ ΠΚΚ (μπ) υποχρεώνει τις περιφερειακές και επαρχιακές επιτροπές του ΠΚΚ (μπ) και της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚ των Δημοκρατιών της Ένωσης να αναλάβουν τον έλεγχο για την εφαρμογή της συγκεκριμένης απόφασης και να παρέχουν στις υπηρεσίες δημόσιας εκπαίδευσης την απαραίτητη βοήθεια για τη διεξαγωγή της χωριστής εκπαίδευσης στα αγόρια και τα κορίτσια¹⁰⁵.

Η απόφαση της Οργανωτικής Επιτροπής της ΚΕ ΠΚΚ (μπ) για τη διεξαγωγή της χωριστής παιδείας εγκρίθηκε από το Πολιτμπρό της ΚΕ ΠΚΚ (μπ) στις 16 Ιουλίου του 1943 και την ίδια ημέρα είδε το φως της δημοσιότητας η σχετική απόφαση των Σοβιέτ των Λαϊκών Κομισάριων της ΕΣΣΔ «για τη διεξαγωγή της χωριστής εκπαίδευσης στα αγόρια και τα κορίτσια κατά το σχολικό έτος 1943-44 στα δημοτικά σχολεία και τα σχολεία μέσης εκπαίδευσης στα περιφερειακά κέντρα, στις επαρχιακές πόλεις, στις πρωτεύουσες της Ένωσης και στις μεγάλες βιομηχανικές πόλεις».

Η μεταρρύθμιση στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης πραγματοποιήθηκε σε 81 πόλεις της Σοβιετικής Ένωσης. Κατά το σχολικό έτος 1943-44 το γενικό σύνολο των χωριστών σχολείων ανήλθε στα 2055. Επειδή ο πόλεμος συνεχιζόταν και τον Ιούλιο-Αύγουστο του 1943 η Ουκρανία, Λευκορωσία, τα κράτη της Βαλτικής και οι δυτικές περιοχές της ΡΣΟΣΔ βρισκόνταν υπό κατοχή, θεωρήθηκε, ότι με την απελευθέρωση αυτών των εδαφών στα μεγάλα αστικά κέντρα, που βρισκόνταν εκεί, θα εφαρμοζόταν

105. РГАНИ. Ф. 5. Оп. 18. Д. 54. Л. 22. Ρωσικό Κρατικό Αρχείο Νεότερης Ιστορίας. Ίδρυμα 5, κατάλογος 18, αρχείο 54, φύλλο 22.

σταδιακά η ξεχωριστή εκπαίδευση. Κατά τη διάρκεια του 1953-54, σχολεία ξεχωριστής εκπαίδευσης υπήρχαν σε 150 πόλεις. Στις αγροτικές περιοχές τα σχολεία ήταν ακόμη κοινά.

Σύμφωνα με τις οδηγίες, το κάθε σχολείο αρρένων ή θηλέων έπρεπε να βρίσκεται υποχρεωτικά σε ξεχωριστό εκπαιδευτικό κτίριο, όπως και στο προεπαναστατικό κλασικό γυμνάσιο. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα αρρένων ή θηλέων έπρεπε να έχουν όλο τον απαραίτητο πολεμικό-εκπαιδευτικό, αθλητικό και εργαστηριακό εξοπλισμό. Στα αρρεναγωγεία, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα του επαγγελματικού προσανατολισμού εκείνης της εποχής, προγραμματιζόταν η σημαντική αύξηση του αριθμού των εργαστηριακών και πρακτικών εργασιών στη φυσική, τη χημεία και τη βιολογία¹⁰⁶. Η προετοιμασία των αγοριών και των κοριτσιών προϋπέθετε ορισμένες προδιαγραφές για τον εξοπλισμό των αιθουσών εργασίας, διδασκαλίας και βιβλιοθηκών κ.λπ. Στα αρρεναγωγεία προγραμματιζόταν να αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των εργαστηριακών και πρακτικών εργασιών στα προαναφερθέντα μαθήματα, να βελτιωθεί η ποιότητα του μαθήματος της φυσικής αγωγής και της στρατιωτικής εκπαίδευσης. Ωστόσο, για τα περισσότερα σχολεία αυτές οι συνθήκες δεν μπορούσαν να υλοποιηθούν. Σύμφωνα με το περιεχόμενό τους η εργασία στα αρρεναγωγεία και παρθεναγωγεία σχεδόν (και πολύ συχνά καθόλου) δεν διέφερε.

Η περίοδος της χωριστής παιδείας, παρά το σχετικά σύντομο διάστημα, αντικατοπτρίστηκε αισθητά στην παιδική λογοτεχνία και στον κινηματογράφο εκείνης της εποχής. Για την ιστορία να αναφέρουμε μερικά μόνο έργα όπως: «Η πρωτοετής» του Ε. Σβάρτς (και η ομότιτλη ταινία του Ι. Φρεζ, 1948), «Ο γέρος Χοττάμπιτς» του Α. Λάγκιν, «Ο Βίτια Μαλέγιεφ στο σχολείο και το σπίτι», «Η χαρούμενη οικογένεια» του Ν. Νόσοφ και «Η μεγάλη αδελφή» της Α. Βορονκόβα. Σε ότι αφορά τον κινηματογράφο, αξίζει να σημειώσουμε την «Κόκκινη γραβάτα» (Σκηνοθεσία: Β. Σουχομπόκοβ, 1948), τη «Βεβαίωση ωριμότητας» (Σκηνοθεσία: Τ. Λουκασέβιτς, 1954), και «Ο Αλίοσα Πτίτσιν αποκτά προσωπικότητα» (Σκηνοθεσία: Α. Γκράνικ, 1953). Ο διαχωρισμός των σχολείων δημιούργησε πολλά προβλήματα, τα οποία οι αρχές συχνά δεν ήταν έτοιμες να αντιμετωπίσουν.

Πρώτα απ' όλα, μεγάλωνε το μέγεθος της τάξης: κατά μέσο όρο στο σχολείο υπήρχαν 27 τάξεις, με 44 μαθητές η καθεμιά. Η τακτοποίηση τόσο μεγάλου αριθμού μαθητών συχνά πραγματοποιείτο μέσω επαναπροσδιορισμού των εκπαιδευτικών αιθουσών. Πολλά σχολεία λειτουργούσαν με δυο-τρεις βάρδιες και ως εκ τούτου δεν είχαν τις προδιαγραφές για την πραγματοποίηση εξωσχολικών εκδηλώσεων. Να δώσουμε ένα παράδειγμα: στο σχολείο αρρένων μέσης εκπαίδευσης της Μόσχας υπ' αρ. 122 σπούδαζαν 1500 μαθητές σε 39 τάξεις, παρά το γεγονός, ότι υπήρχαν μόνο 19 αίθουσες διδασκαλίας. Οι μαθητές αναγκάζονταν να κάνουν μάθημα στα γραφεία των καθηγητών. Το γυμναστήριο βρισκόταν στην ειδικά διαμορφωμένη αίθουσα που αποτελείτο από δυο μεγάλες πρώην τάξεις. Η

106. Там же. Л. 25. Στο ίδιο, σ. 25

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

εξωσχολική εργασία δεν πραγματοποιείτο σχεδόν καθόλου, διότι τα μαθήματα τελείωναν γύρω στις 8 το βράδυ. Λόγω των δυσκολιών, πολλά σχολεία, ειδικά εκείνα στα προάστια των μεγάλων πόλεων, έκλεισαν. Τα σχολεία πέρασαν εξ' ολοκλήρου ξανά στην συνεκπαίδευση σε 17 πόλεις της ΡΣΟΣΔ.

Δεύτερο, προέκυψαν δυσκολίες με την επιλογή και την έλλειψη του διδακτικού προσωπικού. Σύμφωνα με την από 23 Ιουλίου 1943 οδηγία, που εκδόθηκε από το Λαϊκό Επιτροπάτο Παιδείας της ΡΣΟΣΔ, ως διευθυντές των αρρεναγωγείων έπρεπε να ορίζονται οπωσδήποτε άνδρες και των παρθεναγωγείων γυναίκες. Δόθηκε η εντολή να επιλέγονται οι διευθυντές με ιδιαίτερη προσοχή, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες του χαρακτήρα κάθε υποψηφίου γι' αυτή τη θέση. Τα μέτρα αυτά δεν υλοποιήθηκαν. Η πρόχειρη επιλογή του προσωπικού οδήγησε στη μεγάλη εκροή των εκπαιδευτικών. Συχνά, οι άνθρωποι διορίζονταν χωρίς να διαθέτουν τις κατάλληλες επαγγελματικές δεξιότητες. Μόνο στην περιοχή του Νοβοσιμπίρσκ υπήρχε έλλειψη 1520 εκπαιδευτικών. Από τα πέντε σχολεία στο Τσελιάμπινσκ μόνο σε ένα σχολείο ο διευθυντής είχε παραμείνει σε αυτή τη θέση πάνω από πέντε χρόνια. Στη Μόσχα σε 69 αρρεναγωγεία οι διευθυντές ήταν γυναίκες.

Τρίτο, η έλλειψη του εκπαιδευτικού εξοπλισμού στα περισσότερα αρρεναγωγεία δεν επέτρεπε να εξασφαλιστούν οι ελάχιστες εργαστηριακές εργασίες στα μαθήματα της φυσικής, χημείας και βιολογίας. Συνεπώς, η εκπαίδευση για πολλά θέματα γινόταν σε προφορική μορφή χωρίς τα ενδεικτικά πειράματα. Ο στρατιωτικός-αθλητικός εξοπλισμός επίσης, ως κανόνας, υπήρχε σε μικρό αριθμό ή είχε φθαρεί αρκετά. Από τα 376 σχολεία της Μόσχας, στα 234 δεν υπήρχε γυμναστήριο.

Τέταρτο, κατά το πρώτο έτος της χωριστής εκπαίδευσης σε πολλά σχολεία υπήρχε σύγχυση στους μαθητές: πολλοί δεν διανεμήθηκαν σωστά ανά σχολείο, με αποτέλεσμα σε ορισμένες τάξεις να κάθονται αναγκαστικά τέσσερις μαθητές στα διθέσια θρανία. Παρόμοια κατάσταση, για παράδειγμα, δημιουργήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1943 στα σχολεία της πόλης Ντζερζίνσκ της περιοχής του Γκόρκοβ¹⁰⁷.

Πέμπτο, ένα από τα πιο σημαντικά θέματα ήταν το πρόβλημα της επικοινωνίας μεταξύ των δύο φύλων, το οποίο αντικατοπτρίζεται με ακρίβεια στα βιβλία και στις ταινίες εκείνης της εποχής. Τα σχολικά χρόνια αποτελούν σημαντικό στάδιο στην κοινωνικοποίηση του παιδιού. Η μικτή τάξη αποτελεί ένα μοντέλο κοινωνίας, όπου τα αγόρια και τα κορίτσια πρέπει να επικοινωνούν, να διαπραγματεύονται και να λαμβάνουν αποφάσεις από κοινού. Λόγω της χωριστής εκπαίδευσης, προέκυπτε το πρόβλημα της κοινωνικοποίησης του παιδιού, της προσαρμογής του στην κοινωνία. Σε περίπτωση που το παιδί επικοινωνεί μόνο με άτομα του ίδιου φύλου, μπορεί στο μέλλον να εμφανιστούν προβλήματα στην επικοινωνία με το αντίθετο φύλο, λόγω έλλειψης γνώσεων και ανικανότητάς του να δομήσει μια

107. ΓΑ ΡΦ. Φ. 259. Οπ. 4. Δ. 1903. Λ. 17. Γενικό Αρχείο της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ίδρυμα 259, κατάλογος 4, αρχείο 1903, σ.17.

συνομιλία. Οι εκπρόσωποι του αντίθετου φύλου αντιμετωπιζόνταν ως εξωγήινοι.

Η δυαδικότητα των κόσμων του αρρεναγωγείου και παρθεναγωγείου εκφράζεται με τον καλύτερο τρόπο στον «Πρωτοετή» του Ε. Σβάρτς. Η κεντρική ηρωίδα του βιβλίου, η Μαρούσια, κάνει παρέα με ένα αγόρι που ονομάζεται Σεριόζα. Αν και τα παιδιά πριν μονίμως επικοινωνούσαν στην αυλή, τσακωνόντουσαν, μετά συμφιλιωνόντουσαν, με την εισαγωγή στην πρώτη τάξη η συμπεριφορά του ενός απέναντι στον άλλον αλλάζει. Μερικές φορές, ο Σεριόζα σύμφωνα με την παλιά συνήθεια συνεχίζει να αποκαλεί τη Μαρούσια «φρουφρού και αρώματα», ωστόσο το θέμα δεν καταλήγει σε καβγά, από τη στιγμή που τα παιδιά έγιναν πρωτοετείς μαθητές και οφείλουν να συμμορφώνονται με το νέο τους καθεστώς. Κατά τις σύντομες συναντήσεις στην αυλή, ανταλλάζουν εντυπώσεις για τα σχολεία τους, τις δασκάλες, τα μαθήματα τέχνης που διδάσκονται στα σχολεία, το μάθημα της γυμναστικής. Τα παιδιά ενδιαφέρονται με τις παραμικρές λεπτομέρειες, επειδή έχουν μια «θολή» εικόνα για το τι γίνεται σε ένα ξένο σχολείο.

Ο Βίτια Μαλέγιεβ, ο κεντρικός ήρωας του βιβλίου του Ν. Νόσοβ «Ο Βίτια Μαλέγιεβ στο σχολείο και το σπίτι» ρωτάει τη μικρή του αδελφή: «Άκου, Λίκα, στην τάξη σας τα κορίτσια μαρτυράνε η μια την άλλη;» Και σημειώνει, ότι στο αρρεναγωγείο τα παιδιά δεν προδίδουν ο ένας τον άλλον. Η Λίκα το θεωρεί αυτό «επίρριψη» ευθύνης στον άλλον και λέει: «Εμείς στην τάξη έχουμε άλλους τρόπους». Ο Βίτια δεν εκπλήσσεται: «Εσείς όλες είστε υποδειγματικές μαθήτριες». Η αντιπαράθεση της «υποδειγματικής μαθήτριας» και του «αγοριού-αλήτη» συναντάται πολύ συχνά. Στην ταινία «Ο Αλιόσα Πτίτσιν αποκτά χαρακτήρα» ο δάσκαλος της ανάγνωσης λέει, ότι ένα από τα μαθήματα στα αγόρια θα το κάνει η φοιτήτρια-πρακτικάρια. Ο Αλιόσα Πτίτσιν λέει: «Η φοιτήτρια δεν θα τα καταφέρει μαζί μας. Σας υπακούμε, ενώ η φοιτήτρια θα τα βρει σκούρα μαζί μας». Το ίδιο επαναλαμβάνει και ένας άλλος συμμαθητής του: «Ας πάει σε παρθεναγωγείο, με τα κορίτσια είναι κάπως πιο εύκολα».

Στη διαδικασία της προετοιμασίας του άρθρου ρωτήθηκαν μερικά άτομα, που σπούδαζαν σε χωριστά σχολεία. Έτσι, η αστροφυσικός Μαριάννα Γιάκοβλεβνα Ρουσιάγιεβα, η οποία είχε παρακολουθήσει δυο τάξεις σε παρθεναγωγεία, αρχικά στο Πετροπάβλοφσκ και ύστερα στην Αλμάτι (1952-53), διηγείται τα προβλήματα, που προέκυψαν μεταξύ κοριτσιών και αγοριών. Ομολογεί, πως μετά την επιστροφή στη συνεκπαίδευση, τα κορίτσια και τα αγόρια κοιτάζαν το ένα το άλλο ως όντα από διαφορετικούς κόσμους. Αλλά δεν μπορούσαν να καταλάβουν πώς να επικοινωνήσουν μεταξύ τους.

Ίσως μόνο μια φορά τον χρόνο το σχολικό σύστημα έδινε την ευκαιρία στους εκπροσώπους διαφορετικών φύλων να μάθουν να αλληλοεπιδρούν και να σέβονται ο ένας τον άλλον. Ήταν κατά τις πρωτοχρονιάτικες χοροεσπερίδες με στολές, οι οποίες επίσης μας επιστρέφουν στην προ-επαναστατική πρακτική. Μια τέτοια χοροεσπερίδα προβλήθηκε στην ταινία «Βεβαίωση ωριμότητας» (Σκηνοθεσία: Τ. Λουκασέβιτς, 1954). Τα αγόρια με ανυπομονησία περιμένουν τον ερχομό των κοριτσιών και καμαρώνουν το ένα το άλλο με τις στολές τους. Η χοροεσπερίδα είναι θεματική: οι προσκεκλημένοι πρέπει να έρθουν υποδουμένοι τους ήρωες των λογοτεχνικών έργων και να βρουν το ταίρι τους.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Την περίοδο 1950-53 διεξήχθη μια συζήτηση στη χώρα για την τύχη της χωριστής εκπαίδευσης των μαθητών. Στο επίκεντρο αυτής της συζήτησης βρέθηκε η εφημερίδα «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα», την οποία εκείνη την εποχή διεύθυνε ο Κ. Σίμονοφ. Η ενεργός στάση του σ' αυτό το θέμα έμμεσα έπαιξε τον ρόλο της για την επιστροφή στη συνεκπαίδευση. Στις 8 Απριλίου 1950, στη «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα» δημοσιεύτηκε το άρθρο του καθηγητή Β. Κολμπανόφσκι «Το θέμα που απασχολεί» που αναφερόταν στην ανάγκη αναθεώρησης του συστήματος για χωριστή εκπαίδευση στα σχολεία της ΕΣΣΔ. Ο καθηγητής τόνιζε, ότι τα προγράμματα και τα εγχειρίδια παραμένουν κοινά. Ο Κολμπανόφσκι θεωρεί, ότι «ουκ ολίγα είναι τα επιτεύγματα στα σχολεία κοινής εκμάθησης». Επιπλέον, σπουδάζοντας μαζί, τα αγόρια και τα κορίτσια ασκούν το ένα στο άλλο «επιρροές συγκράτησης και εξευγενισμού». Ακριβώς «στο σχολικό θρανίο τα παιδιά συνηθίζουν να βλέπουν τον συμμαθητή και τη συμμαθήτριά τους ως μελλοντικούς πιστούς συντρόφους στη ζωή, στην εργασία και αν χρειαστεί και στους αγώνες»¹⁰⁸.

Μόνο σε σύντομο χρονικό διάστημα από τα τέλη Απριλίου ως τις αρχές Αυγούστου του 1950, στα γραφεία της εφημερίδας «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα» έλαβαν πάνω από 800 επιστολές από αναγνώστες με αναφορές στη δημοσίευση. Έγραφαν άνθρωποι διαφορετικών ηλικιακών ομάδων και επαγγελματιών: από μαθητές και νοικοκυρές μέχρι ανώτατους αξιωματούχους του στρατού. Η μεγάλη πλειοψηφία τασσόταν υπέρ της πλήρους επιστροφής στο κοινό μοντέλο σχολείου μέσης εκπαίδευσης. Οι αναγνώστες εξέφραζαν την ανησυχία τους, ότι αντί για συναδελφικές σχέσεις στα σχολεία χωριστής εκπαίδευσης δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις μικροαστικής αντιμετώπισης της φιλίας μεταξύ «των αγοριών και των κοριτσιών». Το μέλος της Κομμουνιστικής Νεολαίας η Λ. Τσερνογκούμποβα γράφει για την αδελφή της που σπουδάζει στην 8η τάξη: «Με τα αγόρια συναντάται τα βράδια στο σχολείο και στο σπίτι. Τους κρίνει κυρίως ανάλογα με το πόσο καλά χορεύουν»¹⁰⁹. Ωστόσο, μακράν όχι όλοι οι αναγνώστες ζητούσαν χωριστή εκπαίδευση. Ο Β. Τιάπκιν, διευθυντής του 32ου γυμνασίου αρρένων της Ροστόφ επί του Ντον θεωρεί, ότι το χωριστό σύστημα εισήχθη «με βαθύτατα πατριωτικά κίνητρα κατά τη διάρκεια του Μεγάλου Πατριωτικού Πολέμου»¹¹⁰ και έχει την πεποίθηση, ότι η εκπαίδευση και η διαπαιδαγώγηση της σοβιετικής νεολαίας στα αρρεναγωγεία πρέπει να έχει χαρακτηριστικές ιδιαιτερότητες. Ο νεαρός θα πρέπει με ένα ιδιαίτερο τρόπο να είναι πειθαρχημένος, γυμνασμένος, ευέλικτος, ανθεκτικός, καλός ηγέτης και καλός υφιστάμενος. Του αντιπαρατίθεται ο Σ. Κουνανμπάγιεφ, Γραμματέας της ΚΕ της Κομμουνιστικής Νεολαίας του Καζακστάν. Κατά τη γνώμη του, η ξεχωριστή εκπαίδευση δεν είναι τίποτα άλλο παρά «μια επανάληψη των θεωριών των αστικών ιδεολόγων περί της πνευματικής κατωτερότητας των

108. Колбановский В. Волнующий вопрос // Литературная газета. 1950. № 29. 8 апреля. Колμπанόφски В. «Το θέμα που απασχολεί»//Εφημερίδα «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα». 1950. Αρ.28, 8 Απριλίου.

109. Литературная газета. 1950. № 36. 4 мая. Εφημερίδα «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα». 1950. Αρ.36, 4 Μαΐου.

110. Там же. Στο ίδιο.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

γυναικών. Θυμάται τον τύπο των τεσσάρων Κ: Kinder, Kuche, Kleider, Kirche (παιδιά, κουζίνα, ντύσιμο, εκκλησία)». Ο Κουνανμπάγιεβ γράφει, ότι στις συνθήκες του σοσιαλιστικού συστήματος, ο ρόλος των γυναικών στην κοινωνία και τη θέση τους στην εργασία έχει αλλάξει ριζικά.

Η γυναίκα έγινε καινοτόμος της παραγωγικής διαδικασίας, επιστήμονας, πολιτικός: «Η γυναίκα σε μας είναι μεγάλη δύναμη». Μόνο στις συνθήκες της σοσιαλιστικής κοινωνίας η γυναίκα πλήρως αυτοεπιβεβαιώνεται και σε αυτές τις συνθήκες πρέπει να μάθει όλες τις επιστήμες και όχι κάποιες συγκεκριμένες που είναι ήδη καθαρά «γυναικείες»¹¹¹. Διαφωνεί κατηγορηματικά μαζί του ο Σ. Ναζάροφ, καθηγητής στην Παιδαγωγική Σχολή της Γιάλτας: «Αναμφισβήτητα, πρέπει να προσεγγίζουμε τα διάφορα μαθήματα ανάλογα με αυτόν στον οποίο διδάσκονται. Τα κορίτσια οφείλουν να προετοιμαστούν κατάλληλα για να εκπληρώσουν τα καθήκοντά τους ως μελλοντικές μητέρες. Και γι' αυτό, τα κορίτσια πρέπει να διαπαιδαγωγηθούν ανάλογα¹¹². Η νοικοκυρά και μητέρα από το Λένινγκραντ Α. Νεντοσέκινα γράφει: «Έχω ακούσει από τα αγόρια την έκφραση: «γυναικοσχολείο». Επισημάνει, ότι στα ορφανοτροφεία και στις παιδικές κατασκηνώσεις τα κορίτσια και τα αγόρια περνούν τον χρόνο τους μαζί. Όταν δε βρίσκονται μερικές ώρες καθισμένοι στα θρανία του σχολείου πλάι-πλάι, αυτό θεωρείται παράλογο και επιβλαβές, ενώ όταν ζουν και ξεκουράζονται μαζί είναι ωφέλιμο¹¹³. Η αναγνώστρια Ε. Ναγκάγιεβα εκφράζει τα παράπονά της: φτάνει στο σημείο, που στην τρίτη τάξη κάποιοι δάσκαλοι άρχισαν να διαχωρίζουν ακόμη και τα παραμύθια «για αγόρια» και «για κορίτσια»¹¹⁴.

Η εφημερίδα «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα» στις 14 Αυγούστου 1950 δημοσίευσε το άρθρο της συντακτικής ομάδας «Το θέμα που απασχολεί πρέπει να επιλυθεί», στο οποίο συνοψίζονταν τα πρώτα αποτελέσματα της συζήτησης όπου εκφραζόταν η άποψη της συντακτικής ομάδας, η οποία επίσης υποστήριζε την ιδέα της συνεκπαίδευσης.

Τον Φεβρουάριο του 1953, ο Κ.Μ. Σίμονοφ μετέφερε τα αντίγραφα αυτών των επιστολών στην ΚΕ ΚΚΣΣ και έστειλε επιστολή στο Γραμματέα της ΚΕ ΚΚΣΣ Ν.Α. Μιχάιλοφ, ο οποίος εκείνη την περίοδο επέβλεπε το σύστημα της εκπαίδευσης. Να σημειωθεί, ότι στα 1941-43 η προετοιμασία για την εισαγωγή της χωριστής παιδείας πραγματοποιήθηκε παρασκηνιακά, στους κόλπους του κομματικού μηχανισμού, η δε διαδικασία της κατάργησης της χωριστής εκπαίδευσης έγινε πιο ανοιχτά, με τη συμμετοχή απλών πολιτών.

Η ΚΕ του ΚΚΣΣ θεώρησε, ότι οι προβλεπόμενες με τις οδηγίες του Λαϊκού Επιτροπάτου της ΡΣΟΣΔ συνθήκες, το 1943, απαραίτητες για την ομαλή λειτουργία των αρρεναγωγείων και παρθεναγωγείων δεν είχαν δημιουργηθεί και ότι η χωριστή παιδεία είχε εισαχθεί τυπικά, ενώ κατά το περιεχόμενο η εργασία στα σχολεία αρρένων και θηλέων δεν διέφερε μεταξύ τους. Για όλες τις αποτυχίες της χωριστής εκπαίδευσης, η ΚΕ ΚΚΣΣ

111. Литературная газета. 1950. № 52. 28 июня. Εφημερίδα «Λιτερατούρναγια Γκαζέτα». 1950. Αρ.52, 28 Ιουνίου

112. Там же. Στο ίδιο.

113. Там же. Στο ίδιο.

114. Там же. Στο ίδιο.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

κατηγορούσε το Υπουργείο Παιδείας της ΡΣΟΣΔ, επισημαίνοντας, ότι κατ'ουσίαν εκείνο ανέτρεψε την εφαρμογή της απόφασης της κυβέρνησης για την καθιέρωση της χωριστής εκπαίδευσης. Από την αρχή, η λειτουργία των σχολίων αρρένων και θηλέων είχε αφεθεί στην τύχη¹¹⁵. Εκτός αυτού επισημαινόταν, ότι κατά τα μεταπολεμικά χρόνια η πληρότητα στις τάξεις με χωριστή εκπαίδευση, ειδικά στις μεγάλες πόλεις, αυξήθηκε σημαντικά. Πράγματι, στις τάξεις υπήρχε πλεονάζων αριθμός μαθητών που δυσκόλευε το έργο της διατήρησης της απαραίτητης πειθαρχίας στα σχολεία, ιδιαίτερα για τα αγόρια και τους νεαρούς άνδρες.

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η εισαγωγή της χωριστής παιδείας το 1943 και η κατάργησή της το 1954 αιτιολογήθηκε με την επιθυμία να ενισχυθεί η πειθαρχία των μαθητών.

Τον Ιούλιο του 1954, εκδόθηκε η απόφαση του Συμβουλίου Υπουργών της ΕΣΣΔ για την «εισαγωγή κοινής εκπαίδευσης στα σχολεία της Μόσχας, του Λένινγκραντ και άλλων πόλεων», που έλεγε ότι: «Λαμβάνοντας υπόψη τις επιθυμίες των γονιών, των σπουδαστών και την άποψη των δασκάλων των σχολείων, εισάγεται στα σχολεία της Μόσχας, του Λένινγκραντ και άλλων πόλεων από το σχολικό έτος 1954-55 η συνεκπαίδευση των αγοριών και κοριτσιών». Η συνεκπαίδευση από το φθινόπωρο του 1954 εισήχθη από την 1η ως τη 10η τάξη όλων των σχολείων της ΕΣΣΔ (στη 10η τάξη το 1954-55 είχαν αφήσει την εκπαίδευση χωριστή για προφανείς παιδαγωγικούς λόγους, επειδή η 10η τάξη ήταν η τελευταία). Σ' αυτή την πρακτική το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν επέστρεψε ποτέ.

115. РГАНИ.Ф.5.Оп.18.Д.38.Л.25,26. Ρωσικό Κρατικό Αρχείο Νεότερης Ιστορίας. Ίδρυμα 5. Κατάλογος 18, αρχείο 38, φύλλα 25, 26.

ΜΕΡΟΣ 2 : ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗΣ: ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ

Μεταφραστικός θεωρητικός σχολιασμός και αιτιολόγηση μεταφραστικών επιλογών σύμφωνα με: (α) τη γλωσσολογική προσέγγιση της μετάφρασης (γλωσσικά επίπεδα) των Μπατσαλιά & Σελλά, (β) τη μεταφραστική θεωρητική προσέγγιση του Newmark.

Σ' αυτό το μέρος θα παρουσιάσουμε το μεταφραστικό θεωρητικό σχολιασμό και την αιτιολόγηση των μεταφραστικών μας επιλογών, οι οποίοι έγιναν βάση των παρακάτω θεωριών:

(α) τη γλωσσολογική προσέγγιση της μετάφρασης (γλωσσικά επίπεδα) των Μπατσαλιά & Σελλά,

(β) τη μεταφραστική θεωρητική προσέγγιση του Newmark και

(γ) τις μεταφραστικές θεωρητικές προσεγγίσεις Ρώσων και Βουλγάρων μελετητών.

Βασιστήκαμε στις πιο πάνω θεωρίες, διότι κάθε κείμενο διαθέτει πολλά επίπεδα: σημασιολογικό, λεξιλογικό, μορφο-συντακτικό, πραγματολογικό και υφολογικό. Δεν μπορούμε να πετύχουμε ισοδυναμία σε όλα τα επίπεδα. Συνεπώς η μεταφραστική θεωρία μας δίνει τα κριτήρια, βάσει των οποίων θα επιλέξουμε τον «βαθμό ελευθερίας», ώστε να δημιουργήσουμε ένα ισοδύναμο κείμενο. Απ' αυτή την άποψη η γλωσσολογική προσέγγιση της θεωρίας των Μπατσαλιά & Σελλά είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Από την άλλη, ο Newmark είναι εκείνος που μας προσφέρει μια διδακτική μελέτη –ένα εγχειρίδιο για κάθε μεταφραστή, η οποία συνδυάζει τη θεωρία και την πράξη. Η θεωρία του βασίζεται σε δυο κυρίες μεταφραστικές προσεγγίσεις: τη σημασιολογική και την επικοινωνιακή. Ένα άλλο θετικό κριτήριο για την επιλογή της θεωρίας του είναι το γεγονός ότι δεν περιορίζεται για συγκεκριμένο ζεύγος γλωσσών.

Τέλος, απευθυνθήκαμε στους θεωρητικούς της ρωσικής και βουλγαρικής μεταφραστικής σχολής με σκοπό να ανιχνεύσουμε τα προβλήματα που προκύπτουν κατά τη μετάφραση από και προς τις Σλαβικές γλώσσες, μιας και έχουμε τη ρωσική ως γλώσσα-πηγή.

2.1. Θεωρία της γλωσσολογικής προσέγγισης της μετάφρασης, μέσω γλωσσικών επιπέδων, των Μπατσαλιά & Σελλά

Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο απώτερος στόχος της μετάφρασης είναι η γλωσσική επικοινωνία, η μεταφραστική διαδικασία γίνεται αντιληπτή ως «*μεταφραστικό ενέργημα*». Με σκοπό τη γλωσσολογική προσέγγιση της μετάφρασης, πρωτίστως πραγματοποιούμε σύγκριση των δομικών συστημάτων των δυο γλωσσών με σκοπό τη βελτίωση της μετάφρασης. (Μπατσαλιά, Φ & Σελλά-Μάζη, Ε., 2010:132). Η μεταφραστική διαδικασία έχει δυο μεγάλα επίπεδα και τέσσερις κύριες διαδοχικές φάσεις. Τα δυο μεγάλα επίπεδα είναι 1. Το επίπεδο των ιδεών και 2. Το επίπεδο της επαναδιατύπωσης. Με τη σειρά του, το επίπεδο των ιδεών έχει δυο φάσεις: η πρώτη φάση αφορά την κατανόηση και την αναγνώριση των εμπειριών της γλώσσας-πηγής. Μετά την ερμηνεία των εννοιών περνάμε στην επανασύλληψη, όπου ο μεταφραστής επιτελεί διασταύρωση (επανασύλληψη) της εμπειρίας της γλώσσας-πηγής με κάποιες εμπειρίες της γλώσσας-στόχου. Ο σκοπός είναι η αναζήτηση και η εύρεση του ισοδύναμου στην γλώσσα-στόχο. Στη τρίτη φάση ο μεταφραστής καλείται να επιλέξει αν θα κρατήσει τη δομή του κειμένου -πηγής ή αν θα προχωρήσει στην επιβεβλημένη μετατόπιση και η τέταρτη φάση σχετίζεται με την εναρμόνιση με τους κανόνες, το γλωσσικό επίπεδο και το ύφος της γλώσσας-στόχου. (Μπατσαλιά & Σελλά, 2010: 150-151).

Για τη μετάφραση ιδιαίτερη σημασία έχουν οι σχέσεις σημασίας και σύνταξης, οι σημασιολογικές πληροφορίες που θα μπορούσε να μεταφέρει μια συντακτική δομή. Όταν κατά την επικοινωνία αυτή συναντάμε επικοινωνιακά κωλύματα, τότε έχουμε «*μεταφραστικές δυσκολίες*». Η Μεταφραστική δυσκολία προκύπτει όταν στη διαδικασία λεξιλογικής και συντακτικής αντιστοίχισης της

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

γλώσσας-πηγής με τη γλώσσα-στόχο οι επιλογές «λέξη προς λέξη» μετάφρασης δεν φέρνουν το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Η μεταφραστική διαδικασία εμφανίζεται σε έξι γλωσσικά επίπεδα: **σημασιολογικό, λεξιλογικό, μορφολογικό, συντακτικό, πραγματολογικό και υφολογικό**. Ο απώτερος στόχος της μετάφρασης είναι η επίτευξη της «ισοδυναμίας» και «αντιστοιχίας».

Αποδεχόμαστε τον επικοινωνιακό χαρακτήρα της μετάφρασης και διαπιστώνουμε, ότι:

1. Κάθε κείμενο επιτελεί ένα συγκεκριμένο επικοινωνιακό σκοπό.
2. Ο επικοινωνιακός αυτός σκοπός διέπει τις επιλογές του συντάκτη που αφορούν το σημασιολογικό πεδίο και το εύρος των λεξιλογικών μονάδων του κειμένου, τη μορφολογική και συντακτική διάρθρωση του κειμένου στο επίπεδο μικροδομής τους, καθώς και τη συγκεκριμένη μορφή αυτού σε επίπεδο μακροδομής.
3. Ο τρόπος εκφοράς του εν λόγω επικοινωνιακού σκοπού εξαρτάται από τις συγκεκριμένες επικοινωνιακές συνθήκες, εντός των οποίων λαμβάνει χώρα η δεδομένη γλωσσική πράξη. Οι επικοινωνιακές συνθήκες απαρτίζουν και αντικατοπτρίζονται στο πραγματολογικό επίπεδο του κειμένου.
4. Τέλος, τα ανωτέρω στοιχεία καθορίζουν και ταυτόχρονα συνθέτουν τις υφολογικές επιλογές του κειμένου.

Ο επικοινωνιακός σκοπός φαίνεται ως εκ τούτου να συνιστά κοινό σημείο εκκίνησης αφενός και την κεντρική απόληξη αφετέρου του συνόλου των επιμέρους συνιστωσών ενός κειμένου:

Ε.Σ. (Επικοινωνιακός Σκοπός) = **Μ** (Μορφολογικό Πεδίο) + **ΣΤ** (Συντακτικό Πεδίο) + **Λ** (Λεξιλογικό Πεδίο) + **Σ** (Σημασιολογικό Πεδίο) + **Π** (Πραγματολογικό Πεδίο) + **Υ** (Υφολογικό Πεδίο).

Τα εν λόγω έξι γλωσσικά επίπεδα αποτελούν τη μεταφραστική διαδικασία, η οποία «οδηγεί» από το πρωτότυπο κείμενο στο μετάφρασμα. (Μπατσαλιά & Σελλά, 2010: 239-240).

Υπό το πρίσμα της θεωρίας των Μπατσαλιά & Σελλά, οι μετατοπίσεις κατά τη μετάφραση των κειμένων από τη ρωσική προς την ελληνική είναι αναπόφευκτες, μιας και οι δυο γλώσσες παρουσιάζουν διαφορετικές γραμματικές δομές. Οι μετατοπίσεις στο μορφολογικό-συντακτικό επίπεδο μας ενδιαφέρουν στο σημείο που μεταφέρουν το νόημα.

2.2. Η γλώσσα των πρωτότυπων κειμένων

Η σλαβική γλωσσική ομάδα (στην οποία ανήκει η ρωσική γλώσσα), με τη σειρά της ανήκει στη μεγάλη ινδοευρωπαϊκή ομάδα και περιλαμβάνει γλώσσες που ιστορικά εμφανίσθηκαν αργότερα από τις υπόλοιπες: τη βουλγαρική, τη σέρβο-κροατική, τη σλοβενική, την τσεχική, τη σλοβακική, την πολωνική, τη ρωσική, την ουκρανική και τη λευκορωσική. Διαιρείται σε τρεις κλάδους: ανατολικό (ρωσική, λευκορωσική, ουκρανική), δυτικό (πολωνική, τσεχική, σλοβακική, κασουβική, σοραβική) και νότιο (σλοβενική, σερβοκροατική και βουλγαρική).

Η ρωσική γλώσσα ανήκει στην ανατολική υποομάδα των Σλαβικών γλωσσών - ενός κλάδου της ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας. Η ιστορία της ρωσικής γλώσσας χρονολογείται από τον 10^ο αι.μ.Χ. Είναι απόγονος της αρχαίας πρωτοσλαβικής, γλώσσας που ομιλείτο από όλους τους Σλάβους και δεν είχε γραφή. Το αλφάβητο για τους Σλάβους δημιουργήθηκε από τους δύο Έλληνες ιεραπόστολους-αδελφούς μοναχούς Κωνσταντίνο (μοναστικό όνομα Κύριλλος) και Μεθόδιο. Μαζί με τη γραφή δημιουργήθηκε και μια καινούργια γλώσσα, που αργότερα πήρε την ονομασία «εκκλησιαστική». Στη γλώσσα αυτή μεταφράστηκαν όλα τα θρησκευτικά κείμενα, αλλά και τα σημαντικότερα αριστουργήματα του Βυζαντινού πολιτισμού. Κατά την περίοδο από τον 10^ο ως τον 15^ο αιώνα, η ελληνική γλώσσα ασκούσε μεγάλη επίδραση στη ρωσική ως

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

αποτέλεσμα της οποίας πήρε πολλά ελληνικά δάνεια. Ο μεγάλος Ρώσος ποιητής Πούσκιν θα πει αργότερα: «Η ελληνική γλώσσα χάρισε στη σλαβική τους νόμους της δικής της καλομελετημένης γραμματικής, τους θαυμάσιους τρόπους της, τη μεγαλοπρεπή ροή του λόγου, με άλλα λόγια, την υιοθέτησε απαλλάσσοντάς την έτσι από τις αργές χρονοβόρες βελτιώσεις» (Μπορίσοβα, Τ., Ρωσική Γραμματική στα ελληνικά. Perugia. 2013, σ.11, Αθήνα). Τον 20^ο αιώνα, η ρωσική γλώσσα ως γλώσσα μιας υπερδύναμης, της Σοβιετικής Ένωσης, απέκτησε τεράστια πολιτική σημασία και εξαπλώθηκε σε όλες της Δημοκρατίες της Ένωσης, λειτουργώντας ως ενοποιητική επίσημη γλώσσα.

Τα υπό εξέταση πολιτικά κείμενα έχουν συνταχθεί στη σύγχρονη ρωσική γλώσσα, σε επίσημο ύφος. Επειδή τα κείμενα εργασίας αναφέρονται σε μια περίοδο του παρελθόντος και σε κάποια δεδομένα, ιδρύματα, δομές και πολιτικές, που όχι μόνο δεν είχαν προηγούμενο, αλλά και καταργήθηκαν μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, περιέχουν πληθώρα όρων και λέξεων, που μπορεί κανείς να θεωρήσει απαρχαιωμένα. Όπως αναφέρει ο Newmark (1988:100-101) συχνά οι λέξεις ή οι φράσεις, όπως για παράδειγμα «εργατική τάξη» ή «προλεταριάτο» που υπήρχαν στο παρελθόν δεν χρησιμοποιούνται πλέον στο σημερινό μας λεξιλόγιο και μπορούν να χρησιμοποιούνται ειρωνικά σε κάποιες δυτικές κοινωνίες ενώ να έχουν απήχηση ακόμη σε κάποιες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης¹¹⁶. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν οι όροι: «προλεταριάτο», «κομμουνιστική νεολαία», «πανενωσιακή οργάνωση» και άλλα¹¹⁷.

Τα κείμενα εργασίας χαρακτηρίζονται από έντονο τον ιδεολογικό χρωματισμό της εποχής. Τι είναι η ιδεολογία; Η έρευνα στα φιλοσοφικά και εγκυκλοπαιδικά λεξικά της σοβιετικής εποχής αναδεικνύει την ιδεολογία ως μια πολυδιάστατη υπόσταση, το σύνολο των πολιτικών, νομικών, ηθικών, θρησκευτικών, καλλιτεχνικών και φιλοσοφικών απόψεων, που αποτελεί την

116. Ως μεταφράστρια των κειμένων αντιμετωπίζω αυτό το θέμα βάση της πραγματολογικής εικόνας που διαμορφώνω για το κείμενο και του επικοινωνιακού του χαρακτήρα. Όταν επρόκειτο να την ειρωνική χρήση, μεταφέρω την ειρωνική χροιά στο κείμενο-στόχο και όταν η χρήση τους είναι ιστορική, μεταφέρω ανάλογα το σοβαρό, ιστορικό ή επίσημο ύφος.

117. Newmark P., "A Textbook of Translation", London, Prentice Hall, 1988: σσ. 100-101

πνευματική έκφραση των βασικών υλικών συμφερόντων και οικονομικών συνθηκών των κοινωνικών ομάδων. Η ιδεολογία είναι ο συλλογισμός του κοινού, αποτελεί μέρος της υπερκατασκευής της κοινωνικής ύπαρξης και αναπτύσσεται από τους ιδεολογικούς εκπροσώπους ορισμένων κατηγοριών (Μικρή Σοβιετική Εγκυκλοπαιδεία, 1959, σ.122). Η ιδεολογία ως στοιχείο της μαζικής συνείδησης υπάρχει πρωτίστως στη γλώσσα. Χάρη στην εισχώρηση στη γλώσσα διδάσκεται στο κοινό. Υπάρχουν αρκετές μελέτες, αφιερωμένες στην ειδική γλώσσα της σοβιετικής περιόδου.

Τα υπό εξέταση κείμενα έχουν συνταχθεί στην ειδική γλώσσα της σοβιετικής περιόδου και περιέχουν πληθώρα λέξεων και όρων χαρακτηριστικών γι' αυτήν την περίοδο. Σύμφωνα με τους μελετητές της ρωσικής γλώσσας, η γλώσσα της σοβιετικής περιόδου αποτελούσε ένα από τα εργαλεία διάδοσης της ιδεολογίας. Η Ν.Α.Κυρίνα στην μελέτη «Η γλώσσα του ολοκληρωτισμού: Λεξικό και λεκτικές εκφράσεις», 1995:3¹¹⁸ αναφέρει σχετικά «Επτά δεκαετίες του καθεστώτος των Σοβιέτ υπήρξε επαρκές διάστημα για τη δημιουργία του σοβιετικού ανθρώπου με πολιτικά προγραμματισμένη κοσμοθεωρία και αξίες, καθώς και μιας ειδικής γλωσσικής και πολιτιστικής κοινότητας, το θεμέλιο της οποίας δεν βρίσκεται στην εθνική-πολιτιστική, αλλά στην κρατική-πολιτική σφαίρα. Ο σοβιετικός λαός δεν είναι ένας μύθος ή δημοσιογραφικό κλισιό, είναι μια πραγματικότητα, που προϋποθέτει μια συγκεκριμένη κατάσταση συνείδησης και μια στάση απέναντι στη συμπεριφορά της προσωπικότητας». Και συνεχίζει, δηλώνοντας ότι η νοοτροπία βρίσκει την έκφρασή της σε ξεχωριστό λόγο και σταθερό κύκλο εργασιών, τις γλωσσικές προτιμήσεις και κείμενα, δηλαδή στη γλώσσα της εποχής. Ο Τζωρτζ Όργουελ στο περίφημο βιβλίο του «1984» εφήυρε μια «νέα» γλώσσα. Ο Όργουελ παρουσίασε με λαμπρό τρόπο τη νέα γλώσσα του απολυταρχικού καθεστώτος, όπου το έγκλημα της σκέψης ήταν ένα θανάσιμο αμάρτημα. Γι' αυτό έπρεπε να εξαλειφθεί οτιδήποτε οδηγούσε στη διάπραξη

118. Н.А.Купина, «Тоталитарный язык: словарь и речевые реакции, Екатеринбург-Пермь, 1995. Ν.Α.Κούπινα, «Η γλώσσα του ολοκληρωτισμού: Λεξικό και λεκτικές εκφράσεις», Αικατερινμπούργκ -Πέρμ, 1995.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

του: ελευθερία, γλώσσα, ανθρώπινα αισθήματα. Και όποιος υποπέσει σε έγκλημα σκέψης πρέπει να οδηγηθεί στο θάνατο αναμορφωμένος. Μαζί με άλλους λογοτέχνες εισήγαγε στον επιστημονικό χώρο την έννοια της «γλώσσας του ολοκληρωτισμού»¹¹⁹.

Όπως, για παράδειγμα, η αναφορά στην περίοδο της εφαρμογής της πολιτικής του Στάλιν, κατάργηση και κριτική και σε συνέχεια επαναφορά και δικαίωση της πολιτικής του:

Сталинизм-десталинизация-ресталинизация (σ. 133)	Σταλινισμός-αποσταλινοποίηση-επανασταλινοποίηση (σ. 21)
--	---

Δεν είναι λίγα τα παραδείγματα του απαρχαιωμένου λεξιλογίου που αποτελούν ονομασίες ιδρυμάτων, που έχουν καταργηθεί. Εμφανίζονται σε μορφή ακρωνυμίων, τα οποία έχουμε κρατήσει στα Ελληνικά στην ίδια μορφή προς αποφυγή παρεξήγησης (διότι είναι γνωστά και κατανοητά σ' αυτή τους τη μορφή):

Общества пролетарского туризма и экскурсий (ΟΠΤЭ) (σ. 127)	Εταιρεία Προλεταριακού Τουρισμού και Ξεναγήσεων (ΟΠΤΕ)(σ. 21)
--	---

Всесоюзное общество культурных связей с границей (ΒΟΚС)(с. 127, 128)	Πανσοβιετική Εταιρεία Πολιτιστικών Σχέσεων (ΒΟΚΣ) (σ. 19)
--	---

Επιπλέον, υπάρχουν παλιές ονομασίες πόλεων και γεωγραφικών περιοχών, οι οποίες έχουν εκσυγχρονιστεί. Όπως για παράδειγμα, το Τουρκεστάν (για το Τουρκμενιστάν), Ταταρία (για τη Δημοκρατία του Ταταροστάν), Στάλινγκραντ (για Βολγκογκράντ), Πέτρογκραντ (για την Αγία Πετρούπολη) και άλλα.

119. Young, J.W. *Totalitarian Language: Orwell's Newspeak and Its Nazi and Communist Antecedents*, University of Virginia, 1992

Επιπροσθέτως, η μετάφραση της ρωσικής λέξης «ουκραίνα» (από την οποία προέρχεται και η ονομασία της Ουκρανίας), στις μεταφράσεις της ομάδας των μαρξιστών επιστημόνων συναντιέται ως «ακρινή περιοχή», η οποία μας μεταφέρει τη σημασία της ρωσικής λέξης, αλλά δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί τουλάχιστον σε ένα πραγματολογικό πολιτικό κείμενο. Ίσως υφολογικά μπορεί να είναι ισοδύναμη σε ένα λογοτεχνικό, ποιητικό κείμενο. Όπως για παράδειγμα «ο ακρίτης» είναι ο ηρωικός υπερασπιστής που βρίσκεται στην άκρη οποιουδήποτε χώρου (γεωγραφικού, πολιτικού, ιδεολογικού)¹²⁰, σύμφωνα με το Λεξικό της «Κοινής Νεοελληνικής». Θεωρούμε ως εκ τούτου, ότι η καλύτερη απόδοση της λέξης είναι η «ακριτική περιοχή», «προάστιο» ή περιγραφικά, «απομακρυσμένη περιοχή».

Η έλλειψη ρήματος της Ρωσικής αντίστοιχου του «είμαι» της Ελληνικής καθώς και του άρθρου (οριστικού και αόριστου) μας οδηγούν σε συντακτικές μετατοπίσεις, όπως δείχνει το παρακάτω παράδειγμα.

Показательно (σ. 127)	Είναι ενδεικτικό (σ. 14)
-----------------------	--------------------------

2.3. Οι μετατοπίσεις στις μεταφράσεις σε έξι γλωσσολογικά επίπεδα, σύμφωνα με τη θεωρία Ε. Σελλά-Μάζη & Φ. Μπατσαλιά (2010)

Οι αλλαγές, στις οποίες προβαίνει αναγκαστικά ο μεταφραστής, σκοπεύοντας να πετύχει τη δυναμική ισοδυναμία (Nida) ή την επικοινωνιακή μετάφραση (Newmark) καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα διαφοροποιήσεων (παρεμβολή, παρερμηνεία, υπερερμηνεία, περιπτώσεις ξεκάθαρης διαφοροποίησης και απόκλισης από το πρωτότυπο, αλλά και περιπτώσεις όπου το μετάφρασμα εμφανίζεται πληρέστερο από το πρωτότυπο, το οποίο περιγράφεται με τον όρο «*μετατόπιση*» (Σελλά-Μάζη & Μπατσαλιά, 2010: 120-121).

120.http://www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%84%CE%B7%CF%82&dq=

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Έχοντας υπόψη τις βασικές έννοιες της προσέγγισης των Ε. Σελλά-Μάζη & Φ. Μπατσαλιά (2010), θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια τις μετατοπίσεις ανά επίπεδο γλώσσας, στις οποίες προχωρήσαμε κατά τη διάρκεια της μετάφρασης των ρωσικών κειμένων, που αφορούν την πολιτιστική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης, ξεκινώντας από το επίπεδο της μορφολογίας - σύνταξης.

Παραθέτουμε παρακάτω παραδείγματα των συνταγμάτων στη ρωσική επίθετο + ουσιαστικό, που σε ορισμένες περιπτώσεις δεν μπορούν να αποδοθούν στην ελληνική με την ίδια δομή, αλλά αποδίδονται με φράσεις τύπου επιθ.+ουσ.+άρθρο+ουσ. σε γενική.

Страновая специфика (επιθ.+ουσ.) (σ. 127)	Ιδιαιτερότητα της κάθε χώρας (επιθ.+ουσ.) (σ. 13)
Специфическая форма (επιθ.+ουσ.) (σ. 127)	Μια ιδιαίτερη μορφή (άρθρο+επιθ.+ουσ.) (σ. 13)
Ведомственная высшая школа (Επιθ.+επιθ.+ουσ.) (σ. 128)	Ανώτατη Σχολή του Ιδρύματος (επιθ.+ουσ.+άρθρο+ουσ.σε γενική) (σ. 16)

Καθώς και μερικές φράσεις που αποδίδονται με τον ίδιο τρόπο.

Республиканский совет (επιθ.+ουσ.) (σ. 130)	Ρεπουμπλικανικό Συμβούλιο (επιθ.+ουσ.) (σ. 18)
Наполеоновские войны (επιθ.+ουσ.) (σ. 136)	Ναπολεόντειοι Πόλεμοι (επιθ.+ουσ.) (σ. 25)
Столичные центры (επιθ.+ουσ.) (σ. 160)	Πρωτερουσιάνικα κέντρα (επιθ.+ουσ.) (σ. 55)
Московская база «Спутника» (επιθ.+ουσ.) (σ. 130)	Η Μοσχοβίτικη βάση της «Σπούτνικ» (επιθ.+ουσ.) (σ. 17)

Στο παρακάτω παράδειγμα θα δούμε την επιρρηματική μετοχή στη ρωσική που αποδίδεται στην ελληνική με την αναφορική δομή (δευτερεύουσα αναφορική πρόταση) «...που είχαν+ρήμα σε παθ./ενεργ. φωνή».

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Призванных вести (επίρ.μετοχή+ ουσ.) (σ. 127)	Που είχαν κληθεί να +οδηγήσουν (που+ρήμα σε παθ.φωνή (γ'πρόσωπο πληθ.)+να+ρήμα (σ. 14)
...как политический инструмент, позволяющий (σ. 151)	...ως ένα πολιτικό εργαλείο, που επέτρεπε... (σ. 43)
...формально оставшегося... (σ. 152)	...που τυπικά είχε παραμείνει... (σ. 44)
Кинематографы, даже принадлежащие (σ. 152)	Οι κινηματογράφοι, ακόμη και εκείνοι, που ανήκαν (σ. 43)
...в фокусе исследований, касающихся кино как вида досуга (σ. 152)	... Στο επίκεντρο της έρευνας, που αφορά τον κινηματογράφο ως τρόπο αναψυχής ... (σ. 45)
...работы кинотеатров, принимаемые на высшем уровне (σ. 153)	...της λειτουργίας των κινηματογράφων, που λαμβάνονταν σε υψηλό επίπεδο... (σ. 46)
Директивы всесоюзного партсовещания, данные свыше года назад (σ. 153)	Οι κατευθυντήριες γραμμές (ντιρεκτίβες) της κομματικής σύσκεψης, που δόθηκαν πάνω από ένα χρόνο πριν (σ. 46)

Στο παρακάτω παράδειγμα της πρότασης, η μετατόπιση πραγματοποιήθηκε επειδή το ρήμα στα ελληνικά «υστερούσαν» ήδη περιέχει την αρνητική υποδήλωση των «ελλειπών γνώσεων» των ξεναγών. Δεν μπορεί φυσικά να αποδοθεί με τον ίδιο τρόπο, επειδή η ρωσική φράση «обнаруживать элементарное незнание» σε κατά λέξη απόδοση στα Ελληνικά αντιστοιχεί στο: «ανακαλύπτω τη στοιχειώδη άγνοια» - έννοια ασύμβατη με την αντίληψη της Ελληνικής. Μπορεί κανείς να έχει στοιχειώδη γνώση, αλλά όχι άγνοια.

Многие гиды обнаруживали элементарное незнание (σ. 128)	Οι περισσότεροι ξεναγοί υστερούσαν σε βασικές γνώσεις (σ. 15)
--	--

Σχετικά με το λεξιλογικό επίπεδο, το οποίο αφορά ζητήματα παράγωγων ή σύνθετων λέξεων, καθώς και συνθεμάτων εν γένει (Σελλά-Μάζη

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

& Μπατσαλιά, 2010: 155-160), εντοπίσαμε μερικές μετατοπίσεις στα κείμενα της εργασίας μας, τις οποίες εκθέτουμε στον παρακάτω πίνακα:

1. Василеостровский райисполком (επιθ.+σύνθετο ουσιαστικό) (σ. 156)	Εκτελεστική Επιτροπή της περιφέρειας του νησιού Βασιλιεφσκι (σ. 50)
2. Неподцензурные (σ. 158)	Που δεν είχαν υποστεί λογοκρισία (σ. 53)

Στο παράδειγμα 1 έχουμε ένα σύνταγμα το οποίο αποτελείται από ένα σύνθετο επίθετο, το οποίο προσδιορίζει ένα σύνθετο ουσιαστικό. Το επίθετο έχει δυο συνθετικά «**Васил+е+остров+с+ки**» (η κατάληξη του επίθετου)= το νησί του Βασίλη και το ουσιαστικό που συμπληρώνει επίσης έχει τρία συνθετικά (2 επίθετα σε ονομαστική πτώση συν ένα ουσιαστικό σε ονομαστική πτώση) «**районный + исполнительный + комитет = райисполком**» (περιφερειακή εκτελεστική επιτροπή). Ως εκ τούτου, η απόδοση στα ελληνικά έχει υποστεί ουσιαστική μετατόπιση, η μετάφραση έχει γίνει με μη-μονολεκτικό τρόπο¹²¹.

Στο παράδειγμα 2 έχουμε ένα επίθετο που επίσης αποτελείται από τρία συστατικά στοιχεία: **Не+под+цензур+ные** (η κατάληξη του επίθετου).

Σύμφωνα με την προσέγγιση των Σελλά-Μάζη & Μπατσαλιά, (2010: 186-187) υπάρχουν μερικοί τύποι σημασιολογικής ισοδυναμίας. Στο πρώτο τύπο (1:1) (βλέπε πίνακα 1 στη σελ.74) το σημανόμενο στη γλώσσα αφετηρίας έχει ένα αντίστοιχο σημανόμενο στη γλώσσα αφίξεως, όπως είναι, για παράδειγμα, η περίπτωση των αριθμών. Στην περίπτωση αυτή, δεν υπάρχουν μεταφραστικές δυσκολίες. Στον δεύτερο τύπο ισοδυναμίας (1:πολλά) (βλέπε πίνακα 2 στη σελ.74) το σημανόμενο στη γλώσσα αφετηρίας έχει περισσότερα από ένα ισοδύναμα σημανόμενα στη γλώσσα αφίξεως και ο μεταφραστής πρέπει να αποφασίσει ποιο είναι το κατάλληλο ανάλογα με τις επικοινωνιακές συνθήκες και το συγκεκριμένο πλαίσιο, στο οποίο βρίσκεται το σημανόμενο

121. Στο μεταξύ, η συνήθης πρακτική να γράφουμε με λατινικούς χαρακτήρες την ονομασία του νησιού Vasilyevsky στην προκειμένη περίπτωση δεν με ικανοποίησε σαν επιλογή, διότι προσπαθούσα όσο είναι δυνατό να αποδώσω τα ονόματα και τις ονομασίες με ελληνικούς χαρακτήρες.

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

της γλώσσας αφετηρίας. Ο τρίτος τύπος σημασιολογικής ισοδυναμίας (πολλά: 1) (βλέπε πίνακα 3 στη σελ.74) είναι αντίστροφος από τον δεύτερο, όταν πραγματοποιείται στένωση/συρρίκνωση της σημασίας. Σε αυτή την περίπτωση, περισσότερα από ένα σημασιόμενα στη γλώσσα-πηγή αποδίδονται με ένα μόνο ισοδύναμο σημασιόμενο στη γλώσσα-στόχο. Στον τέταρτο τύπο ισοδυναμίας (1:0), δεν υφίσταται σημασιόμενο στο σύστημα της γλώσσας-στόχου για το σημασιόμενο της γλώσσας-πηγής. Τέλος, στον πέμπτο τύπο ισοδυναμίας (1:εν μέρει), δεν υπάρχει απόλυτη ισοδυναμία μεταξύ των σημειομένων στη γλώσσα αφετηρίας και στη γλώσσα αφίξεως. Αντίθετα, το σημασιόμενο στη γλώσσα αφετηρίας αποδίδεται με ένα μέρος του σημειομένου της γλώσσας αφίξεως.

Πίνακας 1

Ισοδυναμία 1:1

1950-1953 (σ.164)	1950-1953 (σ.60)
Москва (σ.128)	Μόσχα (σ.15)
Грузия, Армения, Азербайджан (σ.140)	Γεωργία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν (σ.30)

Πίνακας 2

Ισοδυναμία 1: πολλά

в недрах «Интуриста» (σ. 127)	στους κόλπους της <i>Ιντουρίστ</i> (σ. 14)
в пик массовых репрессий (σ. 127)	την περίοδο « αιχμής » των μαζικών διωγμών (σ. 14)
Красноармейцы (σ. 144)	Στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού (σ. 39)
«Локомотивом» в системе подготовки гидов-переводчиков (σ. 129)	« Ατμομηχανή » στο σύστημα προετοιμασίας των ξεναγών-μεταφραστών (σ. 15)
Соединения Красной Армии (σ. 142)	Μεγάλες μονάδες (ή δυνάμεις) του Κόκκινου Στρατού.
правила этикета (σ. 141)	οι κανόνες της καλής συμπεριφοράς (σ. 24)

Στο τελευταίο παράδειγμα έχουμε προβεί σε αναγκαστική μετατόπιση και διεύρυνση της σημασίας και απόδοσης με περιγραφικό τρόπο, μιας και δεν

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

υπάρχει η ισοδύναμη φράση στα ελληνικά. «Этикет» αποδίδεται με την γαλλική "savoir vivre" και το έχουμε αποφύγει.

Στο παρακάτω παράδειγμα «не по обывательски» (обыватель - άξεστος, ακαλλιέργητος, αμόρφωτος, βάρβαρος, κάφρος και άρα «όχι ως ακαλλιέργητός =με καλλιεργημένο τρόπο») έχουμε αποδώσει τη σημασία της λέξης με περιγραφικό τρόπο.

не по обывательски об'яснить иностранцам (σ. 139)	την ικανότητα με καλλιεργημένο τρόπο να εξηγήσει στους ξένους (σ. 22)
--	--

Πίνακας 3

Ισοδυναμία πολλά: 1¹²²

блок политической подготовки (σ.138)	η ύλη της πολιτικής εκπαίδευσης (σ.21)
ранжировало требования (σ.139)	κατέταξε τις απαιτήσεις (σ.22)

Στο πρώτο παράδειγμα «блок подготовки» - «ύλη της εκπαίδευσης» προφανώς έχουμε προβεί σε αναγκαστική στένευση/συρρικνωση της σημασίας, διότι «блок» σημαίνει το σύνολο των μαθημάτων της πολιτικής κατάρτισης, ενώ εμείς έχουμε αποδώσει με την «ύλη» της πολιτικής εκπαίδευσης. Ομοίως, στο δεύτερο παράδειγμα το ρήμα «ранжировать» από την αγγλική «range» περιέχει όχι μόνο τη σημασία «κατατάσσω», αλλά και: βαθμολογώ, βοσκάω, διακυμαίνομαι, εκτείνομαι, χαζολογάω, χασομεράω, περιπλανώμαι, εκτείνομαι¹²³ και άλλα.

Η παρακάτω μετατόπιση επίσης ήταν αναγκαστική, μιας και «υπορ» στη γλώσσα-πηγή έχει στρατιωτική κυρίως χρήση (thrust, attack, emphasis) και στο κείμενο εργασίας χρησιμοποιείται με σκοπό να υπογραμμιστεί η γενική ιδέα του άρθρου περί των διερμηνέων -«μαχητών» της πρώτης γραμμής στο Σοβιετικό κράτος.

122 Είναι δύσκολη η εξεύρεση των παραδειγμάτων, επειδή συνήθως γίνεται το αντίθετο, ο μεταφραστής προσπαθεί, σε περιπτώσεις απουσίας ισοδυναμίας, να αποδώσει με γενική περιγραφή.

123 Βλ. Ηλεκτρονικό λεξικό glosbe.com

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Основной υπορ (σ.141)	η βασική έμφαση (σ.24)
------------------------------	-------------------------------

Το επόμενο παράδειγμα επίσης είναι ενδεικτικό της ιδέας της μαχητικότητας των διερμηνέων-μεταφραστών-ξεναγών, στο οποίο τους περιγράφει με στρατιωτική ορολογία - «ΚΟΝΤΙΝΓΕΝΤ». Ο όρος, ο οποίος σε απόδοση προς την ελληνική, έχει αφαιρεθεί εντελώς, διότι είναι πλεονάζον στο συγκεκριμένο πλαίσιο.

недостающий ΚΟΝΤΙΝΓΕΝΤ (σ.142)	ο εκλειπόμενος αριθμός των...(σ.25)
---------------------------------------	-------------------------------------

Πίνακας 4

Ισοδυναμία 1:0

Политика «коренизации» (σ.140)	Η πολιτική της <i>korenizaciia</i> (σ.88) (δεν υπάρχει ο συγκεκριμένος όρος στα Ελληνικά, μεταγραφή με λατινικά στοιχεία)
Молокане (σ.138)	Οι μολοκάνοι (δάνειο από τη ρωσική) (σ.27)
Штундисты (σ.138)	Οι Στουντιστές (δάνειο από τη ρωσική) (σ.27)
Кинопрокат (σ.152)	Κινοπροκάτ (Σ.Μ. δίκτυο διανομής και προβολής των ταινιών στις κινηματογραφικές αίθουσες) (σ.43)

Στην ειδική κατηγορία μη ισοδύναμου λεξιλογίου ανήκουν τα ακρωνύμια, που αποτελούν μια μεγάλη ομάδα όρων στα κείμενα εργασίας και τα οποία θα σχολιάσω ξεχωριστά.

Πίνακας 5

Ισοδυναμία 1: εν μέρει

Вторая мировая война (σ.127)	Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (σ.13)
Перечень функций (σ.134)	Κατάλογος με τις λειτουργικές υπηρεσίες (σ.14)

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Незначительные объемы туристских потоков (σ.129)	Ελάχιστος αριθμός των τουριστικών ροών (σ.15)
Извлечение прибыли (σ.151)	Κερδοσκοπία (σ.4)
Идеологические установки властей (σ.151)	Ιδεολογικές «γραμμές» των κυβερνώντων (σ.43)

Στο σημασιολογικό επίπεδο, ο μεταφραστής οφείλει να κατανοήσει το κείμενο, να προβεί στην ανάλυση και την ερμηνεία της έννοιας. Επειδή η γλώσσα εκφέρει την εμπειρία της ανθρώπινης κοινωνίας, κάθε γλώσσα έχει διαφορετική σύλληψη του κόσμου και κάθε έννοια από τη γλώσσα-πηγή πρέπει να μεταφερθεί σε γλώσσα-στόχο. Σε κάθε περίπτωση, ο μεταφραστής κάνει την επιλογή λεξιλογίου, βάσει του συγκεκριμένου, των συμφραζόμενων και του πλαισίου του κειμένου. Πολύ συχνά, η διαδικασία της επιλογής του κατάλληλου λεξήματος εντοπίζεται στο επίπεδο 1:πολλά, όπως η φράση «головная организация» στο κείμενο εργασίας έχει αποδοθεί ως «κεντρική οργάνωση (ιδιοκτήτρια)» ενώ θα μπορούσε να αποδοθεί και ως «επιτελείο, ηγεσία». Ένα άλλο παράδειγμα: «...знакомство с этими источниками «очеловечивает» έχει αποδοθεί ως «η γνωριμία μ'αυτές τις πηγές «ανθρωπομορφοποιεί», δηλαδή προσδίδει ανθρώπινη μορφή και ως εκ τούτου αποφύγαμε την επιλογή του «εξανθρωπίζει».

Στις παρακάτω δυο προτάσεις έχει πραγματοποιηθεί μετατόπιση, την οποία θα αναλύσουμε παρακάτω:

1. Мы не можем похвастаться успешным проведением резолюций в жизнь. (σ.153)	Δεν μπορούμε να παινετούμε για την επιτυχή εφαρμογή των ψηφισμάτων. (σ.34)
2. Ответственность за соблюдение этого пункта полностью перекладывалась на плечи арендаторов (σ.155)	Η ευθύνη για την τήρηση αυτού του σημείου εξ' ολοκλήρου μετακυλιόταν στους μισθωτούς. (σ.47)

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Στο παράδειγμα 1 η ιδιωματική ρηματική φράση «проведение в жизнь» αποδίδεται με την «εφαρμογή» στα ελληνικά, διότι η «εφαρμογή στη ζωή» θα ήταν πλεονασμός. Το ίδιο συμβαίνει και στο παράδειγμα 2, όπου η ιδιωματική ρηματική φράση «перекладывать на плечи» έχει αποδοθεί με το ρήμα «μεταυλιόταν» και όχι «μετακυλιόταν στους ώμους».

3. ...Начался обратный процесс «накапливания» кинотеатров и выуживания их из частных рук...(σ.156)	...Ξεκίνησε η αντίστροφη διαδικασία «συσσώρευσης» των κινηματογράφων και του ψαρέματός τους από τους ιδιώτες. (σ.49)
---	---

Στο παράδειγμα 3 επίσης έχουμε ιδιωματικές εκφράσεις, όπως «συσσώρευσης» των κινηματογράφων, έτσι και «του ψαρέματος» των κινηματογράφων από τα χέρια των ιδιωτών. Και εδώ, θεωρήσαμε ότι αρκεί η απόδοση με τη χρήση της λέξης «ψαρέματος» αντί της φράσης «ψαρέματος από τα χέρια των ιδιωτών». Αξιοσημείωτο είναι επίσης, ότι στο ρωσικό πρωτότυπο η φράση «συσσώρευση» των κινηματογράφων με την έννοια συγκέντρωσης των κινηματογράφων υπό την ίδια ιδιοκτησία είναι σε εισαγωγικά, δηλώνοντας τη μεταφορική έννοια, ενώ αντίστοιχα το «ψάρεμα των κινηματογράφων από τους ιδιοκτήτες» δεν είναι σε εισαγωγικά.

Στα υπό εξέταση κείμενα συναντήσαμε πολλές περιπτώσεις που ήταν επιβεβλημένη η μεταφορά της γλωσσικής εκφοράς (το σημαίνουν) του σημαινόμενου προς τη γλώσσα- στόχο αυτούσιο, προχωρώντας σε δανεισμό. Όπως συνίσταται στη θεωρητική προσέγγιση των Μπατσαλιά & Σελλά, προβήκαμε σε δανεισμό (με τη μέθοδο μεταγραφής) και ταυτόχρονα στην επεξήγηση του σημαινόμενου σε μορφή της Σημείωσης του Μεταφραστή. (Μπατσαλιά & Σελλά, 2010: 200).

Σοβκινώ (Σ.Μ. Σοβιετική φωτογραφική-κινηματογραφική κρατική οργάνωση και κινηματογραφική εταιρεία) (σ.46)

Κινοπροκάτ (Σ.Μ. δίκτυο διανομής και προβολής των ταινιών στις κινηματογραφικές αίθουσες) (σ.44)
--

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Σεβ-Ζαπ-Κινό, η οποία στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από ένα άλλο μονοπόλιο, πλέον Πανενοσιακής κλίμακας -τη Σοβκινό (σ.49)
Γκουμπ-πολίτ-προσβέτ (Επαρχιακή Επιτροπή πολιτικής εκπαίδευσης) (σ.51)
Ναρκομπρός (Εθνικό Επιμελητήριο Εκπαίδευσης) και της Γκλαβπολίτπροσβέτ (Κεντρική Επιτροπή της Δημοκρατίας για την πολιτική εκπαίδευση (σ.51)
<i>Αγκίτ-πρόπ (Σ.Μ. Η οργάνωση στη Σοβιετική Ένωση, η οποία εφάρμοζε την πολιτική διάδοσης και προπαγάνδας των ιδεών και θέσεων του κόμματος, που αποσκοπούσαν στην επίδραση στην κοινή γνώμη και την κινητοποίησή της υπέρ κάποιου σκοπών ή στόχων) (σ.53)</i>
Εποχή της Νέας Οικονομικής Πολιτικής (ΝΕΠ) (σ.44)

Η τελευταία περίπτωση του δανεισμού αξίζει να σχολιαστεί ξεχωριστά, διότι το ακρωνύμιο ΝΕΠ δεν είναι τα πρώτα αρχικά γράμματα της Νέας Οικονομικής Πολιτικής, αλλά αποτελεί άμεσο δανεισμό του ρωσικού ακρωνυμίου «Новая Экономическая политика» (НЭП), ο οποίος, υπό τη μορφή αυτή, είναι ευρέως γνωστός και διαδεδομένος.

Η συνοχή κάθε κειμένου διέπεται και από τα υφολογικά στοιχεία και από το είδος του κειμένου. Το ύφος, όπως η μορφολογία και η σύνταξη, μας ενδιαφέρει στο σημείο που μεταφέρει πληροφορίες. Βασιζόμενοι στη διαπίστωση, ότι η κάθε γλώσσα είναι ένα «πολυσύστημα», που περιέχει γεωγραφικά, πολιτισμικά, κοινωνικά και άλλα στοιχεία, ο μεταφραστής πρέπει να αναγνωρίσει το πρωτότυπο ύφος, να το μεταφέρει στο μετάφρασμα, αλλά και να κάνει τις επιλογές, οι οποίες θα αποδώσουν την επικοινωνιακή λειτουργικότητα του πρωτοτύπου στο μετάφρασμα (Μπατσαλιά & Σελλά, 2010: 204). Για την επίτευξη της υφολογικής ισοδυναμίας πρέπει απαραίτητως να τηρηθούν τρεις προϋποθέσεις των υφολογικών συμβάσεων: α) το μετάφρασμα να συμβαδίζει με τον επικοινωνιακό σκοπό του πρωτοτύπου κειμένου, 2) το μετάφρασμα να συμβαδίζει με το γλωσσικό επίπεδο της γλώσσας-στόχου και 3) το μετάφρασμα να τηρεί τους μορφολογικούς και συντακτικούς κανόνες, που

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

καθορίζουν τη μακροδομή και τη μικροδομή του συγκεκριμένου είδους κειμένου (Μπατσαλιά & Σελλά, 2010: 211).

Όπως αναφερθήκαμε πιο πάνω, τα υπό εξέταση κείμενα χαρακτηρίζονται από το ύφος των πολιτικών κειμένων, όπως είναι οι δηλώσεις, διακηρύξεις, απομνημονεύματα, πολιτικές ομιλίες και άλλα. Τα κείμενα αυτά περιέχουν λογική επιχειρηματολογία και επειδή ο πολιτικός λόγος συνδέεται με την εξουσία, συχνά στοχεύουν στην άσκηση επιρροής πάνω στο ακροατήριο, χρησιμοποιώντας την ειδική γλώσσα, στην οποία η αποδεικτική ισχύς των επιχειρημάτων επιτυγχάνεται με τη χρήση των εννοιών ή λέξεων με ηθική διάσταση («έθνος», «λαός», «εθνική σωτηρία» κτλ.).

Το άρθρο της Γκαλίνας Γκοντσαρόβα με τον τίτλο: «Αγόρια αριστερά, κορίτσια δεξιά. Περίοδος μονοφυλικής εκπαίδευσης στην ΕΣΣΔ» μπορεί να χαρακτηριστεί ως δημοσιογραφικό κείμενο, υφολογικά διαφορετικό από τα υπόλοιπα τρία άρθρα.

Иногда Сережа по старой памяти продолжает называть Марусю « фасоней », но до драки дело уже не дойдет — ведь ребята стали первоклассниками и обязаны соблюдать свой новый «статус». (σ.163)	Μερικές φορές ο Σεριόζα κατά το παλιό συνήθειο συνεχίζει να φωνάζει τη Μαρούσια φρουρού και αρώματα ¹²⁴ , αλλά το θέμα δεν φτάνει σε καβγά, μιας και τα παιδιά πήγαν στο σχολείο και οφείλουν να συμμορφώνονται με το νέο τους <i>καθεστώς</i> . (σ.75)
Домохозяйка и мать из Ленинграда А. Недосекина пишет: «Я слышала от мальчиков выражение: “ бабская школа ”». (σ. 165)	Η νοικοκυρά και μητέρα από το Λένινγκραντ Α. Νεντοσέκινα γράφει: Έχω ακούσει από τα αγόρια την έκφραση: <i>γυναίκοσχολείο</i> . (σ. 60)

124. <https://www.slang.gr/lemma/12037-fro-frou-kai-aromata>

Θεωρήσαμε ότι η ρωσική λέξη «фасоня» μπορεί να αποδοθεί με την φράση «φρουρού και αρώματα», που υποδηλώνει μια ρηχή προσωπικότητα, χωρίς βάθος, η οποία ενδιαφέρεται μόνο για την εξωτερική της εμφάνιση. Η ρωσική λέξη, ωστόσο, έχει και μια ακόμη σημασία, η οποία χάνεται κατά την απόδοση στα ελληνικά. Σημαίνει επίσης κάποιον που παρακολουθεί τη μόδα, (από τη γαλλική φασόν < γαλλική *façon* < λατινική *factio* < *factum* < *facio*)¹²⁵.

Στο δεύτερο παράδειγμα η φράση «бабская школа» έχει αποδοθεί στα ελληνικά ως «γυναικοσχολείο». Εδώ προβήκαμε σε εφεύρεση του νεολογισμού για να αποδώσουμε τη φράση, όμως πετυχαίνοντας την υφολογική ισοδυναμία, παραλείψαμε την περιφρονητική έννοια που περιέχει το σημαινόμενο. Η εκλαϊκευμένη μορφή του ουσιαστικού «баба» στη φράση «бабская школа» περιέχει περισσότερη περιφρόνηση παρά το ουδέτερο ουσιαστικό «γυναίκα»¹²⁶.

Στο τελευταίο, το πραγματολογικό επίπεδο από τον μεταφραστή απαιτείται ευρυμάθεια σε ιστορικό, πολιτιστικό, οικονομικό και πολιτικό-κοινωνικό επίπεδο. Ο μεταφραστής σ' αυτό το επίπεδο καλείται να διερευνήσει τα πραγματολογικά δεδομένα που διέπουν τη γλώσσα - στόχο. Μετά την διασταύρωση των στοιχείων, ο μεταφραστής επιχειρεί την επανασύλληψη του πραγματολογικού πεδίου στη γλώσσα-στόχο. (Σελλά-Μάζη & Μπατσαλιά, 2010: 230-231).

Στα υπό εξέταση κείμενα συναντάμε πληθώρα στοιχείων και αναφορών, για την κατανόηση των οποίων χρειάστηκε εκτενής έρευνα. Συγκεκριμένα, η αναφορά στο Στάλιν ως «του Κρεμλίνου ο βουνίσσιος» (όπως τον αποκαλούσε ο Όσιπ Μαντελοτάμ) με οδήγησε σε έρευνα για την εξεύρεση του ισοδύναμου στη γλώσσα-στόχο. Αφορά το μοιραίο ποίημα «Επίγραμμα του Στάλιν», που έγραψε ο Ρώσος ποιητής Όσιπ Μαντελοτάμ το Νοέμβριο του 1933 για τον

125.[https://el.wiktionary.org/wiki/%CF%86%CE%B1%CF%83%CF%8C%CE%BD#%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC_\(el\)](https://el.wiktionary.org/wiki/%CF%86%CE%B1%CF%83%CF%8C%CE%BD#%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC_(el))

126Η απόδοση ως «σχολείο για ξανθιές» δεν ταιριάζει υφολογικά, επειδή δεν συμβαδίζει με την εποχή, στην οποία αναφέρεται το άρθρο.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Ιωσήφ Στάλιν και το οποίο αποτέλεσε αιτία της σύλληψης του Μαντελστάμ και στη συνέχεια της εξορίας και του θανάτου του.

«Кремлевскому горцу»¹²⁷ (как называл Сталина Осип Мандельштам) (σ.150)	«Του βουνίσσιου του Κρεμλίνου»¹²⁸ (όπως αποκαλούσε τον Στάλιν ο Όσιπ Μαντελστάμ) (σ.40)
--	---

Απόσπασμα από το πρωτότυπο ποίημα στη ρωσική, μαζί με τη μετάφρασή του στην ελληνική:

Мы живем, под собою не чуя страны, Наши речи за десять шагов не слышны, А где хватит на полразговорца, Там припомнят кремлевского горца. Его толстые пальцы, как черви, жирны, И слова, как пудовые гири, верны, Тараканьи смеются глазища И сияют его голенища.	«Ζούμε δίχως να νιώθουμε κάτω απ' τα πόδια μας τη χώρα, Τα λόγια μας στα δέκα βήματα ψυχή δεν τα ακούει τώρα, Κι όπου κουβέντα αρχινούν, Για του Κρεμλίνου τον βουνίσσιο κάτι θα πουν. Χοντρά τα δάχτυλά του, με σκουλήκια μοιάζουν παχιά, σαν βαρίδια οι κουβέντες του ηχούν με σιγουριά. Κατσαριδίσια τα μουστάκια του γελούν και από τις μπότες του οι λαιμοί λαμποκοπούν.
---	--

Ωστόσο, αναφορά στο ποίημα «Επίγραμμα στο Στάλιν» υπάρχει και στην ιστοσελίδα Wikipedia¹²⁹, με το Στάλιν να αποκαλείται ως «Καυκάσιος του Κρεμλίνου». Η αναφορά στο Στάλιν ως «Βουνίσσιου» ή «Καυκάσιου» δηλώνει

127<http://rushist.com/index.php/rus-literature/4020-mandelshtam-kremljovskij-gorets-my-zhivjom-pod-soboyu-chitat-tekst>

128<https://www.kathimerini.gr/432840/article/politismos/arxeio-politismoy/ena-poihma-gia-ton-stalin-ton-odhghse-ston-8anato>. Μαντελστάμ Ν. *Ελπίδα στα χρόνια της απελπισίας*, μετ.: Σταυρούλα Αργυροπούλου, Εκδ. Μεταίχμιο, σελ. 578.

129https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%8C%CF%83%CE%B9%CF%80_%CE%9C%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BB%CF%83%CF%84%CE%AC%CE%BC

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

την καταγωγή του, η οποία, όπως γνωρίζουμε, ήταν από τη Γεωργία, που βρίσκεται στην ευρύτερη περιοχή του Καύκασου.

Το επόμενο παράδειγμα περιέχει μετατόπιση σε πραγματολογικό επίπεδο, λόγω του ότι ο Αυστρο-Ιταλό-Γαλλικός πόλεμος του 1859 στη γλώσσα-πηγή είναι γνωστός στη γλώσσα-στόχο ως ο Δεύτερος Ιταλικός Πόλεμος της Ανεξαρτησίας.

Австро-итало-французской войне 1859г. (σ.137)	Ο Δεύτερος Ιταλικός Πόλεμος της Ανεξαρτησίας (σ.26)
--	--

Και τέλος, θα επαναλάβω το παράδειγμα της αναγκαστικής προσθήκης του προσδιορισμού της εθνικότητας των στρατιωτών του Κόκκινου Στρατού, χωρίς την οποία είναι αδύνατη η σύλληψη του νοήματος της πρότασης στη γλώσσα-στόχο.

Красноармейцы демонстративно отказывались «размовлять» на петлюровской «мове», которую они пренебрежительно звали «китайской грамотой», а красноармейцы- украинцы требовали «все украинизировать». (σ.144)	Οι [Ρώσοι] στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού επιδεικτικά αρνιόνταν να ομιλούν τα ουκρανικά, τη «γλώσσα του Πετλιούρα (Σ.Μ. Σιμόν Πετλιούρα (1879-1926) ήταν Ουκρανός στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης, ο οποίος ήταν υπέρ της αποσχίσεως της Ουκρανίας από τη Ρωσία. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση πολέμησε εξίσου κατά του Κόκκινου (Σοβιετικού) και του Λευκού (Τσαρικού) Στρατού), την οποία περιφρονητικά κατονόμαζαν «κινέζικα γράμματα», ενώ οι Ουκρανοί στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού απαιτούσαν την «ουκρανοποίηση των πάντων». (σ. 35)
---	--

Συμπεράσματα

Μετά την ανάλυση της μεταφραστικής διαδικασίας των υπό εξέταση κειμένων μας σε έξι γλωσσικά επίπεδα: σημασιολογικό, λεξιλογικό

(συνθεματική), μορφολογικό, συντακτικό, πραγματολογικό και υφολογικό, βάσει της θεωρητικής προσέγγισης των Σελλά-Μάζη & Μπατσαλιά, διαπιστώσαμε το εξής:

1. Η εν λόγω θεωρία αποτελεί ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο όπως για τους σπουδαστές έτσι και για τους διδάσκοντες της μετάφρασης.
2. Η θεωρία αυτή επιτρέπει αφενός την αντικειμενική αξιολόγηση του βαθμού της μεταφραστικής δυσκολίας και αφετέρου την αντικειμενική αξιολόγηση του βαθμού της μεταφραστικής προσπάθειας.
3. Ο μεταφραστής δεν μπορεί να θεωρεί τη μεταφραστική του προσπάθεια ολοκληρωμένη, αν δεν προχωρήσει σε ανάλυσή της σε όλα τα επίπεδα, κάνοντας έναν κύκλο.

2.4. Θεωρία της Μετάφρασης του Peter Newmark

Ο Newmark, προσπαθώντας να δώσει λύσεις στα μεταφραστικά προβλήματα, διακρίνει τριών κατηγοριών κείμενα (επειδή η γλώσσα χρησιμοποιείται κυρίως γι' αυτούς τους τρεις λόγους): πληροφοριακά (informative), εκφραστικά (expressive) και κλητικά (vocative) και σε ότι αφορά τον τρόπο με το οποίο ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται τον επικοινωνιακό σκοπό ενός κειμένου, δυο μεταφραστικές μεθόδους: τη σημασιολογική (semantic translation) και την επικοινωνιακή (communicative translation). Η πρώτη μέθοδος εφαρμόζεται κυρίως στα κλασικά λογοτεχνικά κείμενα, ενώ η δεύτερη σε διάφορων ειδών πραγματολογικά κείμενα. (*Πίνακας 1. Θεωρία της Μετάφρασης του P.Newmark. 1988. σ.20*).

Με βάση την κατηγοριοποίηση των κειμένων του Newmark προκύπτει ότι τα κείμενα που μεταφράστηκαν από τα ρωσικά στα ελληνικά στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας ανήκουν σε πληροφοριακά κείμενα, χωρίς εκφραστική ή κλητική διάσταση. Συγκεκριμένα, εμπίπτουν στην κατηγορία πραγματολογικών, πολιτικών κειμένων και σε ελάχιστες περιπτώσεις παρουσιάζουν αμφισημία. Σύμφωνα με τους Μπατσαλιά & Σελλά, στη μεθοδολογία της μετάφρασης αυτών των κειμένων, μπορεί να υπάρχει ένα

είδος κοινού κορμού εφαρμόσιμου σε κάθε ιδιαίτερο είδος κειμένου, όπως λ.χ. δημοσιογραφικών, επιστημονικών και πολιτικών.

Σε αντίθεση με τη θεωρία της πλήρους μεταφρασιμότητας των Seleskovitch και Lederer, ο Newmark θεωρεί ότι «μέχρι ενός σημείου το παν είναι μεταφράσιμο, συχνά όμως εγείρονται τεράστιες δυσκολίες». (Newmark, P., 1988: 73).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σημείο της Θεωρίας του Newmark, όπου ο μελετητής αναφέρεται στα ζητήματα της μετάφρασης και του πολιτισμού ("Translation and culture", 1988: 94). Ορίζει τον πολιτισμό ως: «... ο τρόπος ζωής και οι εκδηλώσεις του, χαρακτηριστικές για μια κοινότητα, η οποία χρησιμοποιεί μια συγκεκριμένη γλώσσα ως μέσο έκφρασης». Δεν θεωρεί, ωστόσο, τη γλώσσα μια από τις συνιστώσες του πολιτισμού. Διαφορετικά δεν θα ήταν εφικτή η μετάφραση. Σε έναν πολιτισμό μπορεί να υπάρχουν μερικές υποκοουλτούρες (cultures and subcultures)¹³⁰, όπως για παράδειγμα, οι λαοί που χρησιμοποιούν τη Γερμανική γλώσσα: Αυστριακοί ή Ελβετοί. Όσον αφορά τα σχετικά ζητήματα Μετάφρασης και Πολιτισμού, θα έφερνα το παράδειγμα των πολυάριθμων λαών που κατοικούν στη Ρωσική Ομοσπονδία, γράφοντας και δημιουργώντας στη ρωσική γλώσσα, όντας εθνικά μη-Ρώσοι¹³¹. Επίσης, όπως αναφέρει ο Newmark, για κάθε ξεχωριστό πολιτισμό μπορεί να υπάρχουν κείμενα με πολιτιστική εστίαση, όπως για παράδειγμα η ορολογία του «κρίκετ» για τους Άγγλους, η ονομασία των διάφορων τυριών και ποτών για τους Γάλλους, αντίστοιχα για τους Γερμανούς η ονομασία των διάφορων ειδών λουκάνικων. Μερικοί πολιτισμοί έχουν δικές τους ονομασίες για τα αλκοολούχα ποτά, όπως η "vodka" (Ρωσία), "slivovitsa" (Τσεχία), "sake"

¹³⁰Με τον όρο υποκοουλτούρα αποκαλείται, στην κοινωνιολογία, ανθρωπολογία και τις πολιτισμικές σπουδές, κάθε ομάδα ανθρώπων με κουλτούρα (ευδιάκριτη ή αφανή) η οποία τους διαφοροποιεί από την ευρύτερη κουλτούρα στην οποία ανήκουν.

¹³¹ Παραθέτουμε εδώ το παράδειγμα των πολυάριθμων λαών που κατοικούν στη Ρωσική Ομοσπονδία, γράφοντας και δημιουργώντας στη ρωσική γλώσσα, όντας εθνικά μη-Ρώσοι (η γνωστή συγγραφέας *Narine Abgaryan*, αρμενικής καταγωγής, η οποία απέσπασε πολυάριθμα λογοτεχνικά βραβεία https://www.theguardian.com/books/2020/mar/07/shock-of-new-novelists-storieseurope?CMP=Share_iOSApp_Other&fbclid=IwAR1WWEAD2KIKg365lrw7zAp3F3yBw3Zs7GwA3ynQIX1b3SMoBhykAq5yUx4

(Ιαπωνία), “grappa” (Ιταλία), “ouzo” (Ελλάδα) και άλλα. Πολύ συχνά, όταν υπάρχει πολιτιστική εστίαση, υπάρχει και μεταφραστικό πρόβλημα, λόγω πολιτιστικού «κενού» ή «απόστασης» μεταξύ της γλώσσας - πηγής και γλώσσας -στόχου. (Newmark, 1988:95).

Η γλώσσα περιέχει όλα τα είδη των πολιτιστικών καταθέσεων στη γραμματική καθώς και στο λεξιλόγιο, οι οποίες δεν λαμβάνονται υπόψη στα γενικά κείμενα είτε στη συνείδηση είτε στη μετάφραση.

Η μετάφραση, όπως είναι γνωστό έχει πολιτισμική διάσταση, μέσω της οποίας ο μεταφραστής αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή, ο οποίος προσπαθεί να γεφυρώσει τις διαφορές μεταξύ των δυο πολιτισμών με ένα τρόπο, που να αποκλείσει τις παρανοήσεις λόγω των πολιτισμικών διαφορών. Για να γίνει αυτό εφικτό, ο μεταφραστής έχει την υποχρέωση να γνωρίζει τα πλαίσια και το συγκεκριμένο, καθώς και τις υποδηλώσεις που μπορεί να περιέχει το κείμενο, έχοντας πάντα ως στόχο, την ακριβή απόδοση, την ισοδύναμη μετατόπιση από μια γλώσσα στην άλλη.

Πολιτιστικές κατηγορίες:

1. Οικολογία,
2. Υλικός πολιτισμός: α) τρόφιμα, β) ένδυση, γ) σπίτια και πόλεις, δ) μεταφορές,
3. Κοινωνικός πολιτισμός - εργασία και ελεύθερος χρόνος,
4. Οργανισμοί, παραδόσεις, δραστηριότητες, διαδικασίες, έννοιες: α) πολιτικές και διοικητικές, β) θρησκευτικές, γ) καλλιτεχνικές,
5. Χειρονομίες και συνήθειες.

Βάσει του περιεχομένου των υπό ανάλυση κειμένων μας, αρκετά μεταφραστικά ζητήματα εμπίπτουν στις κατηγορίες 3. Κοινωνικός πολιτισμός και 4. Οργανισμοί, παραδόσεις, δραστηριότητες, διαδικασίες και έννοιες. Συγκεκριμένα, θα αναφερθούμε στην ορολογία που εμπίπτει στην κατηγορία της κοινωνικής οργάνωσης, την πολιτική και τη διοικητική της διάσταση και θα αναλύσουμε την ιστορική ορολογία και τα μεταφραστικά παραδείγματα των όρων που αποτελούν πολιτισμικά διάκενα.

Τα κείμενα που μεταφράστηκαν μεταφέρουν μηνύματα, δεν μεταφέρουν τα συναισθήματα του συγγραφέα και αντικατοπτρίζουν μια κοινώς αποδεκτή πραγματικότητα.

Κοινωνική οργάνωση - πολιτική και διοικητική

Σύμφωνα με τον Newmark, η πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας αντικατοπτρίζεται στους θεσμικούς της όρους. Ο τίτλος του επικεφαλής της χώρας *Πρόεδρος* ή *Πρωθυπουργός* μεταφράζεται εύκολα και είναι διεθνής, ενώ η ονομασία του Κοινοβουλίου δεν είναι πάντοτε μεταφράσιμη, όπως για παράδειγμα: *Verhovna Rada* (Ουκρανία), *Bundestag* (Γερμανία), *Sejm* (Πολωνία), *Eduskunta* (Φιλανδία), *Sejma* (Λετονία).

Ο Newmark επισημαίνει ότι εντός των ορίων της κατανόησης, όσο περισσότερα μεταβιβάζονται και όσο λιγότερα μεταφράζονται από τη γλώσσα-πηγή σε γλώσσα-στόχο, τόσο καλύτερα ο εξειδικευμένος αναγνώστης μπορεί να προσεγγίσει το νόημα του πρωτοτύπου. (Newmark, P., 1988:101).

Στις περιπτώσεις που μια λέξη ή φράση έχει χρησιμοποιηθεί σε ειδική ή “λεπτή” σημασία, ο μεταφραστής, αφού επιχειρήσει να τη μεταφράσει, θα προσθέσει τη λέξη στη γλώσσα-πηγή σε παρένθεση, σηματοδοτώντας την αδυναμία να βρει την ισοδύναμη λέξη στη γλώσσα-στόχο, προσκαλώντας τον αναγνώστη να καλύψει το κενό νοητικά¹³². Όπως έγραφε ο Μουνίν, το μόνο λυπηρό για τη μετάφραση είναι ότι η μετάφραση δεν είναι το πρωτότυπο. Προφανώς, ήθελε να τονίσει, ότι η δουλειά του μεταφραστή είναι να μεταφράσει και αν βρίσκει τη μετάφρασή του μη-ισοδύναμη, να βοηθήσει τον αναγνώστη να κινηθεί λίγο πιο κοντά προς τη σημασία του πρωτοτύπου. (Newmark, P., 1988:101).

Ιστορικοί όροι

132Στα υπό εξέταση κείμενα μας υπάρχουν πολλά σημεία, όπου εφαρμόσαμε ακριβώς αυτή τη μέθοδο.

Σύμφωνα με το Newmark, σε περίπτωση που έχουμε ιστορικούς όρους η πρώτη προσέγγιση είναι να μην τους μεταφράσουμε, όπως για παράδειγμα *ispravnik, intendant* έως ότου μετατραπούν σε γενικώς αποδεκτούς όρους. Στα ακαδημαϊκά κείμενα, οι ιστορικοί όροι συνήθως μεταφέρονται με λειτουργικό ή περιγραφικό όρο, με κάθε περιγραφική λεπτομέρεια που απαιτείται. Σε πιο *εκλαικευμένα*, ανεπίσημα κείμενα, η λέξη, που μεταβιβάστηκε μπορεί να αντικατασταθεί από τον λειτουργικό ή περιγραφικό όρο.

Τέτοια παραδείγματα δανείων στην Ελληνική από τη Ρωσική είναι πολλά: *αγκιτάσια, ιντελιγκέντσια, μπολσεβίκοι, πολιτιμπιρό* και άλλα.

Διεθνείς όροι

Οι διεθνείς θεσμικοί όροι που συνήθως έχουν αναγνωρίσει ως μεταφράσεις στην πραγματικότητα αποτελούν δάνεια¹³³ και είναι γενικώς γνωστοί με τα ακρωνύμια τους. Σε κάποιες περιπτώσεις, τα αγγλικά ακρωνύμια

133 *Through-translation*: it is the literal translation of common collocations, names of organizations and components of compounds. It can also be called: calque or loan translation. (Newmark, 1988b:84).

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

μεταβάλλονται σε ψευδο-διεθνισμούς, όπως η “UNESCO”, το “UNICEF”, η “UNRA”, το “UNDP” και άλλα.

Όπως έχει επισημάνει ο Newmark, η μαρξιστική - κομμουνιστική ορολογία δεν είναι πια επίκαιρη, διότι οι περισσότεροι οργανισμοί βρίσκονται σε παρακμή. Στη δική μας περίπτωση, ωστόσο, χρειάστηκε να μεταφραστούν όλες οι ονομασίες των κομμουνιστικών ιδρυμάτων και θεσμών, με κάθε περιγραφική επεξήγηση, επειδή τα ακρωνύμια τους δεν είναι ευρέως γνωστά. Επιπλέον, θεωρήσαμε σκόπιμη τη μεταγραφή του ακρωνυμίου στην ελληνική, όπως ηχεί στη ρωσική, διότι πλέον έχουν γίνει δάνεια μ’ αυτή τους τη μορφή, όπως για παράδειγμα: ΒΟΚΣ, Κα-Γκε-Μπε, Τσε-Κα και άλλα.

ЦК ВЛКСМ (σ.128)	Κεντρική Επιτροπή της Κομμουνιστικής Νεολαίας (σ.14)
ВЦСПС (σ.128)	Πανσοβιετικό Συμβούλιο Επαγγελματικών Ενώσεων (σ.14)
ОПТЭ (σ.127)	Εταιρεία Προλεταριακού Τουρισμού και Ξεναγήσεων (ΟΠΤΕ) (σ.14)
Московский Институт новых языков (ЭПО МИНЯ) (σ.128, 131)	Ινστιτούτο Νέων Γλωσσών της Μόσχας (σ.15)
ЦТЭУ ВЦСПС (σ.128)	Τμήμα Διεθνούς Τουρισμού, Κεντρικής Διοίκησης Τουρισμού και Ξεναγήσεων (σ.15)
КГБ (σ.130)	Επιτροπή για την Κρατική Ασφάλεια (Κα-Γκε-Μπέ) (σ.16)
...республиканских советов ВЦСПС (σ.130)	τα Συμβούλια των Συνδικάτων των Δημοκρατιών της ΕΣΣΔ (σ.17)
Бюро международного молодежного туризма (БММТ) (σ.131)	Υπηρεσία του Διεθνούς Νεανικού Τουρισμού (ΜπΜΜΤ) (σ.17)
Ведомственная высшая школа (σ.128)	Ανώτατη Σχολή της Κομμουνιστικής Νεολαίας (σ.17)

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

ВОКС (σ.95)	Πανενοσιακός Οργανισμός για τις Σχέσεις με το Εξωτερικό (ΒΟΚΣ)(σ.18)
Союз обществ дружбы и культурных связей с зарубежом (ССОД) (σ.100)	Ένωση Σοβιετικών Συλλόγων Φιλίας και Πολιτιστικών σχέσεων με τις Χώρες του Εξωτερικού (ΣΣΟΔ) (σ.19)
Правление БММТ «Спутник» (σ.101)	Διοικητικό Συμβούλιο του Γραφείου Διεθνούς Νεανικού Τουρισμού «Σπούτνικ» (σ.20)
По решению Реввоенсовета (σ.110)	Σύμφωνα με την απόφαση του Επαναστατικού Στρατιωτικού Συμβουλίου της Δημοκρατίας της Ένωσης των ΣΣΔ (σ.32)
Инерция советской политики «положительной дискриминации» нерусских народов оказалась необычайно велика...(σ.118)	Η αδράνεια της σοβιετικής πολιτικής της θετικής διάκρισης των μη-ρωσικών λαών ήταν εξαιρετικά μεγάλη...(σ.40)
«Русский великодержавный шовинизм» (σ.119)	«Ρωσικός μεγαλοκρατικός σοβινισμός» (σ.41)
Сталинград (σ.128)	Στάλινγκραντ (σ.54)

Έχοντας ως στόχο τη φυσικότητα του μεταφράσματος απευθύνθηκα στη θεωρία του Newmark. Όταν στα υπό εξέταση κείμενα έχουμε πολυάριθμες δομές, οργανισμούς, πολιτικές και δεδομένα τόσο διαφορετικά από την πραγματικότητα της γλώσσας – πηγής η φυσικότητα της μετάφρασης εξ' αρχής αποτελεί μια πρόκληση. Όπως συνιστά ο Newmark, δεν υπάρχει καθολικός κανόνας για τη φυσικότητα. Η φυσικότητα του μεταφράσματος εξαρτάται από τη σχέση μεταξύ του συγγραφέα και του αναγνωστικού κοινού, το θέμα ή την κατάσταση. Φέρνοντας το παράδειγμα από ένα χαρακτηριστικό κείμενο Σοβιετικής εποχής¹³⁴ δείχνει πόσο «αφύσικη» ηχεί η σοβιετική γραφειοκρατική αργκό, συνιστά ωστόσο, ότι πρέπει να μεταφράζεται «ακριβώς» όπως στη

¹³⁴“To put it figuratively, foreign trade has become an important artery in the blood circulation of the Soviet Union’s economic organization”.

μητρική γλώσσα των συμμετεχόντων του συγκεκριμένου περιβάλλοντος (Newmark P. 1988: 26-27).

Ο Newmark εφιστά την προσοχή μας στο γεγονός, ότι το επίπεδο της φυσικότητας και η φυσική χρήση της γλώσσας αφορά τόσο το γραμματικό, όσο και το λεξικό επίπεδο. Μεταφράζοντας πραγματολογικά κείμενα, όπου ο σκοπός είναι η μεταφορά των πληροφοριών, η φυσικότητα είναι ουσιαστική. ((Newmark. P. 1988: 26-27).

Σύμφωνα με τον Newmark, ένα κείμενο «κινδυνεύει» να μην είναι φυσικό, όταν στο μετάφρασμα έχουν παραβιαστεί κάποιες συμβάσεις της γλώσσας-στόχου, όπως: 1) η σειρά των λέξεων στην πρόταση, 2) η λέξη προς λέξη μεταφράσεις στις κοινές δομές, 3) η χρήση των συγγενικών λέξεων (που σε μια περίπτωση ηχούν φυσικά, στην άλλη όχι), 4) η καταλληλόλητα της χρήσης του γερονδίου, του ενεστώτα, του ρηματοποιημένου ουσιαστικού και 5) η «υπερβολική» χρήση των λέξεων ή ιδιωμάτων.

Υπό το φως της θεωρίας του Newmark, θα ήθελα να αναλύσω τη σύνταξη της ακόλουθης πρότασης από την ομιλία του Στάλιν «Δεν είναι στρατός αυτός» («Это не армия»). Αναφερόμενος στον στρατό εκείνης της εποχής, ο Στάλιν εκφράζει τη δυσαρέσκειά του για τον τρόπο οργάνωσης του Κόκκινου Στρατού και η αρνητική χροιά έχει επιτευχθεί ακριβώς με τη σειρά των λέξεων στην πρόταση, διότι η ορθή χρήση τους «Αυτός δεν είναι στρατός» δεν υποδηλώνει, κατά τη γνώμη μου την αρνητικότητα της πρότασης αυτής.

Συμπεράσματα

Αναλύοντας τα κείμενα εργασίας και τη μετάφραση υπό το φως της μεταφραστικής θεωρίας του P. Newmark, διαπιστώσαμε, ότι:

- 1) Σε αντίθεση με τη θεωρία της πλήρους μεταφρασιμότητας των Seleskovitch και Lederer, ο Newmark θεωρεί ότι «μέχρι ενός σημείου

το παν είναι μεταφράσιμο, συχνά όμως εγείρονται τεράστιες δυσκολίες».
(Newmark, P., 1988:73).

- 2) Σε κείμενα που περιέχουν ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία, δεδομένα, τα οποία δεν βρίσκουν ανταπόκριση στον πολιτισμό της γλώσσας – στόχου (ιστορικοί, πολιτικοί, κοινωνικό-πολιτικοί όροι) υπάρχουν συγκεκριμένες τεχνικές μετάδοσης της πραγματικότητας, όπως αναφέραμε πιο πάνω.
- 3) Για να επιτευχθεί η φυσικότητα της μετάφρασης, ο μεταφραστής οφείλει να δώσει προσοχή στο λεξιλογικό και το γραμματικό επίπεδο, στις ιδιωματικές εκφράσεις, τη σειρά των λέξεων στην πρόταση, τη χρήση των συνωνύμων λέξεων και άλλα.

2.5. Το πρόβλημα της μεταφραστικής μονάδας και οι νόρμες στη μετάφραση

Σύμφωνα με τους θεωρητικούς της μετάφρασης η μετάφραση είναι η διαδικασία μετατροπής ενός προϊόντος ομιλίας που παράγεται σε μία γλώσσα σε ένα προϊόν ομιλίας σε μια άλλη γλώσσα, όπου ο μεταφραστής οφείλει να καθορίσει την ελάχιστη μεταφραστική μονάδα ή γενικώς τη μεταφραστική μονάδα στη γλώσσα-στόχο. (“Translation as Social Action”, Barkhudarov, L, “The problem of the unit of translation”, 1993: 40). Ο Λεωνίδ Μπαρχουντάροβ θεωρεί, ότι πιο σαφής είναι ο όρος «μονάδα μεταφραστικής ισοδυναμίας» της γλώσσας-πηγής, η οποία αντιστοιχεί σε ισοδύναμο στη γλώσσα-στόχο. Συμπληρώνει, ωστόσο, ότι η «μεταφραστική μονάδα» είναι η μονάδα στη γλώσσα-πηγή, για την οποία μπορεί να βρεθεί το ισοδύναμο στη γλώσσα-στόχο, αλλά τα στοιχεία της οποίας, παρμένα ξεχωριστά, δεν αντιστοιχούν σε ισοδύναμο στη γλώσσα-στόχο. Όπως, για παράδειγμα, «έρχομαι αργά» είναι «опоздать» στα Ρωσικά και είναι απολύτως ισοδύναμο ως μεταφραστική μονάδα, αν όμως συγκρίνουμε ως δομή, εξετάζοντας ξεχωριστά τα σύνθετα στοιχεία αυτής της δομής, διαπιστώνουμε, ότι δεν υπάρχει ισοδυναμία.

Στη θεωρία της μεταφρασιολογίας τα «επίπεδα της μετάφρασης» έχουν σημαντική θέση. Ξεχωρίζουμε μεταξύ της ισοδύναμης (equivalent), επαρκούς (adequate), λέξη προς λέξη (literal) και ελεύθερης (free) μετάφρασης (Barkhudarov, L. 1969: 9-12). Ο Nida E. προσθέτει και τη δυναμική ισοδυναμία. Η συμβολή του Nida (Nida & Taber, 1969: 159) στον ορισμό και την ανάπτυξη της έννοιας της ισοδυναμίας στη μετάφραση ήταν μεγάλη. Ο Nida έκανε τη διάκριση μεταξύ μορφικής (προσανατολισμένης στη δομή της γλώσσας αφητηρίας) και δυναμικής ισοδυναμίας (προσανατολισμένης στη μεταφορά του νοήματος). Ο Newmark θεωρεί ότι η επιτυχία του ισοδύναμου αποτελέσματος είναι μια «αυταπάτη» και προτείνει να αντικατασταθούν οι παλιοί όροι με τους όρους «σημασιολογική» και «επικοινωνιακή» μετάφραση (Newmark 1981, σ.39).

Η έννοια της μεταφραστικής ισοδυναμίας δεν περιορίζεται με την επιλογή της απαραίτητης μεταφραστικής μονάδας στο σωστό επίπεδο της γλώσσας και αδιαμφισβήτητα έχει πρωταρχική σημασία σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Η μετάφραση στο αναγκαίο και επαρκές επίπεδο για τη μεταφορά του νοήματος χωρίς να παραβιαστούν οι νόρμες της γλώσσας-στόχου είναι η ισοδύναμη μετάφραση.

Η μετάφραση στο επίπεδο πιο κάτω από το αναγκαίο για τη διατήρηση του επιπέδου του περιεχομένου σε συνδυασμό με τη διατήρηση των νορμών της γλώσσας-στόχου αποτελεί αυτολεξεί μετάφραση. Γενικώς δεν είναι αποδεκτή, μιας και αλλοιώνει το περιεχόμενο της επικοινωνίας στη γλώσσα-πηγή ή τις νόρμες της γλώσσας-στόχου ή και τα δυο.

Και το τελευταίο επίπεδο - η ελεύθερη μετάφραση, η οποία πραγματοποιείται σε υψηλότερο επίπεδο απ' ότι χρειάζεται για την πλήρη απόδοση του περιεχομένου του κειμένου γλώσσας-πηγής σύμφωνα με τους κανόνες της γλώσσας-στόχου. Η ελεύθερη μετάφραση η οποία σε σχέση με την κατά λέξη μετάφραση γενικώς είναι πιο αποδεκτή, έχει το μειονέκτημα ότι χάνονται πολλές πληροφορίες. Ως εκ τούτου, η ελεύθερη μετάφραση μπορεί να είναι αποδεκτή σε περίπτωση μετάφρασης της λογοτεχνίας, είναι άστοχη, ωστόσο,

για τη μετάφραση των νομικών ή επίσημων διπλωματικών κειμένων (Barkhudarov 1969:12).

Οι νόρμες στη μετάφραση είναι αδιαμφισβήτητα μεγάλης σημασίας, ωστόσο δεν υπάρχει αυστηρά καθορισμένος όρος κατά το Ρώσο μελετητή Κομισσάροβ. Ο Κομισσάροβ θεωρεί, ότι η νόρμα για τη μετάφραση μπορεί να περιγραφεί ως αλληλεπίδραση πέντε κανονιστικών απαιτήσεων, όπως: 1) ισοδυναμίας, 2) είδους και στυλ, 3) γλωσσικής χρήσης, 4) πραγματιστικής λειτουργίας και 5) σύμβασης. (Komissarov, V., "Norms in Translation" in "Translation as Social Action", 1993: 64).

2.6. Ο χρόνος και η ιστορική απόσταση μεταξύ των πρωτότυπων κειμένων και των μεταφράσεών τους

Όπως επισημάνει η Ιλιάννα Βλάντοβα, ο χρόνος είναι ένας σημαντικός παράγοντας στη μετάφραση. Οι μεταφράσεις παλαιώνουν και δημιουργείται η ανάγκη για τις επαναληπτικές μεταφράσεις, ο χρόνος επιβάλλει τις εσωτερικές μεταφράσεις, μεταξύ της ίδιας γλώσσας, από τη μια ιστορική περίοδο στην άλλη (ας πούμε από τη μεσαιωνική στη σύγχρονη). Οι Ρώσοι και οι Βούλγαροι θεωρητικοί της μετάφρασης συχνά αντιμετώπιζαν τέτοιου είδους προβλήματα, λόγω της πολιτιστικής πολιτικής του Σοβιετικού κράτους, η οποία επέβαλε τη μετάφραση της κλασικής λογοτεχνίας των διαφόρων εθνοτήτων μη-ρώσικων δημοκρατιών στη ρωσική. ("Translation as Social Action", 1993: 11-12).

Τα υπό μετάφραση κείμενα σαφώς δεν είναι λογοτεχνικά, αλλά έχουμε τις εξής συνθήκες: τα κείμενα αναφέρονται σε μια συγκεκριμένη περίοδο, ο συγγραφέας τα έγραψε σε άλλη περίοδο και η μετάφραση γίνεται σήμερα από το μεταφραστή που ζει σε μια άλλη εποχή. Ο κόσμος που περιγράφουν οι συγγραφείς δεν υπάρχει πια. Οι ίδιοι ζουν και σχολιάζουν μεταγενέστερα και η μετάφραση γίνεται εκ των υστέρων σε μια άλλη εποχή. Ο μεταφραστής καλείται να διαμορφώσει τη δική του αντίληψη, που βασίζεται σε μια μείξη της ιστορικής αντίληψης του συγγραφέα, της αντικειμενικής αντίληψης του χρόνου και της αντίληψης του σύγχρονου αναγνώστη. Σύμφωνα με την Άννα

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Λιλόβα: «Η γλώσσα κατευθύνεται προς το κείμενο, καθώς προέρχεται από το κείμενο, όμως επίσης κατευθύνεται προς όλα όσα βρίσκονται έξω από το κείμενο, καθώς αυτό αποκαλύπτει τη σχέση μεταξύ του κειμένου και του εξωτερικού κόσμου». (“Historical distance” in “Translation as Social Action”, 1993:15).

Στην παρακάτω πρόταση, γίνεται λόγος για τους στρατιώτες του Κόκκινου στρατού που δεν ήθελαν να μιλήσουν στη γλώσσα του Πετλιούρα. Θεωρήσαμε σκόπιμο να δώσουμε σε παρένθεση ορισμένα στοιχεία για τον Σιμών Πετλιούρα. Στο ρωσικό πρωτότυπο χρησιμοποιούνται κάποιες λέξεις στα ουκρανικά, το ρήμα «размовлять» (=ομιλώ, στα ρωσικά «разговаривать»), καθώς και το ουσιαστικό «мова» (=γλώσσα, στα ρωσικά «язык») και ως εκ τούτου «петлюровская мова» - η γλώσσα του Πετλιούρα. Η χρήση των Ουκρανικών στο κείμενο έρχεται να δυναμώσει την εθνικιστική συνιστώσα, όμως δυστυχώς δεν γίνεται τόσο αντιληπτή στα Ελληνικά. Προφανώς, γίνεται λόγος για τους Ρώσους στρατιώτες που δεν ήθελαν να μιλήσουν Ουκρανικά, ενώ οι Ουκρανοί στρατιώτες απαιτούσαν την «ουκρανοποίηση» των πάντων.

Красноармейцы демонстративно отказывались «размовлять» на петлюровской «мове», которую они пренебрежительно звали «китайской грамотой», а красноармейцы- украинцы требовали «все украинизировать».

Οι [Ρώσοι] στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού επιδεικτικά αρνιούνταν να ομιλούν τα ουκρανικά, τη «γλώσσα του Πετλιούρα (Σ.Μ. Σιμών Πετλιούρα (1879-1926) ήταν Ουκρανός στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης ήταν υπέρ της αποσχίσεως της Ουκρανίας από τη Ρωσία. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση πολέμησε εξίσου κατά του Κόκκινου (Σοβιετικού) και του (Λευκού Τσαρικού) Στρατού), την οποία περιφρονητικά κατονόμαζαν «κινέζικα γράμματα», ενώ οι Ουκρανοί στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού απαιτούσαν την «ουκρανοποίηση των πάντων». (σ.34)

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Το ουσιαστικό «*красноармеец*» στα Ρωσικά σημαίνει στρατιώτης του Κόκκινου Στρατού. Στην υπό εξέταση πρόταση φαίνεται ξεκάθαρα ότι αν δεν προσθέσουμε τον προσδιορισμό Ρώσος στρατιώτης ή Ουκρανός στρατιώτης, δηλαδή την εθνικότητα του στρατιώτη, η σημασία της πρότασης στη γλώσσα-πηγή θα μείνει ασαφής. Συμπεραίνουμε βάσει του συγκεκριμένου, ότι οι Ρώσοι στρατιώτες δεν επιθυμούσαν να ομιλούν Ουκρανικά, ενώ οι Ουκρανοί στρατιώτες απαιτούν «*την ουκρανοποίηση των πάντων*». Αξίζει να σημειωθεί, ότι το ουσιαστικό «*στρατιώτης*» στα ρωσικά μπορεί να έχει έως και τέσσερις συνώνυμες λέξεις, όπως για παράδειγμα: «*солдат*», «*рядовой*», «*военнослужащий*», «*военный*» και άλλα.

Επειδή έχουμε ένα πολιτικό-ιστορικό κείμενο, για την εύρεση του ισοδύναμου στην παρακάτω πρόταση στα Ελληνικά, προβήκαμε σε έρευνα, ώστε να αποδώσουμε τον όρο της γλώσσας-πηγής στη γλώσσα-στόχο.

Политика «положительной дискриминации» нерусских народов Союза ССР	Η πολιτικές των θετικών διακρίσεων των μη-ρωσικών λαών της ΕΣΣΔ
---	--

Οι πολιτικές θετικών διακρίσεων είναι γνωστές ως «μέτρα θετικής δράσης», δηλαδή η παροχή των προνομιακών δικαιωμάτων ή προνομίων για ορισμένες ομάδες του πληθυσμού που εφαρμόζονται για την επίτευξη ισότητας στην απασχόληση, την εκπαίδευση, το εισόδημα για εκπροσώπους διαφόρων φύλων, φυλών, εθνικοτήτων, θρησκειών, σεξουαλικών μειονοτήτων και άλλων¹³⁵.

Στο άρθρο γίνεται αναφορά για την πολιτική της *korenizaciia*, η οποία στα Ελληνικά θα μπορούσε να αποδοθεί επιγραμματικά ως *ριζοποίηση*. Επειδή, όμως, αποτελεί έναν ιστορικό όρο, προβήκαμε σε έρευνα, βρίσκοντας ιστορικά άρθρα και συζητώντας το θέμα της καλύτερης απόδοσης του όρου από τη

¹³⁵https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F

γλώσσα-πηγή στη γλώσσα-στόχο με ειδικούς - μελετητές της Σοβιετικής ιστορίας¹³⁶.

2.7. Τα γλωσσικά δεδομένα -«*Realia*» ως μεταφραστικό πρόβλημα

Το προαναφερθέν παράδειγμα της πολιτικής *korenizaciia* θα μπορούσε να εξεταστεί και στο πλαίσιο ύπαρξης των γλωσσολογικών *δεδομένων*, τα οποία αποκαλούνται από τους Βούλγαρους και Ρώσους θεωρητικούς της μετάφρασης ως *Realia* (δεδομένα), όπως για παράδειγμα: σαμοβάρ, σαμιζντάτ, Κινοπροκάτ, Κα-Γκε-Μπέ. Τα δεδομένα αυτά δείχνουν ότι η μετάφραση ως μια προσπάθεια να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των γλωσσών και πολιτισμών θα παραμείνει πάντοτε μια προσπάθεια.

Τα δεδομένα (*Realia*) - (από τη λατινική «*realis*») είναι οι λέξεις και φράσεις οι οποίες δηλώνουν αντικείμενα ή έννοιες, χαρακτηριστικές για τον τρόπο ζωής, τον πολιτισμό, την κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη ενός λαού, που είναι άγνωστα στον άλλο. (Florin S., “Translation as Social Action”, 1993: 123). Επειδή δεν έχουν ισοδύναμα σε άλλες γλώσσες, δεν μπορούν να μεταφραστούν προς άλλες γλώσσες με συμβατικό τρόπο και απαιτούν διαφορετική προσέγγιση. Εκτός από πολλές κατηγορίες εθνογραφικών δεδομένων και υπό - κατηγορίες, όπως τα κοινωνικά και περιφερειακά, υπάρχουν και ιστορικά δεδομένα (*Realia*).

Η έλλειψη έτοιμων ισοδύναμων αναγκάζει τον μεταφραστή να δημιουργεί νεολογισμούς για τη μετάδοση των δεδομένων. Η διαδικασία μετάδοσης δεδομένων αντιστοιχεί στις απαιτήσεις της πρακτικής της μετάφρασης που έχουν αναπτυχθεί. Υπάρχουν μερικοί τρόποι μετάδοσης των δεδομένων: 1) μεταγραφή (*transliteration*) που βασίζεται στην ορθογραφία 2)

¹³⁶ Η απόδοση στα ελληνικά του συγκεκριμένου όρου γίνεται με μεταγραφή σε λατινικούς χαρακτήρες, σύμφωνα με την άποψη του ερευνητή-ειδικού της Σοβιετικής ιστορίας Δρ. Δημητρίου Καταΐφτσι (Μεταδιδακτορικός ερευνητής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών), διότι η «ριζοποίηση» δεν αποδίδει τη σημασία της πολιτικής αυτής (*korenizaciia*), η οποία περιλάμβανε την ενίσχυση του εθνοτικού στοιχείου στις πρώην δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης με σκοπό να κερδηθεί η συμπάθεια προς την κεντρική εξουσία.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

μεταγραφή (transcription) που βασίζεται στην ακουστική αντιγραφή κειμένου σε διαφορετικό σύστημα γραφής, 3) μετάφραση-έκτοπο («calque») 4) δημιουργία σημασιολογικού νεολογισμού, 5) αντικατάσταση των δεδομένων της γλώσσας- στόχου 6) προσεγγιστική μετάφραση (Veledinskaya, S.B, *Γενική θεωρία της μετάφρασης*, 2010: 65)

Στο κείμενο εργασίας συναντάμε το παρακάτω παράδειγμα:

«...в духе меньшевистского оппортунизма и буржуазного формализма...»	«...στο πνεύμα του οπορτουνισμού των μενσεβίκων» και του αστικού φορμαλισμού...»
---	---

Οι όροι «μενσεβίκοι», «φορμαλισμός» είναι μεταφράσεις - έκτοπα, που χρησιμοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη περίπτωση, διότι η μέθοδος της προσεγγιστικής μετάφρασης δεν μας ικανοποιεί.

Συμπεράσματα

Σ' αυτό το κεφάλαιο επιχειρήθηκε η ανάλυση των κειμένων εργασίας και των μεταφραστικών ζητημάτων μέσω των προσεγγίσεων που έχουν αναπτύξει οι Ρώσοι και οι Βούλγαροι θεωρητικοί της μετάφρασης. Ειδικότερα, αναλύσαμε κάποια παραδείγματα μεταφραστικών ζητημάτων από τη σκοπιά των θεωρητικών που είχαν ως μητρική γλώσσα τη ρωσική και τη βουλγαρική. Θεωρούμε σημαντικό να λαμβάνει υπόψη του ο μεταφραστής τις τεχνικές που προτείνουν οι Ρώσοι θεωρητικοί, επειδή ακριβώς γνωρίζουν τις νόρμες και τις συμβάσεις της ρωσικής γλώσσας. Οι προσεγγίσεις τους είναι ιδιαίτερα σημαντικές σε περιπτώσεις των μεταφράσεων από μια ξένη γλώσσα στη ρωσική.

**ΜΕΡΟΣ 3. ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΜΕ ΤΟ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΟΡΩΝ
ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΣΙΚΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΩΣ**

Το γλωσσάριο που σας παρουσιάζουμε παρακάτω έχει δημιουργηθεί στη διάρκεια της μετάφρασης των κειμένων εργασίας. Το πρώτο κριτήριο επιλογής των συγκεκριμένων όρων ήταν ο βαθμός της δυσκολίας της μετάφρασης, για την οποία χρειάστηκε έρευνα σε λεξικό ή και εγκυκλοπαίδεια. Το δεύτερο κριτήριο αποτελεί η συχνή τους χρήση μέσα στο κείμενο. Κατά κύριο λόγο οι όροι αυτοί ανήκουν στο ειδικό λεξιλόγιο εκείνης της περιόδου, για το οποίο αναφερθήκαμε πιο πάνω (σ.68). Οι όροι του λεξιλογίου ανήκουν στο πολιτικό πεδίο και αποτελούν χαρακτηριστικά παράδειγμα της «γλώσσας ολοκληρωτισμού». Τέλος, η παρουσίαση των λεξημάτων γίνεται σε τρεις γλώσσες (Ρωσικά - Ελληνικά - Αγγλικά), (Ελληνικά - Ρωσικά - Αγγλικά), (Αγγλικά - Ελληνικά - Ρωσικά) και με αλφαβητική σειρά.

3.1. Γλωσσάριο Ρωσικά - Ελληνικά - Αγγλικά

Ρωσικά	Ελληνικά	Αγγλικά
РКП(б)	ΡΚΚ (μπ)	RCP(b) (Russian Communist Party (Bolsheviks))
Совнарком СССР	Συμβούλιο των Λαϊκών Επιτροπών (Σοβναρκόμ) της ΕΣΣΔ	Council of People's Comissars of the USSR
подбор кадров	επιλογή του διδακτικού προσωπικού	selection of teaching staff
межгендерная коммуникация	επικοινωνία με το αντίθετο φύλο	Inter-gender communication

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

	(διαφυλική επικοινωνία)	
«ГОЛОСОВАТЬ ногами»	«ψηφίζω με τα πόδια»	“vote with their feet”
«Кремлевский горец» - (Сталин)	«Βουνίσιος του Κρεμλίνου» - (Στάλιν)	«Kremlin highlander»- (Stalin)
БММТ (Бюро международного молодежного туризма)	Γραφείο διεθνούς νεανικού τουρισμού	Bureau of International Youth Tourism
бравурные рапорты	«χαρωπές αναφορές»	upbeat communiqué , “bravura reports”
Бюро	Υπηρεσία, γραφείο	Bureau
ВАО «Интурист» - Внешнеэкономическое акционерное общество по туризму и инвестициям «Интурист»	Δημόσια ανώνυμη εταιρεία στον τομέα του τουρισμού και των επενδύσεων «Intourist»	Open joint-stock company on tourism “Intourist”
Василеостровский райисполком	Εκτελεστική επιτροπή της περιφέρειας του νησιού Βασιλιεφσκι	Vasileostrovsky district executive committee
Великая Отечественная война	Μεγάλος Πατριωτικός Πόλεμος	Great Patriotic War

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

ВМФ – Военно-Морской Флот	Στρατιωτικός -Ναυτικός Στόλος	Navy
ВOKС Всесоюзное общество культуры рных связей с з аграницей (ВOKС)	Πανενωσι ακή Εταιρεία πολιτισμικ ών σχέσεων με το εξωτερικό	All-Union Society for Cultural Relations with Foreign Countries (VOKS)
Всероссийская коммунистическая партия большевиков (ВКПБ)	«Πανενωσιακ ό Κομμουνιστι κό Κόμμα των Μπολσεβίκων » (ΠΚΚΜΠ)	“All-Union Communist Party of Bolsheviks" (PKKMP)
Всесоюзный центральный совет профессиональных союзов (ВЦСПС)	Πανενωσι ακό Κεντρικό Συμβούλιο των Επαγγελμα ατικών Ενώσεων (VTsSPS)	All-Union Central Council of Trade Unions (VTsSPS)
высокоплатящий зритель	υψηλόμισθ ος θεατής	high paying audience
Главполитпросвет	Γκλαβπολί προσβέτ (Κεντρική Επιτροπή της Δημοκρατί ας για την Πολιτική Εκπαίδευση)	Glavpolitprosvet (General Committee for Political Education of the Republic)
головная организация	κεντρική οργάνωση (ιδιοκτήτρι α)	umbrella organization, (head organization), focal point

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Государственный план (Госплан)	Κρατική Επιτροπή Οικονομικού Σχεδιασμού της ΕΣΣΔ (Γκοσπλάν)	The State Planning Committee, commonly known as Gosplan
Губполитпросвет Ленинграда	Γκουμπ-πολίτ-προσβέτ του Λένινγκραντ (Επαρχιακή ή Επιτροπή πολιτικής εκπαίδευσης)	Gubpolitprosvet of Leningrad (Provincial Committee on Political Education)
Губрепертком	Γκουμπ-ρεπερ-κόμ (Επαρχιακή ή Επιτροπή Ρεπερτορίου)	«Gubrepertcom» (Repertoire District Committee)
Действительная воинская служба	Ενεργός στρατιωτική θητεία (σε αντιδιαστολή με εναλλακτικές θητείες)	Active military service
дивертиссмент	ψυχαγωγία (ντιβερτιμέντο)	divertissement
Единая кадровая система	ενιαίο σύστημα προσωπικού	Unified personnel system

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

кинопрокат	Κινοπροκ άτ	film distribution
Коммунистическая партия Российской Федерации (ΚΠΡΦ)	Κομμουνιστικό Κόμμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας (ΚΚΡΟ)	The Communist Party of the Russian Federation (CPRF)
Коммунистическая рабочая партия России	Το Κομμουνιστικό Εργατικό Κόμμα Ρωσίας (ΚΕΚΡ)	Communist Workers' Party of Russia
концерты и миниатюры	συναυλίες και μουσικές μινιατούρες (μικρές μουσικές παραστάσεις)	musical miniature
Красноармейцы	Στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού	Red Army man (the lowest military rank in the Red Army)
Министерство просвещения РСФСР	Υπουργείο Παιδείας της ΡΣΟΣΔ	Ministry of Education of RSFSR
Наркомпрос	Λαϊκό Επιτροπάτο για την Παιδεία (Ναρκομπρός)	People's Committee for Education (Narkompros)
Наркомпрос РСФСР	Λαϊκό Επιτροπάτο Επιδόρφωσης της Ρωσικής Σοβιετικής Σοσιαλιστι	People's Committee for Education of the Russian Soviet Socialist Republic (USSR)

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

	κής Δημοκρατί ας (ΡΣΣΔ)	
Народно-патриотический Союз России	Λαϊκή-Πατριωτική Ένωση της Ρωσίας (ΛΠΕΡ)	People's Patriotic Union of Russia
Народный дом им. К. Либкнехта и Р. Люксембург	Σπίτι του Λαού των Κ.Λίμπκνεχτ και Ρ. Λούξεμβουργκ	People's House after C. Liebknecht and R. Luxembourg
Народный комиссариат внутренних дел СССР (НКВД)	Λαϊκό Κομισαριάτο Εσωτερικών Υποθέσεων ΕΣΣΔ	People's Commissariat for Internal Affairs of the USSR (NKVD)
НИУ ВШЭ – Национальный исследовательский университет Высшей школы экономики	Εθνικό Ερευνητικό Πανεπιστήμιο Ανώτατης Σχολής Οικονομικών	National Research University Higher School of Economics
новогодние костюмированные балы	πρωτοχρονιάτικες χοροεσπερίδες με στολές	New Year's Eve Masquerade Balls
НЭП	Νέα Οικονομική Πολιτική (ΝΕΠ)	New Economic Policy (NEP)
окраина (Украина)	ακριτική περιοχή, περιφέρεια, προάστια, τα περίχωρα (Ουκρανία)	On the outskirts of the country, borderlands (Ukraine)

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Оргбюро ЦК ВКП(б)	Οργανωτική επιτροπή της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΚΚ(μπ)	Organizational Committee of the Central Committee of the CPSU (b)
Отдел школ ЦК ВКП(б)	Τμήμα σχολικής εκπαίδευσης της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΚΚ (μπ)	School Department of the Central Committee of the CPSU (b.)
Перепрофилирование	Επαναπροσδιορισμός (επανεκχώρηση)	Resetting (redenomination)
погоны, офицерские и генеральские звания, ордена	επωμίδες, τίτλοι των αξιωματικών και στρατηγών, παράσημα	shoulder straps, titles of officers and generals, medals
Политбюро ЦК ВКП (б)	Πολιτικό Γραφείο (Π.Γ.) της Κεντρικής Επιτροπής (Κ.Ε.) του Πανενοσιακού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπολσεβίκων)	Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (<i>Politburo TsK KPSS</i>)
Политика «положительной дискриминации»	Πολιτική θετικών διακρίσεων	The policy of "positive discrimination"

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

полная средняя школа	γυμνάσιο (σε αντιδιαστολή με неполная средняя школа)	Complete High School
прокатная контора Севзапкино	Εταιρεία ενοικίασης Σεβ-Ζαπ-Κινό	Sevzapkino distribution office
Рабфаки -	rabfak - τύπος εκπαιδευτικό ὀ ιδρύματος στη Σοβιετική Ένωση, το οποίο ασχολείται με την προετοιμασία των εργαζομένων για να εισέλθουν στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	workers' faculty- was a type of educational institution in the Soviet Union which prepared Soviet workers to enter institutions of higher education.
Разнарядка	Λίστες διανομής	Distribution list
Реввоенсовет Союза ССР	Επαναστατικό ὀ Στρατιωτικό Συμβούλιο της Δημοκρατίας ἢ Ρεβογιενσοβι έτ	The Revolutionary Military Council of the USSR or Revolutionary War Council (Revvoyensoviet)
Совет Министров СССР	Συμβούλιο Υπουργών της ΕΣΣΔ	Council of Ministers of the USSR
Совкино	Σοβκινό	Film studio "Sovkino"

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Соединения Красной Армии	Μεγάλες μονάδες (ή δυνάμεις) του Κόκκινου Στρατού.	Large units (or forces) of the Red Army.
Соединения состоят из частей	Οι μεγάλες μονάδες απαρτίζονται από μικρά τμήματα στρατού	Large units (forces) of the Red Army consist of smaller parts
Союз коммунистическо й молодежи Российской Федерации	«Ένωση Κομμουνιστι κής Νεολαίας Ρωσικής Ομοσπονδίας » (ΕΚΝΡΟ)	Union of Communist Youth of Russian Federation
Титульная нация - «часть населения государства, национальность которой определяет официальное наименование данного государства»	Δικαιούχο έθνος Το δικαιούχο έθνος είναι η ενιαία κυρίαρχη εθν οτική ομάδα σε ένα κράτος, συνήθως από την οποία το κράτος έλαβε το όνομά του.	The titular nation is the single dominant ethnic group in a particular state, typically after which the state was named
Украинизация – политика продвижения и внедрения элементов украинского языка и украинск ой культуры в различные сферы жизни общества-	Ουκρανοποίη ση - η πολιτική προώθησης και υλοποίησης των στοιχείων της ουκρανικής γλώσσας και πολιτισμού σε διαφορετικές σφαίρες της	Ukrainization is a policy or practice of increasing the usage and facilitating the development of the Ukrainian language and promoting other elements of Ukrainian culture, in various spheres of public life

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

	κοινωνικής ζωής	
фасон формы классических гимназий	το στίλ της στολής των κλασικών γυμνασίων	style of uniform of classical gymnasiums
фуражка, гимнастерка и поясной ремень солдатского типа	πηλήκιο, πουκάμισο και ζώνη για τη μέση του στρατιωτικ ού τύπου	soldier-style cap, tunic and waist belt
Художественный комитет Губоно	Καλλιτεχνι κή Επιτροπή Γκου-μπό- νο (Επαρχιακ ή Επιτροπή Λαϊκής Εκπαίδευσ ης	Gubono Art Committee
ЦГАИПД СПб	Κεντρικό Κρατικό Αρχειο Ιστορικών και Πολιτικών Εγγράφων της Αγίας Πετρούπολης	Central State Archive of Historical and Political Documents of St. Petersburg
ЦГАЛИ СПб	Κεντρικό Κρατικό Αρχειο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης	Central State Archive of Literature and Art of St. Petersburg
ЦК КПСС	ΚΕ του Κομμουνισ τικού	Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

	Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης	
ЦК ЛКСМ Казахстана	ΚΕ της Κομμουνιστικής Νεολαίας του Καζακστάν	Central Committee of Komsomol of Kazakhstan
ЭПО МИНЯ Экскурсионно-переводческие отделения при Московском Институте Новых Языков	Σχολή ξεναγών-μεταφραστών του Ινστιτούτου Νέων Γλωσσών της Μόσχας	Department of excursions-translations of Moscow Institute of New Languages

3.2. Γλωσσάριο Ελληνικά - Ρωσικά - Αγγλικά

Ελληνικά	Ρωσικά	Αγγλικά
РКК (μπ)	РКП(б)	RCP(b) (Russian Communist Party (Bolsheviks))
Συμβούλιο των Λαϊκών Επιτροπών (Σοβναρκόμ) της ΕΣΣΔ	Совнарком СССР	Council of People's Commissars of the USSR
επιλογή του διδακτικού προσωπικού	подбор кадров	selection of teaching staff
επικοινωνία με το αντίθετο φύλο	межгендерная коммуникация	Inter-gender communication

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

(διαφυλική επικοινωνία)		
«Βουνίσιος του Κρεμλίνου» - (Στάλιν)	«Кремлевский горец» - (Сталин)	«Kremlin highlander»- (Stalin)
«Ένωση Κομμουνιστικής Νεολαίας Ρωσικής Ομοσπονδίας» (ΕΚΝΡΟ)	Союз коммунистической молодежи Российской Федерации	Union of Communist Youth of Russian Federation
«Πανενωσιακό Κομμουνιστικό Κόμμα των Μπολσεβίκων» (ΠΚΚΜΠ)	Всероссийская коммунистическая партия большевиков (ВКПБ)	"All-Union Communist Party of Bolsheviks" (PKKMP)
«χαρωπές αναφορές»	бравурные рапорты	upbeat communiqué , "bravura reports"
«ψηφίζω με τα πόδια»	«ГОЛОСОВАТЬ НОГАМИ»	"vote with their feet"
rabfak - τύπος εκπαιδευτικού ιδρύματος στη Σοβιετική Ένωση, το οποίο ασχολούταν με την προετοιμασία των εργαζομένων για να εισέλθουν στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Рабфаки -	workers' faculty- was a type of educational institution in the Soviet Union which prepared Soviet workers to enter institutions of higher education.
ακριτική περιοχή, περιφέρεια, προάστια, τα περιχώρα (Ουκρανία)	окраина (Украина)	On the outskirts of the country, borderlands (Ukraine)

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Γκλαβπολίτπροσβέτ (Κεντρική Επιτροπή της Δημοκρατίας για την Πολιτική Εκπαίδευση)	Главполитпросвет	Glavpolitprosvet (General Committee for Political Education of the Republic)
Γκουμπ-πολίτ- προσβέτ του Λένινγκραντ (Επαρχιακή Επιτροπή πολιτικής εκπαίδευσης)	Губполитпросвет Ленинграда	Gubpolitprosvet of Leningrad (Provincial Committee on Political Education)
Γκουμπ-реперт-κόμ (Επαρχιακή Επιτροπή Ρεπερτορίου)	Губрепертком	«Gubrepertcom» (Repertoire District Committee)
Γραφείο διεθνούς νεανικού τουρισμού	БММТ (Бюро международного молодежного туризма)	Bureau of International Youth Tourism
γυμνάσιο (σε αντιδιαστολή με неполная_средняя школа)	полная средняя школа	Complete High School
Δημόσια ανώνυμη εταιρεία στον τομέα του τουρισμού και των επενδύσεων «Intourist»	ВАО «Интурист» - Внеэкономическое акционерное общество по туризму и инвестициям «Интурист»	Open joint-stock company on tourism “Intourist”
Δικαιούχο έθνος Το δικαιούχο έθνος είναι η ενιαία κυρίαρχη εθνοτική ομάδα σε ένα κράτος, συνήθως από την οποία το κράτος έλαβε το όνομά του.	Титульная нация - «часть населения государства, национальность которой определяет официальное наименование данного государства»	The titular nation is the single dominant ethnic group in a particular state, typically after which the state was named

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Εθνικό Ερευνητικό Πανεπιστήμιο Ανώτατης Σχολής Οικονομικών	НИУ ВШЭ – Национальный исследовательский университет Высшей школы экономики	National Research University Higher School of Economics
Εκτελεστική επιτροπή της περιφέρειας του νησιού Βασίλιεφσκι	Василеостровский райисполком	Vasileostrovsky district executive committee
Ενεργός στρατιωτική θητεία (σε αντιδιαστολή με εναλλακτικές θητείες)	Действительная воинская служба	Active military service
ενιαίο σύστημα προσωπικού	Единая кадровая система	Unified personnel system
Επαναπροσδιορισμός (επανεκχώρηση)	Перепрофилирование	Resetting (redenomination)
Επαναστατικό Στρατιωτικό Συμβούλιο της Δημοκρατίας ή Ρεβογιενσοβιέτ	Реввоенсовет Союза ССР	The Revolutionary Military Council of the USSR or Revolutionary War Council (Revvoyensoviet)
επωμίδες, τίτλοι των αξιωματικών και στρατηγών, παράσημα	погоны, офицерские и генеральские звания, ордена	shoulder straps, titles of officers and generals, medals
Εταιρεία ενοικίασης Σεβ-Ζαπ-Κινό	прокатная контора Севзапкино	Sevzapkino distribution office
Καλλιτεχνική Επιτροπή Γκου-μπό-νο (Επαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Εκπαίδευσης	Художественный комитет Губоно	Gubono Art Committee
ΚΕ της Κομμουνιστικής Νεολαίας του Καζακστάν	ЦК ЛКСМ Казахстана	Central Committee of Komsomol of Kazakhstan

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

ΚΕ του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης	ЦК КПСС	Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union
κεντρική οργάνωση (ιδιοκτήτρια)	головная организация	umbrella organization, (head organization), focal point
Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Ιστορικών και Πολιτικών Εγγράφων της Αγίας Πετρούπολης	ЦГАИПД СПб	Central State Archive of Historical and Political Documents of St. Petersburg
Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης	ЦГАЛИ СПб	Central State Archive of Literature and Art of St. Petersburg
κινοπροκάτ	кинопрокат	film distribution
Κομμουνιστικό Κόμμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας (ΚΚΡΟ)	Коммунистическая партия Российской Федерации (ΚΚΡΦ)	The Communist Party of the Russian Federation (CPRF)
Κρατική Επιτροπή Οικονομικού Σχεδιασμού της ΕΣΣΔ (Γκοσπλάν)	Государственный план (Госплан)	The State Planning Committee, commonly known as Gosplan
Λαϊκή-Πατριωτική Ένωση της Ρωσίας (ΛΠΕΡ)	Народно-патриотический Союз России	People's Patriotic Union of Russia
Λαϊκό Επιτροπάτο Επιδόρφωσης της Ρωσικής Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας (ΡΣΣΔ)	Наркомпрос РСФСР	People's Committee for Education of the Russian Soviet Socialist Republic (USSR)

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Λαϊκό Επιτροπάτο για την Παιδεία (Ναρκομπρός)	Наркомпрос	People's Committee for Education (Narkompros)
Λαϊκό Κομισσαριάτο Εσωτερικών Υποθέσεων ΕΣΣΔ	Народный комиссариат внутренних дел СССР (НКВД)	People's Commissariat for Internal Affairs of the USSR (NKVD)
Λίστες διανομής	Разнарядка	Distribution list
Μεγάλες μονάδες (ή δυνάμεις) του Κόκκινου Στρατού.	Соединения Красной Армии	Large units (or forces) of the Red Army.
Μεγάλος Πατριωτικός Πόλεμος	Великая Отечественная война	Great Patriotic War
Νέα Οικονομική Πολιτική (ΝΕΠ)	НЭП	New Economic Policy (NEP)
Οι μεγάλες μονάδες απαρτίζονται από μικρά τμήματα στρατού	Соединения состоят из частей	Large units (forces) of the Red Army consist of smaller parts
Οργανωτική επιτροπή της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΚΚ(μπ)	Оргбюро ЦК ВКП(б)	Organizational Committee of the Central Committee of the CPSU (b)
Ουκρανοποίηση - η πολιτική προώθησης και υλοποίησης των στοιχείων της ουκρανικής γλώσσας και πολιτισμού σε διαφορετικές σφαίρες της κοινωνικής ζωής	Украинизация – политика продвижения и внедрения элементов украинского языка и украинской культуры в различные сферы жизни общества-	Ukrainization is a policy or practice of increasing the usage and facilitating the development of the Ukrainian language and promoting other elements of Ukrainian culture, in various spheres of public life

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Πανενωσιακή Εταιρεία πολιτισμικών σχέσεων με το εξωτερικό	ВОКС Всесоюзное общество ку льтурных связей с загра ницей (ВОКС)	All-Union Society for Cultural Relations with Foreign Countries (VOKS)
Πανενωσιακό Κεντρικό Συμβούλιο των Επαγγελματικών Ενώσεων (VTsSPS)	Всесоюзный центральный совет профессиональных союзов (ВЦСПС)	All-Union Central Council of Trade Unions (VTsSPS)
πηλήκιο, πουκάμισο και ζώνη για τη μέση του στρατιωτικού τύπου	фуражка, гимнастерка и поясной ремень солдатского типа	soldier-style cap, tunic and waist belt
Πολιτική θετικών διακρίσεων	Политика «положительной дискриминации»	The policy of "positive discrimination"
Πολιτικό Γραφείο (Π.Γ.) της Κεντρικής Επιτροπής (Κ.Ε.) του Πανενωσιακού Κομμου νιστικού Κόμματος (μπολσεβίκων)	Политбюро ЦК ВКП (б)	Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (<i>Politburo TsK KPSS</i>)
πρωτοχρονιάτικες χοροεπερίδες με στολές	новогодние костюмированные балы	New Year's Eve Masquerade Balls
Σοβκινό	Совкино	Film studio "Sovkino"
Σπίτι του Λαού των Κ.Λίμπκνεχτ και Ρ.Λούξεμπουργκ	Народный дом им. К. Либкнехта и Р. Люксембург	People's House after C. Liebknecht and R. Luxembourg
Στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού	Красноармейцы	Red Army man (the lowest military rank in the Red Army)
Στρατιωτικός-Ναυτικός Στόλος	ВМФ - Военно-Морской Флот	Navy

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Συμβούλιο Υπουργών της ΕΣΣΔ	Совет Министров СССР	Council of Ministers of the USSR
συναυλίες και μουσικές μινιατούρες (μικρές μουσικές παραστάσεις)	концерты и миниатюры	musical miniature
Σχολή ξεναγών-μεταφραστών του Ινστιτούτου Νέων Γλωσσών της Μόσχας	ЭПО МИНЯ Экскурсионно-переводческие отделения при Московском Институте Новых Языков	Department of excursions-translations of Moscow Institute of New Languages
Τμήμα σχολικής εκπαίδευσης της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΚΚ (μπ)	Отдел школ ЦК ВКП(б)	School Department of the Central Committee of the CPSU (b.)
Το Κομμουνιστικό Εργατικό Κόμμα Ρωσίας (ΚΕΚΡ)	Коммунистическая рабочая партия России	Communist Workers' Party of Russia
το στυλ της στολής των κλασικών γυμνασίων	фасон формы классических гимназий	style of uniform of classical gymnasiums
Υπηρεσία, γραφείο	Бюро	Bureau
Υπουργείο Παιδείας της ΡΣΟΣΔ	Министерство просвещения РСФСР	Ministry of Education of RSFSR
υψηλόμισθος θεατής	высокоплатящий зритель	high paying audience
ψυχαγωγία (ντιβερτιμέντο)	дивертисмент	divertissement

3.3. Γλωσσάριο Αγγλικά - Ελληνικά - Ρωσικά

Αγγλικά	Ελληνικά	Ρωσικά
Council of People's Comissars of the USSR	Συμβούλιο των Λαϊκών Επιτροπών (Σοβναρκόμ) της ΕΣΣΔ	Совнарком СССР
selection of teaching staff	επιλογή του διδακτικού προσωπικού	подбор кадров
Inter-gender communication	επικοινωνία με το αντίθετο φύλο (διαφυλική επικοινωνία)	межгендерная коммуникация
"All-Union Communist Party of Bolsheviks" (PKKMP)	«Πανενοσιακό Κομμουνιστικό Κόμμα των Μπολσεβίκων» (ΠΚΚΜΠ)	Всероссийская коммунистическая партия большевиков (ВКПБ)
"vote with their feet"	«ψηφίζω με τα πόδια»	«голосовать ногами»
«Gubrepertcom» (Repertoire District Committee)	Γκουμπ-ρεπερτ-κόμ (Επαρχιακή Επιτροπή Ρεπερτορίου)	Губрепертком
«Kremlin highlander»- (Stalin)	«Βουνίσιος του Κρεμλίνου» - (Στάλιν)	«Кремлевский горец» - (Сталин)

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Active military service	Ενεργός στρατιωτική θητεία (σε αντιδιαστολή με εναλλακτικές θητείες)	Действительная воинская служба
All-Union Central Council of Trade Unions (VTsSPS)	Πανενωσιακό Κεντρικό Συμβούλιο των Επαγγελματικών Ενώσεων (VTsSPS)	Всесоюзный центральный совет профессиональных союзов (ВЦСПС)
All-Union Society for Cultural Relations with Foreign Countries (VOKS)	Πανενωσιακή Εταιρεία πολιτισμικών σχέσεων με το εξωτερικό	ВОКС Всесоюзное общество культурных связей с заграницей (ВОКС)
Bureau	Υπηρεσία, γραφείο	Бюро
Bureau of International Youth Tourism	Γραφείο διεθνούς νεανικού τουρισμού	БММТ (Бюро международного молодежного туризма)
Central Committee of Komsomol of Kazakhstan	ΚΕ της Κομμουνιστικής Νεολαίας του Καζακστάν	ЦК ЛКСМ Казахстана
Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union	ΚΕ του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης	ЦК КПСС

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Central State Archive of Historical and Political Documents of St. Petersburg	Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Ιστορικών και Πολιτικών Εγγράφων της Αγίας Πετρούπολης	ЦГАИПД СПб
Central State Archive of Literature and Art of St. Petersburg	Κεντρικό Κρατικό Αρχείο Λογοτεχνίας και Τέχνης της Αγίας Πετρούπολης	ЦГАЛИ СПб
Communist Workers' Party of Russia	Το Κομμουνιστικό Εργατικό Κόμμα Ρωσίας (ΚΕΚΡ)	Коммунистическая рабочая партия России
Complete High School	γυμνάσιο (σε αντιδιαστολή με неполная средняя школа)	полная средняя школа
Council of Ministers of the USSR	Συμβούλιο Υπουργών της ΕΣΣΔ	Совет Министров СССР
Department of excursions-translations of Moscow Institute of New Languages	Σχολή ξεναγών-μεταφραστών του Ινστιτούτου Νέων Γλωσσών της Μόσχας	ЭПО МИНЯ Экскурсионно-переводческие отделения при Московском Институте Новых Языков
Distribution list	Λίστες διανομής	Разнарядка
divertissement	ψυχαγωγία (ντιβερτιμέντο)	дивертисмент
film distribution	κινοπροκάτ	кинопрокат

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Film studio "Sovkino"	Σοβκινό	Совкино
Glavpolitprosvet (General Committee for Political Education of the Republic)	Γκλαβπολίτπροσβέτ (Κεντρική Επιτροπή της Δημοκρατίας για την Πολιτική Εκπαίδευση)	Главполитпросвет
Great Patriotic War	Μεγάλος Πατριωτικός Πόλεμος	Великая Отечественная война
Gubono Art Committee	Καλλιτεχνική Επιτροπή Γκου-μπό- νο (Επαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Εκπαίδευσης)	Художественный комитет Губоно
Gubpolitprosvet of Leningrad (Provincial Committee on Political Education)	Γκουμπ-πολίτ- προσβέτ του Λένινγκραντ (Επαρχιακή Επιτροπή πολιτικής εκπαίδευσης)	Губполитпросвет Ленинграда
high paying audience	υψηλόμισθος θεατής	высокоплатящий зритель
Large units (forces) of the Red Army consist of smaller parts	Οι μεγάλες μονάδες απαρτίζονται από μικρά τμήματα στρατού	Соединения состоят из частей
Large units (or forces) of the Red Army.	Μεγάλες μονάδες (ή δυνάμεις) του Κόκκινου Στρατού.	
Ministry of Education of RSFSR	Υπουργείο Παιδείας της ΡΣΟΣΔ	Министерство просвещения РСФСР

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

musical miniature	συναυλίες και μουσικές μινιατούρες (μικρές μουσικές παραστάσεις)	концерты и миниатюры
National Research University Higher School of Economics	Εθνικό Ερευνητικό Πανεπιστήμιο Ανώτατης Σχολής Οικονομικών	НИУ ВШЭ – Национальный исследовательский университет Высшей школы экономики
Navy	Στρατιωτικός-Ναυτικός Στόλος	ВМФ – Военно-Морской Флот
New Economic Policy (NEP)	Νέα Οικονομική Πολιτική (ΝΕΠ)	НЭП
New Year's Eve Masquerade Balls	πρωτοχρονιάτικες χοροεπερίδες με στολές	новогодние костюмированные балы
On the outskirts of the country, borderlands (Ukraine)	ακριτική περιοχή, περιφέρεια, προάστια, τα περίχωρα (Ουκρανία)	окраина (Украина)
Open joint-stock company on tourism "Intourist"	Δημόσια ανώνυμη εταιρεία στον τομέα του τουρισμού και των επενδύσεων «Intourist»	ВАО «Интурист» - Внешнеэкономическое акционерное общество по туризму и инвестициям «Интурист»
Organizational Committee of the Central Committee of the CPSU (b)	Οργανωτική επιτροπή της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΚΚ(μπ)	Оргбюро ЦК ВКП(б)

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

People's House after C. Liebknecht and R. Luxembourg	Σπίτι του Λαού των Κ.Λίμπκνεχτ και Ρ.Λούξεμπουργκ	Народный дом им. К. Либкнехта и Р. Люксембург
People's Commissariat for Internal Affairs of the USSR (NKVD)	Λαϊκό Κομισσαριάτο Εσωτερικών Υποθέσεων ΕΣΣΔ	Народный комиссариат внутренних дел СССР (НКВД)
People's Committee for Education (Narkompros)	Λαϊκό Επιτροπάτο για την Παιδεία (Ναρκομπρός)	Наркомпрос
People's Committee for Education of the Russian Soviet Socialist Republic (USSR)	Λαϊκό Επιτροπάτο Επιμόρφωσης της Ρωσικής Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας (ΡΣΣΔ)	Наркомпрос РСФСР
People's Patriotic Union of Russia	Λαϊκή-Πατριωτική Ένωση της Ρωσίας (ΛΠΕΡ)	Народно-патриотический Союз России
Political Bureau of the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (<i>Politburo TsK KPSS</i>)	Πολιτικό Γραφείο (Π.Γ.) της Κεντρικής Επιτροπής (Κ.Ε.) του Πανερωσιακού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπολσεβίκων)	Политбюро ЦК ВКП (б)
RCP(b) (Russian Communist Party (Bolsheviks))	ΡΚΚ (μπι)	ΡΚΠ(б)
Red Army man (the lowest military rank in the Red Army)	Στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού	Красноармейцы
Resetting (redenomination)	Επαναπροορισμός (επανεκχώρηση)	Перепрофилирование

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

School Department of the Central Committee of the CPSU (b.)	Τμήμα σχολικής εκπαίδευσης της Κεντρικής Επιτροπής του ΠΚΚ (μπ)	Отдел школ ЦК ВКП(б)
Sevzapkino distribution office	Εταιρεία ενοικίασης Σεβ-Ζαπ-Κινό	прокатная контора Севзапкино
shoulder straps, titles of officers and generals, medals	επωμίδες, τίτλοι των αξιωματικών και στρατηγών, παράσημα	погоны, офицерские и генеральские звания, ордена
soldier-style cap, tunic and waist belt	πηλήκιο, πουκάμισο και ζώνη για τη μέση του στρατιωτικού τύπου	фуражка, гимнастерка и поясной ремень солдатского типа
style of uniform of classical gymnasiums	το στιλ της στολής των κλασικών γυμνασίων	фасон формы классических гимназий
The Communist Party of the Russian Federation (CPRF)	Κομμουνιστικό Κόμμα της Ρωσικής Ομοσπονδίας (ΚΚΡΟ)	Коммунистическая партия Российской Федерации (КПРФ)
The policy of "positive discrimination"	Πολιτική θετικών διακρίσεων	Политика «положительной дискриминации»
The Revolutionary Military Council of the USSR or Revolutionary War Council (Revvoensoviet)	Επαναστατικό Στρατιωτικό Συμβούλιο της Δημοκρατίας ή Ρεβογιενσοβιέτ	Реввоенсовет Союза ССР
The State Planning Committee, commonly known as Gosplan	Κρατική Επιτροπή Οικονομικού Σχεδιασμού της ΕΣΣΔ (Γκοσπλάν)	Государственный план (Госплан)

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

The titular nation is the single dominant ethnic group in a particular state, typically after which the state was named	Δικαιούχο έθνος Το δικαιούχο έθνος είναι η ενιαία κυρίαρχη εθνική ομάδα σε ένα κράτος, συνήθως από την οποία το κράτος έλαβε το όνομά του.	Титульная нация - «часть населения государства, национальность которой определяет официальное наименование данного государства»
Ukrainization is a policy or practice of increasing the usage and facilitating the development of the Ukrainian language and promoting other elements of Ukrainian culture, in various spheres of public life	Ουκρανοποίηση - η πολιτική προώθησης και υλοποίησης των στοιχείων της ουκρανικής γλώσσας και πολιτισμού σε διαφορετικές σφαίρες της κοινωνικής ζωής	Украинизация – политика продвижения и внедрения элементов украинского языка и украинской культуры в различные сферы жизни общества
umbrella organization, (head organization), focal point	κεντρική οργάνωση (ιδιοκτήτρια)	головная организация
Unified personnel system	ενιαίο σύστημα προσωπικού	Единая кадровая система
Union of Communist Youth of Russian Federation	«Ένωση Κομμουνιστικής Νεολαίας Ρωσικής Ομοσπονδίας» (ΕΚΝΡΟ)	Союз коммунистической молодежи Российской Федерации

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

upbeat communiqué , “bravura reports”	«χαρωπές αναφορές»	бравурные рапорты
Vasileostrovsky district executive committee	Εκτελεστική επιτροπή της περιφέρειας του νησιού Βασιλιεφσκι	Василеостровский райисполком
Workers' faculty- was a type of educational institution in the Soviet Union which prepared Soviet workers to enter institutions of higher education.	rabfaki - τύπος εκπαιδευτικού ιδρύματος στη Σοβιετική Ένωση, το οποίο ασχολούταν με την προετοιμασία των εργαζομένων για να εισέλθουν στα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης	Рабфаки -

**ΜΕΡΟΣ 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ
ΔΙΑΔΡΑΣΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ
ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ**

Σ’ αυτό το μέρος θα παρουσιάσουμε Συμπεράσματα-Πορίσματα σχετικά με τη διάδραση της μεταφραστικής πράξης και θεωρίας.

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε η μετάφραση προς την ελληνική των ρωσικών πολιτικών άρθρων σχετικών με την πολιτιστική πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης («Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ», Ι. Γκλούτσενκο, Β. Κουρεννόϊ (επιμ.), Μόσχα 2013) και μέσω αυτής η ανάδειξη των μεταφραστικών προβλημάτων που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της μετάφρασης των πολιτικών κειμένων. Στο Α' Μέρος της εργασίας παρουσιάστηκε το μετάφρασμα προς την Ελληνική και σχολιασμός του αντικειμένου των άρθρων. Στο Β' Μέρος εξετάστηκε ο θεωρητικός

προβληματισμός σχετικά με την σύγκριση των δομών της ρωσικής γλώσσας σε σχέση με την ελληνική καθώς επίσης αναλύθηκαν τα σχετικά ζητήματα μετάφρασης των κειμένων εργασίας, ενώ μέσω χαρακτηριστικών παραδειγμάτων επιχειρήθηκε η γλωσσολογική ανάλυση του εν λόγω πολιτικού κειμένου σε όλα τα επίπεδα με βάση την προσέγγιση των Ε. Σελλά-Μάζη & Φ. Μπατσαλιά (2010). Κατά τη διάρκεια της μετάφρασης διαμορφώθηκαν και τα σχετικά γλωσσάρια: ρωσικό-ελληνικό-αγγλικό, ελληνικό-ρωσικό-αγγλικό και αγγλικό-ελληνικό-ρωσικό γλωσσάριο των πολιτικών και ιστορικών όρων, καθώς και των όρων χαρακτηριστικού σοβιετικού λεξιλογίου.

Αρχικά προβήκαμε σε μια έρευνα της ιστορικής περιόδου, των πολιτικών δεδομένων και ασχοληθήκαμε με πολυάριθμα συγκρίσιμα κείμενα και σε δυο γλώσσες. Ακόμη, πραγματοποιήσαμε μελέτη των πολυάριθμων μεταφράσεων που αφορούν τα πολιτικά, ιστορικά και λογοτεχνικά κείμενα.

Αυτό ήταν απαραίτητο, ώστε να εξοικειωθούμε με τη γλώσσα-πηγή των κειμένων και να έχουμε μια σφαιρική άποψη για τις τεχνικές προσεγγίσεις των μεταφραστών που έχουν ασχοληθεί με τη μετάφραση των κειμένων εκείνης της εποχής.

Στη συνέχεια προβήκαμε σε ανάλυση των μεταφραστικών μετατοπίσεων, που στη περίπτωση του γλωσσικού ζεύγους ελληνικής-ρωσικής είναι αναπόφευκτες, λόγω μεγάλων διαφορών στις δομές των δυο γλωσσών, αλλά και στην ύπαρξη πολλών πολιτιστικών στοιχείων στα κείμενα εργασίας, τα οποία απουσιάζουν στον πολιτισμό της γλώσσας-στόχου.

Διαπιστώσαμε για άλλη μια φορά πως η μετάφραση αποτελεί πάντοτε μια προσπάθεια, ο μεταφραστής επιχειρεί να μεταφράσει και να μεταφέρει τον επικοινωνιακό σκοπό του κειμένου, προσπαθεί να προσεγγίσει την ισοδυναμία στη μετάφραση, βάσει όλων των κανόνων που έχει διδαχθεί.

Οι δυο βασικές θεωρίες της μετάφρασης - εκείνη των Ε. Σελλά-Μάζη & Φ. Μπατσαλιά (2010) και του Newmark, P. (1988), στις οποίες βασιστήκαμε κατά το θεωρητικό σχολιασμό των επιλογών μας, αποτελούν εξαιρετικά

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

εγχειρίδια τόσο για τους εκπαιδευόμενους μεταφραστές, όσο και για τους διδάσκοντες της μετάφρασης. Στη συνέχεια σχολιάσαμε την επιλογή των μετατοπίσεων σε όλα τα γλωσσολογικά επίπεδα (μορφοσυντακτικό, λεξιλογικό, σημασιολογικό, υφολογικό, πραγματολογικό), οι οποίες είναι εφικτές και επιβεβλημένες, έτσι ώστε το κείμενο αφίξεως να αποτελέσει ένα λειτουργικό κείμενο. Ασχοληθήκαμε με την έννοια της φυσικότητας και πώς να την προσεγγίσει κανείς μέσω των μεταφράσεων, έτσι ώστε ο αναγνώστης να αντιληφθεί το μεταφρασμένο κείμενο σαν πρωτότυπο.

Ασχοληθήκαμε εκτενώς με την έννοια του χρόνου στις μεταφράσεις, με τα δεδομένα που δεν μεταφράζονται, με την έννοια της δυναμικής ισοδυναμίας και των επιπέδων της ισοδυναμίας, με την έννοια της νόρμας της γλώσσας και άλλα.

Διαπιστώσαμε επίσης, το πόσο ευρυμαθής οφείλει να είναι ένας μεταφραστής για να επιτύχει το απαιτούμενο αποτέλεσμα, διότι μέσα στα πολιτικά κείμενα βρέθηκαν έννοιες που αφορούν εκτός των άλλων τους τομείς της πολιτικής της ιστορίας, του πολιτισμού και της λογοτεχνίας.

Ελπίζουμε, ότι η παρούσα εργασία θα αποτελέσει χρήσιμη πηγή, ένα εργαλείο για τους μεταφραστές που θα επιχειρήσουν στο μέλλον να πραγματοποιήσουν μια ανάλογη μετάφραση-έρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

Baker, M. (1992) *In other words: A Coursebook on Translation*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge

Barkhudarov, L. "Уровни языковой иерархии и перевод". [The levels of language hierarchy and translation], *Tetradı perevodchika* [Translator's Notebooks] 6., 1969

Bassnett, S. και Lefevere, A. (επιμ.) (1990), *Translation, History and Culture*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Printer

Chomsky, N. (1984). *Μορφή και Νόημα στις Φυσικές Γλώσσες*. Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια Μάριου Μαρκίδη. Γ' Έκδοση. Εκδόσεις Εράσμος.

Delisle, J. (1988). *Translation: an interpretive approach*. Translated by Patricia Logan and Monica Creery. University of Ottawa Press.

Halliday, M.A.K. και Hasan, (1978) *Language and Social Semiotic*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Arnold.

Комиссаров В.Н. (1999). *Общая теория перевода*. Москва. [Komissarov, V.N. *Obshchaya teoriya perevoda*]. Γενική θεωρία της μετάφρασης, Μόσχα.

Κολέτοας, Α.(2004). *Η Πραγματολογία στη Μετάφραση*. Εφαρμογές και Προοπτικές με Χρήση Υπολογιστικών Συστημάτων. ΜΔΕ-ΠΜΣ Επιστήμη της Μετάφρασης. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

Λαζαράτος, Γ.(2007). *Umberto Eco: Διασημειωτική μετάφραση και μετάφραση και επιστημολογία*, Εκδόσεις: Παπαζήση, ISBN: 978-960-02-2069-8

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.

Nida, E.A. και Taber, C.R. (1969), *The Theory and Practice of Translation*, Λέιντεν: E.J.Brill.

Σαριδάκης, Ι.Ε. (2000). Οι Τεχνολογίες Αιχμής και η Μετάφραση: Νέες Πτυχές στη Μεθοδολογική Εκπαίδευση των Μεταφραστών. Παντελοδήμος, Δ. (επιμ.) (2000), 209-222

Σαριδάκης, Ι.Ε. (2016). *Ειδική Μετάφραση και Μεταφραστική Τεχνολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση (ISBN: 9789600226119)

Σελλά, Ε., Μπατσαλιά, Φ. (2010). *Γλωσσολογική Προσέγγιση στη Θεωρία και τη Διδακτική της Μετάφρασης*. Αθήνα: Παπαζήση.

Sidiropoulou, M. (1994). *Variation in Translation. English Vs. Greek*. Athens.

Schulte, R. και Biguenet, J. (1992). *Theories of Translation: An Anthology of Essays from Dryden to Derrida*. The University of Chicago Press. Σικάγο και Λονδίνο.

Steiner, G. *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Oxford University Press. Οξφόρδη και Νέα Υόρκη.

Reyer, M.F. (1989). *Interpretatio. Language and Translation from Cicero to Tytler*. Editions Rodopi B.V., Άμστερνταμ-Ατλάντα.

Robinson, D. (1991). *The translator's Turn*. The John Hopkins University Press. Βαλτιμόρη και Λονδίνο.

Πολίτης, Μ. (1997). *Θέματα Επιστημονικής Μετάφρασης Ι*. Κέρκυρα: Ενημέρωση.

Chesterman, A. (1997), *Memes of Translation*, Άμστερνταμ και Φιλαδέλφεια: PA John Benjamins.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

Even-Zohar, I. (1978-2000), The position of translated literature within the literary polysystem στο L.Venuti (επιμ.)(2000), σ.192-197.

Gentzler, E. (1993), Contemporary Translation Theories, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge, κεφ.5.

Hermans, T. (επιμ.), (1985 a), The Manipulation Theory of Literature: Studies in Literary Translation, Μπέκενχαμ: Croom Helm.

Toury, G. (1978/2000), The nature and role of norms in literary translation στο L.Venuti (επιμ.), 2000, σ.198-211

Toury, G. (1995), Descriptive Translation Studies –And Beyond, Άμστερνταμ και Φιλαδέλφεια: PA John Benjamins.

ΟΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΒΑΣΙΖΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Bassnet, S. (1980, αναθεωρημένη έκδοση 1991), Translation Studies, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.

Bassnet,S. and Andre Lefevere (1992). Translation Studies: Translation/History/Culture. A Sourcebook. Edited by Andre Lefevere. London and New York. Routledge.

Bassnet, S. και Lefevere, A. (1993). Translation Studies: Translation as Social Action. Russian and Bulgarian Perspectives. Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.

Lefevere, A. (1992). Translating literature. Practice and Theory in a Comparative Literature Context. The Modern Language Association of America. Νέα Υόρκη: Routledge.

Lefevere, A. (1992a), Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Ζορμπά, Μ., (2014). Πολιτική του Πολιτισμού. Ευρώπη και Ελλάδα στο Δεύτερο Μισό του 20^{ου} αιώνα., Αθήνα.

Χαμηλάκης, Γ., (2012). Το έθνος και τα ερείπια του, Αθήνα.

Storey, J., (2015). Πολιτισμική θεωρία και λαϊκή κουλτούρα, Αθήνα.

Βαλαβάνη, Ν. (Πέμπτη, 23 Νοεμβρίου 2017). ΡΩΣΙΚΟΣ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ. Η ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΚΡΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ. (<https://www.sxedio-b.gr/index.php/articles1/item/1949-rwsikow-monternismos-kallitexniki-protoporia-h-kratikh-politikh-ta-prota-xronia-n-valavani>)

Ιστοσελίδα odigitis.gr: Για την πολιτιστική επανάσταση στην ΕΣΣΔ (Α' μέρος),

Ιστοσελίδα odigitis.gr: Για την πολιτιστική επανάσταση στην ΕΣΣΔ (Β' μέρος)

Μαγιακόφσκι, Β. ΠΕΡΙ ΑΥΤΟ, Εκδότης: S@MIZDAT

Μαγιακόφσκι, Β. ΠΑΡΙΣΙ (ΔΙΓΛΩΣΣΟ), Εκδότης: ΕΚΑΤΗ.

Μαγιακόφσκι, Β. ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ. Εκδότης: ΦΙΛΑΝΤΙΣΙ

Μαγιακόφσκι, Β. ΛΕΝΙΝ, Εκδότης: ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗΣ. Υπότιτλος - ΔΙΓΛΩΣΣΗ ΕΚΔΟΣΗ, ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΡΩΣΙΚΑ

Μαγιακόφσκι, Β. Ο ΒΑΡΔΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ, Εκδότης: ΚΑΠΑ

Περιοδικό «Μαρξιστική σκέψη» (τόμος 29 Αύγουστος 2019 - Ιανουάριος 2020). ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΕΣΣΔ 1917-1956, σελ. 480

Βενιζέλος, Ευάγγελος, Διαχρονία και Συνεργεία. Μια πολιτική πολιτισμού., Αθήνα, 1999

Βουλγαράκης, Α.Γ., Πολιτισμού άποψη. Αθήνα, 1985

Brown, Archie, edit. Political culture and Communist studies / edited by Archie Brown. Language in culture: conference on the interrelations of

**«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός**

---

language and other aspects of culture. University of Chicago Dept. of Anthropology, Basingstoke, Hampshire, 1954.

ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΥΠΟΒΑΘΡΟΥ, ΑΡΘΡΑ:

Καταϊφτοής, Δημήτρης. Από την τσαρική Ρωσία στην ΕΣΣΔ. Η πολιτική των εθνοτήτων και η ελληνική περίπτωση. Περιοδικό ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ, Τεύχος 110 - Ιανουάριος 2012

Κηρύκου Βασιλική. ΜΔΕ «Το Σύνταγμα της Τουρκίας του 1982, όπως αναθεωρήθηκε βάσεις του δημοψηφίσματος της 16^{ης} Απριλίου 2017. Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός. Αθήνα, 2019, σ.321.

Малая Советская Энциклопедия, 1959, с. 1222; Философский словарь, 1987, с. 157, Μικρή Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια, 1959, σ.122, Φιλοσοφικό λεξικό.

Н.А.Купина, «Тоталитарный язык: словарь и речевые реакции, Екатеринбург-Пермь, 1995. Ν.Α.Κούπινα, «Η γλώσσα του ολοκληρωτισμού: Λεξικό και λεκτικές εκφράσεις», Αικατερινμπούργκ -Πέρμ, 1995.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ
Πρωτότυπο κείμενο

Συλλογή επιστημονικών άρθρων με τίτλο «Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ», Ι. Γκλούστσενκο, Β. Κουρεννόϊ (επιμ.), Μόσχα 2013.
(στη ρωσική)

**1. ИГОРЬ ОРЛОВ: «БОЙЦЫ ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ФРОНТА»:
ПОДГОТОВКА ГИДОВ-ПЕРЕВОДЧИКОВ В СССР** (Γγκορ Ορλόφ :
«Μαχητές του ιδεολογικού μετώπου: η εκπαίδευση των ξεναγών-μεταφραστών», σσ.
133-142

**2. ТИМОФЕЙ ДМИТРИЕВ «ЭТО НЕ АРМИЯ»: НАЦИОНАЛЬНОЕ
ВОЕННОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО В СССР В КОНТЕКСТЕ СОВЕТСКОЙ
КУЛЬТУРНО-НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ (1920-1930-е ГОДЫ)**
(Τιμοφεΐ Δημήτριεφ : *«Δεν είναι στρατός αυτός: Εθνική - στρατιωτική οικοδόμηση
στην Ε.Σ.Σ.Δ. στο πλαίσιο της Σοβιετικής πολιτιστικής - εθνικής πολιτικής (στη
δεκαετία του 1920-1930)»*), σσ. 142-157

**3. ЕЛИЗАВЕТА ЖДАНКОВА: ЧАСТНЫЕ КИНОТЕАТРЫ В ГОДЫ
НЭПА КАК «СВОБОДНОЕ» КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО.**
(Ελιζαβέτα Ζντάνκοβα: *«Οι ιδιωτικοί κινηματογράφοι στα χρόνια της ΝΕΠ (Νέας
Οικονομικής Πολιτικής) ως «ελεύθερος» πολιτιστικός χώρος»*), σσ. 157-164

**4. ГАЛИНА ГОНЧАРОВА: МАЛЬЧИКИ НАЛЕВО, ДЕВОЧКИ
НАПРАВО. ПЕРИОД РАЗДЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В СССР.** (Γκαλίνα
Γκοντσαρόβα: *«Αγόρια-αριστερά, κορίτσια-δεξιά. Περίοδος της μονοφυλικής
εκπαίδευσης στην Ε.Σ.Σ.Δ.»*), σσ. 165-172

ИГОРЬ ОРЛОВ

«БОЙЦЫ ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ФРОНТА»: ПОДГОТОВКА ГИДОВ-
ПЕРЕВОДЧИКОВ В СССР

С момента зарождения международного туризма гиды-переводчики, даже без учета страновой специфики, всегда были и остаются кадровым костяком любой фирмы, специализирующейся на обслуживании иностранных гостей. Это относится и к туристским ведомствам Советского Союза, представлявшего собой, по определению П. Кенеза, специфическую форму «пропагандистского государства». Показательно, что в пик массовых репрессий 1937 г. в недрах «Интуриста» высказывались опасения, что наименование «гидами» людей, призванных вести непосредственную работу с иностранными гостями, умаляет в глазах последних значение этой категории работников¹³⁷. В общем, перефразируя поэта, можно сказать, что гид в Советской России был больше, нежели просто гид. Он был «бойцом идеологического фронта». Поэтому система подготовки гидов-переводчиков в СССР имела не только институциональное и профессиональное, но и идеологическое измерение.

Институциональные основания

До Второй мировой войны подготовка советских гидов осуществлялась силами двух ведомств – Общества пролетарского туризма и экскурсий (ОПТЭ) и «Интуриста». Если § 2 Устава «Интуриста» 1929 г. предоставлял ему право «подготавливать необходимый персонал для обслуживания интуристов», то новый Устав 1933 г. уже обязывая Общество готовить собственные кадры «в вузах, техникумах и фабзавучах» и предусматривал организацию соответствующих учебных заведений и курсов¹³⁸. Однако на практике в основу кадровой политики была положена курсовая система, в которую были вовлечены помимо самих туристских ведомств партийные и комсомольские органы, профсоюзы и даже Всесоюзное общество культурных связей с заграницей (ВОКС). Правда, первые планы создания курсов остались на бумаге: не получилось набрать слушателей в 1928- 1929 учебном году, не состоялись специальные курсы в Москве и Ленинграде в конце 1929 г., не удалось воплотить в жизнь идею подготовки гидов-лекторов для обслуживания специализированных групп иностранных туристов¹³⁹. Из-за скудости числа гидов-

137. ГА РФ. Ф. Р-9612. Учреждения по руководству иностранным туризмом в СССР (Объединенный фонд). 1929-1991 гг. Оп. 2. Д. 41. Л. 65.

138. ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 1. Д. 2. Л. 2; Д. 5. Л. 2 об.; Д. 15. Л. 3.

139. Там же. Оп. 2. Д. 1. Л. 31-30, 19-18, 10-3.

переводчиков (70 человек на весь Советский Союз к 1930 г.)¹⁴⁰, в этом году в Москве, Ленинграде и Тифлисе были организованы специальные коммунистические и комсомольские курсы подготовки гидов. В следующем году «Интурист» открыл уже собственные трехгодичные курсы гидов в Москве и Ленинграде с обучением не только языкам, но и основам политэкономии и экономической географии. Одновременно в 1930-1936 гг. под эгидой ЦК ВЛКСМ и ВЦСПС функционировали курсы ОПТЭ. Ведомственные документы позволяют увидеть, что в начале 1930-х годов большая часть гидов-переводчиков знали только французский и немецкий языки, в то время как не менее 90% туристов говорили на английском. Кроме того, многие гиды обнаруживали элементарное незнание географии и истории родной страны – и это на фоне расширения с 1930 г. перечня функций гидов в связи с обслуживанием членов научных конгрессов и конференций¹⁴¹. Так как курсы не справлялись с подготовкой квалифицированных гидов, в 1932 г. по инициативе руководства «Интуриста» были созданы экскурсионно-переводческие отделения в Московском институте новых языков (ЭПО МИНЯ) и Институте лингвистики в Ленинграде¹⁴², а в 1934-1938 гг. в Ленинграде подготовкой гидов занимался Институт иностранного туризма¹⁴³. В этот период были заложены основы высшего туристского образования. В частности, в МИНЯ были разработаны программы и учебные планы по ряду специальных предметов, а также служебная инструкция с текстами презентации тех или иных объектов показа¹⁴⁴. В свою очередь, обучение в Институте иностранного туризма предусматривало лекции, работу в кабинетах, музеях и на спецсеминарах, а также обязательную производственную практику¹⁴⁵. Но опыт ведомственной высшей школы оказался невостребованным до создания в 1989 г. Сочинского государственного университета туризма и курортного дела. Партийное руководство ведомством на практике сводилось к директивам о повышении уровня подготовки кадров, тогда как нужды отрасли требовали не директивных указаний, а продуманной, многоуровневой системы подготовки специалистов.

Незначительные объемы туристских потоков ограничили образовательную стратегию «Интуриста» (в 1958 г. к нему прибавились

140. Там же. Оп. 1. Д. 5. Л. 9,11.

141. Там же. Оп. 2. Д. 1. Л. 6-7.

142. Там же. Оп. 1. Д. 12. Л. 31-31 об.; РГАЭ. Ф. 413. Министерство внешней торговли СССР. Оп. 13. Д. 277. Л. 15.

143. После закрытия вуза решением Политбюро ЦК ВКП(б) студенты были переданы 1-му Ленинградскому институту иностранных языков.

144. ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 1. Д. 12. Л. 31 об.; Оп. 2. Д. 8. Л. 58.

145. Там же. Оп. 1. Д. 29. Л. 1-3; Д. 46. Л. 1.

Бюро международного молодежного туризма «Спутник» и Отдел по международному туризму Центрального туристско-экскурсионного управления (ЦТЭУ) ВЦСПС) восстановлением и развитием системы курсов разного уровня. «Локомотивом» в системе подготовки гидов-переводчиков во второй половине XX столетия оставался «Интурист», в структуре которого еще в 1957 г. были созданы трехмесячные Постоянно действующие курсы по подготовке и повышению квалификации работников ведомства (в том числе гидов-переводчиков). Если в 1959 г. подготовка более 400 гидов велась всего в трех городах (Москве, Ленинграде и Киеве), а в 1960 г. свыше 900 слушателей готовили в 14 городах страны, то в 1970 г. курсовую подготовку 1600 гидов проходили уже в 30 городах¹⁴⁶. Кроме того, «Интурист», находившийся в ведомственном подчинении Министерства внешней торговли (МВТ) СССР, был включен в систему подготовки кадров министерства. Однако Постоянно действующие курсы по изучению иностранных языков при МВТ в конце 1950-х – начале 1960-х годов неохотно выполняли заявки «Интуриста». Наконец, в 1963 г. после долгих согласований при Правлении «Интуриста» было создано Отделение инокурсов МВТ для изучения переводчиками вторых и третьих иностранных языков. Программы предусматривали обучение в течение 3-5 лет, что было сопоставимо с получением второго высшего образования¹⁴⁷. В 1964 г., когда число иностранных туристов, посетивших СССР, превысило отметку 1 млн человек, «Интурист» был выведен из системы МВТ СССР и стал составной частью созданного Управления по иностранному туризму при Совмине СССР¹⁴⁸. В системе Управления в 1966 г. появились Высшие курсы, на которые была возложена задача переподготовки гидов-переводчиков, а с 1974 г. – и подготовки новых кадров¹⁴⁹. В этом же 1966 г. Управление по интуризму открыло собственные Курсы иностранных языков, которые в 1980 г. функционировали в 25 городах страны¹⁵⁰. В связи с тем что «Интурист» не был включен в категорию учреждений, в

146.ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 1. Д. 456. Л. 12, 35, 93-94; Оп. 3. Д. 552. Л. 1-2.

147.Там же. Оп. 2. Д. 315. Л. 17-19.

148.В 1969 г. Управление было преобразовано в Главное управление при Совмине СССР, в структуру которого ВАО «Интурист» вошел на правах коммерческого управления. В 1983 г. Главное управление было реорганизовано в Государственный комитет СССР по иностранному туризму, в свою очередь упраздненный в 1989 г. при очередной реорганизации правительства. Образованный в 1991 г. Совет по иностранному туризму при Кабинете Министров СССР не успел приступить к своим обязанностям из-за событий августа 1991 г.

149.На базе курсов в 1975 г. был создан Институт повышения квалификации руководящих работников и специалистов Главинтуриста, в 1990 г. преобразованный в Высшую школу туризма и гостиничного сервиса Госкоминтуриста СССР.

150.Дворниненко В.В. Развитие туризма в СССР (1917 – 1983 гг.): учеб, пособие. М.: Высшая школа профсоюзного движения ВЦСПС им. Н.М. Шверника, 1985. С. 65.

которые выпускники распределялись согласно разрядам Госплана СССР (например, в министерства обороны и иностранных дел, а также КГБ СССР), в туристское ведомство нередко шли люди, либо уклонившиеся от распределения в другие организации, либо не подходящие для работы в них. Основным источником пополнения кадров переводчиков оставались 1-й Московский государственный институт иностранных языков, Московский областной педагогический институт им. Н.К. Крупской и другие вузы столицы. В силу того что политическая подготовка выпускников (не говоря уже о студентах-старшекурсниках) оставалась слабой, они зачислялись на постоянную или временную работу только после прохождения ими специальной подготовки на дневных или вечерних курсах гидов-переводчиков. Система подготовки кадров «Интуриста» окончательно сложилась к концу 1960-х годов. И уже в 1970 г. Главинтуристом был поднят вопрос о необходимости отраслевого Института туризма¹⁵¹. Спустя четыре года Совет по туризму при Главинтуристе принял решение об образовании в 1980 г. Института международного туризма для подготовки и переподготовки «кадров высшей квалификации для туристской индустрии страны». Помимо этого предполагалось открыть в языковых вузах Москвы и Ленинграда две новые специальности: «Организация и экономика иностранного туризма» и «Информационно-пропагандистская работа с иностранными туристами»¹⁵². Но все эти предложения остались благими намерениями. Что касается профсоюзного туризма, то после реорганизации в 1969 г. ЦТЭУ в составе Центрального совета по туризму¹⁵³, наряду с отделами иностранного туризма республиканских советов ВЦСПС, было образовано Бюро путешествий и экскурсий для иностранных туристов. Руководящие работники, специалисты ведомства (включая гидов-переводчиков) готовились в Высшей школе профсоюзного движения им. Н.М. Шверника (Ленинград), Высшей профсоюзной школе культуры им. Н.К. Крупской (Москва) и на созданных в 1969 г. в подмосковной Сходне Центральных туристских курсах (позднее – Институт повышения квалификации работников туристско- экскурсионных организаций). «Спутник» строил свою систему подготовки гидов- переводчиков с учетом опыта «Интуриста». Так, в 1960 г. на Московской базе «Спутника» были организованы учеба и стажировки переводчиков. Здесь же начали проводиться инструктивные семинары с гидами по 16-часовой программе. С 1974 г. Бюро международного молодежного туризма (БММТ) организовало 10-дневные семинары в Высшей комсомольской

151.ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 3. Д. 552. Л. 24.

152.Там же. Д. 837. Л. 9-10.

153.С мая 1969 г. – Центрального совета по туризму и экскурсиям ВЦСПС.

школе, а также в зональных и республиканских комсомольских школах. Самодостаточность курсовой системы определялась тем, что основную массу гидов-переводчиков, привлекаемых ведомством для обслуживания иностранцев (в том числе в международных молодежных лагерях), составляли преподаватели и студенты старших курсов педагогических и языковых вузов и школьные учителя языкового профиля. Помощь в деле подготовки гидов ежегодно оказывали Высшие курсы по иностранному туризму Главинтуриста. В 1974 г. руководство «Спутника» и ЦК ВЛКСМ вышли с предложениями в Министерство высшего образования СССР включить вопросы методики экскурсионной и информационно-пропагандистской работы в учебные планы студентов 4-х и 5-х курсов филологических и языковых факультетов¹⁵⁴18. Но эти предложения в то время не нашли поддержки сверху. Отсутствие специализированных высших учебных заведений в сфере иностранного туризма делало систему подготовки кадров нестабильной, зависимой от внешних условий — сложностей межведомственного согласования кадровой политики, давления партийных постановлений и аппаратных решений.

Идеологический формат Как уже отмечалось, специфика подготовки кадров иностранного туризма и прежде всего гидов-переводчиков определялась тем, что каждый работник «Интуриста» и других ведомств, занимавшихся приемом иностранных гостей, рассматривался как «идеологический боец». Иностраный туризм расценивался руководством страны как один из участков политической работы, где требовалось умение дать отпор носителям капиталистической идеологии. По определению руководителя ВОКСа А.Я. Аросева, гиды-переводчики играли «роль заградительных отрядов, которые идут впереди колонны»¹⁵⁵. Отсюда пристальное внимание к идеологической составляющей подготовки гидов. К примеру, в 1932 г. специальная комиссия Наркомата просвещения и Правления «Интуриста» по проверке ЭПО МИНЯ отметила, что программы по пятилетнему плану, истории партии и искусствоведению были составлены «в духе меньшевистского оппортунизма и буржуазного формализма». Комиссия выступила против преподавания общественно-экономических и политических дисциплин на иностранных языках, так как это вело к «искажению марксистско-ленинских установок» и исключало партийный контроль преподавания «со стороны идеологической выдержанности»¹⁵⁶. В этом же году Президиум Центральной контрольной комиссии (ЦКК) ВКП(б) и Коллегия Наркомата Рабоче-крестьянской инспекции СССР в

154.ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 3. Д. 837. Л. 62-63.

155.Цит. по: Куликова Г.Б. Под контролем государства: пребывание в СССР иностранных писателей в 1920- 1930-х годах // Отечественная история. 2003. № 4. С. 57

156.ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 2. Д. 8. Л. 85-87.

совместном постановлении «О работе Государственного акционерного общества «Интурист», отметив недостаточную работу по подготовке гидов, потребовали «обеспечить правильное, идеологически-выдержанное объяснение объектов показа»¹⁵⁷. В общем, партийность, политическая благонадежность и идеологическая правоверность были поставлены над общекультурным и профессиональным уровнем переводчиков.

Во второй половине XX столетия, в условиях «холодной войны», ситуация с идеологической подготовкой гидов мало изменилась. В частности, принятое в декабре 1961 г. совместное постановление ВЦСПС, ЦК ВЛКСМ, «Интуриста» и Союза советских обществ дружбы и культурных связей с зарубежными странами (ССОД) нацеливало туристические ведомства на усиление пропагандистской составляющей иностранного туризма. В 1962 г. при горкомах партии были созданы специальные методические советы из представителей горисполкома, горкомов партии и комсомола, профсоюзной организации, экскурсионного бюро, «Интуриста», музеев и других организаций для контроля работы гидов¹⁵⁸. Программа «повышения политической и деловой квалификации основного состава гидов-переводчиков» на 1960 г. отразила очевидный перекос в распределении учебного материала: на политическую подготовку отводилось 206 часов, а на подготовку по специальности — только 156 часов. В программу переподготовки был включен ряд лекций о национально-освободительном движении, а также об экономическом и политическом положении в Индии, Ираке, Афганистане, странах Латинской Америки и некоторых других государствах «третьего мира». Также блок политической подготовки был расширен за счет тем по марксистско-ленинской философии, политической экономии и истории КПСС. Кроме того, программа включала тематический блок «Отдельные вопросы политической подготовки», особенности пропаганды с иностранными туристами и разбор наиболее типичных вопросов, задаваемых иностранцами переводчикам. Отдельно в этом блоке, наряду с актуальной информацией посольств и торгпредств об экономическом и политическом положении ряда стран, рассматривались внешнеторговые и экономические связи

СССР с зарубежными государствами. В свою очередь, подготовка по специальности, помимо изучения объектов показа на иностранных языках и освоения языков, включала расширенный блок по вопросам обслуживания иностранных туристов¹⁵⁹. Общая идеологическая

157.РГАСПИ. Ф. 17. ЦК РКП(б) – ЦК ВКП(б). Оп. 120. Д. 82. Л. 161-162.

158.ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 1. Д. 517. Л. 57.

159.ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 1. Д. 456. Л. 104-111.

установка, по признанию писателя и переводчика В.М. Бережкова, призвана была обеспечить, чтобы «интуристы под бдительным присмотром гидов видели только процветающее государство, которое им старались продемонстрировать»¹⁶⁰. Постоянные колебания идеологической линии (от сталинизма к десталинизации и опять к ресталинизации) и многочисленность постановлений партийных съездов и пленумов дезориентировали руководство туристских ведомств и перегружали образовательные программы политико-идеологической компонентой в ущерб профессиональной подготовке.

Профессиональный профиль

Ведомственные документы «Интуриста» и «Спутника» позволяют реконструировать иерархию требований к профессионализму гидов. В частности, Правление БММТ «Спутник» ранжировало требования к квалификации гида-переводчика таким образом, что первую позицию занимала политическая грамотность, вторую – организаторские способности и только третью – знание языка. В свою очередь, анализ ведомственных инструкций «Интуриста» выстраивает следующую специфическую иерархию умений и навыков гида-переводчика: во-первых, преданность «нашему делу» и политическая грамотность; во-вторых, знание иностранных языков и общая культурность; в-третьих, повышенные требования к моральному облику работника.

Однако помимо традиционных для советской кадровой политики принципов отбора, деятельность гидов-переводчиков имела свою профессиональную специфику. Прежде всего ведомственные документы обращали внимание на необходимость хорошей страноведческой подготовки и владения сравнительным методом изложения информации, умение «не по обывательски объяснить иностранцам те или иные явления и моменты нашей жизни» и «расположить туристов... к себе, как представителю Советской страны», находчивость и способность «подавить свое внутреннее плохое настроение»¹⁶¹. Обнаруженный в Российском государственном архиве социально-политической истории Проект профиля подготовки экскурсоводов-переводчиков (1932) демонстрирует широкий спектр вопросов, предназначенных для изучения гидами, включая основные вопросы международной и внутренней политики СССР, характера мирового кризиса капитализма и его последствий, а также «необходимости революционного выхода из него». Программа обучения предусматривала специфический набор знаний и навыков: не только широкий политический кругозор и знакомство с промышленной и

160. Бережков В. Рядом со Сталиным. М.: Вагриус, 1998. С. 194.

161. ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 2. Д. 1. Л. 4; Оп. 3. Д. 339. Л. 66, 69, 71.

сельскохозяйственной статистикой за послереволюционный период, но и обширный круг исторических знаний (истории революционного движения и классовой борьбы, партии и Коминтерна, Октябрьской революции, борьбы рабочего класса с международной и внутренней контрреволюцией и внутрипартийной борьбы). Круг навыков и умений также формировался за счет знания уровня развития социалистической экономики СССР, теории советского хозяйства, экономической географии СССР, вопросов текущей политики и ряда специальных вопросов (например, музееведения и театроведения). Кроме того, в перечень профессиональной подготовки входило изучение истории развития туризма в капиталистических странах и СССР, а также современного состояния туристического рынка. Будущий гид-переводчик должен был иметь представление о ценах и условиях обслуживания туристов за границей и в СССР, методах составления конъюнктурных обзоров туристического рынка, разработки маршрутов и калькуляции их цен, о тарифных вопросах, билетном и багажном деле. Предполагалось изучение особенностей работы экскурсоводческих баз и объектов показа, знакомство с вопросами аквизиции заграничных отделений, составлением годовых и квартальных планов «Интуриста», с рекламным и паспортно-визовым делом, вопросами транспортного обеспечения и рекламации, транзитными и валютными операциями. И наконец, гид должен был в совершенстве знать один из иностранных языков и уметь объясняться и читать еще как минимум на одном языке¹⁶²26. Комментарии к столь обширному перечню знаний и умений, как говорится, излишни... Программа Экскурсионно-методического отдела, составленная для курсов Правления «Интуриста» на 1960 г. (по профилю подготовки гидов-переводчиков), отводила на политическую подготовку, в отличие от вышеуказанной программы повышения квалификации, всего 118 часов против 328 часов, предназначенных на подготовку по специальности. Последняя предусматривала прежде всего обучение самостоятельному ведению экскурсий на иностранном языке. Также в профессиональную подготовку входили лекции о генеральном плане реконструкции Москвы, жилищном строительстве в городе, архитектуре, положении церкви в СССР и т.п. На отработку иностранной терминологии по темам экскурсий выделялось 60 часов. Важной составляющей подготовки были организационные вопросы по обслуживанию иностранных туристов, включая нормы поведения переводчиков при работе с туристами, правила этикета в театре и проч.¹⁶³Судя по справкам Курсов иностранных языков Главного управления по иностранному туризму при Совмине СССР за 1975-1976

162.ГА РФ. Ф. Р-9612. Оп. 2. Д. 8. Л. 81-82.

163.Там же. Оп. 1. Д. 456. Л. 96-103.

гг., основной упор делался на обучение иностранным языкам работников предприятий и прием экзаменов на процентную надбавку за владение языком, тогда как ускоренное обучение гидов второму языку и технике последовательного перевода были организованы в значительно меньших масштабах. Система профессиональной учебы гидов-переводчиков «Спутника» в 1970-е годы также предусматривала два вида подготовки: общеполитическую и подготовку по специальности. Первый профиль включал темы о коммунистическом строительстве в СССР, мировом коммунистическом, рабочем и национально-освободительном движении на современном этапе и борьбе против буржуазной идеологии. Составной частью общеполитической подготовки была тематика о комсомоле и советской молодежи, международном молодежном и студенческом движении. Профессиональная подготовка также предусматривала широкий набор теоретических тем: «Международный туризм и международные туристские связи Советского Союза»; «Международный молодежный туризм как форма интернационального воспитания молодежи и средство для пропаганды советской действительности»; «Основные правила, нормы поведения и содержание работы гидов-переводчиков с иностранными туристами» и т.п. В свою очередь, практические занятия включали такие разделы, как «Методика проведения экскурсий по городу» и «Изучение экскурсионного материала (Москва, Ленинград, Киев)»¹⁶⁴.

Одной из основных проблем кадровой политики «Интуриста» на всем протяжении его деятельности оставался недостаток переводчиков с редкими языками (в частности, итальянским, японским, венгерским, финским, португальским, датским, шведским и норвежским), так как языковые вузы готовили их в недостаточном количестве. Привлечение молодых специалистов по заявкам как МВТ (до 1964 г. «Интурист» не имел права самостоятельного отбора), так и Главинтуриста не удовлетворялось Госпланом и Министерством высшего и среднего образования СССР в нужном количестве и особенно по необходимым языкам. Недостающий контингент переводчиков для временной работы в туристский сезон готовился на дневных и вечерних курсах в столице и на местах, но здесь качество обучения оставляло желать лучшего. Весьма высок был и процент слушателей, отчисленных за неуспеваемость. Можно сделать вывод, что в советской индустрии туризма сложился специфический тип работника, который при наличии довольно широких общих знаний¹⁶⁵ не обладал развитым комплексом специальных трудовых навыков и

164.РГАСПИ. Ф. 5М. Бюро международного молодежного туризма «Спутник». Оп. 1. Д. 579. Л. 14-20.

165.Об этом свидетельствует сохранившееся в архивах большое число благожелательных отзывов иностранных туристов о работе гидов-переводчиков.

профессиональных умений, необходимых для обслуживания различных категорий зарубежных гостей нашей страны. Следствием этого стали многочисленные претензии к гидам-переводчикам со стороны как иностранцев, так и проверяющих органов, отложившиеся в архивах ведомств.

ТИМОФЕЙ ДМИТРИЕВ

«ЭТО НЕ АРМИЯ»: НАЦИОНАЛЬНОЕ ВОЕННОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО В СССР В КОНТЕКСТЕ СОВЕТСКОЙ КУЛЬТУРНОНАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ (1920-1930-е ГОДЫ)¹⁶⁶

Вождь большевиков В.И. Ленин однажды высказался в том духе, что война представляет собой превосходную «проверку на прочность» учреждений, порядков и мероприятий, созданных и осуществленных в мирное время. В ходе войны, писал Ленин, «все политические и социальные учреждения подвергаются проверке и испытанию «огнем и мечом». Сила и слабость учреждений и порядков любого народа определяется исходом войны и последствиями ее»¹⁶⁷. Это высказывание с полным правом может быть применено и к национальной политике большевистской партии в области военного строительства, одним из магистральных направлений которой стало создание национальных воинских частей на окраинах бывшей Российской империи. Уроки строительства этих частей и соединений в Красной Армии в 1920- 1930-е годы с учетом особенностей советской национально-культурной политики крайне актуальны и для современной Российской Федерации, национальные проблемы в которой не только не сглаживаются, но и имеют ярко выраженную тенденцию к обострению. Уже Французская революция и порожденная ею эпоха революционных и наполеоновских войн (1789- 1815 гг.) выявили превосходство национальных армий, комплектуемых на основе всеобщей воинской повинности, над армиями многонациональных империй. Войны XIX в. между европейскими державами только подтвердили эту истину. Настоящим «больным человеком Европы» в этом плане была Австрийская (с 1867 г. — Австро-Венгерская) империя. Так, уже современникам было ясно, что одной из главных причин поражения

166.Статья подготовлена в рамках программы фундаментальных исследований НИУ ВШЭ — проект 2012 г. Лаборатории исследований культуры Центра фундаментальных исследований НИУ ВШЭ «Фундаментальные социокультурные структуры и процессы современности: Культурная система модерна и основные стратегии культурной политики в СССР».

167.Ленин В.И, «Сожаление и стыд» [1911] // Ленин В.И. Поли, собр. соч. 5-е изд. Т. 20. М.: Изд-во полит, лит-ры, 1965-1975. С. 245.

«королевской императорской армии» Австрийской империи в австро-итало-французской войне 1859 г. был ее многонациональный состав, создававший колоссальные дополнительные проблемы как при подготовке воинских частей, так и при управлении ими в боевой обстановке. Личный состав императорской королевской армии набирался по городам и весям всей этой обширной центрально-европейской империи, в результате чего в армии говорили на десятке языков и множестве различных местных диалектов. К началу XX в. 29% личного состава армии Австро-Венгрии составляли немцы, 18 – венгры, 15 – чехи, 10 – южные славяне (сербы, хорваты, словенцы и боснийцы), 9 – поляки, 8 – русины, по 5 – словаки и румыны и 1% – итальянцы. В то же время офицерский корпус практически полностью состоял из немцев и венгров с небольшими вкраплениями хорватов, чехов и поляков¹⁶⁸. Это вело к непониманию и розни между командным и рядовым составами, равно как и между отдельными группами солдат, набранных из разных национальных окраин империи. Новобранцев обучали всего лишь несколькими словами по-немецки, вроде «Ruht!» («Вольно»), «Nabacht!» («Смирно!»), «Abtreten» («Разойтись!»), и поэтому в случаях, не предусматривавших использования простых команд, приходилось прибегать к услугам переводчиков. Если в полку представители какой-то одной национальности составляли свыше 20% военнослужащих, их язык признавался полковым и его знание на уровне, необходимом для нормального несения службы, требовалось от всех офицеров и унтер-офицеров части¹⁶⁹. Помимо всего прочего, многочисленные конфликты, рождавшиеся на почве межнациональных отношений, равно как напряженные отношения между различными народами и национальностями в самой империи не лучшим образом сказывались на боевом духе австрийской армии. Эти пороки многонациональной императорской королевской армии пышным цветом расцвели в годы Первой мировой войны, ярким свидетельством чему служат бессмертные «Похождения храброго солдата Швейка во время мировой войны» Ярослава Гашека. Макс Вебер, выступая в июне 1918 г. в Вене с лекцией о социализме перед австрийскими офицерами, особо отметил те титанические усилия, которые предпринимал немецкоязычный офицерский корпус Австро-Венгерской империи для поддержания боеспособности вверенных ему частей и подразделений. Говоря о взаимоотношениях между офицерским корпусом, унтер-офицерским корпусом и рядовым составом в современной армии, Вебер отметил, что эта проблема наиболее остро стоит в армиях

168. Шарый А., Шимов Я. Корни и корона. Очерки об Австро-Венгрии: судьба империи. М.: КоЛибри, 2011. С. 237.

169. Указ. соч.

многонациональных государств, комплектуемых по принципу всеобщей воинской повинности. Крайним проявлением слабости австро-венгерской армии в период Первой мировой войны были примеры массового перехода на сторону противника, в данном случае Российской империи, военнотружущих-славян — чехов, сербов, хорватов, украинцев, русинов и т.д. «Если я вообще имею какие-то представления о внутренних взаимоотношениях в императорской королевской армии, — говорил Вебер, — то это представления о совершенно чудовищных объективных трудностях, которые вытекают для меня уже просто из языковых отношений. Офицеры запаса императорско-королевской армии многократно пытались объяснить мне, каким образом удастся, не обладая реальным знанием языка рядового состава, все-таки поддерживать с ним такой контакт, который необходим как раз для того, чтобы оказывать какое-то влияние, выходящее за рамки служебных отношений»¹⁷⁰. В русской армии времен Первой мировой войны таких проблем практически не существовало. В то время русская армия комплектовалась на основе всеобщей воинской повинности в основном из представителей славянских народов Империи — русских, украинцев и белорусов, — тогда как число национальных формирований, вроде знаменитого Кавказского туземного конного корпуса, набранного из горцев Северного Кавказа, или же созданных в годы Первой мировой войны латышских, польских и чехословацких стрелковых частей, было сравнительно невелико. Более того, представителей около 40 национальностей, прежде всего Средней Азии, Кавказа, Степного края, Сибири и Крайнего Севера, вообще не брали в армию. Такая система действовала со времен военной реформы 1860-1870-х годов, проведенной военным министром Д.А. Милютиним (1816-1912). Закон о всеобщей воинской повинности, принятый в Российской империи в 1874 г., декларировал призыв в армию православных, протестантов, католиков и евреев. Призыву не подлежали мусульмане (с определенными исключениями), кочующие инородцы, буддисты, а также некоторые христиане-сектанты, в частности молокане и штундисты. Кроме того, действовало правило, согласно которому в каждой воинской части должно было служить не менее 75% «русских» — великороссов, украинцев и белорусов¹⁷¹. Иными словами, несмотря на то что закон 1874 г. декларировал введение в стране всеобщей воинской повинности, отдельные категории населения Российской империи были от нее освобождены. Когда в ходе Первой мировой войны в 1916-1917 гг. людские резервы русской армии оказались близки к исчерпанию, так что военному министерству пришлось даже засекретить данные о

170. Вебер М. Социализм [1918] // Вебер М. Политические работы (1893-1919) / пер. с нем. М.: Праксис, 2003. С. 300-301.

171. ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. 1933-1945 / сост. Л.С. Гатагова, Л.П. Кошелева, Л.А. Роговая, Дж. Кадио. М.: РОССПЭН, 2009. С. 299.

военнообязанных от своих союзников¹⁷², царское правительство 25 июня 1916 г. приняло решение о проведении мобилизации людских ресурсов из числа коренного населения в Средней Азии для использования их на трудовых работах в тылу. Однако первые же мероприятия по мобилизации натолкнулись на сопротивление местного населения и в конечном счете спровоцировали восстание туземцев. Оно вспыхнуло 4 июля 1916 г. на узбекских землях и в короткий срок охватило значительную часть Степного края и Туркестана. Избегая столкновения с крупными воинскими частями, восставшие нападали на представителей царской администрации и убивали русских колонистов. Не смотря на то что царское правительство бросило на подавление восстания значительные воинские формирования и, не стесняясь, применяло грубую силу и тактику «выжженной земли» против взбунтовавшихся, восстание с переменным успехом продолжалось вплоть до падения самодержавия в феврале 1917 г. и лишь после этого постепенно сошло на нет после объявленной Временным правительством амнистии. Так неудачно закончилась в годы Первой мировой войны попытка поставить азиатские народы Российской империи на службу «белому царю»¹⁷³.

После победы большевиков в Гражданской войне ими был взят курс на создание национальных воинских формирований. Это стало одним из магистральных направлений советской национальной политики, выработанной на XII съезде РКП(б) в апреле 1923 г. и на IV совещании ЦК РКП (б) в июне того же года. В принятой съездом резолюции «Национальные моменты в партийном и государственном строительстве» было рекомендовано усилить «воспитательную работу в Красной Армии в духе насаждения идей братства и солидарности народов Союза» и осуществить «практические мероприятия по организации национальных воинских частей, с соблюдением всех мер, необходимых для полной обороноспособности республики»¹⁷⁴. Резолюция по национальному вопросу, принятая на IV совещании ЦК РКП(б), подтверждала неотложность мероприятий, принятых на XII съезде, и требовала взять курс на «создание военных школ в республиках и областях для выработки в известный срок командного состава из местных людей, могущих послужить потом ядром для организации национальных воинских частей»¹⁷⁵. В резолюции ставилась задача

172. Гаврилов Л.М., Кутузов В.В. Истощение людских резервов русской армии в 1917 г. // Первая мировая война. 1914-1918 / отв. ред. А.Л. Симонов. М.: Наука, 1968. С. 151.

173. О среднеазиатском восстании 1916 г. см.: Каррер д'Анкос Э. Евразийская империя: Российская империя с 1552 г. до наших дней / пер. с франц. М.: РОССПЭН, 2007. С. 141-144.

174. XII съезд РКП(б). 17-25 апреля 1923 г. Стенографический отчет. М.: Изд-во полит, лит-ры, 1968. С. 696.

175. Резолюция IV совещания ЦК РКП(б) по второму пункту порядка дня («Практические мероприятия по проведению в жизнь резолюции») // Тайны национальной политики

формирования национальных милицейских частей в Татарии и Башкирии, констатировалось, что в Грузии, Армении и Азербайджане уже создано по национальной дивизии, и предлагалось создать по одной национальной милиционной дивизии в Белоруссии и на Украине. Как провозглашалось в резолюции, «вопрос о создании национальных войсковых частей имеет первостепенное значение, как в смысле обороны от возможных нападений со стороны Турции, Афганистана, Польши и т.п., так и в смысле возможного вынужденного выступления Союза Республик против соседних государств. Значение национальных войсковых частей с точки зрения внутреннего положения Союза республик не требует доказательства»¹⁷⁶. Выступая на совещании с обоснованием идеи создания национальных воинских частей, И.В. Сталин произнес: «Я думаю, мы значительно опоздали в деле выработки мероприятий в этом отношении. Мы обязаны создать национальные воинские части. Конечно, в один день их не создашь, но сейчас можно и нужно приступить к созданию военных школ в республиках и областях для выработки в известный срок командного состава из местных людей, могущего послужить ядром для организации национальных войсковых частей. Начать это дело и двигать его дальше абсолютно необходимо. Если бы мы имели надежные национальные войсковые части с надежным командным составом в таких республиках, как Туркестан, Украина, Белоруссия, Грузия, Армения, Азербайджан, то наша республика была бы много лучше обеспечена как в смысле обороны, так и в смысле вынужденных выступлений, чем это имеет место теперь»¹⁷⁷. Курс на создание национальных воинских частей был составной частью политики «коренизации» в национальном вопросе, провозглашенной на X съезде РКП(б) (март 1921 г.) и перешедшей в плоскость конкретных мероприятий после XII съезда РКП(б) (апрель 1923 г.) и IV совещания ЦК РКП(б) (июнь 1923 г.)¹⁷⁸.

ЦК РКП. Стенографический отчет секретного IV совещания ЦК РКП(б). М.: Инсан, 1992. С. 285

176. Там же.

177. Сталин И.В. Практические мероприятия по проведению в жизнь резолюции XII съезда партии по национальному вопросу. Доклад по второму пункту порядка 10 июня (Четвертое совещание ЦК РКП(б) с ответственными работниками национальных республик и областей 9-12 июня 1923 г.) // Сталин И.В. Соч. Т. 5. М.: Гос. изд-во полит. лит-ры, 1947, С. 323.

178. IV совещание ЦК РКП(б) с ответственными работниками национальных республик и областей состоялось 9-12 июня 1923 г. в Москве. С основным докладом «Практические мероприятия по проведению в жизнь резолюции XII съезда партии по национальному вопросу» на совещании выступил И.В. Сталин. Были заслушаны также сообщения представителей 20 организаций о положении на местах. На совещании были подведены промежуточные итоги проведения политики «коренизации», провозглашенной XII съездом РКП(б), и намечен целый комплекс практических мер по ее реализации.

Согласно этой политике, ключевую роль в разработке которой сыграл Сталин, для завоевания симпатий к советской власти на национальных окраинах предполагалось выдвигать на первый план национальные кадры из числа местного населения, создавать национальные системы высшего, среднего и начального образования на местах, поощрять развитие национальных языков, культур и наук в национальных республиках и областях¹⁷⁹. Говоря о задачах политики «коренизации», Сталин на XII съезде отмечал, что ее главная цель заключалась в том, чтобы сделать советскую власть близкой инонациональному крестьянству на западных и восточных окраинах СССР. «Для того чтобы Советская власть стала и для инонационального крестьянства родной, — необходимо, чтобы она была понятной для него, чтобы она функционировала на родном языке, чтобы школы и органы власти строились из людей местных, знающих язык, нравы, обычаи, быт нерусских национальностей»¹⁸⁰. В действительности речь шла не только о приоритетном выдвижении местных кадров и развитии национального языка и школы, но о целом комплексе мероприятий, осуществление которых должно было подтянуть уровень социально-экономического и культурного развития нерусских народов на национальных окраинах Союза ССР до положения его великорусского ядра. Современные исследователи советской культурно-национальной политики 1920-1930-х годов в связи с этим даже говорят о политике «положительной дискриминации» нерусских народов Союза ССР, а сам Советский Союз указанного периода называют «империей положительной деятельности»¹⁸¹. Формирование национальных воинских частей проходило в рамках военной реформы, осуществленной в СССР в 1924-1925 гг. После окончания Гражданской войны в условиях экономической разрухи страна не могла содержать большую армию, поэтому с декабря 1920 г. по 1923 г. численность Красной Армии сократилась с 5,5 млн до 516 тыс. человек, т.е. более, чем в 10 раз¹⁸². Одновременно происходил переход к территориально-милиционной системе комплектования армии, что должно было позволить сократить расходы на ее содержание, но в то же

179. Основные направления политики «коренизации» были сформулированы в постановлениях по национальному вопросу X и XII съездов РКП(б) и в резолюции IV совещания ЦК РКП(б) с ответственными работниками национальных республик и областей (июнь 1923 г.).

180. Сталин И.В. Доклад о национальных моментах в партийном и государственном строительстве на XII съезде РКП(б) (23 апреля 1923 г.) // Сталин И.В. Соч. Т. 5. С. 240-241.

181. Мартин Т. Империя положительной деятельности: Советский Союз как высшая форма империализма // Государство наций: Империя и национальное строительство в эпоху Ленина и Сталина / под ред. Р.Г. Суни, Т. Мартина; пер. с англ. М.: РОССПЭН, 2011. С. 88-116.

182. Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. Страницы истории / П.Н. Бобылев, В.П. Бокарев, С.В. Липицкий, М.Е. Монин. М.: Изд-во полит, лит-ры, 1987. С. 128.

время обеспечить военную подготовку всего мужского населения Союза ССР и сохранение кадрового костяка Рабоче-крестьянской Красной Армии. В июне 1921 г. в Петрограде создается первая милиционная бригада, а в январе 1923 г. на территориально-милиционную основу переводится 10 кадровых дивизий¹⁸³. Однако наиболее активно переход на территориально-милиционный принцип организации и комплектования начался после издания 8 августа 1923 г. декрета ЦИК и СНК СССР «Об организации территориальных частей и проведении военной подготовки трудящихся». В 1925 г. в Красной Армии было уже 46 стрелковых и одна кавалерийская территориально-милиционные дивизии¹⁸⁴. В декабре 1923 г. по решению Реввоенсовета Союза ССР армия перешла на национально-территориальный принцип комплектования. Под руководством председателя Реввоенсовета Л.Д. Троцкого была принята первая программа национального войскового строительства в СССР. «Как известно, — пишет Е.Ю. Борисёнок, специалист-историк по “советской украинизации”, — Троцкий был сторонником создания в республиках национальных армий, которые должны были составить общесоюзную Красную Армию. Это должно было продемонстрировать нерусским народам последовательность советской власти в решении национального вопроса. К тому же, по мысли Троцкого, такие армии могли бы пригодиться для мировой революции»¹⁸⁵. Тем не менее центральное руководство Союза ССР во главе с И.В. Сталиным относилось к этой идее довольно настороженно, резонно видя все минусы в плане национал-сепаратизма, к которым могло привести создание национальных армий в союзных республиках. Опасаясь, что такие армии станут легкой добычей в руках националистов, оно дало согласие лишь на формирование отдельных национальных воинских частей¹⁸⁶.

Первоначальная программа 1924 г. по национально-войсковому строительству выполнена не была. Уже в марте 1924 г. она была пересмотрена в сторону сокращения, а центр тяжести в формировании национальных частей был перенесен в восточные республики Союза ССР. При непосредственном участии М.В. Фрунзе и благодаря работе специальной комиссии под руководством Ф.Э. Дзержинского был разработан и в 1924-1925 гг. осуществлен компромиссный вариант военной реформы, отходивший от крайностей построения Красной Армии по милиционно-национальной модели, принятой в 1923 г. В конце 1924 г. Реввоенсовет Союза ССР принял новый пятилетний план (1924-

183. Отчет Народного комиссариата во военным и морским делам за 1923/1924 год. М., 1925. С. 52.

184. Берхин И.Б. Военная реформа в СССР (1924-1925 гг.). М.: Воен. изд-во, 1958. С. 96.

185. Борисёнок Е.Ю. Феномен советской украинизации. М.: Европа, 2006. С. 112.

186. История украинского войска (1917-1995). Львов, 1996. С. 231-232; Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 112.

1929) национального строительства РККА, одобренный впоследствии III съездом Советов. В его основу был положен принцип единства Советских Вооруженных Сил. Более того, Фрунзе прямо указывал на опасность тенденции к «превращению национальных формирований в ядро национальных армий» и заявлял о несоответствии такой позиции «классовым интересам рабочих и крестьян»¹⁸⁷. Уже к весне 1925 г. национальные воинские части составляли 10% от общей численности Красной Армии. Эти воинские формирования были территориально-милиционными по своему составу, поскольку они на 70% состояли из населения коренных народностей окраин Союза ССР. К 1928 г. территориальные части составляли свыше 70% стрелковых войск и 12% кавалерии РККА¹⁸⁸. Согласно официальным советским оценкам, «военно-национальное строительство не только расширило мобилизационные возможности страны, но и укрепило дружбу советских народов, способствовало развитию экономики и культуры национальных республик»¹⁸⁹. Эта политика получила законодательное оформление и подтверждение в постановлении III съезда Советов о Красной Армии (1925), одобрявшего работу Реввоенсовета Союза ССР в области национального строительства и поручившего Советскому правительству «обеспечить выполнение намеченной программы национальных формирований, как отвечающей интересам всех народов Союза ССР, в деле защиты общего их социалистического отечества». В резолюции съезда было «с особым удовлетворением» отмечено «создание национальных формирований на Востоке, являющееся фактором национального и культурного роста угнетенных в прошлом народов и соответствующее установлениям межнационального мира». Вместе с тем в постановлении выражалась озабоченность, что «строительство национальных войск может быть обеспечено лишь... путем создания необходимой для этого базы как в отношении образования прочных кадров командного и политического состава, так и в смысле подготовки населения к отбыванию воинской повинности на общих началах»¹⁹⁰. Несмотря на сокращение программы национально-войскового строительства, реализация ее шла тяжело. Характерный пример таких проблем представляет собой «украинизация» 1920-х годов Красной Армии на Украине. В соответствии со скорректированной программой национально-войскового строительства 1924 г. в Украинской ССР предполагалось в течение пяти лет «украинизировать» четыре

187.«Украинизация» 1920-30-х годов: передумови, здобутки, уроки. Київ, 2003. С. 153; Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 112.

188.Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. С. 130.

189.Там же. С. 135.

190.Постановление III съезда Советов о Красной Армии (20 мая 1925 г.) // Хрестоматия по истории СССР / отв. ред. Д.А. Чутаев. М.: Изд-во соц.-эк. лит.-ры, 1963. С. 637.

территориальные дивизии. В рамках осуществления программы предусматривалось комплектование этих дивизий рядовым и командно-политическим составом из числа украинцев, использование украинского языка при несении воинской службы и в партийно-политической работе, а также «украинизация» военных школ. Эта политика принесла свои плоды: к середине 1920-х годов большинство красноармейцев Украинского военного округа по своему этническому происхождению были украинцами¹⁹¹. Тем не менее «украинизация» в Красной Армии шла со скрипом. Мало кто из командно-политического состава владел украинским языком, а подготовка говорящих на украинском военных кадров не покрывала имеющихся потребностей. В частности, в 1925 г. в украинизированных дивизиях 40,9% командиров и 37,1% политработников не владели украинским языком. В 1926 г. выпуск командно-политических кадров из украинизированных военных школ смог покрыть потребности только двух территориальных дивизий в кадрах¹⁹².

В мае 1927 г. Реввоенсовет Союза ССР утвердил шестилетний план национально-войскового строительства на 1927-1933 гг., согласно которому национальными должны были стать еще две территориальные дивизии. Однако и здесь положение дел оказалось далеко не идеальным. Проведенная в 1929 г. проверка показала, что командный состав с трудом изъясняется на украинском языке, а на низовом уровне политика «украинизации» в Красной Армии приводит к многочисленным трениям на национальной почве между красноармейцами — русскими и украинцами. Доходило до того, что русские красноармейцы демонстративно отказывались «разговлять» на «петлюровской мове», которую они пренебрежительно звали «китайской грамотой», а красноармейцы-украинцы требовали «всё украинизировать»¹⁹³. Правда, в начале 1930-х годов, после хлебозаготовительных трудностей и голода на Украине и в южных районах РСФСР, а также перехода к форсированной индустриализации, политика «украинизации» была постепенно свернута¹⁹⁴. Что же касается судьбы национальных воинских частей, то в конце 1930-х годов в связи с переходом к комплектованию армии на основе всеобщей воинской повинности и отказу от организационного построения РККА по территориально-милиционному принципу ЦК ВКП(б) и СНК СССР в марте 1938 г. приняли постановление «О национальных частях и формированиях РККА», согласно которому

191. «Украинизация» 1920-30-х годов. С. 155; Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 113.

192. «Украинизация» 1920-30-х годов. С. 155-156; Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 113.

193. «Украинизация» 1920-30-х годов. С. 160, 162; Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 113.

194. Борисёнок Е.Ю. Указ. соч. С. 209-238; Мартин Т. Империя «положительной деятельности»: Нации и национализм в СССР. 1923-1939 / пер. с англ. М.: РОССПЭН, 2012. С. 291-423.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

национальные воинские части и соединения, а также военные училища и школы РККА преобразовывались в общесоюзные, с экстерриториальным принципом комплектования, а граждане национальных республик и областей должны были призываться на воинскую службу на общих со всеми другими национальностями основаниях¹⁹⁵. Как подчеркивалось в той части постановления, в которой излагалась мотивация соответствующих изменений, «Красная Армия и Военно-Морской флот полностью перешли от территориальной системы к экстерриториальным постоянным кадровым формированиям, вследствие чего самостоятельные национальные части находятся в противоречии с общегосударственным принципом строительства Красной Армии и военно-морского флота и не позволяют гражданам национальных республик и областей выполнять их почетные функции граждан СССР по защите государства»¹⁹⁶. Проведя преобразование национальных воинских частей постепенно (так, осенью 1937 г. национальные воинские части были передислоцированы в европейскую часть СССР), советское руководство не только избавилось от потенциальной «пятой колонны» в лице националов, но и создало условия для перехода к кадровой системе комплектования и боевой подготовки РККА. Вслед за этим было принято решение о призыве на действительную воинскую службу карел, финнов, литовцев, латышей, эстонцев, немцев, поляков, болгар и греков, прежде в армию и во флот не призывавшихся. Призыву не подлежали только юноши из числа этих национальностей, проживавшие на территориях Эстонской, Латвийской, Литовской ССР, Северной Буковины и Бессарабии, не так давно присоединенных к СССР¹⁹⁷. Ликвидация национальных воинских частей вынудила советское партийное и военное руководство принять срочные меры по обучению призывников из национальных республик русскому языку, которым те владели очень плохо (или же не владели вовсе)¹⁹⁸. Таким образом, отказ от национальных воинских частей был обусловлен как переходом от смешанной системы военного строительства (территориальномилиционной и кадровой) к единой кадровой системе, так и политическими соображениями советского партийного руководства. Этот переход был вызван прежде всего резким обострением международной обстановки в 1930-е годы и

195.РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 3, Д. 997. Л. 95-96, Постановление ЦК ВКП(б) и СНК СССР «О национальных частях и формированиях РККА» (7 марта 1938 г.). Цит. по: ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. 1933-1945. С. 382-383.

196.Там же. С. 383.

197.РГАСПИ, Ф. 17. Оп. 162. Д. 29. Л. 2-3. Постановление Политбюро ЦК ВКП(б) «Об очередном призыве в 1940 г. в Красную Армию, Военно-морской флот и войска НКВД и увольнении в запас рядового и младшего начсостава, выслужившего срок действительной воинской службы» (31 августа 1940 г.). Цит. по: ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. С. 560-561.

198ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. С. 9.

медленным, но верным сползанием мира к новой войне. Существовавшая в Советском Союзе смешанная система строительства Вооруженных Сил, когда большинство дивизий были территориально-милиционными, не способствовала высокому уровню боевой подготовки войск, которые отличались низкой мобильностью и не могли в кратчайшие сроки осваивать новые виды техники и вооружений, поступавшие в войска. В этих условиях Реввоенсовет СССР разработал ряд мероприятий, направленных на повышение обороноспособности страны. В мае 1935 г. Политбюро ЦК ВКП(б) одобрило, а Совнарком СССР утвердил план, в центре которого лежала идея перехода к кадровой системе комплектования и боевой подготовки частей и соединений Красной Армии. Если до 1935 г. 74% дивизий РККА были территориально-милиционными и только 26% дивизий – кадровыми, то к началу 1936 г. кадровыми стали 77% дивизий¹⁹⁹. В течение 1936-1938 гг. оставшиеся 23% дивизий также были переведены на кадровые принципы комплектования и боевой подготовки. Благодаря этим преобразованиям в период с 1933 г. по осень 1939 г. численность личного состава РККА и ВМФ возросла с 885 тыс. до более чем 2 млн человек²⁰⁰. В Конституции СССР 1936 г. были сняты все социально-классовые ограничения на службу в рядах Вооруженных Сил. В статье 132 Конституции провозглашалось, что «всеобщая воинская обязанность является законом. Воинская служба в Рабоче- Крестьянской Красной Армии представляет почетную обязанность граждан СССР»²⁰¹. 1 сентября 1939 г., в день начала Второй мировой войны, Верховный Совет СССР принял Закон о всеобщей воинской обязанности, который подытожил переход к единой кадровой системе. Закон провозглашал: «Все мужчины – граждане СССР, без различия расы, национальности, вероисповедания, образовательного ценза, социального происхождения и положения обязаны отбывать военную службу в составе Вооруженных Сил СССР». В отличие от Закона о воинской службе 1925 г., предполагавшего ограничения социально-классового толка в комплектовании Красной Армии, и в полном соответствии с новой Конституцией 1936 г. закон предусматривал принцип всеобщей воинской повинности, согласно которой на действительную воинскую службу призывались все граждане СССР, достигшие 19 лет (а окончившие полную среднюю школу – с 18 лет). Все новобранцы теперь проходили действительную службу только в кадровых частях, которые формировались по экстерриториальному

199. Советские Вооруженные Силы: История строительства. М.: Воен. изд-во, 1978. С. 195.

200. Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. С. 144.

201. Сталин И.В. Доклад о проекте конституции Союза ССР. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик. М.: Парт, изд-во ЦК ВКП(б), 1936. С. 61.

принципу²⁰². Накануне войны благодаря принятию Закона о всеобщей воинской обязанности, увеличению срока службы и призыва в армию и на флот некоторых категорий военнообязанных из запаса численность Вооруженных Сил СССР увеличилась с 1513 тыс. человек в 1938 г. до 5,3 млн человек к июню 1941 г.²⁰³ Проблема, однако, заключалась в том, что качество нового состава Вооруженных Сил СССР, причем призванного не в последнюю очередь из национальных республик, было крайне низким. Прежде всего это касалось владения русским языком. Процессы «национализации» школы и культуры на национальных окраинах, приоритетного развития языка и письменности туземных народов не прошли даром: многие призывники из республик Средней Азии и Кавказа просто-напросто не владели в достаточной степени русским языком.

Характер процессов воспитания и образования подрастающих поколений в Союзе ССР в 1920-1930-е годы в значительной степени определялся национально-территориальным принципом построения СССР как «союза равных» национальных республик и национально-территориальных образований. Это вело к тому, что приоритет в системе образования отдавался изучению местного языка и культуры, прежде всего так называемых «титულных наций», тогда как изучение русского языка, литературы, истории и культуры России отходило на второй план²⁰⁴. Об этом совершенно недвусмысленно свидетельствуют

202. Советские Вооруженные Силы. Вопросы и ответы. С. 144-145.

203. Перечнев Ю.Г. Уроки «блицкрига». М.: Московский рабочий, 1985. С. 27.

204. Выступая на октябрьском пленуме ЦК ВКП(б) 1937 г. по вопросу о преподавании русского языка в школах национальных республик и областей СССР, Сталин не без раздражения заметил: ничего ясного от Наркомата просвещения по поводу того, как преподают русский язык в национальных республиках и областях, мы не смогли добиться. «Где со второго класса начинают изучать русский язык как обязательный предмет, где с третьего, где с четвертого, а где и вообще не вводили» (Стенограмма выступления И.В. Сталина на пленуме ЦК ВКП(б) о преподавании русского языка в школах (12 октября 1937 г.) // ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. 1933-1945. С. 299). В свою очередь, в докладной записке наркома просвещения РСФСР П.А. Тюркина отмечалось, что «1. Русский язык в подавляющем большинстве национальных школ совершенно не преподается. Так, из 728 школ Туркменской ССР русский язык преподается всего лишь в 321 школе; из 667 начальных школ Киргизской ССР русский язык изучается только в 189 школах, по данным 255 неполных средних школ Казахской ССР русский язык преподается лишь в 39 школах и только в 7 средних школах (из 75 школ). Отнюдь не лучше обстоит дело с преподаванием русского языка в школах Таджикской, Узбекской и др. республик. 2. В большинстве школ, где в данное время проводится обучение детей русскому языку, уровень преподавания его остается крайне неудовлетворительным, и в результате этого успеваемость учащихся — крайне низкой» (Докладная записка наркома просвещения РСФСР П.А. Тюркина секретарям ЦК ВКП(б) А.А. Андрееву и А.А. Жданову об итогах в республиках и областях, мы не смогли добиться. «Где со второго класса начинают изучать русский язык как обязательный

официальные партийные документы второй половины 1930-х годов, когда процессы национализации и «коренизации» из источника легитимности новой власти стали на глазах превращаться в источник новых проблем и вызовов для нее. Это привело к отказу в тот период от политики «коренизации», на смену которой пришла политика расширения преподавания русского языка в национальных республиках и областях СССР, продиктованная как новыми социально-

предмет, где с третьего, где с четвертого, а где и вообще не вводили» (Стенограмма выступления И.В. Сталина на пленуме ЦК ВКП(б) о преподавании русского языка в школах (12 октября 1937 г.) // ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. 1933-1945. С. 299). В свою очередь, в докладной записке наркома просвещения РСФСР П.А. Тюркина отмечалось, что «1. Русский язык в подавляющем большинстве национальных школ совершенно не преподается. Так, из 728 школ Туркменской ССР русский язык преподается всего лишь в 321 школе; из 667 начальных школ Киргизской ССР русский язык изучается только в 189 школах, по данным 255 неполных средних школ Казахской ССР русский язык преподается лишь в 39 школах и только в 7 средних школах (из 75 школ). Отнюдь не лучше обстоит дело с преподаванием русского языка в школах Таджикской, Узбекской и др. республик. 2. В большинстве школ, где в данное время проводится обучение детей русскому языку, уровень преподавания его остается крайне неудовлетворительным, и в результате этого успеваемость учащихся — крайне низкой» (Докладная записка наркома просвещения РСФСР П.А. Тюркина секретарям ЦК ВКП(б) А.А. Андрееву и А.А. Жданову об итогах совещания по вопросам преподавания русского языка в национальных школах союзных республик (2 февраля 1938 г.) // ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. С. 347-348). Не лучше обстояли дела и с преподаванием русского языка на Украине, где он исторически занимал особое место. Вот что говорил о положении русского языка на Украине Н.С. Хрущев в своем выступлении на XIV съезде КП(б)У, в котором он подвел итоги большевистской политики «украинизации» следующим образом: «Враги делали все для того, чтобы вытравлять русскую школу из Украины, чтобы вытравлять русский язык из украинских школ... Во многих украинских школах изучали немецкий, французский, польский и другие языки, но только не русский. Враги всячески отрывали культуру украинского народа от русской культуры» (Из отчетного доклада первого секретаря ЦК КП(б)У Н.С. Хрущева XIV съезду ЦК КП(б)У (13 июня 1938 г.) // Политическое руководство Украины. 1938-1989 / сост. В.Ю. Васильев, Р.Ю. Подкур, Х. Куромия, Ю.И. Шаповал, А. Вайнер. М.: РОССПЭН, 2006. С. 42-43). совещания по вопросам преподавания русского языка в национальных школах союзных республик (2 февраля 1938 г.) // ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. С. 347-348). Не лучше обстояли дела и с преподаванием русского языка на Украине, где он исторически занимал особое место. Вот что говорил о положении русского языка на Украине Н.С. Хрущев в своем выступлении на XIV съезде КП(б)У, в котором он подвел итоги большевистской политики «украинизации» следующим образом: «Враги делали все для того, чтобы вытравлять русскую школу из Украины, чтобы вытравлять русский язык из украинских школ... Во многих украинских школах изучали немецкий, французский, польский и другие языки, но только не русский. Враги всячески отрывали культуру украинского народа от русской культуры» (Из отчетного доклада первого секретаря ЦК КП(б)У Н.С. Хрущева XIV съезду ЦК КП(б)У (13 июня 1938 г.) // Политическое руководство Украины. 1938-1989 / сост. В.Ю. Васильев, Р.Ю. Подкур, Х. Куромия, Ю.И. Шаповал, А. Вайнер. М.: РОССПЭН, 2006. С. 42-43).

экономическими императивами, лежавшими в плоскости форсированной индустриализации, так и потребностями укрепления обороноспособности страны. Новый вектор политики партии и правительства в национальном вопросе задал не кто иной, как Сталин, выступивший в октябре 1937 г. на пленуме ЦК ВКП(б) с программной речью, посвященной проблемам изучения русского языка в национальных республиках и областях. Сталин не стал скрывать, что пристальный интерес руководства страны к этому вопросу продиктован прежде всего задачами укрепления Вооруженных Сил СССР, повышения их боеготовности и мобильности, потребностями освоения новой боевой техники, а также переходом к кадровой армии, комплектуемой на основе принципа всеобщей воинской обязанности. Результаты проведения политики «коренизации» в области военного строительства и образования Сталин оценил резко негативно, сказав о частях, сформированных на национальных окраинах СССР: «Это не армия». Говоря в выступлении на пленуме о реализации положения Конституции СССР 1936 г. о всеобщей воинской обязанности, Сталин развил свою мысль: «Мы встали перед вопросом о том, что призываемые в армию, например в Узбекистане, Казахстане, в Армении, в Грузии, в Азербайджане, не владеют русским языком. При таком положении приходится их оставлять на месте, и тогда наши дивизии и бригады превращаются в территориальные. Это не армия. Мы не так смотрим на армию. Мы считаем, что каждая боевая единица — состоит ли она из полка, из бригады, или из дивизии — она должна быть не местной армией, а армией всего Союза, составлять часть всей армии нашего Союза. Ее можно передвигать и нужно передвигать в разные районы. Украинцы, призванные на Украине, необязательно должны стоять на Украине. Интересы государства могут подсказать: набранных на Украине перевести, скажем, на Кавказ или в Сибирь и т.д. Иначе у нас не будет армии. У нас будет территориальная и национальная армия, которую никуда не передвинешь и которая не составляет части той армии, которая является армией СССР, а не каких-либо отдельных армий»²⁰⁵. Выход Сталин видел в обязательном преподавании русского языка в национальных республиках и областях и в подготовке закона о преподавании русского языка в школах народов СССР: «Есть у нас один язык, на котором могут изъясняться все граждане СССР более или менее, — это русский язык. Поэтому мы пришли к тому, чтобы он был обязательным. Хорошо было бы, если бы все призываемые в армию граждане мало-мальски изъяснялись бы на русском языке, чтобы, передвигая какую-нибудь дивизию, скажем, Узбекскую в Самару, чтобы

205. Стенограмма выступления И.В. Сталина на пленуме ЦК ВКП(б) о преподавании русского языка в школах (12 октября 1937 г.). С. 298.

она могла с населением объясняться. Вот отсюда и родилась абсолютная необходимость при всеобщей воинской повинности, при условии призыва всех граждан, абсолютная необходимость обладать красноармейцам одним каким-нибудь языком, на котором они могут изъясняться во всех краях и областях Союза. Этот язык – русский»²⁰⁶.

В соответствии с решением пленума ЦК ВКП(б) было подготовлено и 13 марта 1938 г. принято специальное постановление ЦК ВКП(б) и СНК СССР «Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей»²⁰⁷. Одновременно с массированным внедрением русского языка закрывались национальные школы, педучилища и институты, а также реорганизовывались учебные заведения на территориях, включенных в 1939-1940 гг. в состав СССР²⁰⁸. Однако драгоценное время, необходимое для полноценной постановки преподавания русского языка в школах национальных республик и областей, было упущено, да и инерция советской политики «положительной дискриминации» нерусских народов оказалась необычайно велика, так что переломить ее не удалось даже «кремлевскому горцу» (как назвал Сталина Осип Мандельштам)²⁰⁹. В мае

206. Там же. С. 299.

207. РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 3. Д. 997. Л. 103-107. Постановление ЦК ВКП(б) и СНК СССР «Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей» (13 марта 1938 г.). Цит. по: ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2, С. 391-394. Об истории введения преподавания русского языка в национальных школах в 1938 г. см.: Блитстейн Я.З. Национальное строительство или русификация? Обязательное изучение русского языка в советских нерусских школах, 1938-1953 гг. // Государство наций: Империя и национальное строительство в эпоху Ленина и Сталина. С. 310-335. В своей статье Блитстейн особо подчеркивает инструментальный характер предпринятых мер (в национальных школах в 1938-1953 гг. русский язык всегда оставался предметом изучения, а не предметом обучения) и, возражая тем исследователям, которые видели в введении преподавания русского языка в национальных школах «русификацию», отмечает, что «хотя все эти изменения увеличивали количество часов на изучение русского языка в нерусских школах, предложения более радикальных изменений в политике были отклонены по прошествии более десяти лет проволочек и сомнений. В значительной степени это было следствием равно серьезного отношения режима к образованию на родном языке и поддержки этого принципа со стороны чиновников союзных республик» (Указ. соч. С. 327).

208. ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. С. 9.

209. Насколько далеко зашла инерция политики «коренизации» к концу 1930-х годов, свидетельствует тот факт, что даже эти, по существу, продиктованные исключительно инструментальными соображениями мероприятия властей по организации преподавания русского языка в нерусских школах встретили настороженное отношение со стороны старых партийных деятелей, для которых «борьба с великорусским шовинизмом» стала краеугольным камнем советской национальной политики. Сразу после прошедшего 7 марта 1938 г. совещания ЦК ВКП(б) супруга покойного вождя большевизма Н.К. Крупская пишет Сталину письмо, в котором выражает озабоченность тем, не приведет ли это нововведение к росту «великорусского шовинизма». После ритуальных фраз «Мы вводим обязательное обучение русскому языку во всем СССР. Это хорошо. Это поможет укреплению дружбы народов» Крупская переходит к главной теме

1940 г., за год до начала войны, нарком обороны СССР маршал С.К. Тимошенко докладывал советскому руководству о результатах призыва в армию всех граждан призывного возраста – уроженцев Северного Кавказа, Закавказья и Средней Азии: «Часть новобранцев, прибывших в войска, оказались совершенно не владеющими русским языком и не понимающими русской разговорной речи, вследствие чего большое количество времени было потрачено командованием частей на усвояемость новобранцами разговорной русской речи и командного языка, что, безусловно, отражалось на боевой и политической подготовке частей армии»²¹⁰. За политику «коренизации» в образовании, равно как и за затянувшуюся борьбу с «русским великодержавным шовинизмом», пришлось заплатить дорогую цену на полях сражений Великой Отечественной войны.

ЕЛИЗАВЕТА ЖДАНКОВА

ЧАСТНЫЕ КИНОТЕАТРЫ В ГОДЫ НЭПА КАК «СВОБОДНОЕ» КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО

Городские кинотеатры называют коммерческими. Цель их существования – извлечение прибыли. Завлечь зрителя вопящей рекламой, ослепить его потоками света, оглушить его звуками оркестра, соблазнить его фоторекламой из наиболее пошлых кадров, опустошить карман зрителя и выпустить его, как косяк обалдевшей воблы, в мутную темень улицы – таковы неизменные задачи коммерческих кинотеатров²¹¹.

Кино и жизнь.1929²¹²

своего письма. «Меня очень беспокоит, – пишет она, – как мы это обучение будем проводить. Мне сдается иногда, что начинает показывать немного рожки великодержавный шовинизм. Например, я считаю вредным введение преподавания письма и чтения на первом году обучения не только на материнском, но и на русском языке, считаю вредным введение единого букваря для всех народностей, букваря, переведенного с русского» (Н.К. Крупская – И.В. Сталину (7 марта 1938 г.) // Известия ЦК КПСС. 1989. № 3. С. 179). Если вспомнить о том, что Эрнст Геллнер писал о значении унифицированного общенационального языка и культуры, транслируемых молодым поколениям с помощью неспециализированной и стандартизированной системы обучения, для современного индустриального общества, то станет явной не только антикварная озабоченность Крупской «великодержавным шовинизмом», но и очевидно «антимодернист-ский» характер ее замечаний (Геллнер Э. Нации и национализм / пер. с англ. М.: Прогресс, 1991. С. 72-76).

210. РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 117. Д. 125. Л. 45. Докладная записка наркома обороны СССР С.К. Тимошенко секретарю ЦК ВКП(б) Г.М. Маленкову о призыве в армию уроженцев Северного Кавказа, Закавказья и Средней Азии, не владеющих русским языком (26 мая 1940 г.). Цит. по: ЦК ВКП(б) и национальный вопрос. Кн. 2. С. 552.

211. Кациграс А. Два миллиарда ждут // Кино и жизнь. 1929. 20 ноября. № 1.

212. Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. // Руководящие постановления по кино. Резолюции и постановления ЦК ВКП(б),

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

При определении общей хозяйственной политики в кино следует совершенно отбросить как неправильные противопоставления «коммерции» и «идеологии» в советском кино. Советское кино может и должно быть доходным предприятием.

Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б). 1928

В 1920-е годы кинотеатр был одним из немногих досуговых центров горожан, где завоевание культурного пространства происходило в столкновении экономического и идеологического факторов, и коммерческая составляющая, очевидно, имела преимущество. В этот период тактика взаимных уступок развлекательных и идеологических учреждений занимала важное место в культурной политике. В контексте «культурной революции» 1920-х годов кино как один из самых популярных и массовых видов городского досуга вызывало у представителей власти особый интерес. Кинематограф рассматривался как политический инструмент, позволяющий в развлекательной форме доносить до многочисленных посетителей идеологические установки властей. В 1919 г. кинематография была национализирована декретом Советской власти, но экономические трудности Гражданской войны, а затем новации времени нэпа не позволяли в желанной мере ввести кино в советский пропагандистский арсенал этого периода. В условиях перехода к нэпу остро встал вопрос о судьбе национализированных кинопредприятий — приемлема ли передача кино в частные руки? После длительных дискуссий было принято решение допустить использование частного капитала для развития кинопроката, формально оставшегося под контролем государственных органов. Складывалась противоречивая ситуация: партийные и государственные структуры в соответствии с принципами нэпа официально допускали развитие частных²¹³ кинотеатров, рассматривая их как отрасль экономики, но одновременно предпринимали попытки контролировать кино как орудие пропаганды и идеологического воздействия. Упадочное состояние кинопрокатной сети не позволило государству удержать контроль над притоком частного капитала. В кратчайшие сроки кинопрокат оказался в большинстве случаев в руках частных предпринимателей. Коммерческий успех кинотеатров — как государственных, так и частных — в значительной степени зависел от выбора репертуара. В период нэпа кинотеатры использовали в прокате в основном образцы дореволюционной и западной кинопродукции, которые с точки зрения коммунистической идеологии не выдерживали критики и считались «контрреволюционными», «мещанскими»²¹⁴. Отношение идеологов правящего режима к такому репертуару было крайне настороженным. Это проявлялось в стремлении контролировать деятельность частных кинотеатров доступными способами, экономическими и административными мерами. Непосредственные

Всесоюзного партийного совещания по кино и Первого всероссийского сценарного совещания. Л.; М.: Теакинопечать, 1929. С. 27.

213.«Частными», или «коммерческими», условно назывались кинотеатры, которые сдавались в аренду государством.

214.См., напр.: Кино. Что нам показывают // Советское искусство. № 5. 1927. С. 91-92.

руководители на местах, однако, рассуждали прагматичнее. Именно такой репертуар был коммерчески выгоден и продиктован конкурентной борьбой: зарубежные картины пользовались наибольшей популярностью у зрителей. Кинотеатры, даже принадлежащие государственным структурам, работали на принципах самокупаемости и с помощью одинаковых приемов удовлетворяли запросы аудитории, играя по законам рынка и вступая в противоречие с собственной идеологией. В фокусе исследований, касающихся кино как вида досуга, оказываются репертуарная политика и связанные с ней особенности зрительского восприятия. Кинотеатры традиционно рассматриваются лишь в контексте передачи фильма от кинофабрики к зрителю, минуя собственно организационную сторону кино-сеансов²¹⁵. Остаются неопределенными само пространство кинотеатра и принципы его функционирования в новых экономических условиях. Можно прокомментировать ряд ключевых вех в развитии всей советской кинематографии с точки зрения организации кинотеатральной сети. Необходимость массово восстанавливать кинотеатры после агонии революции и Гражданской войны вынудила государство к сдаче кинозалов в аренду. В годы нэпа взять одно из этих пустующих помещений в аренду не составляло труда, объявления о такой возможности регулярно появлялись в прессе, в особенности кинематографической. Для этого с ответственной организацией, владеющей кинотеатром, заключался договор об его аренде. Претенденты зачастую сами предлагали условия аренды, и головная организация имела возможность выбирать наиболее выгодные предложения. Одним из самых информативных источников для понимания условий работы первых советских коммерческих кинотеатров представляются договоры на их аренду. Последние ни разу не становились объектом отдельного анализа, этот вид документов практически не был использован исследователями. Единый типовый договор с кинотеатрами был утвержден Совкино лишь в 1926 г., до этого же каждая организация подготавливала свой договор; на первых порах это был рукописный документ, составляемый с вариациями. Можно проследить, как на протяжении того времени, когда допускалась аренда кинотеатров, видоизменялась форма договора, какие пункты включались и исключались из него, а на что обращалось особое внимание, т.е. определить, в какой форме устанавливались отношения, насколько свободны были арендаторы в своих действиях и какие обязательства возлагались на них. Нетрудно оценить успешность работы кинотеатра по обилию его рекламы; о стабильности положения свидетельствуют регулярно публикуемые в прессе репертуар и анонсы фильмов. Договоры демонстрируют неизученную изнанку работы

215. Место кинотеатров в городской культуре освещено в немногих исследованиях: Папагенборг Шт. Революция и культура: культурные ориентиры в период между Октябрьской революцией и эпохой сталинизма. СПб.: Журнал «Нева», 2000; Степанов З.В. Культурная жизнь Ленинграда 20-х – начала 30-х годов. Л.: Наука, 1976; Цивьян Ю. Историческая рецепция кино. Кинематограф в России 1896-1930. Рига: Знание, 1991; Barber S. Projected Cities: Cinema and Urban Space. L.: Reaktion Books, 2002; Flickinger B. Cinemas in the City: Berlin's Public Space in the 1910s and 1920s//Film Studies. An International Review. 2007. No. 10. P77-86; и др.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

кинотеатра, сложности, с которыми сталкивались их арендаторы; знакомство с этими источниками «очеловечивает» организационную сторону киноработы и позволяет взглянуть за официальными постановлениями практику. Следует отметить, что, как и во многих других сферах, общие указания и решения по организации кинодела и регулированию работы кинотеатров, принимаемые на высшем уровне, зачастую игнорировались на местах на протяжении всех 1920-х годов. Р. Пикель, деятель культуры, игравший в 1927-1929 гг. одну из ключевых ролей в Главном репертуарном комитете, спустя год после первого в стране партийного совещания по кино, прошедшего в 1928 г., писал: «Мы не можем похвастаться успешным проведением резолюций в жизнь. Директивы всесоюзного партсовещания, данные свыше года назад, на девять десятых так и остались на сегодняшний день непоплатенным векселем. Темп реализации грозит превратить эти документы в своеобразную пятилетку»²¹⁶. Характерно, что подобные реплики звучали и в 1922-м, и в 1925-м, и позже, в 1929 г. Судить о работе кинотеатров только по бравурным рапортам в специализированной прессе или по официальным постановлениям было бы неверно, это дает лишь одностороннее видение процесса.

Прежде всего следует отметить, что в договоре отдельно подчеркивалось: помещение должно быть использовано исключительно для просмотра фильмов. Между тем использование кинотеатра в иных целях не было редкостью — например, одна из организаций устроила в нескольких помещениях бывших кинотеатров игровой клуб и концертную площадку²¹⁷.

Официально разрешалось, однако, открывать при кинотеатре буфет или даже ресторан²¹⁸, и нередко это становилось ключевым источником дохода для владельца кинотеатра. Одно из немногих примечаний в договоре особо указывало на то, что дивертисмент и миниатюры²¹⁹ допускаются лишь как дополнение к сеансу²²⁰. Существовала отдельная категория «кинотеатра с

216. Пикель Р. За осуществление партийных директив // Руководящие постановления по кино. С. 5.

217. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 33. Доклад зав. ЛПГ об аренде помещений. Л. 40. 214

218. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 2.

219. По дореволюционной традиции киносеанс предваряло концертное отделение с увеселительными номерами, оркестром, выступлением танцовщиц и певиц или другими развлечениями для публики. Советская власть в начале 1920-х годов боролась с дивертисментом как с буржуазным пережитком, однако для публики он оставался едва ли не привлекательнее, чем сам киносеанс. Его старались вытеснить с помощью просветительских мероприятий, чтения лекций, устройства читален. В 1930-е годы появлялись целые пособия по организации времени до сеанса идеологически верным образом.

220. ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 1.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

дивертисментом»²²¹, «кинематограф с концертами и миниатюрами»²²². Это, как правило, были дорогие кинотеатры в центре города. Наличие такого пункта в договоре не могло помешать зрителям «голосовать ногами» и выбирать те кинотеатры, где была более богатая программа дивертисмента. Зачастую газеты вели кампанию против дивертисмента в кинотеатрах как доминанты сеанса. Следует заметить, что в среднем кинотеатр тратил на дивертисмент треть своего заработка и примерно в 2-3 раза больше, чем на прокат самих фильмов. Это было известно ответственным за киноработу инстанциям, но никаких действенных мер против этого на протяжении 1920-х годов принято не было. Управляющая кинематографией организация старалась не брать на себя ответственность за происходящее в кинотеатре. Никаких требований о соблюдении репертуара или инструкций по организации собственно культурной работы в самом кинотеатре не было, но арендаторы письменно соглашались с тем, что будут в точности исполнять все правила, постановления и прочие распоряжения, относящиеся к кинематографам²²³. Иногда в договорах содержались рукописные оговорки о том, что арендаторы обязаны придерживаться курса культурной работы других институций, например Комиссии по улучшению быта учащихся. Таким образом, ответственность за соблюдение этого пункта полностью перекладывалась на плечи арендаторов и практически не контролировалась управляющим органом до 1926 г. Ни о каком регулярном контроле над кинотеатрами со стороны государственных органов речи в договоре не было. Специально не регламентировался состав работников частных кинотеатров, но в отчетах кинотеатров об их деятельности требовались сведения о персонале: социальный статус, членство в партии. При этом государственный арендодатель оставлял за собой право назначать свой низший технический персонал (комендант, вахтер, сторож), но не более того. Вероятно, этим правом не пользовались широко, и к 1925 г. данный пункт мог вычеркиваться из договора, хотя в бланках он по-прежнему формально сохранялся²²⁴. Со временем, однако, этот пункт дополняется другим: «Арендатор обязан вести организуемое художественное предприятие согласно производственному плану, утвержденного Художественным комитетом Губоно, а текущий репертуар представлять для контроля в Губрепертком, согласно существующих положений»²²⁵. Симптоматичный пункт договора появляется в 1924 г.: он гласит, что если на содержание зрелища не будет получено надлежащего разрешения или его эксплуатация по каким-либо причинам станет невозможной, управляющая организация не несет за это никакой

221.ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 8. Договор об аренде кинотеатра «Веселые маски» А.М. Бановичем. Л. 24.

222.ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 33. Договор об аренде кинотеатра «Трокадеро» П.А. Смолиным. Л. 28.

223.ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 1.

224.ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 8. Договор об аренде кинотеатра «Веселые маски» А.М. Бановичем. Л. 25.

225.ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 7. Договор об аренде кинотеатра «Коммунар». Л. 29.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

ответственности и не принимает претензии на свой счет. Таким образом, государственные киноучреждения целиком снимали с себя ответственность за происходящее в стенах кинотеатров, не принадлежащих их ведомству. К 1925 г. мы можем видеть уже выдержанную в определенном стиле четкую структуру договора, напечатанного на хорошей бумаге и заполненного на машинке. Очевидно, что постепенно налаживался механизм сдачи кинотеатров в аренду частным лицам или отдельным организациям. Со временем выдвигается условие об обязательной прокатной базе картин, которая оговаривалась в договоре – в Ленинграде, например, это чаще всего была прокатная контора Севзапкино²²⁶, затем ее сменил другой монополист, уже всесоюзного масштаба – Совкино. И этот пункт могли обходить предприимчивые управляющие – старались достать популярную картину вне очереди у сторонних лиц. Неприемлемый для решения официальных идеологических задач репертуар мог компенсироваться вне-репертуарными формами взаимодействия со зрителем и организацией его досуга. Такими формами могли быть массовые походы в кино, пропаганда социалистических лозунгов, лекции, обсуждения, предварительные просмотры и обсуждения фильмов до выпуска их в прокат, использование визуальных средств в фойе, риторика прессы и т.п. Управляющие кинотеатрами, в свою очередь, искали способы ухода от навязанных им мероприятий, снижавших посещаемость и доходность, и предлагали зрителю свою альтернативу. И несмотря на официальную риторику строгого надзора, контролирующие структуры слабо следили за этим. Известно, что в рамках различных кампаний кинотеатры обязывались показывать фильмы соответствующей тематики. Так, регулярно выходили постановления об участии кинотеатров в революционных праздниках, где указывалось, какие даты Красного календаря должны быть отмечены соответствующими фильмами. Тем не менее за октябрь-ноябрь 1924 г. во многих коммерческих кинотеатрах не было показано ни одного фильма, связанного с новыми революционными датами. Большинство фильмов революционного содержания попадали в массовый прокат в основном через государственные кинотеатры и клубы, но и с ними ситуация была неоднозначной. Так, в Народном доме им. К. Либкнехта и Р. Люксембург, входившем в состав Ленинградского театрального управления, не было проведено ни одного мероприятия к годовщине Октябрьской революции с формулировкой, что в октябре «не было революционных праздников»²²⁷. Насколько известно, никаких санкций за нарушение подобных постановлений не следовало. Наиболее активно кинотеатры сдавались в аренду частным лицам в период с 1922 по 1926 г. В 1925 г. во всей киноиндустрии произошли глобальные перемены, связанные с созданием нового объединенного органа – Совкино. В связи с этим внимание городских государственных киноорганизаций переключилось с лицензирования фильмов на работу кинотеатров. С этого

226.ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 31. Договор об аренде кинотеатра «Россия» Выводцовой Е.Т. Л. 13.

227.ЦГАЛИ СПб. Ф. 30. Оп. 1. Д. 101. Ежемесячный отчет Гос. Народного дома им. К. Либкнехта и Р. Люксембург, Л. 10 об., 13 об.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

момента начался обратный процесс «накапливания» кинотеатров и выуживания их из частных рук или — чаще — у ведомств, которые неудачно эксплуатировали кинотеатры. В частности, у Севзапки- но в Ленинграде и до 1925 г. имелось в распоряжении 13 кинотеатров. Но они были разрознены, работали автономно, и некоторые были также сданы в аренду. Это не приносило дохода, о чем свидетельствует, например, неудачный случай аренды Василеостровским райисполкомом кинотеатров «Форум» и «Буревестник». Они приносили огромный убыток — 50 тыс. рублей за год, а вся крайне малая прибыль от них расходовалась на содержание других, таких же неприбыльных предприятий, как, например, Василеостровский сад. Несколько крупных, популярных в дореволюционном Петрограде кинотеатров — «Сплендид», «Колизей», «Гранд-Палас», «Гладиатор» — Севзапкино купило заведомо убыточными и теперь принимало меры по увеличению их доходности. Это достигалось в первую очередь за счет сокращения штатов и трат на рекламу, а также стоимости концертного отделения. Была, однако, артикулирована ориентация на массового зрителя — соответствующие номера концертного отделения, сатира, физкультура и проч.²²⁸ На XV съезде ВКП(б) была поставлена задача «начать постепенное свертывание водки, вводя вместо водки такие источники дохода, как радио и кино». Отмечалось, однако, что «нельзя толковать это под исключительно “коммерческим” углом зрения, допуская какие-либо идеологические уступки вкусам, отступая от общественно-политических задач»²²⁹. Практика последующих двух лет, тем не менее, продемонстрировала, что «коммерческий уклон» оставался сильным. Так же как и в других сферах советской экономики, в кино по окончании восстановительного периода начался период нового строительства²³⁰. Этот период характеризовался всплеском новых амбиций и изменением официальной политики (в большей степени, чем практики) в отношении организации кинодела. Так, Губполитпросвет Ленинграда в 1926 г. ставил перед собой цель в ближайший год добиться перехода в ведение их руководства в городе всех киноучреждений — согласно директивам Наркомпроса и Главполитпросвета²³¹. Единого курса на развитие кинотеатральной сети в городах и контроля за ней так и не было выработано. С одной стороны, в 1929 г. считалось, что «следует признать ошибочной встречающуюся в практике киноорганизаций линию на развитие сети, главным образом, охватывающей высокоплатящего зрителя. Эта линия исходит из неверного представления об

228.ЦГАЛИ СПб. Ф. 83. Оп. 1. Д. 148. Докладная записка о состоянии дел в Севзапкино для Ленинградского Губисполкома. Л. 8-9.

229.Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. С. 27.

230.Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. С. 34.

231.ЦГАИПД СПб. Ф. 16. Оп. 10. Д. 10009. Тезисы доклада о перспективах работы Губполитпросвета в городе на 1926—1927 гг. Л. 70.

ограниченности рынка кино, из недоучета возможностей расширения сети и тех материальных ресурсов, которыми располагает периферия»²³². В том же документе, однако, содержится и совершенно противоположное мнение: «...необходимо усиливать развитие кинотеатров, обслуживающих более высокоплатящего зрителя в городах, исходя из того, что эта кинотеатральная сеть пока, при настоящем положении, является финансовой базой для кинопроизводства»²³³. Следует заметить, что они опубликованы не в форме дискуссии, а в форме резолюции партийного совещания. Обращают на себя внимание слова К.М. Шведчикова, возглавлявшего правление Совкино со дня его основания. Старый большевик с богатым организационным опытом, он заслужил репутацию блестящего хозяйственника. Как предприимчивый человек, он взялся за дела вновь организованного предприятия Совкино с четким планом работы и поставленными целями — сделать советскую кинематографию доходной. С 1924 г. до самой смерти в 1935 г., несмотря на ожесточенную критику своей работы за «коммерческий» уклон, Шведчиков успешно руководил крупнейшей в стране киноорганизацией. В 1927 г. глава Совкино выступил с идеей дальнейшей централизации всего кинодела в стране: «Организация кинодела в РСФСР еще не закончена. Будет в РСФСР она закончена тогда, когда в одной организации будут сосредоточены производство, прокат и кинотеатральная сеть»²³⁴. Его подход определил направление дальнейшего развития «киноиндустрии» и стремительное сворачивание практики аренды частных кинотеатров. Кинофикация, интенсивно проводимая в СССР в 1920-е годы, в наибольшей степени касалась деревни и небольших провинциальных городов — об этом свидетельствует масса брошюр и инструкций «Кино в деревне», этот вопрос чаще поднимался на совещаниях разного уровня. В крупных городах с богатой дореволюционной кинематографической традицией кинотеатр был в первую очередь досуговым учреждением и в немалой степени рассматривался государственными структурами как статья бюджета. В эпиграфе к данной статье приведены две цитаты, демонстрирующие, что и частные, и государственные кинотеатры в определенный период преследовали одну и ту же цель — прибыль.

Примечательно, что в условиях цензуры кинофильмов за самими частными кинотеатрами, куда и приходили зрители смотреть эти фильмы (а нередко и совсем другие, неподцензурные), был установлен весьма условный контроль. Он касался двух основных показателей, в число которых не входит идеологический надзор, — это прежде всего строгая финансовая отчетность и меры безопасности. Некоторое время частный кинотеатр оставался свободным от идеологии пространством, экономически независимым, в то время как государственные и клубные кино подвергались «массированной атаке» агитпропа. Выделяются, таким образом, две мало пересекающиеся сферы

232. Всесоюзное партийное совещание по кинематографии при ЦК ВКП(б) 15-21 марта 1928 г. С. 26.

233. Там же. С. 29.

234. Кино. 1927. 23 августа.

влияния в структуре городских развлечений. И что наиболее интересно в данном контексте, в течение определенного периода (1921-1929 гг.) эти сферы конкурировали между собой почти на общих основаниях. Строительство новых кинотеатров в годы нэпа велось неактивно, большее распространение получили дома культуры и клубы — места организованного, подконтрольного досуга, куда среди прочего входили и кинотеатры. Лишь к 1930-м годам «свободный» досуг был вытеснен из кинотеатров, оказавшихся целиком в руках государства.

ГАЛИНА ГОНЧАРОВА

МАЛЬЧИКИ НАЛЕВО, ДЕВОЧКИ НАПРАВО. ПЕРИОД РАЗДЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В СССР

Период раздельного обучения в истории советской школы был недолгим — всего 11 лет, с 1943 по 1954 г. Тем не менее он оставил значимый след не только в работе образовательной системы, но и в культуре. Эта реформа отражала гораздо более общие процессы, прежде всего связанные с пересмотром официального подхода к культурному, идейному и даже политическому наследию дореволюционной эпохи. Если в 1920-е и в первой половине 1930-х годов для советской власти принципиально важно было продемонстрировать дистанцию по отношению ко всему тому, что было связано со старым режимом, то начиная с конца 1930-х постепенно усиливается готовность советского руководства заимствовать многое из дореволюционного прошлого, подчеркивая не только разрыв, но и преемственность. На уровне образовательной политики такая смена подходов приводит к тому, что в советской школе начинают все более обращаться к опыту царских гимназий. Именно в дореволюционной России длительное время практиковалось раздельное обучение юношей и девушек в мужских и женских классических гимназиях. Подобный подход обосновывался идеей о необходимости различной подготовки мальчиков и девочек. После революции эти взгляды были осуждены, и принцип равноправия требовал перехода к совместному обучению. В партийной программе РКП(б), принятой на VIII съезде в марте 1919 г., говорилось о необходимости совместного обучения детей обоего пола.

Мотивировалось это стремлением устранить существовавшее до революции неравенство женщин и мужчин (так как женские средние учебные заведения в дореволюционной России давали меньший объем знаний, чем мужские) и сделать среднее образование общедоступным. В соответствии с этим Народный комиссариат просвещения РСФСР ввел 31 мая 1918 г. в школах страны обязательное совместное обучение мальчиков и девочек, просуществовавшее без изменения ровно четверть века — до

лета 1943 г.²³⁵ Однако к концу 1930-х годов политика изменилась. Советский режим проделал значительную эволюцию. Бюрократические структуры, выросшие из революционной власти, стремились к стабильности. Власть становилась все более консервативной. На культурном уровне стабилизация выразилась в использовании символических практик и образов, характерных для старого режима. Например, возвращение в армию погон, офицерских и генеральских званий, орденов. В этом же ряду стоит заимствование внешних атрибутов классических гимназий. Была введена школьная форма, которая с 1948 г. фактически копировала фасон формы классических гимназий – и по цвету, и по покрою, и по аксессуарам. Для мальчиков – фуражка, гимнастерка и поясной ремень солдатского типа. Для девочек – коричневое платье с черным (повседневным) или белым (для торжественных мероприятий) фартуком, завязывавшимся сзади на бант. Когда пошла слухи о том, что в школы введут раздельное обучение мальчиков и девочек, жители Москвы реагировали так: «Что это за гимназии вы вводите?»²³⁶. Впервые на повестку дня вопрос о введении раздельного обучения был поставлен накануне Великой Отечественной войны. Верховное руководство посчитало, что полное равноправие уже достигнуто во всех областях. В мае 1941 г. по личному указанию секретаря ЦК ВКП(б) А.С. Щербакова Отдел школ ЦК ВКП(б) совместно с Народным комиссариатом просвещения РСФСР обязали подготовить рассмотрение вопроса на Оргбюро ЦК ВКП(б). Однако начало войны помешало осуществлению этих планов. К восстановлению раздельного обучения вернулись лишь в 1943 г., когда после разгрома Красной Армией войск нацистской Германии под Москвой и Сталинградом исчезла угроза катастрофы, нависшая над страной. Обратимся к докладной записке, подготовленной Отделом школ ЦК ВКП(б) и Народным комиссариатом просвещения РСФСР «О введении раздельного обучения мальчиков и девочек в неполных средних и средних школах Союза ССР»²³⁷. В ней утверждается, что неравноправие мужчин и женщин в области образования уже устранено благодаря введенному в мае 1918 г. всеобщему образованию. Полное равноправие достигнуто во всех областях «хозяйственной, политической и культурной жизни». Совместное обучение стало создавать «затруднения педагогического и организационного порядка». Согласно записке, правильная организация учебно-воспитательной работы требует учета особенностей физической природы и развития девушек, в соответствии с которыми должна осуществляться подготовка мальчиков и девочек к

235.РГАНИ. Ф. 5. Оп. 18. Д. 54. Л. 20.

236.ГА РФ. Ф. А-2306. Оп. 71. Д. 2954. Л. 23.

237.Там же. Оп. 69. Д. 2997. Л. 1.

труду и практической деятельности. Авторы записки считали, что введение отдельного обучения будет содействовать укреплению дисциплины и устранил «не всегда здоровые взаимоотношения» между противоположными полами. Помимо этого, нововведение «может обеспечить более широкий охват девочек школой в национальных республиках и областях, где еще не преодолены окончательно старые бытовые предрассудки». В первую очередь новый тип обучения предлагалось ввести в областных, краевых и республиканских центрах, а также в некоторых крупных промышленных городах. Как мы видим, речь не идет о сельской школе. Рассмотрев данную аналитическую записку, подготовленную Отделом школ ЦК ВКП(б) и Наркомпросом РСФСР, Оргбюро ЦК ВКП(б) постановило:

1. Утвердить проект постановления Совнаркома СССР «О введении отдельного обучения мальчиков и девочек в 1943/1944 учебном году в неполных средних и средних школах областных, краевых городов, столичных центров союзных и автономных республик и крупных промышленных городов.
2. Придавая большое государственное значение введению отдельного обучения в школах, ЦК ВКП(б) обязывает обкомы, крайкомы ВКП(б) и ЦК компартий союзных республик взять под свой контроль проведение в жизнь конкретного постановления и оказать органам народного образования необходимую помощь в деле осуществления отдельного обучения мальчиков и девочек²³⁸.

Постановление Оргбюро ЦК ВКП(б) о введении отдельного обучения было утверждено Политбюро ЦК ВКП(б) 16 июля 1943 г., и в тот же день вышло в свет соответствующее постановление Совета народных комиссаров СССР «О введении отдельного обучения мальчиков и девочек в 1943/1944 учебном году в неполных средних и средних школах областных, краевых городов, столичных центров союзных республик и крупных промышленных городов». Реформирование школьной отрасли проводилось в 81 городе Советского Союза. В 1943/1944 учебном году общее количество отдельных школ составило 2055. Поскольку шла война и к июлю-августу 1943 г. Украина, Белоруссия, Прибалтика и западные области РСФСР находились в оккупации, предполагалось, что по мере освобождения этих территорий в расположенных там крупных населенных пунктах тоже будет постепенно введено отдельное обучение. В 1953-1954 гг. школы с отдельным обучением существовали в 150 городах. В сельских школах обучение было по-прежнему совместным. Согласно инструкции, каждая мужская или женская школа обязана была

располагаться в отдельном учебном здании, как и дореволюционная классическая гимназия. Мужские и женские учебные заведения должны были иметь все необходимое военно-учебное, спортивное и лабораторное оборудование. В мужских, учитывая специфику профессиональной ориентации юношей того времени, предполагалось значительно увеличить количество лабораторных и практических работ по физике, химии, биологии²³⁹. Подготовка мальчиков и девочек предусматривала определенную спецификацию в оборудовании рабочих комнат, учебных кабинетов, библиотек и т.д. В мужских школах собирались значительно увеличить число лабораторных и практических работ по вышеприведенным предметам, улучшить постановку физического воспитания и военного обучения. Однако для большей части школ эти условия оказались невыполнимыми. По своему содержанию работа в мужских и женских школах почти (а иногда и совсем) не различалась. Период раздельного обучения, несмотря на свою относительную краткость, заметно отразился в детской художественной литературе и кинематографе того времени. Назовем лишь такие произведения, как «Первоклассница» Е. Шварца (и одноименный фильм И. Фрэза, 1948); «Старик Хоттабыч» Л. Лагина; «Витя Малеев в школе и дома» и «Веселая семейка» Н. Носова, «Старшая сестра» Л. Воронковой. Что касается кинематографа, то следует упомянуть «Красный галстук» (реж. В. Сухобоков, 1948); «Аттестат зрелости» (реж. Т. Лукашевич, 1954); «Алеша Птицын вырабатывает характер» (реж. А. Граник, 1953).

Разделение школ создавало много проблем, решать которые власти часто были не готовы. Во-первых, росла наполняемость классов: в среднем в школе было 27 классов по 44 учащихся в каждом. Размещение такого большого количества учеников часто происходило за счет перепрофилирования под классы учебных кабинетов. Многие школы работали в две-три смены и не имели из-за этого условий для проведения внеклассных мероприятий. Приведем пример: в московской мужской средней школе № 122 занимались 1500 учеников в 39 классах, при том что классных комнат имелось всего 19. Учащиеся были вынуждены занимать учебные кабинеты. Спортзал находился в специально приспособленном под него помещении, состоящем из двух бывших классных комнат. Внешкольная работа почти не проводилась, так как занятия заканчивались около 20 часов. Из-за трудностей с размещением многие школы, особенно на окраинах больших городов, были ликвидированы. Полностью перешли снова на совместное обучение школы в 17 городах РСФСР. Во-вторых, возникли трудности с подбором персонала и его нехваткой. Согласно изданной Наркоматом просвещения РСФСР

239. Там же. Л. 25.

инструкции от 23 июля 1943 г., директорами мужских школ должны были назначаться обязательно мужчины, а женских — женщины. Было приказано особенно тщательно подбирать кадры директоров, учитывая особенности характера каждого претендента на директорскую должность. Эти меры не были выполнены. Производившийся «наспех» подбор кадров привел к большой текучке учителей. Часто назначали людей «без соответствующих деловых качеств». В одной только Новосибирской области не хватало 1520 педагогов. Из пяти школ в Челябинске лишь в одной директор занимал свой пост более пяти лет. В Москве в 69 мужских школах директорами являлись женщины. В-третьих, нехватка учебного оборудования в большинстве мужских школ не позволяла проводить хотя бы минимальный лабораторных работ по физике, химии, биологии. Это привело к тому, что обучение по многим темам сводилось к словесной форме без демонстрационных опытов. Военно-спортивное оборудование тоже, как правило, имелось в недостаточном количестве или было сильно изношено. Из 376 школ в Москве в 234 спортзал отсутствовал. В-четвертых, в первый год отдельного обучения во многих школах была путаница среди учащихся: многих неправильно распределили по школам, в итоге в некоторых классах за двухместными партами приходилось размещать по четыре школьника. Такая ситуация, к примеру, сложилась в сентябре 1943 г. в школах г. Дзержинска Горьковской области²⁴⁰.

В-пятых, одной из самых важных проблем была проблема межгендерной коммуникации, которую как раз и отражают книги и фильмы того времени. Школьные годы — важный этап в социализации ребенка. Смешанный класс представляет собой модель общества, где мальчикам и девочкам приходится общаться, договариваться, совместно принимать решения. В связи с отдельным обучением возникала проблема социализации ребенка, его адаптации в обществе. Ведь если ребенок общается со сверстниками только своего пола, в будущем у него могут появиться проблемы в общении с противоположным полом из-за нехватки знаний, умения построить разговор. Представители противоположного пола начинают восприниматься как инопланетяне. Дуальность миров мужской и женской школы ярче всего выражена в «Первокласснице» Е. Шварца. Главная героиня, Маруся, дружит с мальчиком по имени Сережа. Если раньше ребята постоянно общались во дворе, дрались, потом мирились, то с поступлением в первый класс их поведение по отношению друг к другу меняется. Иногда Сережа по старой памяти продолжает называть Марусю «фасоней», но до драки дело уже не дойдет — ведь ребята стали первоклассниками и обязаны

240. ГА РФ. Ф. 259. Оп. 4. Д. 1903. Л. 17.229

соблюдать свой новый «статус». Во время кратких встреч во дворе они обмениваются впечатлениями о своих школах, учительницах, имеющихся в школе кружках, уроках физкультуры. Ребята интересуют мельчайшие подробности, потому что они очень смутно представляют, как устроено обучение в «чужой» школе. Витя Малеев, главный герой книги Н. Носова «Витя Малеев в школе и дома», спрашивает у своей младшей сестры: «Слушай, Лика, у вас в классе девчонки выдают друг дружку?» И отмечает, что в мужской школе ребята не выдают друг друга. Лика считает это «сваливанием» вины друг на друга и замечает: «У нас в классе не такой порядок». Витя не удивлен: «У вас там все примерные ученицы». Противопоставление «примерной ученицы» и «мальчика-сорванца» встречается очень часто. В фильме «Алеша Птицын вырабатывает характер» учитель чтения сообщает, что один урок у мальчиков проведет студентка-практикантка. Алеша Птицын говорит: «Студентка с нами не справится. Вас мы слушаемся, а студентке с нами трудно будет». Ему вторит одноклассник: «Пусть в женскую школу идет, с девочками все-таки легче». В процессе подготовки статьи были опрошены несколько человек, учившихся в отдельных школах. Так, астрофизик Марина Яковлевна Русяева, учившаяся первые два класса в женских школах, сначала в Петропавловске, а затем в Алма-Ате (1952-1953), рассказывает о проблемах, возникавших при общении между девочками и мальчиками. Она признается, что при возврате к совместному обучению еще около полугода девочки и мальчики смотрели друг на друга, как на существ из других миров. Они просто не могли понять, как же с ними общаться? Пожалуй, только раз в году школьная система давала шанс представителям разных полов научиться взаимодействовать и уважать друг друга. Это – новогодние костюмированные балы, идея которых также возвращает нас к дореволюционным практикам. Такой бал показан в фильме «Аттестат зрелости» (реж. Т. Лукашевич, 1954). Мальчики с нетерпением ждут прихода девочек, красуются друг перед другом своими костюмами. Бал тематический: гости должны прийти в костюмах героев литературных произведений и найти свою «пару». В 1950-1953 гг. в стране развернулась дискуссия о судьбе отдельного обучения школьников. Центром этой дискуссии стала «Литературная газета», которую в тот период возглавлял К. Симонов. Его активная позиция в данном вопросе косвенно сыграла свою роль в возвращении к совместному обучению. 8 апреля 1950 г. в «Литературной газете» была опубликована статья профессора В. Колбановского «Волнующий вопрос», в которой говорилось о необходимости пересмотреть систему отдельного обучения в школах СССР. Профессор отмечал, что программы и учебники остались общими. Колбановский считал, что «отнюдь не меньшие достижения отмечаются и в школах совместного обучения». Более того, обучаясь вместе, мальчики

и девочки оказывают друг на друга «сдерживающее и облагораживающее влияние». Именно «на школьной скамье дети привыкают видеть в каждом ученике и ученице своих будущих надежных товарищей по жизни, в труде, а понадобится — и в боях»²⁴¹. Только за короткий период — с конца апреля до начала августа 1950 г. — редакция «Литературной газеты» получила более 800 писем читателей с откликами на публикацию. Писали люди самых разных возрастных групп и профессий: от школьников и домохозяек до старших армейских офицеров. Подавляющее большинство выступало за полный возврат к совместной модели средней школы. Читателей волновало, что вместо товарищеских отношений в школах отдельного обучения были нередки случаи «мещанского отношения к дружбе» мальчиков и девочек. Комсомолка Л. Черногубовская пишет о своей восьмикласснице- сестре: «С мальчиками она встречается на вечерах в школе и дома. Судит о них она, в основном, по тому, насколько хорошо они танцуют»²⁴². Однако далеко не все авторы писем требовали отказа от отдельного обучения. В. Тяпкин, директор 32-й средней мужской школы Ростова-на-Дону, считает, что отдельная система была введена «из глубочайших патриотических побуждений в годы Великой Отечественной войны»²⁴³, и убежден, что воспитание и обучение советского юношества в мужских школах должно иметь свою специфику. Юноша должен быть по-особому дисциплинированным, подтянутым, ловким, выносливым, быть хорошим руководителем и подчиненным. Ему возражает С. Кунанбаев, секретарь ЦК ЛКСМ Казахстана. По его мнению, отдельное обучение есть не что иное, как «перепевы теорий буржуазных идеологов об интеллектуальной неполноценности женщин». Он вспоминает формулу «четырёх К: Kinder, Küche, Kleider, Kirche», когда женщине не требовалось больших знаний в любой области науки. Кунанбаев пишет, что в условиях социалистического строя роль женщины в обществе и ее место в труде изменилось коренным образом. Женщина стала новатором производства, ученым, государственным деятелем: «Женщина у нас — большая сила. Только в условиях социалистического строя женщина полностью утверждает себя, и она в этих условиях должна учиться всем наукам, а не каким-то надуманным чисто женским»²⁴⁴. С ним категорически не согласен С. Назаров, преподаватель ялтинского педагогического училища: «Безусловно, к различным предметам следует подходить в зависимости от того, кому они преподаются. Девушки — будущие матери, и они должны быть готовы к выполнению ответственного долга материнства. А для этого девушек

241. Колбановский В. Волнующий вопрос // Литературная газета. 1950. № 29. 8 апреля.

242. Литературная газета. 1950. № 36. 4 мая.

243. Там же.

244. Литературная газета. 1950. № 52. 28 июня.

надо соответственно воспитывать»²⁴⁵. Домохозяйка и мать из Ленинграда А. Недосекина пишет: «Я слышала от мальчиков выражение: “бабская школа”». Она отмечает, что в детских домах, пионерских лагерях девочки и мальчики проводят время вместе, и нелогично, когда «проводить совместно несколько часов в день за партой в школе вредно, а жить и отдыхать вместе полезно»²⁴⁶. Читательница Е. Нагаева сетует: доходит до того, что в третьем классе некоторые педагоги стали различать даже сказки «для мальчиков» и «для девочек»²⁴⁷. «Литературная газета» 14 августа 1950 г. опубликовала редакционную статью «Волнующий вопрос надо решить», в которой подводились первые итоги начавшейся дискуссии и высказывалась точка зрения редакции, также поддержавшей идею совместного обучения. В феврале 1953 г. К.М. Симонов передал копии этих писем в ЦК КПСС и направил письмо секретарю ЦК КПСС Н.А. Михайлову, курировавшему в тот период систему образования. Отметим, что если в 1941 – 1943 гг. подготовка к введению отдельного обучения осуществлялась кулуарно, в недрах партийного аппарата, то процесс ликвидации отдельного обучения проходил более открыто, с участием рядовых граждан. ЦК КПСС считал, что предусмотренные инструкцией Наркомата просвещения РСФСР 1943 г. условия, необходимые для нормальной работы мужских и женских школ, созданы не были и что «отдельное обучение было введено формально, по содержанию же работа в мужских и женских школах ничем не отличалась друг от друга». Во всех неудачах отдельного обучения ЦК КПСС обвинил Министерство просвещения РСФСР, указав, что оно «по существу сорвало выполнение постановления Правительства о введении отдельного обучения. С самого начала работа мужских и женских школ почти полностью была предоставлена самотеку»²⁴⁸. Кроме этого указывалось, что в послевоенные годы наполняемость классов в школах с отдельным обучением, особенно в крупных городах, значительно увеличилась. Классы оказались сильно перегружены, и усложнилась задача поддержания необходимой дисциплины в школах, особенно среди мальчиков и юношей. Интересен тот факт, что и введение отдельного обучения в 1943 г., и его ликвидацию в 1954 г. мотивировали стремлением укрепить дисциплину учащихся. В июле 1954 г. вышло постановление Совета Министров СССР «О введении совместного обучения в школах Москвы, Ленинграда и других городов», в котором сказано: «Учитывая пожелания родителей учащихся и мнение учителей школ, ввести в школах Москвы, Ленинграда и других городов с 1954/55 учебного года

245. Там же.

246. Там же.

247. Там же.

248. РГНИ. Ф. 5. Оп. 18. Д. 38. Л. 25, 26.

«Χρόνε, εμπρός! Η πολιτιστική πολιτική στην ΕΣΣΔ».
Μετάφραση στην Ελληνική και μεταφραστικός σχολιασμός

совместное обучение мальчиков и девочек». Совместное обучение с осени 1954 г. было введено в I–IX классах всех школ СССР (в X классе в 1954/55 гг. обучение было оставлено отдельным по вполне понятным педагогическим соображениям, поскольку X класс – выпускной). Больше к этой практике отечественная система образования не возвращалась.